

31 માર્ચ 2021 ના રોજ પુરા થતા વર્ષ માટેનો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકનો રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો લેખાપરીક્ષા અહેવાલ

ગુજરાત સરકાર
વર્ષ 2022નો અહેવાલ નં. 1

31 માર્ચ 2021 ના રોજ પુરા થતા વર્ષ માટેનો
ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકનો
રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો
લેખાપરીક્ષા અહેવાલ

ગુજરાત સરકાર
વર્ષ 2022 નો અહેવાલ નં. 1

વિષયસૂચિ

		પૃષ્ઠ
પ્રસ્તાવના		v
કાર્યલક્ષી સમીક્ષા		vii
પ્રકરણ 1		
વિહંગાવલોકન		
1.1	રાજ્યની રૂપરેખા	1
1.2	રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઓડિટ અહેવાલનો આધાર અને અભિગમ	6
1.3	અહેવાલની સંરચના	7
1.4	સરકારના હિસાબોના માળખાનું અને અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓનું વિહંગાવલોકન	7
1.5	રાજકોષીય સિલક: ખાધ અને કુલ ઋણના લક્ષ્યાંકોની સિધ્ધિઓ	14
1.6	ઓડિટમાં તપાસ બાદ ખાધ અને કુલ ઋણ	20
પ્રકરણ 2		
રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ		
2.1	2019-20ની સરખામણીએ 2020-21 દરમિયાન મુખ્ય રાજકોષીય પરિબલોમાં મોટા ફેરફારો	23
2.2	સ્રોતો અને ભંડોળોનો ઉપયોગ	24
2.3	રાજ્યના સંસાધનો	25
2.4	સંસાધનોનો ઉપયોગ	44
2.5	આકસ્મિક નિધિ	73
2.6	જાહેર હિસાબ	73
2.7	ઋણનું વ્યવસ્થાપન	80
2.8	ઋણના ટકાઉપણાનું વિશ્લેષણ	88
2.9	ઉપસંહાર	95
2.10	ભલામણો	95

		પૃષ્ઠ
પ્રકરણ ૩		
અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન		
૩.૧	અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા	૯૭
૩.૨	વિનિયોગ હિસાબો	૧૦૨
૩.૩	અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની સંપૂર્ણતા પર ટિપ્પણી	૧૦૨
૩.૪	અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની પારદર્શિતા પર ટિપ્પણી	૧૧૨
૩.૫	અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રણાલીની અસરકારકતા પર ટિપ્પણીઓ	૧૧૩
૩.૬	પસંદ કરેલા અનુદાનોની સમીક્ષા	૧૨૧
૩.૭	ભલામણો	૧૩૭
પ્રકરણ ૪		
હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલની પદ્ધતિઓ		
૪.૧	વ્યાજપાત્ર થાપણો પરના વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવી	૧૩૯
૪.૨	રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની સીધી તબદીલી	૧૩૯
૪.૩	સ્થાનિક ભંડોળોની થાપણો	૧૪૧
૪.૪	વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબ	૧૪૨
૪.૫	ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો	૧૪૫
૪.૬	વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ	૧૪૭
૪.૭	ગૌણ સદર ૪૦૦ નો વિવેકહીન ઉપયોગ	૧૪૮
૪.૮	ઉપલક અને ઋણ, થાપણ અને ભરણાના મુખ્ય સદરો હેઠળ બાકી સિલકો	૧૫૧
૪.૯	વિભાગીય આંકડાઓનું બિન-સમાધાન	૧૫૪
૪.૧૦	રોકડ સિલકોનું મેળવણું	૧૫૬
૪.૧૧	ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનું અનુપાલન	૧૫૬
૪.૧૨	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો /અલગ ઓડિટ અહેવાલોની રજૂઆત	૧૫૭
૪.૧૩	વિભાગીય વાણિજ્યિક ઉપક્રમો/કંપનીઓ/નિગમો	૧૫૮
૪.૧૪	સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓને આપવામાં આવેલી લોન અને અનુદાનની વિગતો રજૂ ન કરવી	૧૬૨
૪.૧૫	હિસાબોની સમયસરતા અને ગુણવત્તા	૧૬૨
૪.૧૬	દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત	૧૬૩
૪.૧૭	રાજ્યના નાણાકીય ઓડિટ અહેવાલ પર અનુવર્તી કાર્યવાહી	૧૬૪
૪.૧૮	ઉપસંહાર	૧૬૪

		પૃષ્ઠ
4.19	ભલામણો	165
પરિશિષ્ટો		
પરિશિષ્ટ 1.1	રાજ્યની રૂપરેખા	167
પરિશિષ્ટ 2.1	રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પર શ્રેણીવાર વિગતો	168
પરિશિષ્ટ 3.1	અંદાજપત્ર સંબંધિત મહત્વના પદોની શબ્દસૂચી	172
પરિશિષ્ટ 3.2	બિનજરૂરી પુનવિનિયોગ	175
પરિશિષ્ટ 3.3	50 કરોડ અને વધુની બચતો સાથેના અનુદાનો/વિનિયોગો દર્શાવતુ પત્રક	177
પરિશિષ્ટ 3.4	અગાઉના વર્ષોનો અધિક ખર્ચ નિયમિત કરવો જરૂરી	180
પરિશિષ્ટ 3.5	રાજ્યની જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા ઓક્ટોબર 1994માં નક્કી કરેલી મર્યાદાઓ	182
પરિશિષ્ટ 3.6	જાહેર હિસાબ સમિતિએ નિયત કરેલી મર્યાદાઓની બહાર ફેરફારો અને સ્પષ્ટીકરણની સ્થિતિ સાથે પેટા-સદરો	183
પરિશિષ્ટ 3.7	અંદાજપત્ર અને વૈકલ્પિક ખર્ચ	187
પરિશિષ્ટ 3.8	પેટા સદરો જેમાં માર્ચ 2021માં 100 ટકા ખર્ચ (₹ 10 કરોડ અને વધુ) કરવામાં આવ્યો હતો	190
પરિશિષ્ટ 3.9	માર્ચ 2021માં 25 ટકા કરતાં વધારે ખર્ચ નોંધાવનાર વિભાગોની વિગતો દર્શાવતુ પત્રક	192
પરિશિષ્ટ 3.10	ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવા (GSFS) માં મુકેલા ભંડોળની વિગતો	194
પરિશિષ્ટ 4.1	2019-20 સુધી ચૂકવવામાં આવેલા સહાયક અનુદાન માટેના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું વિભાગ-વાર વિભાજન	196
પરિશિષ્ટ 4.2	31 માર્ચ 2021ના રોજ બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વિભાગ-વાર વિગતો	197
પરિશિષ્ટ 4.3	31 માર્ચ 2021ના રોજ બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વર્ષ-વાર વિગતો	198
પરિશિષ્ટ 4.4	30 જૂનની સ્થિતિએ બાકી હિસાબો અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો (SARs) રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબ દર્શાવતું પત્રક	199

		પૃષ્ઠ
પરિશિષ્ટ 4.5	બાકી નાણાકીય પત્રકો અને 30 સપ્ટેમ્બર 2021ની સ્થિતિએ જેમના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા તેવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં રાજ્ય સરકારે વર્ષ દરમિયાન કરેલા મૂડીરોકાણ દર્શાવતુ પત્રક	205
પરિશિષ્ટ 4.6	જુદી જુદી સંસ્થાઓ અને સત્તામંડળો દ્વારા હિસાબોને આખરીરૂપ આપવાનુ બાકી હોય તેની વિગતો દર્શાવતુ પત્રક	209
પરિશિષ્ટ 4.7	30 જૂન 2021ની સ્થિતિએ ચોરી, દુર્વિનીયોગ/સરકારી માલસામાનનું નુકસાન અને આગ/અકસ્માતોના કારણે નુકસાનની વિભાગ-વાર/વર્ગ-વાર વિગતો	217

પ્રસ્તાવના

1. આ અહેવાલ બંધારણની કલમ 151 હેઠળ ગુજરાતના રાજ્યપાલશ્રી સમક્ષ રજૂ કરવા માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.
 2. આ અહેવાલના પ્રકરણ 1માં રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના અહેવાલનો આધાર અને અભિગમ, અહેવાલનું બંધારણ, સરકારના હિસાબોની રચના, અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ, મહેસૂલી પુરાંત/ખાધ, રાજકોષીય પુરાંત/ખાધ વગેરે જેવા ચાવીરૂપ નાણાકીય માપદંડોના વલણો સામેલ છે.
 3. આ અહેવાલના પ્રકરણ 2 અને 3 માં, 31 માર્ચ 2021 અંતિત વર્ષ માટે રાજ્ય સરકારના અનુક્રમે નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબોની ચકાસણીમાંથી ઉદ્ભવતી બાબતો પરત્વેના ઓડીટ અવલોકનો સામેલ છે. આવશ્યકતા અનુસાર ગુજરાત સરકાર પાસેથી માહિતી મેળવવામાં આવી છે.
 4. 'હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલોની પદ્ધતિઓ' પરનું પ્રકરણ 4, વિહંગાવલોકન અને 2020-21 દરમિયાન, વિવિધ નાણાકીય નિયમો, પદ્ધતિઓ અને નિર્દેશોના રાજ્ય સરકાર દ્વારા અનુપાલનની સ્થિતિ રજૂ કરે છે.
 5. વિવિધ વિભાગોના કામગીરી ઓડીટ અને વ્યવહારોના ઓડીટ અને વૈધાનિક નિગમો, બોર્ડ અને સરકારી કંપનીઓના ઓડીટમાંથી ઉદ્ભવતા અવલોકનો અને મહેસૂલી આવક પરના અવલોકનો અંગેના અહેવાલ અલગથી રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.
- નોંધ: મૂળ અંગ્રેજી અહેવાલ ઉપરથી અનુવાદ કરેલ હોય, આ અહેવાલમાં રહેલ હકીકત ઠોષ માટે મૂળ અંગ્રેજી અહેવાલમાં આપેલી વિગત સાચી ગણવી.

કાર્યલક્ષી સમીક્ષા

પૂર્વભૂમિકા

ગુજરાત સરકારનો રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો આ ઓડિટ અહેવાલ 2020-21 દરમિયાનની નાણાકીય કામગીરીની નિરપેક્ષપણે આકારણી કરવાના અને નાણાકીય માહિતીના વિશ્લેષણના આધારે રાજ્ય સરકાર અને વિધાનસભાને માહિતી પૂરી પાડવાના ઉદ્દેશથી બહાર પાડવામાં આવે છે. આ વિશ્લેષણના યથાર્થદર્શન માટે, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005, નાણાપંચની ભલામણો અને 2020-21ના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં નિયત કરવામાં આવેલા લક્ષ્યાંકોની સામે સિધ્ધિઓ અને જુદા જુદા સરકારી વિભાગો પાસેથી મેળવેલી નાણાકીય માહિતી સાથે સરખામણી કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

અહેવાલ

ગુજરાત સરકારના માર્ચ 2021 અંતિત વર્ષના ઓડિટ થયેલા હિસાબો આધારિત, આ અહેવાલ રાજ્ય સરકારના વાર્ષિક હિસાબોની પૃથક્કરણાત્મક સમીક્ષા રજૂ કરે છે. અહેવાલ ચાર પ્રકરણમાં વહેંચાયેલો છે.

પ્રકરણ 1 અહેવાલના આધાર અને અભિગમને વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તેની અંદરની માહિતી સરકારના હિસાબોના માળખાનું બૃહદ દ્રશ્ય, અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ, ચાવીરૂપ માપદંડોનું અને ખાધ/વધારા સાથેની રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ રજૂ કરે છે.

પ્રકરણ 2 વિનિયોગ હિસાબો પર આધારિત; રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનું વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્ય, પાછલા વર્ષોની તુલનામાં મુખ્ય રાજકોષીય એકંદરોમાં થયેલા જટિલ ફેરફારોનું વિશ્લેષણ, છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાનના એકંદરે વલણો, રાજ્યની ઋણની રૂપરેખા અને મુખ્ય જાહેર હિસાબના વ્યવહારો દર્શાવે છે.

પ્રકરણ 3 વિનિયોગ હિસાબો આધારિત છે અને અનુદાન-વાર વિનિયોગની વિગતો અને સેવા પૂરી પાડનાર વિભાગો દ્વારા પુરા પડાયેલ સ્ત્રોતોનું કઈ રીતે સંચાલન કરવામાં આવ્યું તે બતાવે છે.

પ્રકરણ 4 અહેવાલ રજૂ કરવાની વિવિધ જરૂરિયાતો અને નાણાકીય નિયમોના સરકાર દ્વારા કરવાના પાલનની યાદી છે,

આ અહેવાલમાં આવલોકનોના સમર્થનમાં અનેક અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી એકત્રિત વધારાની માહિતી પણ સામેલ છે.

રાજ્ય સરકારની સિધ્ધિઓ: ટુંકી સમીક્ષા

2020-21 દરમિયાન ગુજરાતની ₹ 2,35,969 જેટલી માથાદીઠ આવક ₹ 1,45,680ની અખિલ-ભારતીય સરેરાશ કરતાં ઊંચી હતી.

રાજ્યે મહેસૂલી પુરાંત સિવાયના ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલા બધાજ મુખ્ય નાણાકીય ચલાંકો હાંસલ કર્યા હતા. રાજકોષીય ખાધની રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની સામે 2.44 ટકા જેટલી અને જાહેર ઋણની સામે 18.01 જેટલી ટકાવારી ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલા લક્ષ્યાંકોની અંદર હતી.

2020-21 દરમિયાન રાજ્યની ₹ 3,656 કરોડ જેટલી બાકી બાંધધરીઓ ગુજરાત રાજ્ય બાંધધરી અધિનિયમ, 1963 અંતર્ગત નિયત કરવામાં આવેલી ₹ 20,000 કરોડની ટોચ મર્યાદા કરતાં ઘણી નીચી હતી. રાજ્યની માલિકીની તમામ ચાર ઉર્જા વિતરણ કંપનીઓએ 2005-06માં નાણાકીય કાયાપલટ હાંસલ કરી લીધી હતી અને ઉજ્જવલ ડિસકોમ એસ્યોરન્સ યોજના (ઉદય) પરિયોજના હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવામાં આવતી ન હતી.

બજારની લોનોની પરત ચૂકવણી માટે લવચીકતા પૂરી પાડવા માટે એકત્રિત ડૂબત ભંડોળ અને આકસ્મિક જવાબદારીઓ પૂરી કરવા માટે લવચીકતા પૂરી પાડવા માટે બાંધધરી વિમોચન ભંડોળની સ્થાપના કરીને વધુ સારા નાણાકીય વ્યવસ્થાપન માટે સરકારે પહેલ કરી છે.

રાજ્ય સરકારે, જો કે, તેના મહેસૂલી આવક-રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર (7.73 ટકા) જે 2019-20 દરમિયાન હાંસલ કરેલા 8.66 ટકા કરતાં નીચો હતો તેમાં સુધારો કરવાની જરૂર છે. ઉપરાંત, કુલ ખર્ચની સામે મહેસૂલી ખર્ચની 84.33 ટકા જેટલી ટકાવારી 2019-20 દરમિયાનની 83.94 ટકા કરતાં ઊંચી હતી.

અહેવાલમાંની સામગ્રી

પ્રકરણ 1

વિહંગાવલોકન

નાણાકીય સ્થિતિ

રાજ્યે મહેસૂલી ખાધ નાબૂદ કરવાનો લક્ષ્યાંક 2011-12થી હાંસલ કર્યો હતો. જો કે, તે મધ્યમ ગાળાના નીતિ વિષયક નિવેદનમાં 2020-21 માટે કરવામાં આવેલા ₹ 789 કરોડના મહેસૂલી પુરાંતના અનુમાનની સામે 2020-21માં ₹ 22,548 કરોડ જેટલી મહેસૂલી ખાધમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી.

2020-21ના અંતે, રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે રાજકોષીય ખાધ 2.44 ટકા જેટલી રહી હતી, જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત કરવામાં આવેલા ત્રણ ટકાની મર્યાદાની અંદર હતી.

રાજકોષીય એકત્રીકરણના રોડમેપમાં, મધ્યમ ગાળાના નીતિવિષયક નિવેદનમાં નિયત કરવામાં આવેલા રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની સામે જાહેર ઋણના 15.72 ટકાના લક્ષ્યાંક સામે રાજ્ય સરકાર 2020-21 દરમિયાન 18.01 ટકા જેટલી ટકાવારી જાળવી શકી હતી.

(ફકરો 1.5.1)

ખાધના વલણો

2020-21 દરમિયાન, રાજકોષીય ખાધ 2019-20માં ₹ 24,581 કરોડ હતી તેમાં મહેસૂલી આવકમાં ₹ 14,688 કરોડ જેટલો ઘટાડો, કુલ ખર્ચમાં ₹ 10,857 કરોડ જેટલો વધારો, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાતમાં ₹ 174 કરોડ જેટલા ઘટાડામાંથી અન્ય આવક હેઠળ થયેલો ₹ 9,862 કરોડનો વધારો સરભર થવાના હિસાબે ₹ 15,857 કરોડ (64.51 ટકા) જેટલી વધીને 2020-21 માં ₹ 40,438 કરોડ થઈ હતી.

2020-21 દરમિયાન, પ્રાથમિક ખાધ 2019-20 માં ₹ 2,132 કરોડ હતી તે ₹ 14,103 કરોડ જેટલી વધીને 2020-21માં ₹ 16,235 કરોડ થઈ હતી. આમ થવાનું કારણ પાછલા વર્ષ કરતાં ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજકોષીય ખાધમાં થયેલા ₹ 15,857 કરોડની વધારામાંથી વ્યાજની ચૂકવણીમાં ₹ 1,754 કરોડનો વધારો સરભર થયો તે હતું.

(ફકરો 1.5.3)

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો (IGAS)-2 નિયત કરે છે કે સહાયક અનુદાનની નોંધ મહેસૂલી ખર્ચ હેઠળ કરવી જોઈએ. આમ છતાં, 2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે સહાયકીઓને લગતી ₹ 36.38 કરોડની જોગવાઈ કરીને ખર્ચની નોંધ અયોગ્ય રીતે મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગમાં કરી હતી.

રાજ્ય સરકારે નિર્ધારિત પેન્શન યોજના અને નિર્ધારિત પેન્શન યોજના સિવાયની હેઠળની થાપણો પરની ₹ 138 કરોડની વ્યાજની જવાબદારીઓ પૂર્ણ કરી ન હતી. એકત્રિત ડૂબત ભંડોળમાં રાજ્ય સરકારના ફાળામાં ₹ 10,434 કરોડની અને ₹ 337 કરોડની શ્રમ સેસની ઘટ હતી. આના પરિણામે મહેસૂલી ખર્ચ ઓછો દર્શાવાયો હતો અને પરિણામી ₹ 10,977.93 કરોડની મહેસૂલી ખાધ ઓછી દર્શાવાઈ હતી.

(ફકરો 1.6.1)

પ્રકરણ 2

રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

રાજ્યના પોતાના સંસાધનો

2020-21 દરમિયાન, મહેસૂલી આવકના 63 ટકા રાજ્યના પોતાના સંસાધનોમાંથી મળ્યા હતા. 2020-21માં રાજ્યની પોતાની કર આવક પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 8,741 કરોડ (11.06 ટકા) જેટલી ઘટી હતી, જ્યારે બિન-કર આવકમાં પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 7,611 કરોડ (42.04 ટકા) જેટલો ઘટાડો થયો હતો. 2020-21માં પોતાની કર આવક અને બિન-કર આવક બન્ને અંદાજપત્રીય અંદાજો કરતાં નીચી હતી. માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, 2017ના અમલીકરણથી થનાર આવકના નુકસાન પેટે રાજ્ય સરકાર 2020-21 દરમિયાન ₹ 26,933.48 કરોડનું માલ અને સેવા વેરાનું વળતર મેળવવા માટે હકદાર હતી.

(ફકરો 2.3.2.1 અને 2.3.2.2)

કેન્દ્રીય કરવેરા અને જકાતમાં હિસ્સો અને સહાયક અનુદાનો

પાછલા વર્ષ કરતાં 0.07 ટકાનો ઘટાડો નોંધાવીને 2020-21માં રાજ્યનો કેન્દ્રીય કરવેરામાં હિસ્સો ₹ 20,219 કરોડ જેટલો રહ્યો હતો. 2020-21માં ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાનોમાં પાછલા વર્ષની સામે ₹ 1,678 કરોડ (6.58 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્યની મહેસૂલી આવકના 37 ટકા ભારત સરકાર તરફથી કેન્દ્રીય કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો અને સહાયક અનુદાન રૂપે મળ્યા હતાં.

(ફકરો 2.3.2.3)

મહેસૂલી ખર્ચ

મહેસૂલી ખર્ચ 2016-17માં ₹ 1,03,895 કરોડ હતો તે સતત વધીને અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 9,805 કરોડના (6.96 ટકા) વધારા સાથે 2020-21માં ₹ 1,50,704 કરોડ થયો હતો. રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે મહેસૂલી ખર્ચમાં આ સમયગાળા (2016-20) દરમિયાન ઘટાડો થયો હતો પરંતુ 2020-21માં તે વધીને 9.08 ટકા જેટલો રહ્યો હતો.

કુલ ખર્ચમાં મહેસૂલી ખર્ચનો હિસ્સો 2016-17માં 81.98 ટકા હતો તે વધીને 2020-21માં 84.33 ટકા થયો હતો.

(ફકરો 2.4.2)

મૂડી ખર્ચ

મૂડી ખર્ચ 2016-17માં ₹ 22,355 કરોડ હતો તે વધીને 2020-21માં ₹ 26,781 કરોડ થયો હતો.

કુલ ખર્ચમાં મૂડી ખર્ચનો હિસ્સો 2016-17માં 17.64 ટકા હતો તે ઘટીને 2020-21માં 14.99 ટકા થયો હતો. 2020-21 દરમિયાન, મૂડી ખર્ચ (₹ 26,781 કરોડ) કુલ જાહેર ઋણની આવકના (₹ 58,857 કરોડ) 46 ટકા જેટલો થયો હતો.

(ફકરો 2.4.3)

મૂડીરોકાણ અને વળતર

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, રાજ્ય સરકારે વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામીણ બેંકો, સંયુક્ત સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં ₹ 1,07,518 કરોડનું રોકાણ કર્યું હતું. આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં કરવામાં આવેલા રોકાણો પરનું 2020-21 દરમિયાન મળેલું વળતર 0.12 ટકા હતું જ્યારે સરકારે એજ સમયગાળા દરમિયાન તેના ઋણ પર 7.19 ટકા જેટલું સરેરાશ વ્યાજ ચૂકવ્યું હતું.

(ફકરો 2.4.3.4)

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના તમામ 97 ઉપક્રમોનું તેમની ₹ 1,26,187 કરોડની ભરપાઈ થયેલી મૂડીની સામે એકંદર ચોખ્ખું મૂલ્ય ₹ 1,46,121 કરોડ હતું. શેરમૂડી અને લાંબી-મુદતની લોનો રૂપે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 97 ઉપક્રમોમાં રોકાણ 2019-20 માં ₹ 1,62,689 કરોડ હતું તે વધીને 2020-21માં ₹ 1,64,830 કરોડ થયું હતું. આ જાહેર ઉપક્રમોમાં શેરમૂડી પરનું વળતર 2018-19માં 0.86 ટકા હતું તે વધીને 2020-21માં 3.17 ટકા થયું હતું.

(ફકરા 2.4.3.2 અને 2.4.3.4)

ઋણની રૂપરેખા: ઘટકો

રાજ્યની કુલ બાકી જવાબદારીઓ 2016-17માં ₹ 2,43,146 કરોડ હતી તે વધીને 2020-21માં ₹ 3,57,893 કરોડ થઈ હતી. 2020-21માં, બાકી જવાબદારીઓમાં પાછલા વર્ષ કરતાં 13.45 ટકા જેટલી વૃદ્ધિ થઈ હતી. તેમાં આંતરિક ઋણ ₹ 2,90,031 કરોડ (81.04 ટકા), જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ ₹ 49,863 કરોડ (13.93 ટકા) અને ભારત સરકાર તરફથી ₹ 17,999 કરોડની (5.03 ટકા) લોન અને પેશગીઓ સામેલ હતી.

રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે કુલ બાકી જવાબદારીઓની ટકાવારી 20.83 ટકા (2016-17) થી વધીને 21.02 ટકા (2020-21) થઈ હતી. ઋણના વિમોચન (મુદ્દલ અને વ્યાજની ચૂકવણી) બાદ 2020-21 દરમિયાન ચાલુ કામગીરીઓ માટે ઉછીના લીધેલા ભંડોળની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધતા ₹ 19,889 કરોડ હતી.

(ફકરો 2.7.1)

ઋણનું ટકાઉપણું

જાહેર ઋણની આવકો 2016-17માં ₹ 27,668 કરોડ હતી તે વધીને 2020-21માં ₹ 58,857 કરોડ થઈ હતી અને જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીઓ 2016-17માં ₹ 9,073 કરોડ હતી તે વધીને 2020-21માં ₹ 17,922 કરોડ થઈ હતી. 2016-21 દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર 15.99 ટકા અને 18.01 ટકા વચ્ચે રહ્યો હતો. જો કે, આ સમયગાળા દરમિયાન, જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીનું ભારણ મહેસૂલી આવકના 13.39 ટકા અને

17.22 ટકા વચ્ચે રહ્યું હતું. જાહેર ઋણની આવકની સામે જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીની ટકાવારી પાછલા વર્ષ કરતાં તિવ્રપણે ઘટી હતી. ઉપરોક્ત દર્શકો બતાવે છે કે રાજ્યની ઋણના ટકાઉપણાની સમીક્ષા કરવાની જરૂર છે.

(ફકરો 2.8.1.1)

પ્રકરણ 3

અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન

₹ 2,28,776 કરોડની 2020-21 દરમિયાન કરવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય જોગવાઈ સામે, ₹ 2,00,216 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. આના પરિણામે ₹ 28,561 કરોડની (₹ 30,280 કરોડની બચતમાંથી ₹ 1,719 કરોડની અધિક સરભર થવાથી) ચોખ્ખી બચત થઈ હતી.

(ફકરા 3.1 અને 3.1.1)

2007-08થી 2011-12 અને 2013-14થી 2020-21ના સમયગાળાને લગતો ₹ 10,856 કરોડનો અધિક ખર્ચ વિધાનસભાની દેખરેખની બહાર રહ્યો હતો કારણ કે તે ભારતના બંધારણની કલમ 205 હેઠળ નિયમિત કરવાનો બાકી હતો.

(ફકરા 3.3.5.1 અને 3.3.5.3)

વર્ષ 2020-21 દરમિયાનની 189 અનુદાનો/વિનિયોગોમાંથી 173માં થયેલી ₹ 30,279.09 કરોડની એકંદર બચતો માંથી ₹ 29,579.10 કરોડની રકમની 97.69 ટકા જેટલી બચત 59 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં (દરેક કિસ્સામાં ₹ 50 કરોડ અને વધુ) થઈ હતી. 2020-21 દરમિયાન, બે અનુદાનો/વિનિયોગોમાં કુલ ₹ 356.06 કરોડની પૂરક જોગવાઈ (દરેક કિસ્સામાં ₹ 10 કરોડ અથવા અધિક) કરવામાં આવી હતી જે નિરર્થક પુરવાર થઈ હતી.

(ફકરા 3.3.4.1 અને 3.3.2)

189 પૈકી 53 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં નોંધપાત્ર (₹ 50 કરોડથી અધિક) પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી. આ 53 અનુદાનો/વિનિયોગો હેઠળ કરવામાં આવેલી ₹ 1,15,267 કરોડની કુલ જોગવાઈ સામે, ₹ 28,853 કરોડની પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી.

(ફકરો 3.3.4.2)

પ્રકરણ 4

હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલની પદ્ધતિઓ

માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, 31 માર્ચ 2020 સુધી ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનોની બાબતમાં એકંદરે ₹ 12,437 કરોડના 4,611 વપરાશી પ્રમાણપત્રો બાકી હતાં જે ચોક્કસ હેતુઓ માટે આપવામાં આવેલા અનુદાનોના ઉપયોગ પર વિભાગો દ્વારા યોગ્ય દેખરેખનો અભાવ દર્શાવે છે.

માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, જુદા-જુદા વિભાગો દ્વારા ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પર ઉપાડવામાં આવેલી ₹ 553 કરોડની રકમના 3,650 વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ કરવાના બાકી હતાં.

વપરાશી પ્રમાણપત્રો અને વિગતવાર આકસ્મિક બિલો લાંબા સમય માટે બાકી રહે તેમાં છેતરપીંડી અને ઉચાપતનું જોખમ રહેલું છે.

(ફકરો 4.4 and 4.5)

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ જીલ્લા તિજોરીઓમાં ₹ 1,004 કરોડની બંધ સિલક સાથેના 470 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતા ચાલુ હતા.

(ફકરો 4.6)

2020-21 દરમિયાન, રાજ્યના કુલ ખર્ચના 7.62 ટકા જેટલો એકંદરે ₹ 14,993 કરોડનો ખર્ચ ગૌણ સદર '800-અન્ય ખર્ચ' હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો હતો. એજ રીતે, કુલ આવકના 6.49 ટકા જેટલી એકંદરે ₹ 12,791 કરોડની રાજ્યની મહેસૂલી આવકનું વર્ગીકરણ સર્વગ્રાહી ગૌણ સદર '800- અન્ય આવક' હેઠળ કરવામાં આવ્યું હતું.

ખર્ચ અને આવકની મોટી રકમો સર્વગ્રાહી ગૌણ સદર-800ના હિસાબમાં લેવાથી નાણાકીય અહેવાલની પારદર્શિતાને અસર કરે છે કારણ કે સરકારની ચેક્કસ પ્રવૃત્તિઓ અંગેની અલગ અલગ માહિતી હિસાબોમાં અલગથી દર્શાવવામાં તે નિષ્ફળ રહે છે.

(ફકરો 4.7)

प्रकरण 1
विहंगावलोकन

1.1 રાજ્યની રૂપરેખા

ગુજરાત ભારતના પશ્ચિમ કિનારે સ્થિત છે, જેની પશ્ચિમે અરબ સાગર, ઉત્તરે રાજસ્થાન, પૂર્વમાં મધ્યપ્રદેશ અને દક્ષિણમાં મહારાષ્ટ્ર રાજ્યો આવેલા છે. રાજ્ય તેની ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશાએ પાકિસ્તાન સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ પણ ધરાવે છે. તે લગભગ 1,600 કિલોમીટરનો સાગરકાંઠો ધરાવે છે, જે ભારતની મુખ્ય ભૂમિના સાગરકાંઠાનો એક તૃતિયાંશ ભાગ છે. ભૌગોલિક વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ ગુજરાત સાતમું સૌથી મોટું (1,96,024 ચો. કિ.મી.) રાજ્ય છે અને વસ્તીના હિસાબે નવમું છે. રાજ્યની વસ્તી 2011માં 6.10 કરોડ હતી તે વધીને 2021માં 7.03 કરોડ થઈ હતી, જે એક દશકમાં 15.25 ટકાની વૃદ્ધિ દર્શાવે છે. 21.9 ટકાની અખિલ ભારતીય સરેરાશની સરખામણીએ 2011-12માં ગરીબી રેખા હેઠળની વસ્તીની ટકાવારી 16.6 ટકા હતી. રાજ્યમાં 33 જીલ્લાઓ અને 251 તાલુકાઓ આવેલાં છે.

પ્રવર્તમાન ભાવો મુજબ 2020-21માં રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (GSDP) ₹ 16,58,865 કરોડ હતું. 2020-21 દરમિયાન ₹ 2,35,969નું રાજ્યનું માથાદીઠ એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન એજ સમય ગાળા દરમિયાન ₹ 1,45,680ની અખિલ ભારતીય સરેરાશ કરતાં ઊંચું હતું. રાજ્યનો સાક્ષરતા દર 78 ટકા (2011ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) હતો. રાજ્યની રૂપરેખા પરિશિષ્ટ 1.1માં દર્શાવવામાં આવી છે.

1.1.1 ગુજરાત રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન

રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન એ ચોક્કસ સમયગાળામાં રાજ્યની હદની અંદર ઉત્પાદિત તમામ માલસામાન અને સેવાઓનું મૂલ્ય છે. રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની વૃદ્ધિ એ રાજ્યના અર્થતંત્રનો એક મહત્વપૂર્ણ દર્શક છે, કારણ કે તે કોઈ એક સમયગાળામાં રાજ્યના આર્થિક વિકાસના સ્તરમાં થતા ફેરફારોનું પ્રમાણ દર્શાવે છે.

ગુજરાત રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (અંકિત મૂલ્ય) અને તેની સામે રાષ્ટ્રની વાર્ષિક વૃદ્ધિના વલણો કોઠા 1.1માં આપ્યા છે.

કોઠો 1.1: એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને ગુજરાત રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં વૃદ્ધિના વલણો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
રાષ્ટ્રીય એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (પાયાનું વર્ષ 2011-12)	1,53,91,669	1,70,90,042	1,88,86,957 (2 nd RE)	2,03,51,013 (1 st RE)	1,97,45,670 (P)
વર્તમાન ભાવોએ અગાઉના વર્ષની તુલનાએ એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	11.76	11.03	10.51	7.75	(-) 2.97
રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (પાયાનું વર્ષ 2011-12)	11,67,156	13,29,095	15,02,899 (P)	16,49,505 (Q)	16,58,865 (A)
વર્તમાન ભાવોએ અગાઉના વર્ષની તુલનાએ રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	13.43	13.87	13.08	9.75	0.57

સ્રોત: કેન્દ્રીય આંકડાશાસ્ત્ર કચેરી (CSO), આંકડાશાસ્ત્ર અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલય ગુજરાત (અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30, 2021-22)

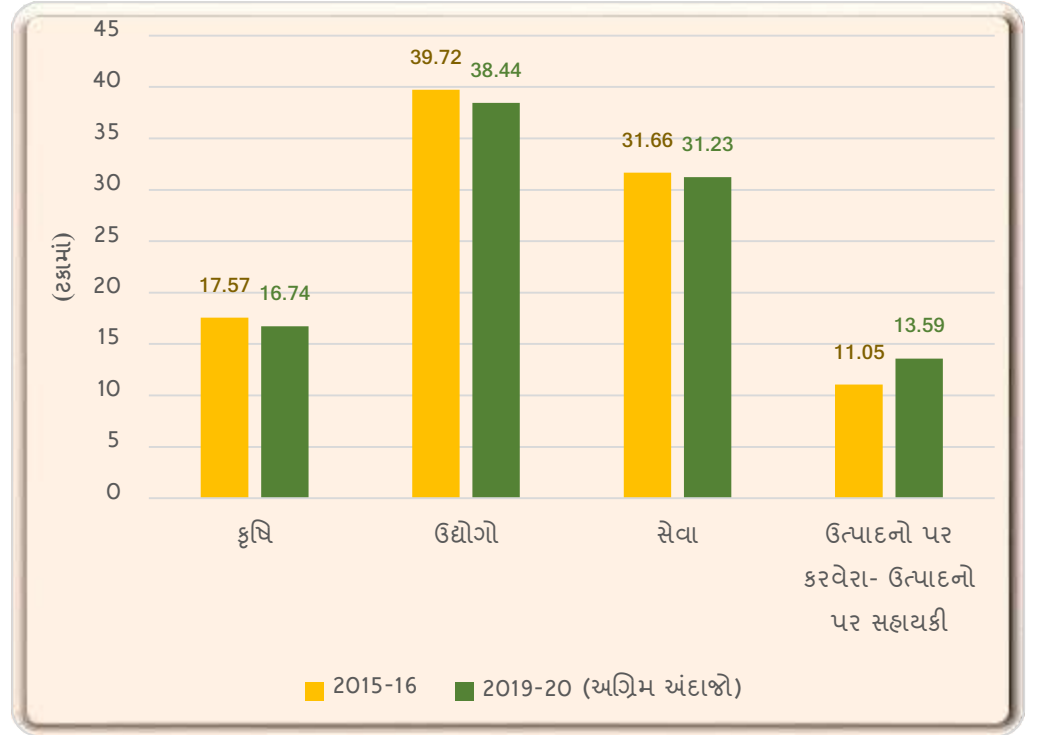
RE: સુધારેલ અંદાજો; (P) કામચલાઉ અંદાજો; (Q): ત્વરિત અંદાજો; (A): અગ્રિમ અંદાજો

ઉપરોક્ત કોઠામાં દર્શાવેલી વિગતોમાંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, ગુજરાત રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની 2016-17થી 2020-21ના સમયગાળા દરમિયાનની વૃદ્ધિ, રાષ્ટ્રીય વૃદ્ધિ દરની સરખામણીએ ઉંચા દરે થઈ હતી. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્યે પાંચ વર્ષમાં સૌથી નીચો વૃદ્ધિ દર નોંધાવ્યો હતો જ્યારે રાષ્ટ્રએ નકારાત્મક વૃદ્ધિ દર નોંધાવ્યો હતો.

આલેખ 1.1 છેલ્લા પાંચ વર્ષ¹ (2015-20) દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં ક્ષેત્રવાર ફાળો દર્શાવે છે. એ જોઈ શકાય છે કે, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં ઉદ્યોગોનો સંબંધિત હિસ્સો 2015-16માં 39.72 ટકા હતો તેમાં ઘટાડો થઈને 2019-20માં 38.44 ટકા થયો હતો. એ જ રીતે, કૃષિ અને સેવાઓના ક્ષેત્રોમાં પણ ઘટાડો જોવાયો હતો. આમ છતાં, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં ઉત્પાદનો પરના કરવેરાનો સંબંધિત હિસ્સો (રોકડ સહાય બાદ) એજ સમયગાળામાં વધ્યો હતો.

¹ અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાતે જણાવ્યા મુજબ 2020-21ની ક્ષેત્રવાર વિગતો માર્ચ 2022માં ઉપલબ્ધ થશે.

આલેખ 1.1: રાજ્યના એકંદર ઘરેલું ઉત્પાદનમાં ક્ષેત્રવાર હિસ્સામાં ફેરફાર (2015-16થી 2019-20)

માહિતીનો સ્રોત: અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાત

1.1.1.1 રાજ્યના અર્થતંત્રમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોનો ફાળો

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો (જાહેર ઉપક્રમો/ઉપક્રમો) રાજ્યના અર્થતંત્રમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 97 ઉપક્રમો² હતાં. જેમાં ચાર વૈધાનિક નિગમો અને 93 રાજ્ય સરકારની કંપનીઓ સમાવિષ્ટ છે. વર્ષ દરમિયાન, કંપની અધિનિયમ, 2013ની (અધિનિયમ) કલમ 139(5) હેઠળ, રાજ્યના નવ જાહેર ઉપક્રમો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના કાર્યક્ષેત્રમાં આવ્યા હતાં. આ નવ જાહેર ઉપક્રમોની ટૂંકી વિગતો કોઠા 1.2માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો 1.2: નવા ઉમેરાયેલા નવ જાહેર ઉપક્રમોની વિગતો

ક્રમ સં.	જાહેર ઉપક્રમનું નામ	ભરપાઈ થયેલી શેર મૂડી (₹ લાખમાં)	ગુજરાત સરકારનું રોકાણ (₹ ટકામાં)	ઉદ્દેશપત્ર/ધારાધોરણ પત્ર અનુસાર કંપનીનો ધ્યેય
1.	ગીફ્ટ પાણી માળખા લિમિટેડ (GIFT Water Infrastructure Limited)	9.75	100	આનુષંગિક માળખાગત સુવિધાની જરૂરિયાતો, વ્યવસાયિક અને આંતરિક કબજેદાર, ભૂમિ-ચિત્રણ અને બાગાયત, વગેરે ચાર્જ વસૂલ કરીને પૂરા પાડવા.

² વધુ વિગતો માટે કૃપા કરીને આ અહેવાલના ફકરા 2.4.3.2 અને 4.13 જુઓ.

ક્રમ સં.	જાહેર ઉપક્રમનું નામ	ભરપાઈ થયેલી શેર મૂડી (₹ લાખમાં)	ગુજરાત સરકારનું રોકાણ (₹ ટકામાં)	ઉદ્દેશપત્ર/ધારાધોરણ પત્ર અનુસાર કંપનીનો ધ્યેય
2.	ગીફ્ટ જીલ્લા કૂલિંગ સીસ્ટમ લિમિટેડ (Gift District Cooling System Limited)	9.75	100	જિલ્લા ઠંડક પ્રણાલીનું આલેખન, ઇજનેરી કાર્ય, વિકાસ, ધિરાણ, અમલીકરણ, સંચાલન અને જાળવણીનો વેપાર કરવો.
3.	ગીફ્ટ સંયુક્ત રોકાણ વ્યવસ્થાપન કંપની લિમિટેડ (GIFT Collective Investment Management Company Limited)	500.00	100	આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા સીટી/ સેન્ટર/હબના આલેખન, વિકાસ, ધિરાણ, બાંધકામ અને જાળવણીનું કાર્ય. કોઈપણ યોજનાની સેબી (સામૂહિક રોકાણ યોજનાઓ) વિનિયમ, 1999ના અનુપાલન સાથે ગોઠવણ, સંચાલન અને વ્યવસ્થાપનનું કાર્ય.
4.	ગીફ્ટ વીજ કંપની લિમિટેડ (GIFT Power Company Limited)	9.75	100	વિદ્યુતના કોઈપણ સ્ત્રોતમાંથી તેની શોધખોળ, વિકાસ, નિર્માણ, સંચય, પૂરવઠો અને વિતરણ વહેંચણીનું કાર્ય.
5.	ગીફ્ટ સેઝ લિમિટેડ (GIFT SEZ Limited)	9.75	100	ગીફ્ટ સીટી સેઝના (ધરેલું ટેરીફ વિસ્તાર સિવાયના) વિસ્તાર માટે આલેખન, વિકાસ, ધિરાણ, બાંધકામ, સંચાલન અને જાળવણીનું કાર્ય.
6.	ગીફ્ટ ઉત્પાદ વ્યવસ્થાપન સેવા લિમિટેડ (GIFT Waste Management Services Limited)	9.75	100	ગીફ્ટ સીટીમાં ઘન-કચરા વ્યવસ્થાપન માળખાનું આલેખન, ઇજનેરી, બાંધકામ, સ્થાપન, અમલીકરણ, સંચાલન અને જાળવણીનું કાર્ય.
7.	ગુજરાત આંતરરાષ્ટ્રીય નાણા તકનીકી સીટી કંપની લિમિટેડ (Gujarat International Finance Tec City Company Limited)	36,541.88	100	ગીફ્ટ સીટી ધરેલું ટેરીફ વિસ્તાર માટે (સેઝ સિવાયના વિસ્તાર માટે) અત્યંત આધુનિક માળખાકીય સુવિધાઓનું આલેખન, વિકાસ, ધિરાણ, બાંધકામ, સંચાલન અને જાળવણીનું કાર્ય.
8.	ગીફ્ટ ICT સેવાઓ લિમિટેડ (GIFT ICT Services Limited)	9.75	100	માહિતીલક્ષી પ્રોધ્યોગીકીનું માળખું, સેવાઓ અને મંચ ઊભો કરવો અને નાણાકીય સેવાકીય સંસ્થાઓને પ્રાદેશિક અને વૈશ્વિક સ્તરે ચલાવવાની ઓફર આપવી.
9.	ગુજરાત રાજ્ય દિવ્યાંગ નાણા અને વિકાસ નિગમ (Gujarat State Handicapped (Divyang) Finance and Development Corporation)	1.00	100	ગુજરાતના દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને લોન અને પેશગીઓ આપવા ધ્વારા તેઓમાં સામાજિક, આર્થિક અને વિકાસકીય પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપવું અને રાજ્ય સ્તરીય સંસ્થાઓને વિકાસ માટે મદદ કરવી.

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 97 ઉપક્રમો પૈકી, ચાર³ ઉપક્રમો શેરબજાર (બજારો) પર નોંધાયેલા હતાં. 97 જાહેર ઉપક્રમોમાં 16 નિષ્ક્રિય ઉપક્રમોનો સમાવેશ થાય છે. રાજ્યના જાહેર ઉપક્રમો રાજ્યના અર્થતંત્રના વિકાસ માટે અતિ મહત્વનું માળખું પૂરું પાડવા ઉપરાંત રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં પણ નોંધપાત્ર ઉમેરો કરે છે. રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને રાજ્યના જાહેર ઉપક્રમોના વાર્ષિક વકરાનો ગુણોત્તર રાજ્યના અર્થતંત્રમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની પ્રવૃત્તિઓનું ધોરણ દર્શાવે છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષના (2016-21) રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને રાજ્યના જાહેર ઉપક્રમોની તુલનાત્મક વિગતો કોઠા 1.3માં આપી છે.

કોઠો 1.3: રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે રાજ્યના જાહેર શ્રેત્રના ઉપક્રમોના વકરાની વિગતો

વિગતો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
વકરો ⁴ (₹ કરોડમાં)	1,11,953.31	1,25,827.15	1,48,487.47	1,54,020.09	1,51,553.74
વકરામાં ફેરફારની ટકાવારી	0.83	12.39	18.01	3.73	(-)1.60
ગુજરાતનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (₹ કરોડમાં)	11,67,156	13,29,095	15,02,899 (P)	16,49,505 (Q)	16,58,865 (A)
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં ફેરફારની ટકાવારી	13.43	13.87	13.08	9.75	0.57
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે વકરાની ટકાવારી	9.59	9.47	9.88	9.34	9.14

સ્રોત: જે તે વર્ષોમાં અંતિમરૂપ અપાયેલા નાણાકીય પત્રકોમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા વાર્ષિક વકરા અને ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005ના (2021-22 ના અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30) આધારે સંકલિત.

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વકરાએ 2016-20 વચ્ચે સતત વધારો નોંધાવ્યો હતો, ત્યારબાદ 2020-21માં ઘટાડો નોંધાવ્યો હતો. 2016-21ના સમયગાળા દરમિયાન વકરામાં ફેરફાર (-) 1.60 ટકા અને 18.01 ટકા વચ્ચે રહ્યો હતો. એજ સમયગાળા દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં વધારો 0.57 ટકા અને 13.87 ટકા વચ્ચે રહ્યો હતો. 2016-21 દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વિકાસ દર (CAGR)⁵ 10.02 ટકા હતો જેની સામે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વકરાએ 6.42 ટકાનો નીચો ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વિકાસ દર નોંધાવ્યો હતો. પરિણામે, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં રાજ્યના જાહેર ઉપક્રમોના વાર્ષિક વકરાનો હિસ્સો 2016-17માં 9.59 ટકા હતો તે 2020-21માં 9.14 ટકા થયો હતો. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 97 ઉપક્રમોએ 2020-21માં રજૂ કરેલા ₹ 1,51,554 કરોડના કુલ વકરા પૈકી ₹ 1,40,263 કરોડ

³ ગુજરાત ખનીજ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, ગુજરાત રાજ્ય પેટ્રોનેટ લિમિટેડ, ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમ અને ગુજરાત ગેસ લિમિટેડ.

⁴ રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વકરાની વિગતો વર્ષ 2020-21 માટે 15 ડીસેમ્બર 2021 સુધી પ્રાપ્ત થયેલા અંતિમરૂપ અપાયેલા નાણાકીય પત્રકો પ્રમાણે છે અને વર્ષ 2016-17થી 2019-20 માટે સંબંધિત વર્ષોના 30 સપ્ટેમ્બર સુધી પ્રાપ્ત થયેલા નાણાકીય પત્રકો પ્રમાણે છે.

⁵ ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વિકાસ દર એ બહુવિધ સમયગાળાઓ દરમિયાન વૃદ્ધિ દર માપવાની ઉપયોગી પદ્ધતિ છે.

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 48 સક્રિય ઉપક્રમો જેમણે વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય પત્રકોને અંતિમરૂપ આપ્યું હતું તેમને લગતાં હતાં. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના બે સક્રિય ઉપક્રમોએ⁶ તેમના પ્રથમ નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યા ન હતા. જ્યારે બાકીના 31 સક્રિય ઉપક્રમોએ તેમના છેલ્લા અંતિમરૂપ આપવામાં આવેલા નાણાકીય પત્રકો મુજબ ₹ 11,258 કરોડનો વકરો નોંધાવ્યો હતો. અને 16 નિષ્ક્રિય ઉપક્રમોએ ₹ 33 કરોડનો વકરો નોંધાવ્યો હતો.

1.2 રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઓડિટ અહેવાલનો આધાર અને અભિગમ

ભારતના બંધારણની કલમ 151 (2) મુજબ, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના રાજ્યના હિસાબો સંબંધિત અહેવાલો રાજ્યના રાજ્યપાલ સમક્ષ રજૂ કરવાના હોય છે જે તેને રાજ્યની વિધાનસભા સમક્ષ મૂકવા સબબ કાર્યવાહી કરે છે. ભારતના બંધારણની કલમ 151 (2) હેઠળ ગુજરાતના રાજ્યપાલ સમક્ષ રજૂ કરવા માટે 31 માર્ચ 2021ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ માટેનો ગુજરાતની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો અહેવાલ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દર વર્ષે રાજ્યના નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબો તૈયાર કરે છે. આ હિસાબો વાઉચરો, ચલણો અને તિજોરીઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પ્રારંભિક અને પેટા હિસાબો, આવા હિસાબો રાખવા માટે જવાબદાર રાજ્ય સરકારના નિયંત્રણ હેઠળની કાર્યરત કચેરીઓ અને વિભાગો અને ભારતીય રિઝર્વ બેંક તરફથી મળેલા પત્રકો પરથી તૈયાર કરવામાં આવે છે. પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ-II), ગુજરાત દ્વારા આ હિસાબોનું સ્વતંત્ર રીતે ઓડિટ કરવામાં આવે છે અને ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા તેને પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે.

રાજ્યના નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબો પ્રસ્તુત અહેવાલ માટેની પાયાની માહિતી બને છે. અન્ય સ્ત્રોતોમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે.

- રાજ્યનું અંદાજપત્ર, એ નાણાકીય પરિમાણોની આકારણી અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓ અને તેની સામે અનુમાનો તથા સંબંધિત નિયમો અને નિયત કાર્યપદ્ધતિના અમલીકરણ અને અનુપાલનની અસરકારકતાની આકારણી; આ બંને માટે માહિતીનો મહત્વનો સ્ત્રોત બને છે;
- પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ-I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ-II), ગુજરાતની કચેરીઓ દ્વારા વર્ષ દરમિયાન રાજ્યના સચિવાલય તેમજ ક્ષેત્રીય સ્તરે હાથ ધરવામાં આવેલા ઓડિટના પરિણામો;
- વિભાગીય અને તિજોરી સત્તાધિકારીઓ પાસે રહેલી અન્ય માહિતી (હિસાબી અને સાથે વ્યવસ્થાપન માહિતી પ્રણાલી (MIS));

⁶ ગુજરાત અનારક્ષિત શૈક્ષણિક અને આર્થિક વિકાસ નિગમ અને ગુજરાત રાજ્ય વિકલાંગ (દિવ્યાંગ) નાણાકીય અને વિકાસ નિગમ.

- અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાત પાસેથી રાજ્યના એકંદર ઘરેલું ઉત્પાદનની માહિતી અને રાજ્ય સંબંધિત અન્ય આંકડાશાસ્ત્રીય માહિતી; અને
- ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના વિવિધ ઓડિટ અહેવાલો.

ચૌદમા નાણા પંચ, પંદરમા નાણા પંચની ભલામણો, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005, ભારત સરકારની શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓ અને માર્ગદર્શિકાના સંદર્ભમાં આ અહેવાલમાં વિશ્લેષણ હાથ ધરવામાં આવ્યું છે. સરકારના જવાબો, પ્રાપ્ત થયેલ હોય ત્યાં, આ અહેવાલમાં યોગ્ય સ્થાનોએ સમાવવામાં આવ્યાં છે.

1.3 અહેવાલની સંરચના

રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઓડિટ અહેવાલનું માળખું નીચે મુજબના ચાર પ્રકરણોમાં સંરચિત છે.

પ્રકરણ - 1	વિહંગાવલોકન આ પ્રકરણ અહેવાલ અને અંતર્ગત માહિતીનો આધાર અને અભિગમ વર્ણવે છે અને સરકારના હિસાબોનું માળખું, અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ, મુખ્ય સૂચકાંકોનું બૃહદ-નાણાકીય વિશ્લેષણ અને ખાધ/પુરાંત સહિત રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિનું વિહંગાવલોકન રજૂ કરે છે.
પ્રકરણ -2	રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ આ પ્રકરણ રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિનું વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્ય રજૂ કરે છે, મુખ્ય નાણાકીય ઘટકોમાં અગાઉના વર્ષની તુલનાએ અતિ મહત્વના ફેરફારોનું વિશ્લેષણ કરે છે, 2016-17થી 2020-21ના સમયગાળા દરમિયાનના એકંદર વલણો, રાજ્યની ઋણની રૂપરેખા અને જાહેર હિસાબના મુખ્ય વ્યવહારો, રાજ્યના નાણાકીય હિસાબોના આધારે રજૂ કરે છે.
પ્રકરણ - 3	અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન આ પ્રકરણ રાજ્યના વિનિયોગ હિસાબો પર આધારિત છે અને રાજ્યની વિનિયોગ અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓની સમીક્ષા કરે છે અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓથી વિચલન પર અહેવાલ આપે છે.
પ્રકરણ - 4	હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલની પ્રથાઓ આ પ્રકરણ રાજ્ય સરકારના જુદા જુદા સત્તામંડળોએ રજૂ કરેલા હિસાબોની ગુણવત્તાની અને નિયત કરવામાં આવેલા નાણાકીય નિયમો અને નિયમનોના રાજ્ય સરકારના જુદા જુદા વિભાગીય અધિકારીઓ દ્વારા બિન-અનુપાલનની બાબતોની ચર્ચા કરે છે.

1.4 સરકારના હિસાબોના માળખાનું અને અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓનું વિહંગાવલોકન

રાજ્ય સરકારના હિસાબો ત્રણ ભાગમાં રાખવામાં આવે છે.

1. રાજ્યની સંચિત નિધિ (ભારતના બંધારણની કલમ 266(1))

આ નિધિમાં રાજ્ય સરકારને પ્રાપ્ત થયેલું તમામ મહેસૂલ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલી તમામ લોન (બજાર લોન, બોન્ડ, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન, નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન,

રાષ્ટ્રીય નાની બચત ભંડોળને આપેલી વિશેષ બાંધકામ વગેરે), ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલી સાધનોપાય પેશગીઓ અને લોનની પરત ચૂકવણીઓમાં રાજ્ય સરકારને પ્રાપ્ત થયેલા તમામ નાણાનો સમાવેશ થાય છે. કાયદા અનુસાર અને ભારતના બંધારણની જોગવાઈ મુજબના હેતુઓ અને રીત સિવાય આ ભંડોળમાંથી કોઈ પણ નાણાનો વિનિયોગ કરી શકાય નહીં. ખર્ચના કેટલાક વર્ગો (એટલે કે બંધારણીય સત્તાધિકારીઓનો પગાર, લોનની પરત ચૂકવણી, વગેરે) રાજ્યના સંચિત નિધિ પર અભિયોગ બને છે (બિન-મતપાત્ર ખર્ચ) અને વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોતા નથી. અન્ય તમામ ખર્ચ (મતપાત્ર ખર્ચ) વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોય છે.

2. રાજ્યની આકસ્મિક નિધિ (ભારતના બંધારણની કલમ 267(2))

આકસ્મિક નિધિ એક અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે જેની સ્થાપના રાજ્યની વિધાનસભા કાયદા દ્વારા કરે છે અને રાજ્યપાલના હવાલે મૂકે છે. રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા આવા ખર્ચને અધિકૃતિ મળે ત્યાં સુધી અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે આ નિધિમાંથી પેશગીઓ આપી શકાય છે. નિધિની ભરપાઈ ખર્ચને રાજ્યની સંચિત નિધિના સંબંધિત કાર્યલક્ષી મુખ્ય સદર ખાતે ઉધારીને કરવામાં આવે છે.

3. રાજ્યનો જાહેર હિસાબ (ભારતના બંધારણની કલમ 266(2))

ઉપરોક્ત ઉપરાંત, સરકાર દ્વારા અથવા તેના વતી પ્રાપ્ત થયેલા તમામ અન્ય જાહેર નાણા જેમાં સરકાર બેંકરની અથવા ટ્રસ્ટીની ભૂમિકા નિભાવે છે, તે જાહેર હિસાબમાં જમા કરવામાં આવે છે. જાહેર હિસાબમાં ચૂકવવા પાત્ર નાની બચત, જેવી કે ભવિષ્ય નિધિ, થાપણો (વ્યાજ સાથે અને વ્યાજ વગર), પેશગીઓ, અનામત ભંડોળ (વ્યાજ સાથે અને વ્યાજ વગર) ભરણાં અને ઉચ્ચક સદરો (જે બન્ને છેવટની નોંધ થાય ત્યાં સુધીના કામચલાઉ સદરો છે) તે સામેલ હોય છે. સરકાર પાસે ઉપલબ્ધ ચોખ્ખી રોકડ સિલકનો પણ જાહેર હિસાબમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જાહેર હિસાબ વિધાનસભાના મતને આધીન નથી.

ભારતમાં પ્રત્યેક નાણાકીય વર્ષની બાબતમાં સરકારની અંદાજીત આવક અને ખર્ચનું પત્રક રાજ્યની વિધાનસભાના ગૃહ અથવા ગૃહો સમક્ષ રજૂ કરવાની બંધારણીય જરૂરિયાત છે (કલમ 202). આ 'વાર્ષિક નાણાકીય પત્રક' મુખ્ય અંદાજપત્રીય દસ્તાવેજ બને છે. વધુમાં, અંદાજપત્રમાં મહેસૂલી ખર્ચ અને અન્ય ખર્ચનો તફાવત સ્પષ્ટ કરવો જ જોઈએ.

મહેસૂલી આવકમાં કર આવક, બિન-કર આવક, કેન્દ્રીય કરવેરા/જકાતમાં હિસ્સો અને ભારત સરકાર તરફથી મળતાં અનુદાનનો સમાવેશ થાય છે.

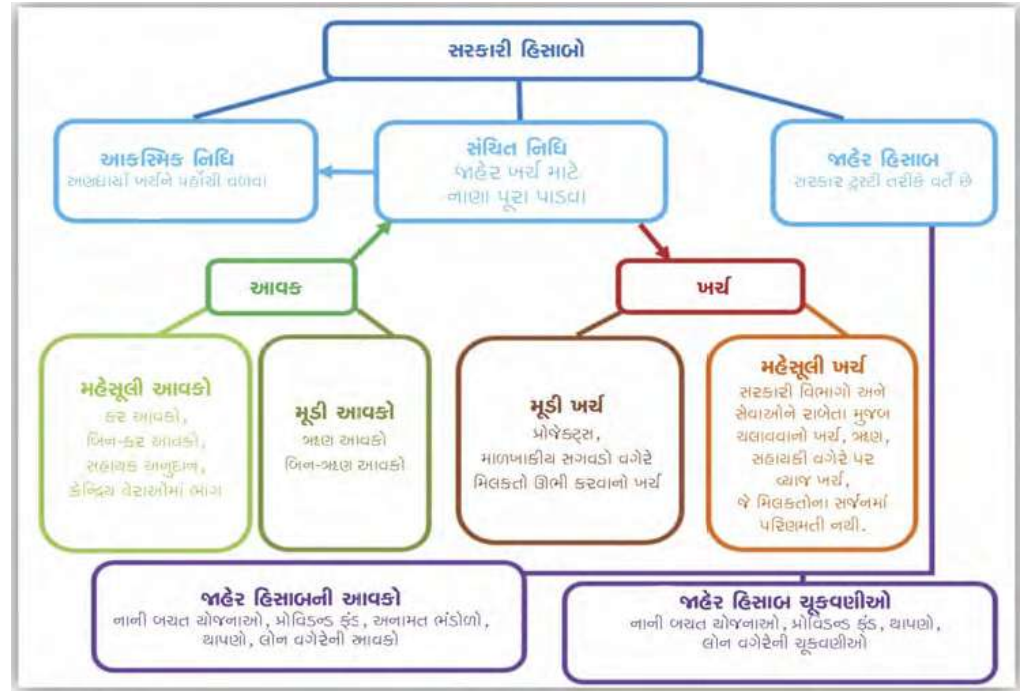
મહેસૂલી ખર્ચમાં સરકારના તમામ એવા ખર્ચ જે ભૌતિક અથવા નાણાકીય અસ્ક્યામતોના સર્જનમાં પરિણમતા નથી તે સામેલ હોય છે. તે એવા ખર્ચના સંબંધમાં હોય છે જે સરકારના વિભાગોની સામાન્ય કામગીરી અને વિવિધ સેવાઓ, સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલા ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીઓ અને જુદી જુદી સંસ્થાઓને આપવામાં આવેલા અનુદાનો (અનુદાનોમાંના કેટલાક અસ્ક્યામતો ઉભી કરવા માટે હોય તો પણ) માટે કરવામાં આવ્યાં હોય.

મૂડી ખર્ચમાં સામેલ છે:

- ઋણ આવક: બજાર લોન, બોન્ડ, નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન, સાધનોપાય પેશગીઓ અંતર્ગત ચોખ્ખા વ્યવહારો, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ, વગેરે; અને
- બિન-ઋણ આવક: વિનિવેશમાંથી ઉપજેલા નાણા, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત.

મૂડી ખર્ચમાં જમીનનું સંપાદન, મકાન, મશીનરી, સાધનસામગ્રી, શેરોમાં રોકાણ અને સરકાર દ્વારા જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો અને અન્ય જૂથોને લોન અને પેશગીઓ પર થયેલા ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે.

આલેખ 1.2: સરકારના હિસાબોનું માળખું

કાર્યલક્ષી વર્ગીકરણમાં આવક અને ખર્ચને આર્થિક વર્ગોમાં ગોઠવવા, સરકારના વ્યવહારોને મહેસૂલ અને મૂડી (જાહેર ઋણ, લોન અને પેશગીઓ સહિત), મહેસૂલી આવક, બીજા અન્ય આવક અને સહાયક અનુદાનમાંથી આવક જેવા ક્ષેત્રો તથા પેટા-ક્ષેત્રો જેવા કે આવક પરનો વેરો અને ખર્ચ, નાણાકીય સેવાઓ, વગેરેમાં વર્ગીકૃત કરવાનો સમાવેશ થાય છે. ખર્ચની બાજુએ પણ, વ્યવહારોને સામાન્ય સેવાઓ, આર્થિક સેવાઓ, સામાજિક સેવાઓ અને સહાયક અનુદાન અને ફાળો જેવા ક્ષેત્રોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે અને આ ક્ષેત્રો હેઠળના હિસાબોના મુખ્ય સદરોમાં પેટા-વિભાજીત કરવામાં આવે છે.

સંચિત નિધિ અંતર્ગત હિસાબોના મુખ્ય સદરો સામાન્ય રીતે સરકારની 'કામગીરી' જેવી કે 'આરોગ્ય' ને દર્શાવે છે, જ્યારે તેમના તાબાના ગૌણ સદરો મુખ્ય સદર દ્વારા રજૂ થતી કામગીરીના ઉદ્દેશો પરિપૂર્ણ કરવા માટે હાથ ધરવામાં આવતા 'કાર્યક્રમ' ની ઓળખ છે. કોઈ એક કાર્યક્રમમાં સંખ્યાબંધ પરિયોજનાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ સમાવિષ્ટ હોય છે અને સામાન્ય રીતે આ ગૌણ-સદર નીચેના 'પેટા-સદર' ને દર્શાવે છે. પેટા-સદરની નીચેનું 'વિગતવાર સદર' પ્રાથમિક રીતે ખર્ચની

બાબત મુજબ નિયંત્રણ અર્થે હોય છે અને 'પગાર', 'કચેરી ખર્ચ', 'સહાયક અનુદાન', વગેરે બાબતો પર પરિયોજના અથવા પ્રવૃત્તિ પર કરવામાં આવેલા ખર્ચનો ઉદ્દેશ અથવા પ્રકાર દર્શાવે છે.

હાલમાં, સરકારમાં એક હિસાબી વર્ગીકરણની પધ્ધતિ છે જે કાર્યલક્ષી અને આર્થિક બન્ને છે.

	વ્યવહારોના લક્ષણ	વર્ગીકરણ
હિસાબ મહાનિયંત્રક (CGA) દ્વારા LMMH ⁷ માં પ્રમાણિત	કામગીરી -શિક્ષણ, આરોગ્ય વગેરે /વિભાગ	અનુદાન હેઠળ મુખ્ય સદર (4-આંકડા)
	પેટા-કામગીરી	પેટા-મુખ્ય સદર (2-આંકડા)
	કાર્યક્રમ	ગૌણ સદર (3-આંકડા)
રાજ્યો પાસે રહેલી સુગમતા	યોજના	પેટા-સદર (2-આંકડા)
	પેટા-યોજના	વિગતવાર સદર (2-આંકડા)
	આર્થિક પ્રકાર/પ્રવૃત્તિ	હેતુ સદર-પગાર, ગૌણ કામો, વગેરે, (2-આંકડા)

કાર્યલક્ષી વર્ગીકરણ આપણને વિભાગ, કામગીરી, પરિયોજના અથવા કાર્યક્રમ અને ખર્ચનો ઉદ્દેશ જણાવે છે. આર્થિક વર્ગીકરણ આ ચૂકવણીઓને મહેસૂલ, મૂડી, ઋણ, વગેરે તરીકે સંગઠિત કરવામાં સહાયરૂપ થાય છે. આર્થિક વર્ગીકરણ ચાર આંકડાના મુખ્ય સદરોના પ્રથમ આંકડામાં સમાવિષ્ટ તાર્કિક ક્રમાંકન દ્વારા મેળવવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે, 0 અને 1 મહેસૂલી આવક માટે છે, 2 અને 3 મહેસૂલી ખર્ચ માટે, વગેરે. આર્થિક વર્ગીકરણ કેટલાક હેતુ સદરોની અંતર્ગત વ્યાખ્યા અને વહેંચણી દ્વારા પણ મેળવી શકાય છે. દાખલા તરીકે જ્યારે “પગાર” હેતુ સદર એ મહેસૂલી ખર્ચ છે, “બાંધકામ” હેતુ સદર મૂડી ખર્ચ છે. અંદાજપત્રીય દસ્તાવેજોમાં વિનિયોગનો પ્રાથમિક એકમ હેતુ સદર છે.

ભંડોળ-આધારિત સરકારી હિસાબીકરણ વ્યવહારોના કાર્યલક્ષી અને આર્થિક વર્ગીકરણની સાથે મળીને, સરકારની પ્રવૃત્તિઓ/વ્યવહારોનું ઉંડાણથી વિશ્લેષણ કરવાનું સરળ કરે છે અને જાહેર નાણાકીય પરિસ્થિતિ પર વિધાનસભાની દેખરેખને શક્ય બનાવે છે.

અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ

ભારતના બંધારણની કલમ 202 અનુસાર, રાજ્યના રાજ્યપાલ વાર્ષિક નાણાકીય પત્રકના)અંદાજપત્ર તરીકે પણ સંદર્ભિત (રૂપમાં નાણાકીય વર્ષ માટે રાજ્યની અંદાજીત આવક અને ખર્ચનું એક પત્રક રાજ્ય વિધાનસભા સમક્ષ મુકવા સબબ કાર્યવાહી કરે છે.

કલમ 203 અનુસાર, આ પત્રક અનુદાનો/વિનિયોગો માટે માંગણા સ્વરૂપે રાજ્ય વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવે છે અને તે મંજૂર થયા બાદ વિધાનસભા દ્વારા કલમ 204 હેઠળ વિનિયોગ વિધેયક પસાર કરવામાં આવે છે, જેથી સંચિત નિધિમાંથી જરૂરી નાણા વિનિયોગ માટે પૂરા પાડી શકાય.

⁷ કેન્દ્ર અને રાજ્યોના હિસાબોના મુખ્ય અને ગૌણ સદરોની યાદી

ફકરા 1.2માં ઉલ્લેખ કર્યા મુજબ, નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબોમાં રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઓડિટ અહેવાલ તૈયાર કરવા માટેની મૂળ માહિતી સમાયેલી હોય છે. આ હિસાબો ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કરવામાં આવેલ આંતર-સરકારી અને અન્ય સમાયોજન સહિત વર્ષ 2020-21 દરમિયાન રાજ્યની વાસ્તવિક આવક અને ખર્ચ પર આધારિત છે. આ આવક અને ખર્ચ અંદાજપત્રમાં અંદાજવામાં આવેલા હોય છે અને ખર્ચને રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યા હોય છે એ બાબતને ધ્યાને લેતાં 2020-21 માટેના રાજ્યના અંદાજપત્રનો બારીકાઈથી અભ્યાસ કરવાનું અને અંદાજપત્રમાં કરવામાં આવેલા અનુમાનોના સંદર્ભમાં વર્ષ દરમિયાનની વાસ્તવિક આવક અને ખર્ચનું વિશ્લેષણ કરવાનું જરૂરી છે.

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, અંદાજપત્ર ઘડવાની પ્રક્રિયાની વિગતો પૂરી પાડે છે અને રાજ્ય સરકારને અંદાજપત્રીય અંદાજો તૈયાર કરવામાં અને તેના ખર્ચની પ્રવૃત્તિઓ પર દેખરેખ રાખવામાં માર્ગદર્શન પુરું પાડે છે. 2020-21ના અંદાજપત્રની રચના કરતી વખતે રાજ્ય સરકારે પ્રાથમિકતાવાળા ક્ષેત્રો માટે અંદાજપત્રીય જોગવાઈ તરફ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા સાથે ‘પરિણામલક્ષી અંદાજપત્ર’ (સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ દ્વારા નિયત કરેલ ટકાઉ વિકાસલક્ષી ધ્યેયોને અનુરૂપ) અને ‘જેઠ્ઠર અંદાજપત્ર’ પર ભાર મુકવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું.

2014-15થી રાજ્ય ‘પરિણામલક્ષી અંદાજપત્ર’ તૈયાર કરતું આવ્યું છે છતાં, તેણે સંબંધિત અંદાજપત્રમાં કરવામાં આવેલા અનુરૂપ અનુમાનો સાથે વિવિધ અંદાજપત્રીય દરમિયાનગીરીના વાસ્તવિક પરિણામોનું આકલન કરવાનું હજી બાકી છે. આ કારણોસર 2019-20ના અંદાજપત્રમાં અનુમાનિત પરિણામોની સામે વાસ્તવિક સિધ્ધિઓ માર્ચ 2021 સુધી વિધાનસભા સમક્ષ મુકવામાં આવી ન હતી.

રાજ્ય સરકારના અંદાજપત્ર અને અન્ય અંદાજપત્રીય પહેલોના અમલીકરણની ઓડિટ તપાસના પરિણામોની વિગતો આ અહેવાલના પ્રકરણ 3માં આપી છે.

1.4.1 નાણાકીય પરિસ્થિતિની ઝલક

કોઠો 1.4 વર્ષ 2019-20 અને 2020-21 માટે વાસ્તવિક નાણાકીય પરિણામોની તુલનાએ વર્ષ 2020-21 માટે અંદાજપત્રીય અંદાજોની ઝલક રજૂ કરે છે.

કોઠો 1.4: વાસ્તવિક નાણાકીય પરિણામોની તુલનાએ અંદાજપત્રીય અંદાજોની ઝલક

(₹ કરોડમાં)

ક્રમ માં ક્ર	ઘટકો	2019-20	2020-21	2020-21	અંદાજપત્રીય અંદાજો સામે ખરેખર મૂલ્યોની ટકાવારી	રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે ખરેખર મૂલ્યોની ટકાવારી
		ખરેખર	ખરેખર	અંદાજપત્રીય અંદાજો	2020-21	
1	કર આવક	79,007.50	70,266.18	1,05,093.60	66.86	4.24
2	બિન-કર આવક	18,104.15	10,492.66	14,600.00	71.87	0.63
3	કેન્દ્રીય કરવેરા/જકાતમાં હિસ્સો	20,232.09	20,218.53	26,659.86	75.84	1.22
4	સહાયક અનુદાનો અને ફાળો	25,500.02	27,178.29	16,094.00	168.87	1.64
5	મહેસૂલી આવક (1+2+3+4)	1,42,843.76	1,28,155.66	1,62,447.46	78.89	7.73
6	લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	329.67	155.31	265.00	58.72	0.01
7	અન્ય આવક	106.36	9,967.85	0.00	-	0.60
8	ઋણ અને અન્ય જવાબદારીઓ ⁸	24,581.46	40,438.30	33,535.87	120.58	1.88 ⁹
9	મૂડી આવક (6+7+8)	25,017.49	50,561.46	33,800.87	149.59	3.05
10	કુલ આવક (5+9)	1,67,861.25	1,78,717.12	1,96,248.33	91.07	10.77
11	મહેસૂલી ખર્ચ, જે પૈકી	1,40,898.91	1,50,703.58	1,61,658.07	93.22	9.08
12	વ્યાજની ચૂકવણીઓ	22,448.66	24,203.19	23,871.12	101.39	1.46
13	મૂડી ખર્ચ, જે પૈકી	26,962.33	28,013.89	34,590.27	80.99	1.69
14	મૂડી જોગવાઈ	25,650.61	26,780.46	33,371.43	80.25	1.61
15	લોન અને પેશગીઓ	1,311.72	1,233.43	1,218.84	101.20	0.07
16	કુલ ખર્ચ (11+13)	1,67,861.24	1,78,717.47	1,96,248	91.07	10.77
17	મહેસૂલી ખાધ (-)/પુરાંત (+) (5-11)	(+)1,944.85	(-)22,547.92	(+)789.39	(-)2,856.37	(-)1.36
18	રાજકોષીય ખાધ {(5+6+7)-16}	(-)24,581.45	(-)40,438.65	(-)33,535.88	(-)120.58	(-)2.44
19	પ્રાથમિક ખાધ (18-12)	(-)2,132.79	(-)16,235.46	(-)9,664.76	(-)167.99	(-)0.98

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

માલ અને સેવા કર વળતર એ રાજ્ય સરકારની માલ અને સેવા કર (રાજ્યોને વળતર) અધિનિયમ, 2017 હેઠળ આવક છે. જોકે, માલ અને સેવા કર નુકશાનીના વળતર રૂપે મળેલા મહેસૂલી આવકના ₹ 11,334.51 કરોડ ઉપરાંત ગુજરાતને માલ અને સેવા કર વળતર ભંડોળમાં પુરતી સિલક ન હોવાને કારણે ₹ 9,222 કરોડની એક પછી એક લોન રૂપે જાહેર ઋણની આવક

⁸ ઋણ અને અન્ય જવાબદારીઓ = જાહેર ઋણની ચોખ્ખી બાકી (આવક-ચૂકવણીઓ) + ચોખ્ખી આકસ્મિક નિધિ + જાહેર હિસાબની ચોખ્ખી બાકી (આવક - ચૂકવણીઓ) + ખુલતી અને બંધ રોકડ સિલકની ચોખ્ખી બાકી.

⁹ ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગપ્રમાણે, નાણા પંચ, વગેરે દ્વારા જે કોઈ પણ ધોરણો નિયત કરવામાં આવે તે હેઠળ રાજ્ય સરકાર ધ્વારા વિશિષ્ટ વ્યવસ્થા (Special window) અંતર્ગત લેવામાં આવેલ એક પછી એક ધિરાણ ઋણ નહિ ગણવામાં આવે. આથી, માલ અને સેવા કરના નુકશાનીના વળતર માં ઘટાડાને કારણે લેવામાં આવેલ ₹ 9,222 કરોડની લોનને જાહેર દેવા રૂપે અને બાકી જવાબદારીરૂપે અહીં ગણવામાં આવ્યું નથી.

થઈ હતી. આ ઋણની આવકની પરત ચૂકવણીની રાજ્યને માથે કોઈ જવાબદારી ન હતી. આ ગોઠવણને કારણે, વર્ષ 2020-21 દરમિયાનની ₹ 22,547.92 કરોડની મહેસૂલી ખાધ અને ₹ 40,438.65 કરોડની રાજકોષીય ખાધને ₹ 9,222 કરોડના માલ અને સેવા કરની બદલામાં મળેલ ઋણની આવકની અપેક્ષામાં જોવું જોઈએ.

1.4.2 સરકારની અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓની ઝલક

સરકારના હિસાબો સરકારની નાણાકીય જવાબદારીઓ અને કરવામાં આવેલા ખર્ચમાંથી ઉભી કરેલી અસ્ક્યામતોનો સમાવેશ કરે છે. જવાબદારીઓમાં મુખ્યત્વે આંતરિક ઋણ, ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ, જાહેર હિસાબની આવક અને અનામત ભંડોળનો સમાવેશ થાય છે. અસ્ક્યામતોમાં મુખ્યત્વે મૂડી જોગવાઈ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી લોન, પેશગીઓ અને રોકડ સિલક સામેલ હોય છે. કોઠો 1.5 સરકારની અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓની સ્થિતિનો સારાંશ આપે છે.

કોઠો 1.5: અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓની સ્થિતિનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

જવાબદારીઓ				અસ્ક્યામતો					
	2019-20	2020-21	ટકામાં વધારો		2019-20	2020-21	ટકામાં વધારો		
સંચિત નિધિ									
A	આંતરિક ઋણ	2,59,661.04	2,90,031.07	11.70	a	એકંદર મૂડી જોગવાઈ	2,89,222.37	3,06,034.98	5.81
B	ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	7,433.06	17,998.92	142.15	b	લોન અને પેશગીઓ	10,485.21	11,563.04	10.28
આકસ્મિક નિધિ									
	આકસ્મિક નિધિ	200.00	200.00	0.00		આકસ્મિક નિધિ	0.00	0.00	0.00
જાહેર હિસાબ									
A	નાની બચતો, ભવિષ્ય નિધિ, વગેરે.	10,601.21	10,445.80	(-).1.47	a	પેશગીઓ	0.71	0.70	(-).1.41
B	થાપણો	34,599.05	36,955.05	6.81	b	ઉચ્ચક અને પ્રકીર્ણ	1,865.70	3,026.80	62.23
C	અનામત ભંડોળ	16,832.75	7,984.32	(-).52.57		રોકડ સિલક (અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં રોકાણો સહિત)	24,035.80	16,852.64	(-).29.88
D	ભરણા	736.92	866.65	17.60		કુલ	3,25,609.79	3,37,478.16	3.64
						આવકની સામે ખર્ચમાં ઉત્તરોત્તર વધ ¹⁰	4,454.24	27,003.65	506.25
	કુલ	3,30,064.03	3,64,481.81	10.43		કુલ	3,30,064.03	3,64,481.81	10.43

સ્રોત:સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

¹⁰ આવકની સામે ખર્ચનો સંચિત અધિક = અગાઉના વર્ષની આવકની સામે ખર્ચનો સંચિત અધિક + જૂની બાકી સિલકો દૂર કરવા માટે ગોઠવણ - મહેસૂલી પુરાંત

1.5 રાજકોષીય સિલક: ખાધ અને કુલ ઋણના લક્ષ્યાંકોની સિધ્ધિઓ

જ્યારે સરકાર મહેસૂલ તરીકે કરેલી વસૂલાત કરતાં અધિક ખર્ચ કરે ત્યારે તે ખાધ ઉભી કરે છે. ખાધ એ સરકારના વિવેકપૂર્ણ રાજકોષીય વ્યવસ્થાપનનો દર્શક છે. ઉપરાંત, જે રીતે ખાધની ભરપાઈ કરવામાં આવે છે અને મેળવેલા સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે તેના નાણાકીય સ્વાસ્થ્યનો મહત્વનો સૂચક છે.

આ ભાગ ખાધના વલણો, પ્રકાર, કદ અને તેને નાણા પૂરા પાડવાની રીત રજૂ કરે છે અને મહેસૂલી અને રાજકોષીય ખાધના ખરેખરના સ્તરોની તુલનાએ નાણાકીય વર્ષ 2020-21 માટે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ/નિયમો હેઠળ નિયત કરેલા લક્ષ્યાંકોની આકારણી પણ કરે છે.

નીચે દર્શાવ્યા મુજબના જુદા જુદા માપદંડો સરકારની ખાધ દર્શાવે છે.

મહેસૂલી ખાધ/પુરાંત	મહેસૂલી ખર્ચ અને મહેસૂલી આવક વચ્ચેના ગાળા સંદર્ભે છે.
રાજકોષીય ખાધ/પુરાંત	આ મહેસૂલી આવક વત્તા બિન-ઋણ મૂડી આવક અને કુલ ખર્ચ વચ્ચેનો તફાવત છે. રાજકોષીય ખાધ સરકારની કુલ ઋણની જરૂરિયાત પ્રતિબિંબિત કરે છે.
પ્રાથમિક ખાધ/પુરાંત	આ રાજકોષીય ખાધ બાદ વ્યાજની ચૂકવણીઓના સંદર્ભે છે. સરકારના ઉછીના લીધેલા નાણા કેટલા પ્રમાણમાં, વ્યાજની ચૂકવણી સિવાયના ખર્ચને પહોંચી વળવા જાય છે તે દર્શાવે છે.

સ્રોત: ભારત સરકારનું અંદાજપત્ર 2018-19, એક નજરમાં

1.5.1 ચાલુ વર્ષ માટે રાજ્યના રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમમાં નિયત કરેલા રાજકોષીય લક્ષ્યાંકોની તુલનાએ સિધ્ધિઓ

રાજકોષીય સ્થિરતા અને ટકાઉપણું સુનિશ્ચિત કરવા, જાહેર નાણાના વ્યવસ્થાપનમાં કાર્યક્ષમતા અને પારદર્શિતા વધારવા, પર્યાપ્ત મહેસૂલી પુરાંત હાંસલ કરીને સંસાધનોની ઉપલબ્ધતામાં વધારો કરવો, રાજકોષીય ખાધ ઘટાડવી અને નાણાકીય નીતિના અસરકારક અમલ અને વિવેકપૂર્ણ ઋણ વ્યવસ્થાપનમાં આવતા અવરોધો દૂર થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે કેન્દ્રીય રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, 2003ને (FRBM Act) અનુસરીને રાજ્ય સરકારે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 (GFR Act) ઘડ્યો હતો.

ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ 2009, 2011 અને 2021માં સુધારવામાં આવ્યો હતો. 2011માં, તે 13માં નાણા પંચની ભલામણોનો સમાવેશ કરવા માટે સુધારવામાં આવ્યો હતો. 14માં નાણા પંચે ભલામણ કરી હતી કે રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે રાજકોષીય ખાધની લક્ષ્યાંકિત ત્રણ ટકાની મર્યાદા કેટલાક માપદંડોના આધારે વધારીને 3.5 ટકા કરી શકાય. આમ છતાં, રાજ્ય સરકાર ત્રણ ટકાની મર્યાદાની ઘણી અંદર હોવાથી, તેણે 2011ના ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમમાં કોઈ સુધારા કર્યા ન હતાં. 2021માં, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે રાજકોષીય ખાધ માટેનો લક્ષ્યાંક સુધારીને 2020-21 માટે પાંચ ટકા કરવામાં આવ્યો હતો.

પરંતુ ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2011માં નિયત બાકીના લક્ષ્યાંકોને અનુસરવાનું ચાલુ છે.

રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ સમીક્ષા સમિતિ

મંદી, ચીન અને યુરોઝોનમાં વિકાસ, સંરક્ષણવાદ, ઓછો કુગાવો અને બિન-પરંપરાગત નાણાકીય નીતિઓ, વગેરે સહિતના વૈશ્વિક પૃષ્ઠભૂમિમાં નોંધપાત્ર ફેરફારો કારણરૂપે લાગ્યા હોવાથી 2016માં ભારત સરકારને રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમની સમીક્ષાની જરૂરિયાત જણાઇ હતી. તેને એવું લાગ્યું હતું કે વૈશ્વિક અર્થતંત્ર સાથે વર્ધિત નાણાકીય એકીકરણના હિસાબે, પડકારરૂપ, અનિશ્ચિત અને અસ્થિર બાહ્ય વાતાવરણને પહોંચી વળવા આંતરિક નીતિમાં ફેરફારો આવશ્યક હતાં.

એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ઘણા દેશોમાં નાણાકીય નિયમોમાં ફેરફારો અને લવચીકતા બાહ્ય આંચકા શોષી લેવા માટે નાણાકીય અવકાશ પૂરો પાડે છે. નાણાકીય નિયમોમાં માળખાને પારદર્શિતા, લવચીકતા અને વિશ્વસનીયતા આપવા માટે સ્વતંત્ર નાણાકીય પરિષદની ઉપસ્થિતિ, વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં કરાર બંધનકારક ન રહે તે બતાવનાર કલમ અને આપોઆપ સુધારા માટે પણ ભારતમાં નિયમોમાં એજ પરિભાષામાં ગોઠવણી જરૂરી બની હતી.

આ ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને, છેલ્લા 12 વર્ષોમાં રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમની કામગીરીની સર્વગ્રાહી સમીક્ષા અને આગળની કાર્યવાહી માટે સૂચનો કરવા માટે, સરકારે મે 2016માં શ્રી એન. કે. સિંઘ, પૂર્વ મહેસૂલ અને ખર્ચ સચિવના અધ્યક્ષપદ હેઠળ નાણાકીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ સમીક્ષા સમિતિની રચના કરી હતી. સમિતિની શરતોમાં વિશેષરૂપે, અર્થતંત્રની ગતિશીલ બાબતોના વ્યવસ્થાપન અને રાજકોષીય વિસ્તરણ અથવા સંકોચનની અનુક્રમે ધિરાણના સંકોચન અથવા વિસ્તરણની ગોઠવણમાં સરકારને આવશ્યક નીતિવિષયક અવકાશ પૂરો પાડવા માટે લક્ષ્યાંક તરીકે ચોક્કસ સંખ્યાઓની જગ્યાએ રાજકોષીય ખાધની શ્રેણી રાખવાની શક્યતાને વિચારણામાં લેવાનું સામેલ હતું.

સમિતિએ 23 જાન્યુઆરી 2017ના રોજ તેનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. સમિતિની ભલામણો પર રાજ્ય સરકારે હજુ સુધી કોઈ પગલા લીધા નથી (નવેમ્બર 2021).

મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS)¹¹ અને ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત કરવામાં આવેલા મુખ્ય રાજકોષીય ચલાંકોના લક્ષ્યાંકોની સરખામણીએ વર્ષ 2020-21માં મળેલ ખરેખર સિધ્ધિઓ કોઠા 1.6માં દર્શાવી છે.

¹¹ ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 દ્વારા આદેશિત મધ્યમ ગાળાનું નાણાકીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS), દર નાણાકીય વર્ષે રાજ્યની વિધાનસભા સમક્ષ સામાન્ય અંદાજપત્રના ભાગ રૂપે રજૂ કરવામાં આવે છે. આ નિવેદનના સંબંધમાં ચાર ચેક્કસ નાણાકીય દર્શકો એટલે કે (1) મહેસૂલી ખાધ (2) રાજકોષીય ખાધ (3) રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની સામે કરવેરાનો ગુણોત્તર અને (4) વર્ષાતે કુલ બાકી રૂણ માટે ત્રિવર્ષીય રોલીંગ લક્ષ્યાંકો સુયોજીત કરે છે.

કોઠો 1.6: મુખ્ય રાજકોષીય ચલાંકો -2020-21 માટેના લક્ષ્યાંકો અને સિધ્ધિઓ

રાજકોષીય ચલાંકો	MTFPSમાં સૂચિત લક્ષ્યાંકો	ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત લક્ષ્યાંકો	ખરેખર સિધ્ધિ (2020-21)
મહેસૂલી ખાધ (-)/ પુરાંત (+) (₹ કરોડમાં)	(+)789	2007-08 સુધીમાં 'શૂન્ય'	(-)22,547.92
રાજકોષીય ખાધ/રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (ટકામાં)	1.78	2008-09 સુધીમાં 3%	2.44
રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને કુલ બાકી જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર ¹² (ટકામાં)	કોઈ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	કોઈ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	21.02
રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર ¹² (ટકામાં)	15.72	2011-12 સુધીમાં 27.10%	18.01
સરકારની બાકી બાંધકામો (₹ કરોડમાં)	16,000થી નીચે	2007-08 સુધીમાં 16,000થી નીચે	3,656
જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણી/મહેસૂલી આવક (ટકામાં)	13.43	કોઈ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	17.22

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના અંદાજપત્રીય અંદાજો અને નાણાકીય હિસાબો

રાજ્યે 'શૂન્ય' મહેસૂલી ખાધનો લક્ષ્યાંક 2011-12માં હાંસલ કર્યો હતો અને ત્યારબાદ 2019-20 સુધી મહેસૂલી પુરાંત નોંધાવી હતી. એના પછી રાજ્યે MTFPSમાં પ્રસ્તાવિત ₹ 789 કરોડના મહેસૂલી પુરાંતના લક્ષ્યાંકની સામે પ્રથમ વાર 2020-21માં ₹ 22,548 કરોડની મહેસૂલી ખાધ કરી હતી.

2020-21ના અંતે, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે રાજકોષીય ખાધ 2.44 ટકા જેટલી રહી હતી, જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત ત્રણ ટકાના લક્ષ્યાંકની મર્યાદામાં રહી હતી. રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદનમાં નિયત 15.72 ટકાની સામે 18.01 ટકા રહ્યો હતો.

આમ, રાજ્ય 2020-21 દરમિયાન, MTFPS અંતર્ગત મુખ્ય રાજકોષીય માપદંડોના સંબંધમાં નિયત કરેલા પાંચ પૈકી માત્ર એક લક્ષ્યાંક એટલે કે બાકી સરકારી બાંધકામો હાંસલ કરી શક્યું હતું. 2020-21 દરમિયાન રાજ્યની ₹ 40,438 કરોડની રાજકોષીય ખાધ હતી, જે રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના 2.44 ટકા દર્શાવે છે અને કુલ ખર્ચના 22.63 ટકા જેટલી થાય છે. મહેસૂલી

¹² ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગપ્રમાણે, નાણા પંચ, વગેરે દ્વારા જે કોઈ પણ ધોરણે નિયત કરવામાં આવે તે હેઠળ રાજ્ય સરકાર ધ્વારા વિશિષ્ટ વ્યવસ્થા (Special window) અંતર્ગત લેવામાં આવેલ ધિરાણ ઋણ નહિ ગણવામાં આવે. આથી, માલ અને સેવા કરના નુકશાનીના વળતર માં ઘટાડાને કારણે લેવામાં આવેલ ₹ 9,222 કરોડની લોનને જાહેર દેવા રૂપે અને બાકી જવાબદારીરૂપે અહીં ગણવામાં આવ્યું નથી.

આવકના પ્રમાણમાં જાહેર ઋણના વ્યાજની ચૂકવણીઓ (જે ઋણ ભરપાઇ કરવાની ક્ષમતાનો દર્શક છે) MTFPSના 13.43 ટકાના લક્ષ્યાંકની સામે 17.22 ટકા જેટલી રહી હતી.

1.5.2 ચાલુ વર્ષના ખરેખર મૂલ્યો સાથે MTFPSમાં અંદાજિત રાજકોષીય માપદંડોના લક્ષ્યાંકોની સરખામણી

2020-21માં રાજ્ય વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવેલા MTFPSમાં અનુમાનિત રાજકોષીય માપદંડોના લક્ષ્યાંકોની ખરેખર મૂલ્યો સાથે સરખામણી અને વધઘટનું પ્રમાણ કોઠા 1.7માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.7: 2020-21 દરમિયાન MTFPSમાં કરેલા અનુમાનોની સરખામણીએ ખરેખર મૂલ્યો (₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	રાજકોષીય ચલાંકો	MTFPS મુજબ અનુમાનો	ખરેખર મૂલ્યો (2020-21)	વધઘટ (ટકામાં)
1.	કર આવક	1,05,093.60	70,266.18	(-)33.14
2.	બિન-કર આવક	14,600.00	10,492.66	(-)28.13
3.	કેન્દ્રીય કરવેરામાં હિસ્સો	26,659.86	20,218.53	(-)24.16
4.	ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન	16,094.00	27,178.29	68.87
5.	મહેસૂલી આવક (1+2+3+4)	1,62,447.46	1,28,155.66	(-)21.11
6.	મૂડી આવક ¹³	46,766.00	68,980.29	47.50
7.	મહેસૂલી ખર્ચ	1,61,658.07	1,50,703.58	(-)6.78
8.	મહેસૂલી ખાધ (-)/ પુરાંત (+) (5-7)	(+)789.39	(-) 22,547.92	(-)2,956.37
9.	રાજકોષીય ખાધ (-)/ પુરાંત (+)	(-)33,535.88	(-) 40,438.65	(-)20.58
10.	પ્રાથમિક ખાધ (-)/પુરાંત (+)	(-)9,664.76	(-)16,235.46	(-)67.99
11.	જાહેર ઋણ-રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર (ટકામાં)	15.72	18.01*	14.57
12.	પ્રવર્તમાન ભાવોએ રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	10.78	0.57	(-)10.21

સ્રોત: 2020-21 માટેનું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30 અને નાણાકીય હિસાબો

* માલ અને સેવા કરના વળતર રૂપે મળેલી ₹ 9,222 કરોડની એક પછી એક લોનની ઋણ આવકની, કુલ બાકી જવાબદારીઓમાંથી બાદબાકી કરીને મેળવેલી રકમ.

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, MTFPSમાં કરેલા અનુમાનોની તુલનાએ 2020-21 દરમિયાન માત્ર ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન અને મૂડી આવકમાં નોંધપાત્ર સુધારો થયો હતો. 2020-21માં કર આવક, બિન-કર આવક, કેન્દ્રીય કરવેરામાં હિસ્સો, મહેસૂલી પુરાંત અને રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના વૃદ્ધિ દરના લક્ષ્યાંક હાંસલ થયા ન હતાં.

¹³ મૂડી આવક = જાહેર ઋણની આવક + પરચુરણ મૂડી આવક + લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત

1.5.3 રાજકોષીય લક્ષ્યાંકોની સામે સિધ્ધિઓના વલણોનું વિશ્લેષણ

ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 મુજબ, રાજ્ય સરકારે 2007-08 સુધીમાં મહેસૂલી ખાધ નાબૂદ કરવાની હતી અને ત્યારબાદ મહેસૂલી પુરાંત જાળવવાની હતી; 2008-09 સુધીમાં રાજકોષીય ખાધ રાજ્યના અનુમાનિત એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના ત્રણ ટકા સુધી ઘટાડવાની હતી અને ત્યાબાદ એજ સ્તરે જાળવી રાખવાની હતી. નાણાકીય વર્ષ 2020-21 માટે જાન્યુઆરી 2021માં આ પાંચ ટકા સુધી વધારવામાં આવી હતી. અધિનિયમમાં વધુમાં એવી કલ્પના કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય સરકાર રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર 2011-12 સુધીમાં 27.10 ટકાની મર્યાદામાં લાવશે અને ત્યારબાદ તેને જાળવી રાખશે. ઉપરાંત, રાજ્ય સરકાર બાકી બાંધધરી 2007-08 સુધીમાં ₹ 16,000 કરોડની મર્યાદામાં લાવશે એવું અપેક્ષિત હતું.

ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત કરેલા મુખ્ય નાણાકીય માપદંડોની તુલનાએ છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન સિધ્ધિઓના વલણનું વિશ્લેષણ કોઠા 1.8માં આપ્યું છે.

કોઠો 1.8: 2016-21 દરમિયાન અધિનિયમમાં નિયત કરેલા મુખ્ય રાજકોષીય માપદંડોના વલણનું વિશ્લેષણ

રાજકોષીય માપદંડો	અધિનિયમ માં નિયત રાજકોષીય લક્ષ્યાંકો	સિધ્ધિ (₹ કરોડમાં)				
		2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મહેસૂલી ખાધ (-) / પુરાંત (+) (₹ કરોડમાં)	મહેસૂલી પુરાંત	5,946.98	5,231.61	3,211.97	1,944.85	(-)22,547.92
		✓	✓	✓	✓	✗
રાજકોષીય ખાધ (-)/ પુરાંત (+) (રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના ટકા રૂપે)	ત્રણ ટકા ¹⁴	(-)16,480.17 (-1.41)	(-)21,366.43 (-1.61)	(-)26,365.03 (-1.75)	(-)24,581.45 (-1.49)	(-)40,438.65 (-2.44)
		✓	✓	✓	✓	✓
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન અને કુલ જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર (ટકા)	27.10 ટકા	17.08	16.00	15.99	16.19	18.01 ¹⁵
		✓	✓	✓	✓	✓
બાકી બાંધધરીઓ	₹ 16,000 કરોડથી નીચે	4,804	4,834	4,699	4,462	3,656
		✓	✓	✓	✓	✓

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના અંદાજપત્રીય પ્રકાશન અને નાણાકીય હિસાબો.

¹⁴ 2020-21 માટે પાંચ ટકા

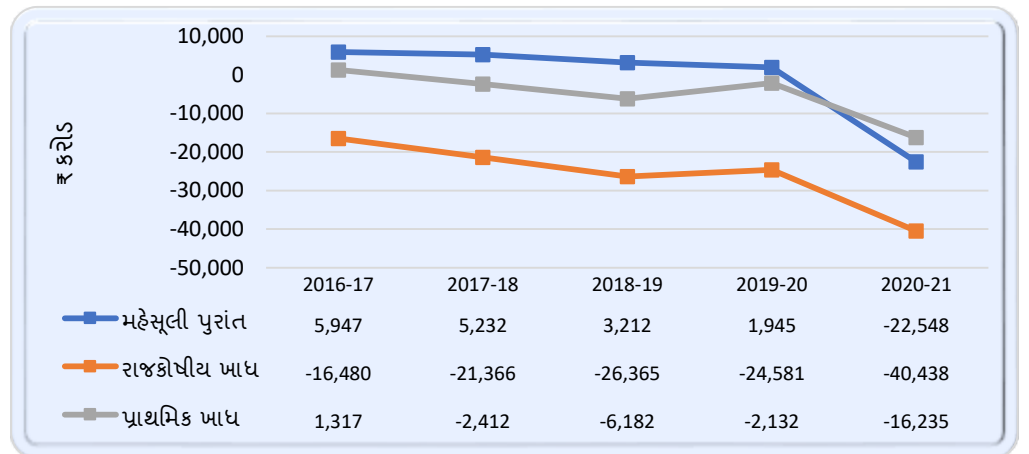
¹⁵ ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ પ્રમાણે, નાણા પંચ, વગેરે દ્વારા જ કોઈ પણ ધોરણો નિયત કરવામાં આવે તે હેઠળ રાજ્ય સરકાર ધ્વારા વિશિષ્ટ વ્યવસ્થા (Special window) અંતર્ગત લેવામાં આવેલ ધિરાણ ઋણ નહિ ગણવામાં આવે. આથી, માલ અને સેવા કરના નુકશાનીના વળતર માં ઘટાડાને કારણે લેવામાં આવેલ ₹ 9,222 કરોડની લોનને જાહેર દેવા રૂપે અને બાકી જવાબદારીરૂપે અહીં ગણવામાં આવ્યું નથી.

ઉપર જોઇ શકાય છે એ મુજબ, રાજ્ય સરકારે 2020-21માં મહેસૂલી પુરાંત સિવાયના ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં પરિકલ્પિત તમામ ચાર મુખ્ય રાજકોષીય માપદંડો છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન હાંસલ કર્યા હતાં.

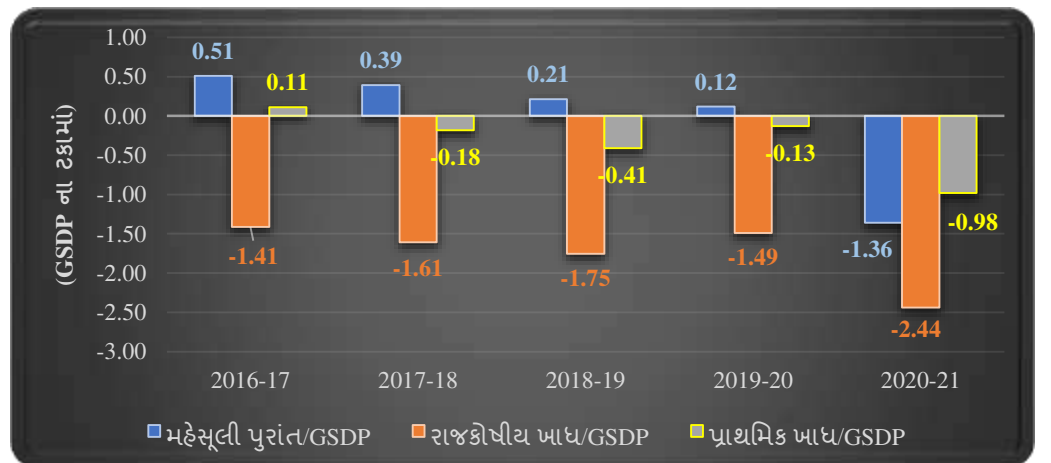
નાણાકીય હિસાબો અનુસાર કુલ જાહેર ઋણ અને રાજ્યના ધરેલું ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર 18.57 ટકા છે. જો કે, અસરકારક ઋણ અને રાજ્યના ધરેલું ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર (18.01 ટકા) ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ પ્રમાણે, નાણા પંચ, વગેરે દ્વારા જે કોઈ પણ ધોરણો નિયત કરવામાં આવે તે હેઠળ રાજ્ય સરકાર ધ્વારા વિશિષ્ટ વ્યવસ્થા (Special window) અંતર્ગત લેવામાં આવેલ એક પછી એક લોનને ઋણ નહિ ગણવામાં આવે. આથી, માલ અને સેવા કરના નુકશાનીના વળતરમાં ઘટાડાને કારણે લેવામાં આવેલ ₹ 9,222 કરોડની લોનને બાદ કરીને ગણવામાં આવ્યું છે.

પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે (2016-21) પુરાંત/ખાધના વલણો આલેખ 1.3માં; રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સાપેક્ષે પુરાંત/ખાધના વલણો આલેખ 1.4માં; અને રાજકોષીય જવાબદારીઓ અને રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના વલણો આલેખ 1.5માં આપ્યા છે.

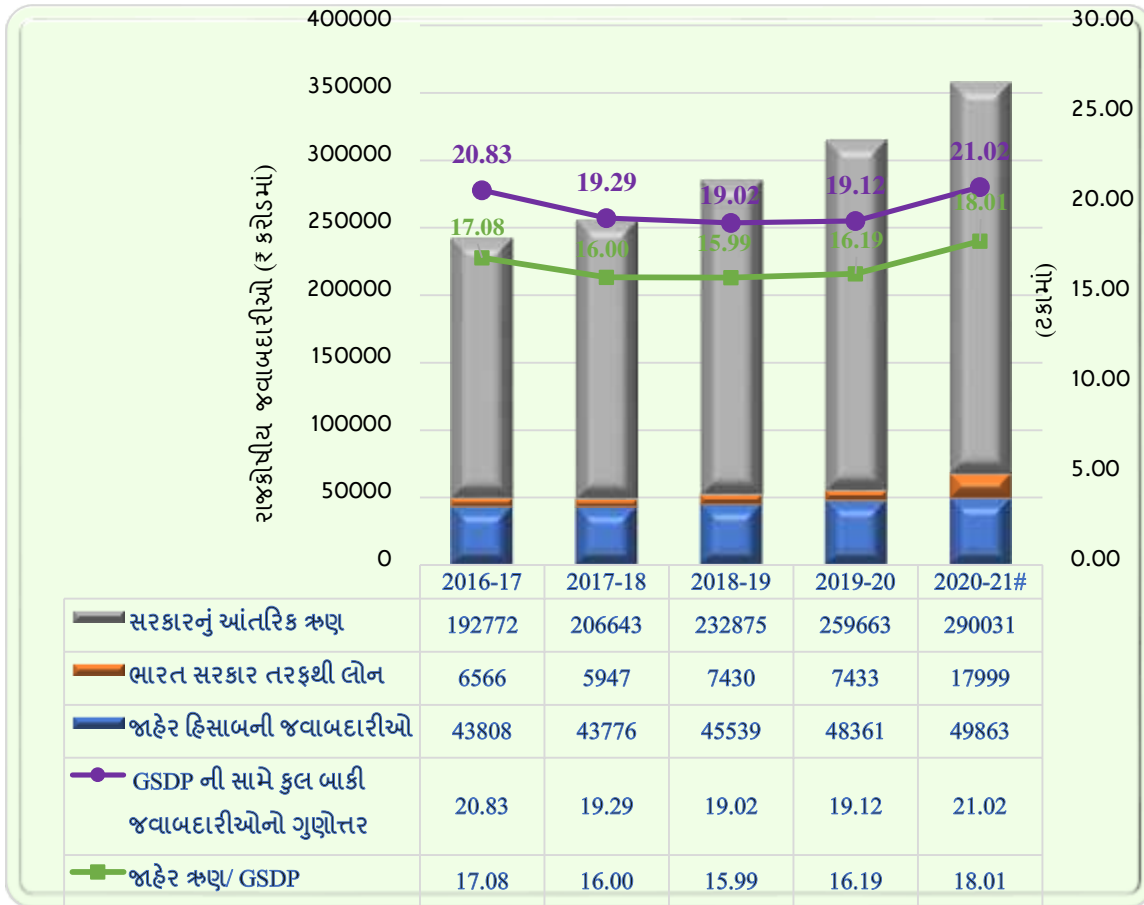
આલેખ 1.3: પુરાંત/ખાધના વલણો

આલેખ 1.4: રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સાપેક્ષે પુરાંત/ખાધના વલણો

આલેખ 1.5: રાજકોષીય જવાબદારીઓ અને રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનાવલણો

ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ પ્રમાણે, નાણા પંચ, વગેરે દ્વારા જે કોઈ પણ ધોરણે નિયત કરવામાં આવે તે હેઠળ રાજ્ય સરકાર ધ્વારા વિશિષ્ટ વ્યવસ્થા (Special window) અંતર્ગત લેવામાં આવેલ ધિરાણ ઋણ નહિ ગણવામાં આવે. આથી, માલ અને સેવા કરના વળતરમાં ઘટાડાને કારણે લેવામાં આવેલ ₹ 9,222 કરોડની એક પછી એક લોનને જાહેર દેવા રૂપે અને બાકી જવાબદારીરૂપે અહી ગણવામાં આવ્યું નથી.

1.6 ઓડિટમાં તપાસ બાદ ખાધ અને કુલ ઋણ

રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિનું વધુ સારું ચિત્ર રજૂ કરવા માટે, મહેસૂલી ખર્ચને મૂડી ખર્ચ તરીકે વર્ગીકૃત કરવાનું અને અંદાજપત્રની બહારની નાણાકીય વ્યવહારો હાથ ધરવાનું વલણ હોય છે.

1.6.1 ઓડિટમાં તપાસ બાદ ખાધ

મહેસૂલી ખર્ચનું મૂડી ખર્ચ તરીકે ખોટું વર્ગીકરણ અને અંદાજપત્રની બહારના વ્યવહારો ખાધના આંકડાઓને અસર કરે છે. ઉપરાંત, સ્પષ્ટ જવાબદારીઓ વિલંબિત કરવી, સેસ/રોયલ્ટી સંચિત નિધિમાં જમા ન કરવી, નવી પેન્શન યોજના, ડૂબત અને વિમોચન ભંડોળમાં (redemption funds) ઓછો ફાળો જમા કરવો, વગેરે પણ મહેસૂલી અને રાજકોષીય ખાધના આંકડાઓને અસર કરે છે. ખાધના વાસ્તવિક આંકડા મેળવવા માટે, આવી અનિયમિતતાઓની અસરને ઉલટાવવી જરૂરી છે.

કોઠો 1.9 રાજ્ય સરકાર દ્વારા 2020-21 દરમિયાન ભંડોળમાં ફાળો ઓછો જમા કરવો/ન કરવો અને અયોગ્ય વર્ગીકરણ/નોંધણી હિસાબમાં લીધા બાદની ખરેખર પુરાંત/ખાધની આકારણી કરે છે.

કોઠો 1.9: ખરેખર મહેસૂલી અને રાજકોષીય ખાધ

વિગતો	મહેસૂલી પુરાંત પર અસર [ઓછી દર્શાવેલ(-) / અધિક દર્શાવેલ(+)] (₹ કરોડમાં)	રાજકોષીય ખાધ પર અસર (ઓછી દર્શાવેલ) (₹ કરોડમાં)
મહેસૂલના બદલે મૂડી વિભાગમાં નોંધવામાં આવેલી રોકડ સહાયકી	(+) 36.38	-
વ્યાજની જવાબદારીઓ અદા ન કરવી	(+) 137.74	(+) 137.74
સંચિત રૂબત ભંડોળમાં રાજ્ય સરકારના ફાળામાં ઘટ ¹⁶	(+) 10,433.73	(+) 10,433.73
લેબર સેસની તબદીલી ન થવી	(+) 337.08	(+) 337.08
અનુદાન 9માં મહેસૂલી ખર્ચનું મૂડી ખર્ચ તરીકે અયોગ્ય વર્ગીકરણ	(-) 230.68	-
અનુદાન 9ના મૂડી વિભાગ હેઠળ હેતુ સદર 6000 "અન્ય મૂડી ખર્ચ" માં અયોગ્ય વર્ગીકરણ	(+) 263.68	
કુલ	(+) 10,977.93	10,908.55

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબો

ભારતીય હિસાબી ધોરણો (IGAS)-2 નિયત કરે છે કે સહાયક અનુદાનની નોંધ મહેસૂલી ખર્ચ હેઠળ કરવી જોઈએ. આમ છતાં, રાજ્ય સરકારે સહાયકીને લગતી ₹ 36.38 કરોડની અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરીને તેના ખર્ચની¹⁷ નોંધ અયોગ્ય રીતે મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગમાં કરી હતી.

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે તે મુજબ, વર્ષ દરમિયાન ₹ 10,977.93 કરોડ જેટલી મહેસૂલી ખાધ ઓછી દર્શાવાઈ હતી. ઉપરાંત, 2020-21માં રાજકોષીય ખાધ ₹ 10,908.55 જેટલી ઓછી દર્શાવાઈ હતી. આમ, 2020-21 દરમિયાન, જો ફાળો ન આપવો/ઓછો આપવો, જવાબદારીઓ અદા ન કરવી અને અયોગ્ય વર્ગીકરણની બાબતોની અસર ધ્યાને લેવામાં આવે તો રાજ્યની ખરેખર મહેસૂલી ખાધ¹⁸ ₹ 33,525.85 કરોડે આવીને ઉભી રહેત.

1.6.2 ઓડિટ ચકાસણી બાદ - કુલ જાહેર ઋણ

જાહેર ક્ષેત્રના ઋણમાં, તેની વ્યાપક અર્થમાં વ્યાખ્યા પ્રમાણે સમાવેશ થાય છે:

- સરકાર (કેન્દ્ર, રાજ્ય અને સ્થાનિક સરકારો, સામાજિક સુરક્ષા ભંડોળો અને અંદાજપત્ર બહારના ભંડોળો સહિત);

¹⁶ ₹ 10,433.73 કરોડ = ₹ 15,772.80 કરોડ (વર્ષ 2019-20 માટેની રાજ્યની જવાબદારીઓના 5 %)- ₹ 5,339.07 કરોડ સંચિત રૂબત ભંડોળની બંધ સિલક

¹⁷ પ્રકરણ 3નો ફકરો 3.3.6 જુઓ.

¹⁸ (-) ₹ 22,547.92 કરોડ (-) ₹ 10,977.93 કરોડ

- બિન-નાણાકીય જાહેર સાહસો; અને નાણાકીય જાહેર સાહસો (કેન્દ્રીય બેંક સહિત);
- સરકારની લાંબી મુદતની જવાબદારીઓ, જેવી કે ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવ્યું ન હોય એવી સામાજિક સુરક્ષા ભંડોળોની જવાબદારીઓ (જ્યારે તેમને સામાન્ય સરકારી ઋણના ભાગ તરીકે સ્પષ્ટપણે માન્યતા ન મળી હોય); અને
- જાણીતી અને અપેક્ષિત આકસ્મિક જવાબદારીઓની માન્યતા (જેવી કે, નાણાકીય સંસ્થાઓની ચાલુ પુનર્ચનામાંથી અથવા જાહેર-ખાનગી ભાગીદારીઓ જેમાં માંગણા અથવા અન્ય બાંધારીઓની પ્રક્રિયા શરૂ થઈ ગઈ છે અથવા શરૂ થવાની તૈયારી છે તેમાંથી).

આદર્શ રીતે, ઋણનું ટકાઉપણું જાણવા માટે જાહેર ઋણ વ્યાપકપણે આવરી લેવાય તે મહત્વનું છે. વધુમાં, એકંદર ઋણ એ યોગ્ય ધારણા છે કારણ કે તે સરકાર જેના માટે બંધાયેલી છે તે ઋણ અદા કરવાની જવાબદારીઓ માટે નાણા પૂરા પાડવાનું ભારણ આકારે છે. રોકડ નાણાકીય અસ્ક્યામતો ઋણ ખમવાનું જોખમ (જેવી કે ચલણ અથવા પક્વતાની વિસંગતતાઓ અને સરકારની સામાન્ય કામગીરી માટે અસ્ક્યામતોનું કેટલુંક લઘુત્તમ સ્તર જરૂરી હોય છે માટે) ઘટાડે છે પરંતુ નાબુદ કરી શકતી નથી.

ગુજરાત રાજ્ય “કુલ બાકી ઋણ/જવાબદારીઓ” ની વ્યાખ્યામાં માત્ર રાજ્યના સંચિત નિધિ અને જાહેર હિસાબ પરની જવાબદારીઓનો સમાવેશ કરે છે. જ્યારે બીજી બાજુ, આંધ્ર પ્રદેશ, કર્ણાટક અને હરિયાણા “કુલ જવાબદારીઓ” ની વ્યાખ્યામાં સંચિત નિધિ અને રાજ્યના જાહેર હિસાબ પરની જવાબદારીઓ ઉપરાંત, જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા લેવામાં આવેલ ઋણ, વિશેષ હેતુ માટેના સાધનો અને બાંધારીઓ જેમાં મુદ્દલ અને/અથવા વ્યાજની ચૂકવણી રાજ્યના અંદાજપત્રમાંથી થતી હોય એવા સમકક્ષ, એ બધા સાધનોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે ગુજરાત રાજ્ય મૂડીરોકાણ લિમિટેડે (GSIL) રાજ્ય સરકારના નિર્દેશો (જુલાઈ 2018) મુજબ ગુજરાત રાજ્ય પેટ્રોલિયમ નિગમ લિમિટેડના (GSFC) ₹ 6,000 કરોડના નોંધાયેલા બિન-રૂપાંતરિત ડિબેન્યર હસ્તગત કર્યા હતાં. વધુમાં, રાજ્ય સરકારે આ બિન-રૂપાંતરિત ડિબેન્યર પર વ્યાજની ચૂકવણી અને મુદ્દલની પરત ચૂકવણીમાં ગુજરાત રાજ્ય મૂડીરોકાણ લિમિટેડને મદદ અંગે કરવા માટે ઠરાવ કર્યો હતો. તદનુસાર, 2019-20 અને 2020-21 દરમિયાન, ઊર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ દ્વારા આ બિન-રૂપાંતરિત ડિબેન્યર પરના વ્યાજની ચૂકવણી પેટે અનુક્રમે ₹ 564.69 કરોડ અને ₹ 533.55 કરોડનો ખર્ચ નોંધવામાં આવ્યો હતો. આમ, આ બિન-રૂપાંતરિત ડિબેન્યર પર વાર્ષિક વ્યાજની ચૂકવણીથી રાજ્યના પ્રતિબદ્ધ મહેસૂલ ખર્ચમાં વધારો થયો છે.

રાજ્ય સરકારે મુદ્દલ અને/અથવા વ્યાજની ચૂકવણી રાજ્યના અંદાજપત્રમાંથી કરવાની હોય તે બાંધારીઓ સહિત જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો અને વિશેષ હેતુના સાધનો અને અન્ય સમકક્ષ સાધનો દ્વારા લેવામાં આવેલા ઋણ “કુલ બાકી ઋણ/જવાબદારીઓ”માં દર્શાવવા માટે વિચારવું જોઈએ. આને લીધે હિસાબોને પારદર્શિતા પ્રદાન થશે અને એકમો દ્વારા ચૂક થાય તો ચોખ્ખી જવાબદારીઓ નક્કી કરવામાં રાજ્ય સરકાર માટે સુગમતા રહેશે.

પ્રકરણ 2

રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

આ પ્રકરણ વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્યમાં રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ રજૂ કરે છે. અગાઉના વર્ષના સંબંધમાં મુખ્ય રાજકોષીય પરિબલોમાં અતિ મહત્વના ફેરફારો, 2016-17થી 2020-21ના પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન એકંદર વલણો, રાજ્યના ઋણનું ટકાઉપણું અને મુખ્ય જાહેર હિસાબના વ્યવહારોનું રાજ્યના નાણાકીય હિસાબોના આધારે વિશ્લેષણ કરે છે.

2.1 2019-20ની સરખામણીએ 2020-21 દરમિયાન મુખ્ય રાજકોષીય પરિબલોમાં મોટા ફેરફારો

કોઠો 2.1 પાછલા વર્ષની સરખામણીએ 2020-21 દરમિયાન રાજ્યના મુખ્ય રાજકોષીય પરિબલોમાં થયેલા મોટા ફેરફારોનું વિહંગાવલોકન પૂરું પાડે છે.

કોઠો 2.1: 2019-20ની સરખામણીએ 2020-21માં મુખ્ય રાજકોષીય પરિબલોમાં થયેલા ફેરફારો

મહેસૂલી આવક	<ul style="list-style-type: none"> ➤ રાજ્યની મહેસૂલી આવક 10.28 ટકા જેટલી ઘટી હતી ➤ રાજ્યની પોતાની કર આવક 11.06 ટકા જેટલી ઘટી હતી. ➤ પોતાની બિન-કર આવક 42.04 ટકા જેટલી ઘટી હતી. ➤ કેન્દ્રીય કર અને જકાતમાં રાજ્યના હિસ્સામાં 0.06 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો. ➤ ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાનમાં 6.58 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.
મહેસૂલી ખર્ચ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ મહેસૂલી ખર્ચમાં 6.96 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➤ સામાન્ય સેવાઓ પરના મહેસૂલી ખર્ચમાં 5.90 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➤ સામાજિક સેવાઓ પરના મહેસૂલી ખર્ચમાં 2.73 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➤ આર્થિક સેવાઓ પરના મહેસૂલી ખર્ચમાં 16.53 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➤ સહાયક અનુદાન પરનો ખર્ચ 6.02 ટકા જેટલો ઘટ્યો હતો.
મૂડી ખર્ચ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ મૂડી ખર્ચમાં 4.41 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➤ સામાન્ય સેવાઓ પરનો મૂડી ખર્ચ 29.81 ટકા જેટલો ઘટ્યો હતો. ➤ સામાજિક સેવાઓ પરના મૂડી ખર્ચમાં 14.01 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➤ આર્થિક સેવાઓ પરના મૂડી ખર્ચમાં 2.51 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.
લોન અને પેશગીઓ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ લોન અને પેશગીઓના વિતરણમાં 6.02 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો. ➤ લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત 52.73 ટકા જેટલી ઘટી હતી.
જાહેર ઋણ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ જાહેર ઋણની આવકમાં 35.33 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➤ જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીઓમાં 7.30 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.
જાહેર હિસાબ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ જાહેર હિસાબની આવક 4.43 ટકા જેટલી ઘટી હતી. ➤ જાહેર હિસાબની ચૂકવણીઓમાં 5.12 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.

ઉપરના પરિબલોમાંથી પ્રત્યેકનું વિશ્લેષણ હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવ્યું છે.

2.2 સ્ત્રોતો અને ભંડોળોનો ઉપયોગ

કોઠો 2.2 2020-21 દરમિયાન રાજ્યના ભંડોળોના સ્ત્રોતો અને ઉપયોગની 2019-20 સાથે સરખામણી રજૂ કરે છે. જ્યારે આલેખ 2.1 અને 2.2, 2020-21 દરમિયાન સંચિત નિધિમાં થયેલી આવક અને તેમાંથી થયેલા ખર્ચની ટકાવારી મુજબ વિગતો પૂરી પાડે છે.

કોઠો 2.2: 2019-20 અને 2020-21 દરમિયાન ભંડોળોના સ્ત્રોત અને ઉપયોગની વિગતો

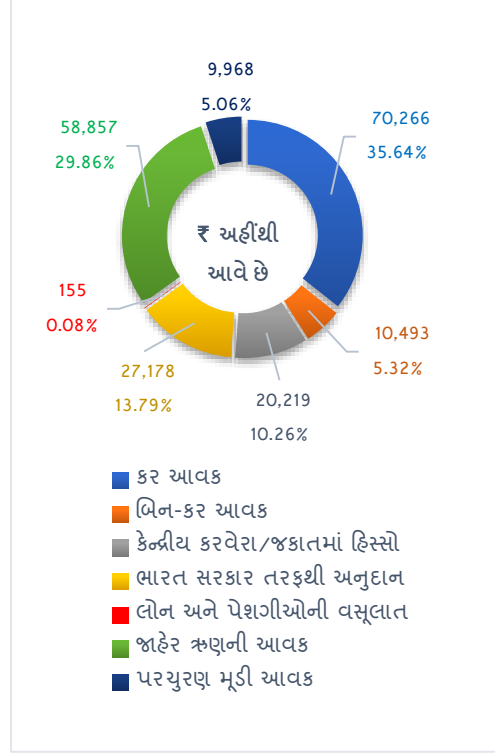
(₹ કરોડમાં)

	વિગતો	2019-20	2020-21	વધારો/ ઘટાડો
સ્ત્રોતો	ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં ખુલતી રોકડ સિલક	19,601	24,036	4,435
	મહેસૂલી આવક	1,42,844	1,28,156	(-)14,688
	લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	330	155	(-)174
	જાહેર ઋણની આવક (ચોખ્ખી)	26,789	40,935	14,145
	જાહેર હિસાબની આવક (ચોખ્ખી)	2,227	(-)7,679	(-)9,906
	મૂડી આવકો	106	9,968	9,862
	કુલ	1,91,897	1,95,571	3,674
ઉપયોગ	મહેસૂલી ખર્ચ	1,40,899	1,50,704	9,805
	મૂડી ખર્ચ	25,650	26,781	1,131
	લોન અને પેશગીઓનું વિતરણ	1,312	1,233	(-)79
	ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં બંધ રોકડ સિલક	24,036	16,853	(-)7,183
	કુલ	1,91,897	1,95,571	3,674

સ્ત્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

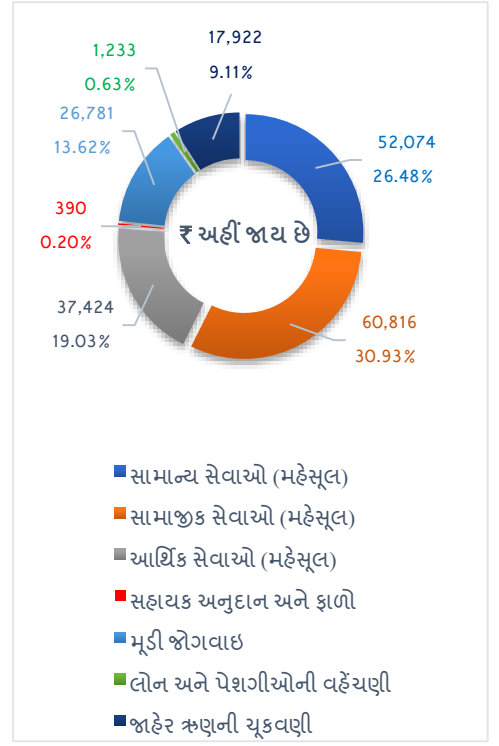
આલેખ 2.1: સંસાધનોના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

આલેખ 2.2: સંસાધનોનો ઉપયોગ

(₹ કરોડમાં)

પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2016-21) માટે રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરની સમય શ્રેણી-વાર માહિતી પરિશિષ્ટ 2.1માં આપી છે.

2.3 રાજ્યના સંસાધનો

રાજ્યના સંસાધનોની વિગતો નીચે વર્ણવવામાં આવી છે:

1. મહેસૂલી આવકમાં કર આવક, બિન-કર આવક, કેન્દ્રીય કર અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો અને ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાનનો સમાવેશ થાય છે.
2. મૂડી આવકમાં પરચુરણ મૂડી આવક જેવી કે, વિનિવેશમાંથી ઉપજેલી રકમ, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત, આંતરિક સ્ત્રોતોમાંથી ઋણ (બજાર લોન, નાણાકીય સંસ્થાઓ/વાણિજ્યિક બેંકો પાસેથી ઋણ) અને ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓનો સમાવેશ થાય છે,

મહેસૂલી અને મૂડી આવક એ બન્ને રાજ્યના સંચિત નિધિનો ભાગ હોય છે.

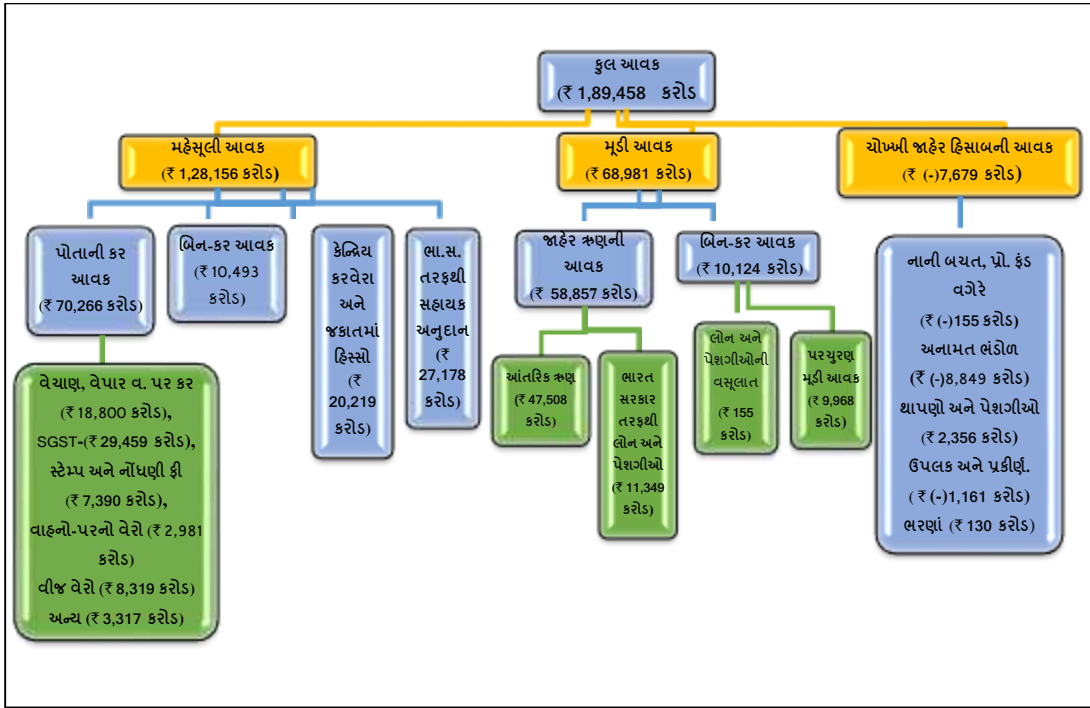
3. ચોખ્ખી જાહેર હિસાબની આવક: કેટલાક વ્યવહારોની બાબતમાં આવક અને ચૂકવણીઓ થતી હોય છે જેવી કે નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, અનામત ભંડોળ, થાપણો, ઉચ્ચક, ભરણા વગેરે, જે સંચિત નિધિનો ભાગ બનતા નથી.

આ બધાને બંધારણની કલમ 266 (2) હેઠળ સ્થપાયેલ જાહેર હિસાબમાં રાખવામાં આવે છે અને આ રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોતા નથી. અહીં, સરકાર બેંકર તરીકેની ભૂમિકા ભજવે છે. ચૂકવણીઓ બાદની સિલક એ સરકાર પાસે ઉપયોગ માટે ઉપલબ્ધ ભંડોળ હોય છે.

2.3.1 રાજ્યની આવક

2020-21 દરમિયાન રાજ્યની આવકના ઘટકો આલેખ 2.3માં આપવામાં આવેલ છે.

આલેખ 2.3: 2020-21 દરમિયાન રાજ્યની આવકના ઘટકો

2.3.2 રાજ્યની મહેસૂલી આવક

આ ફકરો કુલ મહેસૂલી આવક અને તેના ઘટકોના વલણોની વિગતો દર્શાવે છે. તે ઉપરાંત રાજ્યની પોતાની આવક અને કેન્દ્ર સરકાર તરફથી આવકમાં વિભાજિત આવકના વલણો દર્શાવે છે.

2.3.2.1 મહેસૂલી આવકના વલણો અને વૃદ્ધિ

પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન (2016-21) રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની બાબતમાં મહેસૂલી આવકના વલણો અને વૃદ્ધિ અને મહેસૂલની તરલતા કોઠા 2.3માં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. ઉપરાંત, રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનના સંબંધમાં મહેસૂલી આવકના વલણો, મહેસૂલી આવકના ઘટકો અને મહેસૂલી આવકના ઘટકોના માસ-વાર વલણ અનુક્રમે આલેખ 2.4, 2.5 અને 2.6માં આપ્યા છે.

કોઠો 2.3: મહેસૂલી આવકના વલણો

પરિમાણો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મહેસૂલી આવક (₹ કરોડમાં)	1,09,842	1,23,291	1,36,002	1,42,844	1,28,156
મહેસૂલી આવકનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	12.68	12.24	10.31	5.03	(-)10.28
કર આવક (₹ કરોડમાં)	64,443	71,549	80,103	79,008	70,266
બિન-કર આવક (₹ કરોડમાં)	13,346	15,074	13,417	18,104	10,493
પોતાની આવક (કર અને બિન-કર આવક) (₹ કરોડમાં)	77,789	86,623	93,520	97,112	80,759
પોતાની આવકનો વૃદ્ધિ દર (કર અને બિન- કર આવક) (ટકા)	6.79	11.36	7.96	3.84	(-)16.84
રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (₹ કરોડમાં) (2011-12 શ્રેણી)	11,67,156	13,29,095	15,02,899 (P)	16,49,505 (Q)	16,58,865 (A)
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	13.43	13.87	13.08	9.75	0.57
મહેસૂલી આવક/રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (ટકા)	9.41	9.28	9.05	8.66	7.73
તરલતાના દર્શકો¹					
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં આવકની તરલતા	0.94	0.88	0.79	0.52	*
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં રાજ્યની પોતાની આવકની તરલતા	0.51	0.82	0.61	0.39	*

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

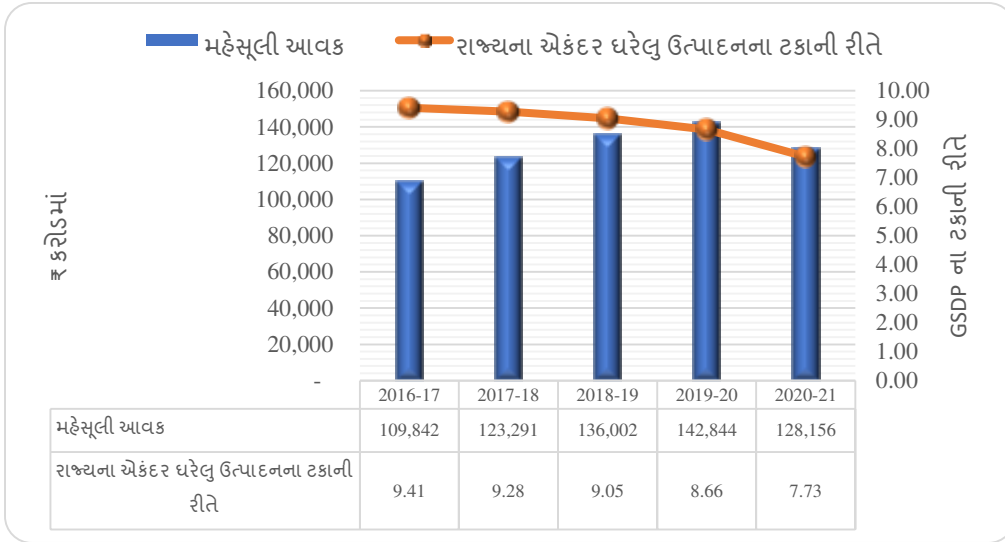
સ્રોત (રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના આંકડા): ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 (2021-22નું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30)

(P): કામચલાઉ અંદાજો; (Q): ત્વરિત અંદાજો, (A): અગ્રિમ અંદાજો

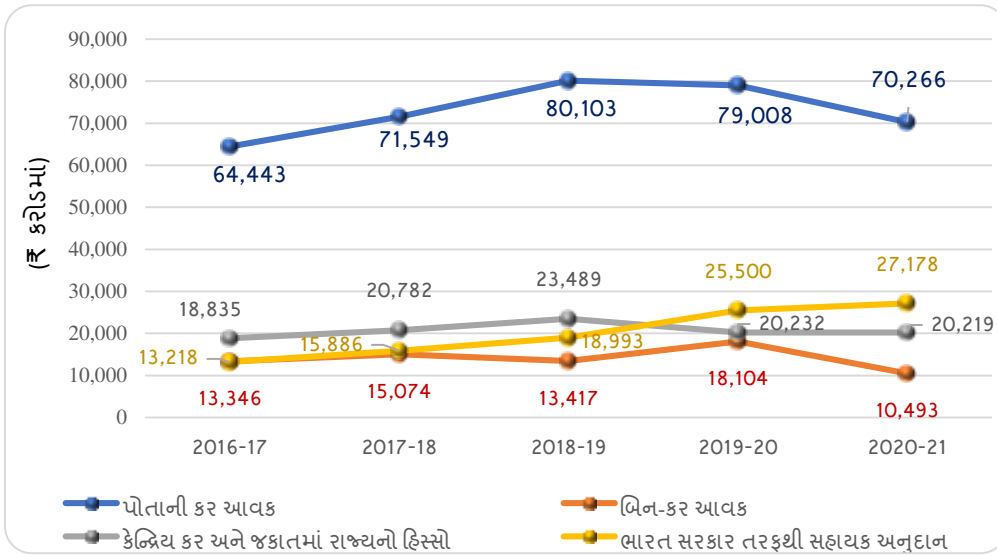
*2020-21 દરમિયાન મહેસૂલી આવક અને રાજ્યની પોતાની મહેસૂલી આવકનો વૃદ્ધિ દર નકારાત્મક હોઈ તરલતા ગણી શકાતી નથી.

¹ તરલતાનો ગુણોત્તર મૂળ રાજકોષીય ચલાંકોમાં કરવામાં આવેલા ફેરફારના સંદર્ભમાં બીજાની સ્થિતિસ્થાપકતા અથવા પ્રતિભાવનું પ્રમાણ દર્શાવે છે. દાખલા તરીકે, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં 18.12ની મહેસૂલી તરલતા સૂચવે છે કે જો રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન એક ટકા વધે તો મહેસૂલી આવક 18.12 ટકાવારી જેટલી વધવાનું વલણ ધરાવે છે.

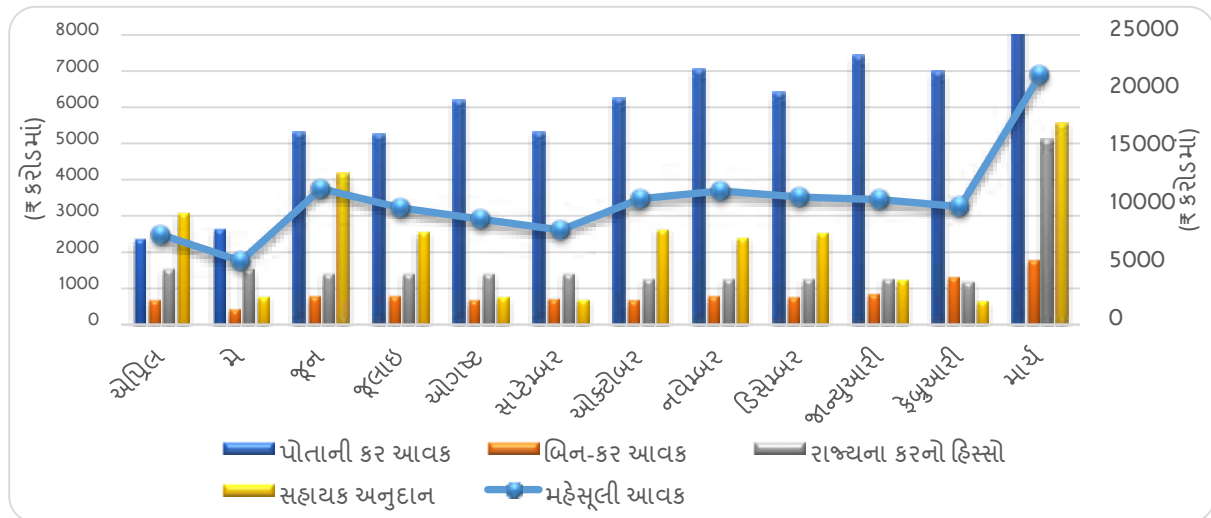
આલેખ 2.4: મહેસૂલી આવકનું વલણ

આલેખ 2.5: મહેસૂલી આવકોના ઘટકોનું વલણ

આલેખ 2.6: 2020-21 દરમિયાન આવકનો માસિક પ્રવાહ

2016-21 દરમિયાનના મહેસૂલી આવકના વલણોમાં નીચે મુજબ ધ્યાન પર આવ્યું હતું:

- મહેસૂલી આવક 2016-17માં ₹ 1,09,842 કરોડ હતી તે 3.93 ટકાના ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વિકાસ દરે 16.67 ટકા જેટલી વધીને 2020-21માં ₹ 1,28,156 કરોડ થઇ હતી. 2020-21 દરમિયાન, મહેસૂલી આવકમાં પાછલા વર્ષની સરખામણીએ ₹ 14,688 કરોડ (10.28 ટકા) જેટલો ઘટાડો થયો હતો.
- 2020-21 દરમિયાન મહેસૂલી આવકનો નોંધપાત્ર હિસ્સો (63.02 ટકા) રાજ્યના પોતાના સંસાધનોમાંથી આવ્યો હતો, જ્યારે કેન્દ્રીય કર તબદીલી અને સહાયક અનુદાને સંયુક્ત રીતે 36.98 ટકા ફાળો આપ્યો હતો.
- કોઠો 2.3 દર્શાવે છે કે રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની સામે મહેસૂલી આવકની ટકાવારી 2016-17માં 9.41 ટકા હતી તે ઘટીને 2020-21માં 7.73 ટકા થઇ હતી. જે બતાવે છે કે 2016-21 દરમિયાન જે દરે રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની વૃદ્ધિ થઇ હતી તેની સાથે મહેસૂલી આવકે ગતિ જાળવી ન હતી.

2.3.2.2 રાજ્યના પોતાના સંસાધનો

કેન્દ્રીય કરવેરામાં રાજ્યના હિસ્સાનું નિર્ધારણ નાણા પંચની ભલામણોના આધારે કરવામાં આવે છે. કેન્દ્ર સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાનનું નિર્ધારણ કેન્દ્રીય કર આવકની વસૂલાતનું પ્રમાણ અને યોજનાઓ માટે અપેક્ષિત કેન્દ્રીય સહાય, વગેરે દ્વારા કરવામાં આવે છે.

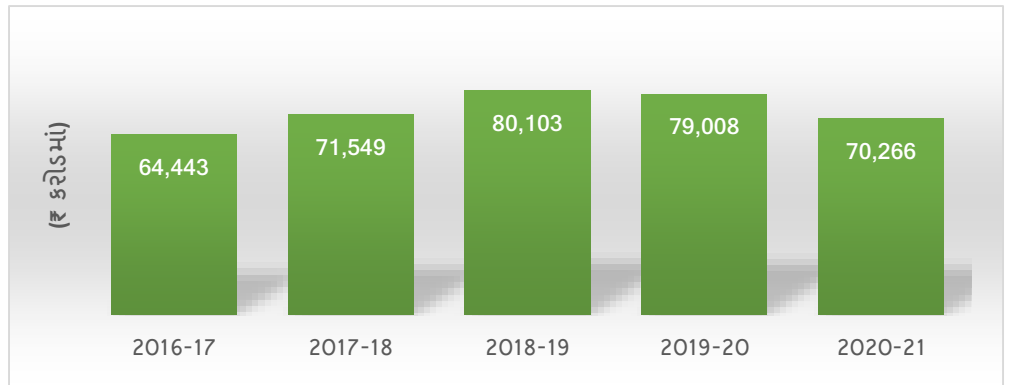
વધારાના સંસાધનોને ગતિશીલ કરવામાં રાજ્યની કામગીરીની આકારણી તેના પોતાના કર અને બિન-કર સ્ત્રોતો સામેલ હોય એવા પોતાના સંસાધનોના રૂપમાં કરવાની હોય છે.

રાજ્યની પોતાની કર આવક

રાજ્યની પોતાની કર આવકમાં રાજ્ય માલ અને સેવા વેરો, વેચાણ વેરો/મૂલ્યવર્ધિત વેરો, વીજળી પરના વેરા અને જકાત, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી, વાહનો પર કર અને માલસામાન અને યાત્રીઓ પરનો કર, જમીન મહેસૂલ, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2016-21) દરમિયાન રાજ્યની પોતાની કર આવકની વૃદ્ધિ આલેખ 2.7માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.7: 2016-21 દરમિયાન પોતાની કર આવકમાં વૃદ્ધિ

2016-21 દરમિયાન રાજ્યની પોતાની આવકના ઘટકો કોઠા 2.4માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.4: 2016-21 દરમિયાન રાજ્યની પોતાની આવકના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

મહેસૂલી સદર	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	
					અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર મૂલ્યો
રાજ્ય માલ અને સેવા કર (SGST)	શૂન્ય	21,250.85	34,888.71	34,106.67	55,560.00	29,458.54
વેચાણ વેરો/ મૂલ્યવર્ધિત વેરો	46,313.78	29,638.88	22,414.25	21,071.72	23,230.00	18,800.34
વીજળી પરના વેરા અને જકાત	5,833.10	6,484.29	7,347.79	8,774.35	8,700.00	8,318.87
સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	5,782.93	7,254.75	7,780.77	7,701.17	8,700.00	7,390.18
વાહનો પરના વેરા અને માલસામાન અને યાત્રિઓ પરના વેરા	3,279.35	4,016.72	4,235.33	3,895.29	4,683.00	3,085.35
જમીન મહેસૂલ	1,998.52	1,859.04	2,407.51	2,358.74	3,000.00	2,133.55
રાજ્ય આબકારી	151.53	84.75	130.59	138.26	144.00	133.65
મનોરંજન કર અને સુખસુવિધા કર	223.57	85.41	3.32	3.69	4.03	4.47
અન્ય વેરા	859.93	874.72	894.47	957.61	1,072.37	941.23
પોતાની કર આવક	64442.71	71,549.41	80,102.74	79,007.50	1,05,093.40	70,266.18
રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે કર આવક	5.52	5.38	5.33	4.79	5.58	4.24
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કર આવક	58.67	58.03	58.90	55.31	64.69	54.83

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો અને ગુજરાત સરકારનું 2020-21 અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં.1

રાજ્યની પોતાની કર આવક 2016-17માં ₹ 64,442.71 કરોડ હતી તે 2.19 ટકાના ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વિકાસ દરે ₹ 5,823.47 કરોડ જેટલી વધીને 2020-21માં ₹ 70,266.18 કરોડ થઈ હતી. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્યની પોતાની કર આવક પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 8,741.32 કરોડ (11.06 ટકા) જેટલી ઘટી હતી. ચાલુ વર્ષ દરમિયાન, કર આવકમાં મુખ્ય ફાળો આપનાર હતાં, માલ અને સેવા

કર (41.92 ટકા), વેચાણ વેરો/મૂલ્યવર્ધિત વેરો (26.76 ટકા), વીજળી પર કરવેરા અને જકાત (11.84 ટકા) અને સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી (10.52 ટકા).

રાજ્ય માલ અને સેવા કર (SGST)

ગુજરાત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, 2017 રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મે 2017માં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને 01 જુલાઈ 2017થી અમલમાં આવ્યો હતો.

માલ અને સેવા કર માલ અથવા સેવાના (માનવ ઉપભોગ માટેનો આલ્કોહોલ અને પાંચ નિર્દિષ્ટ પેટ્રોલિયમ પેદાશો² સિવાય) રાજ્યની અંદર પુરવઠા પર વસૂલ કરવામાં આવે છે અને તેના ઘટકો કેન્દ્ર (CGST) અને રાજ્ય (SGST) દ્વારા વહેંચવામાં આવે છે. વધુમાં, કેન્દ્ર સરકાર માલ અને સેવાના આંતર-રાજ્ય પુરવઠા પર સંકલિત માલ અને સેવા કર (IGST) વસૂલ કરે છે અને જે રાજ્યમાં માલ અથવા સેવાનો ઉપભોગ થયો હોય તે રાજ્યના ભાગે પડતો વહેંચવામાં આવે છે.

માલ અને સેવા કરના અમલીકરણના હિસાબે મહેસૂલમાં ઊભી થતી ઘટ માટે વળતર આપવા માટે, પાયાના વર્ષથી (2015-16) પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે, 14 ટકાનો વાર્ષિક વૃદ્ધિ દર વિચારણામાં લઈને ભારત સરકારે માલ અને સેવા કર (રાજ્યોને વળતર) અધિનિયમ, 2017 ઘડ્યો હતો.

ગુજરાત રાજ્ય માટે ઓડિટ થયેલ પાયાના વર્ષ (2015-16)ની માલ અને સેવા કરમાં વિલીન³ થનાર આવક ₹ 28,856.39 કરોડ જેટલી ભારત સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવી હતી. આમ, વર્ષ 2020-21 માટે ગુજરાતની રક્ષિત આવક⁴ ₹ 55,560.51 કરોડ જેટલી થાય છે.

2017-21ના ચાર વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન રાજ્ય માલ અને સેવા કરની આવકના વલણો કોઠા 2.5માં આપ્યા છે.

² કુડ, હાઇ-સ્પીડ ડિઝલ, પેટ્રોલ, એવીએશન ટર્બાઇન ફ્યુઅલ અને કુદરતી ગેસ.

³ માલ અને સેવા કરમાં વિલીન થઈ ગયા છે તે વેરા છે; મૂલ્યવર્ધિત વેરો, કેન્દ્રીય વેચાણ વેરો, મનોરંજન કર, સુખસુવિધા કર, પ્રવેશ કર, સેસ અને સરચાર્જ, માનવ ઉપભોગ માટે આલ્કોહોલ પર મૂલ્યવર્ધિત વેરો અને કેન્દ્રીય વેચાણ વેરા સિવાય ઔષધીય અને પ્રસાધન બનાવટો પર આબકારી અને પાંચ નિર્દિષ્ટ પેટ્રોલિયમ પેદાશો.

⁴ પાયાના વર્ષની ₹ 28,856.39 કરોડની આવક પાંચ વર્ષ (2016-17, 2017-18, 2018-19, 2019-20 અને 2020-21) માટે 14 ટકાના વાર્ષિક ચક્રવૃદ્ધિ દરે વધીને 2020-21 માટે ₹ 55,560.51 કરોડ જેટલી થાય.

કોઠો 2.5: ગુજરાત સરકારની SGSTની આવક

(₹ કરોડમાં)

રાજ્ય માલ અને સેવા કર (SGST)	2017-18 ⁵	2018-19	2019-20	2020-21	2019-20 કરતાં 2020-21માં વધારો/ઘટાડો (ટકામાં)
કર	14,882.77	23,160.01	25,169.82	24,403.73	(-)3.04
IGST માંથી કરવેરાની વહેંચણી	615.60	806.74	962.08	1,391.97	44.68
અન્ય	5,752.48	10,921.96	7,974.77	3,662.84	(-)54.07
SGST ની વસૂલાત	21,250.85	34,888.71	34,106.67	29,458.54	(-)13.63

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

₹ 55,560.51 કરોડની રક્ષિત આવકની સામે, રાજ્ય સરકારને 2020-21 દરમિયાન ₹ 28,627.03 કરોડની આવક⁶ મળી હતી અને આથી, ₹ 26,933.48 કરોડ જેટલું વળતર મેળવવા હકદાર હતાં.

આમ છતાં, ગુજરાત સરકારને ભારત સરકાર તરફથી માર્ચ 2021 સુધીમાં વળતર તરીકે ₹ 11,334.51 કરોડનું સહાયક અનુદાન મળ્યું હતું, જેમાં પાછલા વર્ષને લગતા ₹ 5,822.48 કરોડ સામેલ હતાં. આથી, વળતરમાં ₹ 21,421.45 કરોડ જેટલી ઘટ⁷ રહી હતી. ₹ 21,421.45 કરોડની ખાધ પૈકી, રાજ્ય સરકારને ભારત સરકાર તરફથી ₹ 1,788.26 કરોડ મળ્યા હતાં (ઓગષ્ટ 2021 સુધીમાં), અને 2020-21 માટે ₹ 19,633.19 કરોડની ચોખ્ખી ઘટ રહી હતી (ઓગષ્ટ 2021).

માલ અને સેવા કરની આવકમાં વળતરની ઘટ પુરવા માટે, ભારત સરકારે “માલ અને સેવા કરના વળતરની ઘટના બદલામાં રાજ્યોને એક પછી એક લોન” ની યોજના અમલી બનાવી હતી. 2020-21 દરમિયાન, ગુજરાતને ₹ 9,222 કરોડ મળ્યા હતાં. આ લોનની પરત ચૂકવણી માલ અને સેવા કર વળતર ભંડોળમાં સેસની વસૂલાત દ્વારા કરવાની છે. આથી, પરત ચૂકવણીની જવાબદારી રાજ્યના અન્ય કોઈપણ સ્ત્રોતમાંથી⁸ પૂરી કરવાની થતી નથી.

⁵ 01 જુલાઈ 2017થી શરૂ કરીને 31 માર્ચ 2018ના સમયગાળા માટે.

⁶ ₹ 29,458.54 કરોડ (SGST) અને (-) ₹ 831.51 કરોડ (મૂલ્ય વર્ધિત વેરો વિલીન થયા બાદની ચોખ્ખી). મૂલ્ય વર્ધિત વેરો વિલીન થયા બાદની ચોખ્ખી રકમ રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવી છે જે ઓડીટ થયા વિનાની છે, અને જે ઓડીટ પ્રમાણપત્રને પાત્ર છે.

⁷ ₹ 26,933.48 કરોડ – (₹ 11,334.51 કરોડ – ₹ 5,822.48 કરોડ)

⁸ ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ મુજબ, નાણાપંચ, વિગેરે દ્વારા નિર્ધારિત થનાર કોઈપણ ધોરણો મુજબ ખાસ બારી (Special Window) હેઠળના ઋણને રાજ્યના દેવા/ઋણ તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં. તેથી ₹ 9,222 કરોડના માલ અને સેવા કરના વળતરના ઘટાડાના બદલામાં લીધેલ એક પછી એક લોનને જાહેર ઋણ ગણવામાં આવ્યું નથી.

મહેસૂલની પાછલી બાકીનું વિશ્લેષણ

મહેસૂલની પાછલી બાકી સરકારને મળવાપાત્ર મહેસૂલની વિલંબિત પ્રાપ્તિ દર્શાવે છે.

31 માર્ચ 2021ના રોજ મૂલ્યવર્ધિત વેરો/વેચાણ વેરો; સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી અને વીજળી પરના વેરા અને જકાતની પાછલી બાકી ₹ 60,712.61 કરોડ જેટલી થતી હતી. જેમાંથી કોઠા 2.6માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે ₹ 23,079.77 કરોડ પાંચ કરતાં વધારે વર્ષથી બાકી હતાં.

કોઠો 2.6: મહેસૂલની પાછલી બાકી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મહેસૂલનું સદર	31 માર્ચ 2021ના રોજ કુલ બાકી રકમ	31 માર્ચ 2021ના રોજ પાંચ કરતાં અધિક વર્ષો માટે બાકી રકમ	નોંધ
1.	માલ અને સેવા કર/મૂલ્ય વર્ધિત વેરો/વેચાણ વેરો	60,214.69	22,782.83	વસૂલાત પ્રમાણપત્ર જારી કર્યા: ₹ 2,277.55 કરોડ; હાઇ કોર્ટ અને અન્ય ન્યાયિક સત્તાવાળાઓ દ્વારા વસૂલાત પર મનાઇ હુકમ: ₹ 9,968.23 કરોડ; સરકારના વિભાગીય સત્તાવાળા દ્વારા વસૂલાત પર મનાઇ હુકમ: ₹ 4,899.25 કરોડ; વેપારીઓની નાદારી: ₹ 4,067.65 કરોડ; રકમ માંડવાળ થવાની શક્યતા: ₹ 273.81 કરોડ; બાકીના ₹ 38,728.20 કરોડની પાછલી બાકી રહેવાનું કારણ રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી.
2.	વીજળી પર વેરા અને જકાત	161.45	155.17	વસૂલાત પ્રમાણપત્રો જારી કર્યા: ₹ 45.47 કરોડ; અને અદાલત દ્વારા મનાઇ હુકમ: ₹ 115.98 કરોડ.
3.	સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	336.47	141.77	વસૂલાત પ્રમાણપત્ર જારી કર્યા: ₹ 28.86 કરોડ; અને અદાલતી મનાઇ હુકમ: ₹ 24.30 કરોડ; અરજીનો સુધારો/સમીક્ષાના કારણે વસૂલાત અટકી ₹ 0.16 કરોડ; બાકીના ₹ 283.15 કરોડની પાછલી બાકી રહેવાનું કારણ રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી.
	કુલ	60,712.61	23,079.77	

સ્રોત: વિભાગોએ રજૂ કરેલી માહિતી

વાહનો પરનો વેરો અને માલસામાન અને યાત્રીઓ પરનો વેરો અને તેલ અને કુદરતી ગેસની આવકની (પેટ્રોલિયમ નિયામક) બાબતમાં ઓડિટ દ્વારા સપ્ટેમ્બર 2021માં વિનંતી કરવામાં આવી હોવા છતાં મહેસૂલની પાછલી બાકીની વિગતો સંબંધિત વિભાગો દ્વારા આપવામાં આવી ન હતી. વધુમાં, નશાબંધી અને આબકારી નિયામકે પાછલી બાકી શૂન્ય હોવાનું જણાવ્યું હતું.

આકારણીઓની પાછલી બાકીનું વિશ્લેષણ

આકારણીની પાછલી બાકી આકારણીમાં વિલંબના કારણે અવરોધાયેલી સંભવિત આવક સૂચવે છે. મૂલ્ય વર્ધિત વેરો/વેચાણ વેરાની બાબતમાં રાજ્યના માલ અને સેવા કર વિભાગ દ્વારા રજૂ

કરવામાં આવેલી વિગતો મુજબ વર્ષની શરૂઆતમાં બાકી કિસ્સા, આકારણી માટે પાત્ર થતા કિસ્સા, વર્ષ દરમિયાન નિકાલ થયેલા કિસ્સા અને વર્ષના અંતે આકારણી માટે પડતર કિસ્સા કોઠા 2.7માં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. વીજળી વેરા કલેક્ટર અને નશાબંધી અને આબકારી નિયામકે આકારણી માટે બાકી કિસ્સા શૂન્ય જણાવ્યા હતાં.

કોઠો 2.7: આકારણીની પાછલી બાકી

(સંખ્યામાં)

મહેસૂલી સદર	ખુલતી સિલક	2020-21 દરમિયાન આકારણી પાત્ર નવા કિસ્સા	કુલ આકારણી પાત્ર	2020-21 દરમિયાન નિકાલ થયેલા કિસ્સા	31 માર્ચ 2021ના રોજ વર્ષના અંતે સિલક	નિકાલની ટકાવારી (સ્તંભ 4ની સામે 5)
1	2	3	4	5	6	7
માલ અને સેવા કર/ મૂલ્યવર્ધિત વેરો/ વેચાણ વેરો	3,63,708	4,458	3,68,166	3,55,187	12,979	96.47
વ્યવસાય વેરો	32,970	1,073	34,043	969	33,074	2.85

સ્રોત: વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે કે 2020-21 દરમિયાન માલ અને સેવા કર/મૂલ્ય વર્ધિત વેરો/વેચાણ વેરાના નિકાલ થયેલ આકારણીના કિસ્સાઓની સંખ્યા 96.47 ટકા હતી જે 2019-20માં 1.67 ટકા જેટલી નજીવી હતી. વ્યવસાય વેરાનાં કિસ્સાઓમાં આકારણીનાં કિસ્સાઓનો નિકાલ 2020-21માં 2.85 ટકા હતો જે 2019-20માં 0.98 ટકા હતો. વ્યવસાય વેરાના કિસ્સાઓના નિકાલ માટે વિભાગે ત્વરિત પ્રયત્નો કરવા જરૂરી છે.

વિભાગો દ્વારા શોધી કઢાયેલી કરચોરી

વિભાગ દ્વારા શોધી કઢાયેલી કરચોરીના કિસ્સા, અંતિમરૂપ અપાયેલા કિસ્સાઓ અને વધારાના વેરા માટે ઉભા કરાયેલા માંગણા મહેસૂલી વસૂલાત માટે કરવામાં આવેલા રાજ્ય સરકારના પ્રયત્નોના મહત્વના દર્શકો છે.

બે વિભાગો (નાણા અને મહેસૂલ) દ્વારા જણાવ્યા મુજબ, શોધી કઢાયેલા કરચોરીના કિસ્સા, અંતિમરૂપ અપાયેલા અને વધારાના વેરા માટે માંગણા ઉભા કરેલા કિસ્સા, કોઠા 2.8માં આપ્યા છે:

કોઠો 2.8: કરચોરીના કિસ્સા

ક્રમાંક	મહેસૂલી સદર	01 એપ્રિલ 2020ના રોજ પડતર કિસ્સાની સંખ્યા	2020-21 દરમિયાન શોધી કઢાવેલા કિસ્સા	કુલ	આકારણી/તપાસ પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી અને ઇંડ વગેરે સહિત વધારાનું માંગણું ઉભું કરવામાં આવ્યું હોય એવા કિસ્સાની સંખ્યા		31 માર્ચ 2021ના રોજ અંતિમરૂપ આપવાનું બાકી હોય એવા કિસ્સાની સંખ્યા
					કિસ્સાની સંખ્યા	માંગણાની રકમ (₹ કરોડમાં)	
1	માલ અને સેવા કર/મૂલ્યવર્ધિત વેરો/ વેચાણ વેરો	354	216	570	292	511.79	278
2.	સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	79,764	2,058	81,822	29,366	6,576.74	52,456
	કુલ	80,118	2,274	82,392	29,658	7,088.53	52,734

સ્રોત: વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી

અહીં જોઈ શકાય છે કે, માર્ચ 2021ના અંતે 64 ટકા કિસ્સાને અંતિમ રૂપ આપવાનું બાકી હતું.

ઓડિટ દ્વારા સપ્ટેમ્બર 2021માં વિનંતી કરવામાં આવી હોવા છતાં અન્ય વિભાગો જેવા કે બંદરો અને પરિવહન, મહેસૂલ (જમીન મહેસૂલની બાબતમાં), ઉદ્યોગ અને ખાણ, વગેરેએ કર/મહેસૂલની કરચોરી અંગેની માહિતી રજૂ કરી ન હતી. વધુમાં, વીજળી વેરા કલેક્ટર અને નશાબંધી અને આબકારી નિયામકે આકારણીને અંતિમરૂપ આપવા માટેના પડતર કિસ્સા શૂન્ય હોવાનું જણાવ્યું હતું.

પડતર રિફન્ડના કિસ્સા

રિફન્ડના કિસ્સાના નિકાલમાં ત્વરિતતા એ વિભાગની કામગીરીનો મહત્વનો દર્શક છે.

વિભાગોએ જણાવ્યા મુજબ, વર્ષની શરૂઆતમાં પડતર રિફન્ડના કિસ્સાની સંખ્યા, વર્ષ દરમિયાન મળેલા દાવા, વર્ષ દરમિયાન મંજૂર કરેલા રિફન્ડ અને વર્ષના અંતે પડતર કિસ્સાની સંખ્યા કોઠા 2.9માં આપ્યા છે.

કોઠો 2.9: રિફન્ડના કિસ્સા

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વિગતો	માલ અને સેવા કર (જીએસટી)		મૂલ્યવર્ધિત વેરો/ વેચાણ વેરો		સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	
		કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ
1.	01 એપ્રિલ 2020ના રોજ બાકી દાવાઓ	4,719	769.50	758	440.79	65	2.09
2.	વર્ષ દરમિયાન મળેલા દાવાઓ	39,638	5,976.54	27,402	2,346.62	1,365	11.98
3.	વર્ષ દરમિયાન આપેલ રિફન્ડ	40,185	4,770.04	24,488	2,414.77	1,335	13.58
4.	વર્ષ દરમિયાન નામંજૂર થયેલ રિફન્ડ	-	1,393.38	-	-	-	-
5.	31 માર્ચ 2021ના રોજ બાકી સિલક	4,172	582.62	3,672	372.64	95	0.49

સ્રોત: વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી

સપ્ટેમ્બર 2021માં વિનંતી કરવામાં આવી હોવા છતાં મહેસૂલ વિભાગ (જમીન મહેસૂલની બાબતમાં), પરિવહન વિભાગ અને ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગોએ, માર્ચ 2021ના અંતે પડતર રિફન્ડ કિસ્સાની વિગતો રજૂ કરી ન હતી. વધુમાં, વીજળી વેરા કલેક્ટર અને નશાબંધી અને આબકારી નિયામકે પડતર કિસ્સા શૂન્ય હોવાનું જણાવ્યું હતું.

બિન-કર આવક

બિન-કર આવકમાં વ્યાજની આવક, ડિવિડન્ડ અને નફો, ખાણકામની આવક, વિભાગીય આવક, વગેરે સામેલ હોય છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2016-21) માટે બિન-કર આવકના મુખ્ય સ્ત્રોતો અને તેમના વલણનું વિશ્લેષણ કોઠા 2.10માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.10: 2016-21 દરમિયાન રાજ્યની બિન-કર આવકના મુખ્ય ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

મહેસૂલી સદર	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	
					અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર મૂલ્યો
વ્યાજની આવક	2,580.10	1,081.44	1,611.71	2,331.15	1,596.00	847.64
બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગ	3,746.50	8,988.62	4,863.00	4,147.91	4,328.00	2,906.79
મોટી અને મધ્યમ સિંચાઈ યોજનાઓ	1,086.10	1,211.52	1,326.95	1,365.02	1,594.83	1,644.26
બંદરો અને દીવાદાંડીઓ	933.49	967.59	1,153.35	1,361.26	1,600.00	1,263.75
તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	981.98	173.81	271.59	1,473.06	391.00	342.46
પોલીસ	248.88	318.01	312.19	467.53	524.30	484.43
ડિવિડન્ડ અને નફો	110.10	96.29	120.03	89.00	141.49	131.04
અન્ય ⁹	3,658.51	2,236.69	3,758.17	6,869.22	4,424.38	2,872.29
બિન-કર આવક	13,345.66	15,073.97	13,416.99	18,104.15	14,600.00	10,492.66
GSDPની ટકાવારી રૂપે બિન-કર આવક	1.14	1.13	0.89	1.10	0.77	0.63
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે બિન-કર આવક	12.15	12.23	9.87	12.67	8.99	8.19

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો અને 2020-21 માટે ગુજરાત સરકારનું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 1

બિન-કર આવક, જે છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન રાજ્યની મહેસૂલી આવકના 8.19 ટકા અને 12.67 ટકા વચ્ચે રહી હતી તે પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2020-21માં નોંધપાત્ર રીતે

⁹ 'અન્યો'માં શહેરી વિકાસમાંથી આવક; અને શિક્ષણ, રમતગમત, કળા અને સંસ્કૃતિનો સમાવેશ થાય છે.

₹ 7,611.49 કરોડ (42.04 ટકા) જેટલી ઘટી હતી. પાછલા વર્ષની સરખામણીએ 2020-21માં બિન-કર આવકમાં ઘટાડો મુખ્યત્વે વ્યાજની આવકમાં ₹ 1,483.51 કરોડ જેટલો; બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગમાં ₹ 1,241.12 કરોડ જેટલો; તબીબી અને જાહેર આરોગ્યમાં ₹ 1,130.60 કરોડ જેટલો; અન્યોમાં (શહેરી વિકાસમાં ₹ 986.13 કરોડ જેટલો અને શિક્ષણ, રમતગમત, કળા અને સંસ્કૃતિમાં ₹ 848.04 કરોડ જેટલા) ઘટાડાના કારણે થયો હતો. વ્યાજની આવક ખરેખર ઉપાર્જીત થયેલી હતી અને ચોપડે સમાયોજન થયેલી ન હતી.

2.3.2.3 કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓ

કેન્દ્રીય કરની તબદીલીઓ (એટલે કે કેન્દ્રીય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો) અને સહાયક અનુદાન ભારત સરકાર તરફથી થતી તબદીલીઓના બે મુખ્ય ઘટકો છે. છેલ્લા 10 વર્ષો (2011-21) દરમિયાન કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓના વલણનું વિશ્લેષણ કોઠા 2.11માં દર્શાવ્યું છે.

કોઠો 2.11: કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓ

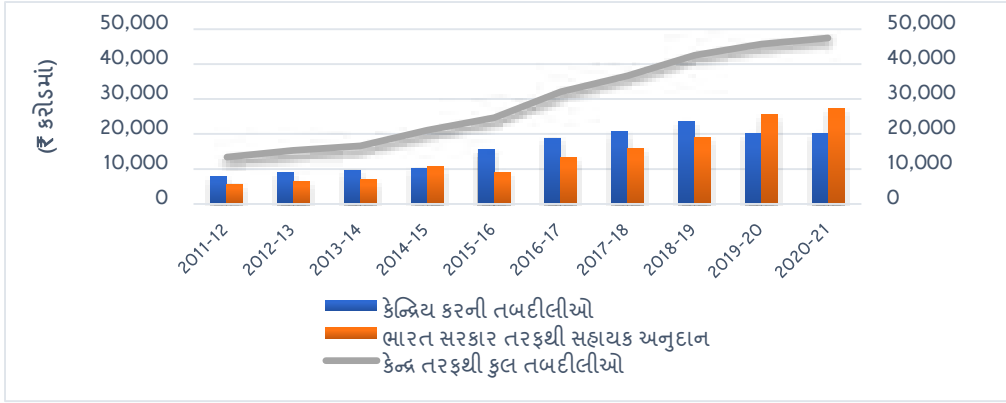
(₹ કરોડમાં)

વિગતો	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
કેન્દ્રીય કરની તબદીલીઓ	7,780.31	8,869.04	9,701.93	10,296.35	15,690.43	18,835.39	20,782.29	23,489.33	20,232.09	20,218.53
સહાયક અનુદાન	5,649.86	6,445.80	6,883.13	10,799.01	8,949.22	13,218.05	15,885.60	18,992.48	25,500.02	27,178.29
કુલ	13,430.17	15,314.84	16,585.06	21,095.36	24,639.65	32,053.44	36,667.89	42,481.81	45,732.11	47,396.82
પાછલા વર્ષ કરતાં ટકાવારીમાં વધારો	20.88	14.03	8.29	27.19	16.80	30.09	14.40	15.86	7.65	3.64
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કેન્દ્ર તરફથી કુલ તબદીલીઓ	21.33	20.36	20.74	22.94	25.28	29.18	29.74	31.24	32.02	36.98

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓ 2011-12માં ₹ 13,430.17 કરોડ હતી તે 252.91 ટકા વધીને 2020-21માં ₹ 47,396.82 કરોડ થઇ હતી. છેલ્લા દસ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2020-21 માં 3.64 ટકાનો ટકાવારીની રીતે થયેલો વધારો સૌથી ઓછો હતો અને 2016-17માં 30.09 ટકાએ સૌથી વધુ હતો.

આલોખ 2.8: કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓના વલણો

કેન્દ્રીય કરની તબદીલીઓ

પંદરમા નાણા પંચ મુજબ વર્ષ 2020-21 માટે, કેન્દ્રીય કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો કેન્દ્ર સરકારની કરવેરાની આવકના 41 ટકા હતો અને કેન્દ્રીય કરની ચોખ્ખી આવકમાં ગુજરાતનો હિસ્સો 2020-21ના સમયગાળા માટે 3.398 ટકા નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો.

અગાઉ, ચૌદમા નાણા પંચે ભલામણ કરી હતી કે કેન્દ્રીય કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો જે તેરમા નાણા પંચની ભલામણ મુજબ 32 ટકા હતો તે વધારીને 42 ટકા કરવો જોઈએ. 2015-20ના યુકાદાના સમયગાળા માટે ચૌદમા નાણા પંચ દ્વારા કેન્દ્રીય કરવેરા અને સેવા વેરાની ચોખ્ખી ઉપજમાં ગુજરાતનો હિસ્સો અનુક્રમે 3.084 ટકા અને 3.172 ટકા જેટલો નિયત કરવામાં આવ્યો હતો. 2010-21ના સમયગાળા માટે નાણા પંચના અનુમાનોની સામે ખરેખર તબદીલી કોઠા 2.12માં દર્શાવી છે.

કોઠો 2.12: કેન્દ્રીય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો; નાણા પંચના અનુમાનોની સામે ખરેખર તબદીલી

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	નાણા પંચના અનુમાનો	નાણા પંચના અહેવાલમાં અનુમાનો	ખરેખર કર તબદીલી	તફાવત
2010-11	સેવા કર સિવાય-	9,541	6,679	2,862
2011-12	3.041 ટકા	11,190	7,780	3,410
2012-13	અને	13,199	8,869	4,330
2013-14	સેવા કર - 3.089 ટકા	15,569	9,702	5,867
2014-15	(13મું નાણા પંચ)	18,365	10,296	8,069
2015-16	સેવા કર સિવાય -	17,865	15,691	2,174
2016-17	3.084 ટકા	20,614	18,835	1,779
2017-18	અને	23,818	20,782	3,036
2018-19	સેવા કર- 3.172 ટકા	27,553	23,489	4,064
2019-20	(14મું નાણા પંચ)	31,912	20,232	11,680
2020-21	3.398 ટકા (2020-21 માટે 15મું નાણા પંચ)	29,059	20,219	8,840

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણા પંચના અહેવાલો અને સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

2016-21 દરમિયાન કેન્દ્રીય કરની તબદીલીઓના મુખ્ય ઘટકો કોઠા 2.13માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.13: કેન્દ્રીય કરની તબદીલીઓના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

વિગતો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	પાછલા વર્ષની તુલનાએ ટકાવારીમાં ફેરફાર
પ્રત્યક્ષ કર						
કોર્પોરેશન કર	6,027.35	6,361.23	8,167.69	6,898.37	6,083.86	(-)/11.81
કોર્પોરેશન કર સિવાયની આવક પર કર	4,189.02	5,371.41	6,015.16	5,405.35	6,235.13	15.35
સંપત્તિ વેરો	13.80	0	2.99	0.30	0.00	(-)/100.00
પેટા-સરવાળો	10,230.17	11,732.64	14,185.84	12,304.02	12,318.99	0.12
અપ્રત્યક્ષ કર						
કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર	માલ અને સેવા કરનો અમલ 01 જુલાઈ 2017થી કરવામાં આવ્યો હતો	291.72	5,796.85	5,741.16	6,030.60	5.04
સંકલિત માલ અને સેવા વેરો		2,097.04 ¹⁰	462.60	0	0	-
સીમા શુલ્ક	2,592.73	2,096.40	1,664.83	1,282.45	1,088.95	(-)/15.09
કેન્દ્રીય આબકારી	2,960.67	2,191.29	1,106.37	891.64	681.76	(-)/23.54
સેવા કર	3,051.76	2,373.20	218.18	0	84.49	-
અન્ય	0.06	0	54.66	12.82	13.74	7.18
પેટા-સરવાળો	8,605.22	9,049.65	9,303.49	7,928.07	7,899.54	(-)/0.36
કુલ	18,835.39	20,782.29	23,489.33	20,232.09	20,218.53	(-)/0.07
પાછલા વર્ષની તુલનાએ વધારો ટકાવારીમાં	20.04	10.34	13.03	(-)/13.87	(-)/0.07	
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કેન્દ્રીય કરની તબદીલીઓ	17.15	16.86	17.27	14.16	15.78	

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

¹⁰ આમાં તદર્થ અનિર્ણિત સંકલિત માલ અને સેવા કરના (IGST) અગ્રિમ વિભાજનનો સમાવેશ થાય છે. (₹ 1,062 કરોડ).

2020-21માં ₹ 20,218.53 કરોડની કેન્દ્રીય કરની તબદીલીઓએ પાછલા વર્ષની તુલનાએ 0.07 ટકાનો ઘટાડો નોંધાવ્યો હતો. પ્રત્યક્ષ કરવેરામાં પાછલા વર્ષ કરતાં 0.12 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો અને અપ્રત્યક્ષ કરમાં 0.36 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો.

ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન

2016-21 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી મળેલા સહાયક અનુદાનના ઘટકો કોઠા 2.14માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.14: ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન

(₹ કરોડમાં)

વિગતો ¹¹	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
બિન-આયોજન અનુદાન	3,192.93	0.00	0.00	0.00	0.00
રાજ્ય/કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ માટે અનુદાન - આયોજન યાજનાઓ	8,505.95	0.00	0.00	0.00	0.00
કેન્દ્રીય આયોજન યોજનાઓ માટે અનુદાન	53.41	0.00	0.00	0.00	0.00
કેન્દ્ર પ્રાયોજિત આયોજન યોજનાઓ માટે અનુદાન	1,465.76	0.00	0.00	0.00	0.00
કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ	0.00	8,942.08	8,784.58	8,724.64	8,166.58
નાણા પંચનું અનુદાન	0.00	3,166.85	3,313.36	5,040.24	5,672.50
અન્ય અનુદાન (માલ અને સેવા કરના વળતર સહિત)	0.00	3,776.67	6,894.54	11,735.14	13,339.21
કુલ	13,218.05	15,885.60	18,992.48	25,500.02	27,178.29
પાછલા વર્ષની તુલનાએ ટકાવારીમાં વધારો	47.70	20.18	19.56	34.26	6.58
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કુલ સહાયક અનુદાન	12.03	12.88	13.96	17.85	21.21

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન 2016-17માં ₹ 13,218 કરોડ હતું તે વધીને 2020-21 માં ₹ 27,178 કરોડ થયું હતું. આયોજન અને બિન-આયોજન અનુદાનનું નામાભિધાન વર્ષ 2017-18થી દૂર કરવામાં આવ્યું હતું અને તેના બદલે કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ, નાણા પંચના અનુદાનો અને રાજ્યોને અન્ય અનુદાનો કરવામાં આવ્યું હતું.

ભારત સરકાર તરફથી 2020-21માં સહાયક અનુદાનમાં પાછલા વર્ષની તુલનાએ ₹ 1,678.27 કરોડ (6.58 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો. આ વધારો મુખ્યત્વે ગ્રામ્ય સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે અનુદાનમાં ₹ 863.67 કરોડ જેટલો, માલ અને સેવા કરના વળતરમાં

¹¹ મહાલેખા નિયંત્રકે નાણાકીય વર્ષ 2017-18ની અસરથી સહાયક અનુદાનના વર્ગીકરણમાં ફેરફાર કર્યો હતો.

₹ 687.99 કરોડ જેટલો અને રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ માટે ₹ 437.20 કરોડ જેટલા થયેલા વધારાના કારણે થયો હતો.

પંદરમાં નાણા પંચ દ્વારા એનાયત થયેલા અનુદાનો

15માં નાણા પંચે ત્રણ પ્રકારના સહાયક અનુદાન એટલે કે સ્થાનિક સંસ્થાઓનું સશક્તિકરણ, હોનારતના જોખમનું વ્યવસ્થાપન, વહેંચણી બાદની મહેસૂલી ખાધ અને વિશેષ અનુદાનની બાબતમાં રાજ્યોને ભંડોળની તબદીલીની ભલામણ કરી હતી

2020-21 દરમિયાન, ભારત સરકાર તરફથી ગુજરાત સરકારને બે પ્રકારનું એટલે કે સ્થાનિક સંસ્થાઓનું સશક્તિકરણ અને હોનારતના જોખમના વ્યવસ્થાપન માટે એનાયત થયેલી ₹ 6,057 કરોડની રકમની સામે કુલ ₹ 5,673 કરોડનું અનુદાન મળ્યું હતું. મહેસૂલી પુરાંતવાળું રાજ્ય હોવાથી, વહેંચણી બાદની મહેસૂલી ખાધનું અનુદાન મેળવવા માટે રાજ્ય સરકાર પાત્ર ન હતી.

2020-21 દરમિયાન એનાયત થયેલી અને મળેલી રકમોની વિગતો કોઠા 2.15માં દર્શાવી છે.

કોઠો 2.15: 15માં નાણા પંચની ભલામણ મુજબ એનાયત થયેલી અને મળેલી રકમોની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

	15માં નાણા પંચની ભલામણ	ભારત સરકાર દ્વારા છુટી કરાયેલ ખરેખર રકમ	રાજ્ય સરકાર દ્વારા છુટી કરાયેલ	બાકી રકમ
	2020-21	2020-21	2020-21	2020-21
ગ્રામ્ય સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન	3,195.00	3,195.00	3,195.00	0.00
(a) સામાન્ય પાયાનું અનુદાન (છુટું)	1,597.50	1,597.50	1,597.50	0.00
(b) બંધનકર્તા અનુદાન	1,597.50	1,597.50	1,597.50	0.00
શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન	1,538.00	1,153.50	1,153.50	384.50
(a) દસ લાખથી વધુ વસ્તી વાળા શહેરો-હવાની ગુણવત્તાનું અનુદાન	405.00	405.00	405.00	0.00
(b) દસ લાખથી વધુ વસ્તી વાળા - સેવા સ્તરના બેન્યુમાર્કનું અનુદાન	405.00	202.50	202.50	202.50
(c) દસ લાખથી વધુ વસ્તી સિવાયના શહેરો-પાયાનું અનુદાન	364.00	364.00	364.00	0.00
(d) દસ લાખથી વધુ વસ્તી સિવાયના શહેરો-બંધનકર્તા અનુદાન	364.00	182.00	182.00	182.00
સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે કુલ	4,733.00	4,348.50	4,348.50	384.50
હોનારતના જોખમનું વ્યવસ્થાપન	1,324.00	1,324.00	1,324.00	0.00
એકંદર કુલ	6,057.00	5,672.50	5,672.50	384.50

સ્રોત: ગુજરાત સરકારનો નાણા વિભાગ

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે કે રાજ્ય સરકારને ગ્રામ્ય સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને હોનારતના જોખમના વ્યવસ્થાપન માટે અનુદાન મળ્યું હતું પરંતુ ‘દસ લાખથી વધુ વસ્તી વાળા શહેરો’ હેઠળ સેવા સ્તરના બેન્યુમાર્કનું અનુદાન અને ‘દસ લાખથી વધુ વસ્તી સિવાયના શહેરો’ હેઠળ બંધનકર્તા અનુદાન માટે ફાળવણીના માત્ર 50 ટકા મળ્યા હતાં. નાણા વિભાગે જણાવ્યું હતું (ઓગષ્ટ 2021) કે શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગ દ્વારા વપરાશી નાણા મંત્રાલય, ભારત સરકારને પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં ન આવ્યા તે કારણે ઓછી પ્રાપ્તિ થઈ હતી. એ ઉલ્લેખ કરવાનું પ્રાસંગિક છે કે 2015-20ના સમયગાળા માટે ગ્રામ્ય અને શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે કામગીરી અનુદાન સાથે સંકળાયેલી શરતોનું પાલન ન થવાના કારણે રાજ્ય સરકારને ચૌદમા નાણા પંચનું ₹ 1,247 કરોડની રકમનું અનુદાન મળ્યું ન હતું.

સંબંધિત વિભાગોએ આ અનુદાનો સાથે જોડાયેલી શરતોનું પાલન કરવું જાઈએ અને સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે આના હિસાબે મહેસૂલ/અનુદાનનું કોઈ નુકસાન ન થાય.

2.3.3 મૂડી આવક

મૂડી આવકમાં પ્રકીર્ણ મૂડી આવકો જેવી કે વિનિવેશમાંથી ઉપજેલી રકમ, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત, આંતરિક સ્ત્રોતોમાંથી ઋણની આવક (બજારની લોન, નાણાકીય સંસ્થાઓ/વાણિજ્યિક બેંકો પાસેથી ધિરાણ) અને ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ સામેલ હોય છે. જાહેર ઋણ ભરપાઈ કર્યા બાદની ચોખ્ખી જાહેર ઋણની આવક વત્તા અન્ય મૂડી આવક એ ચોખ્ખી મૂડી આવક છે.

નીચેનો કોઠો ચોખ્ખી મૂડી આવકના ઘટકો અને વૃદ્ધિના વલણો દર્શાવે છે.

કોઠો 2.16: ચોખ્ખી મૂડી આવકના ઘટકો અને વૃદ્ધિના વલણો

(₹ કરોડમાં)

રાજ્યની મૂડી આવકના સ્ત્રોતો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મૂડી આવક	28,074	27,299	43,362	43,927	68,981
જાહેર ઋણની આવક	27,668	26,953	43,146	43,491	58,857
જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી	9,073	13,700	15,432	16,702	17,922
ચોખ્ખી જાહેર ઋણની આવક	18,595	13,253	27,714	26,789	40,935
પ્રકીર્ણ મૂડી આવક	240	0	65	106	9,968
લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	166	346	151	330	155
બિન-ઋણ મૂડી આવક	406	346	216	436	10,124
ચોખ્ખી મૂડી આવક	19,001	13,599	27,930	27,225	51,059
ચોખ્ખુ આંતરિક ઋણ	19,091	13,872	26,231	26,786	30,369
ચોખ્ખા આંતરિક ઋણનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	7.86	(-)27.34	89.09	2.12	13.38
ભારત સરકાર તરફથી ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓ	(-)496	(-)619	1,483	3	10,566

રાજ્યની મૂડી આવકના સ્ત્રોતો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
વૃદ્ધિ દર (ટકા)	21.87	24.80	(-)339.58	(-)99.80	.12
ઋણ મૂડી આવકનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	7.54	(-)28.73	109.11	(-)3.34	52.81
બિન-ઋણ મૂડી આવકનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	224.80	(-)14.78	(-)37.57	101.85	.12
GSDPનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	13.43	13.87	13.08	9.75	0.57
ચોખ્ખી મૂડી આવકનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	9.09	(-)28.43	105.38	(-)2.52	87.54

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

2020-21 દરમિયાન પ્રકીર્ણ મૂડી આવકમાં વધારો એકત્રિત ફૂબત ભંડોળમાંથી ₹ 9,957.85 કરોડના વિનિવેશના કારણે થયો હતો. ઉપરાંત, “માલ અને સેવા કરના વળતરમાં ઘટના બદલે રાજ્યોને એક પછી એક લોન આપવાની યોજનાના¹³” અમલીકરણના કારણે, લોન અને પેશગીઓની આવકમાં પણ વર્ષ દરમિયાન ₹ 9,222 કરોડ જેટલો વધારો થયો હતો. આમ, રાજ્ય સરકારે ધિરાણ, એકત્રિત ફૂબત ભંડોળમાંથી વિનિવેશ અને ભારત સરકાર પાસેથી વિશેષ લોન મારફત વર્ષ દરમિયાન તેના મૂડી ખર્ચ માટે નાણા પૂરા પાડ્યા હતાં.

જાહેર ઋણની આવક ભાવિ પરત ચૂકવણીની જવાબદારીઓ ઉભી કરે છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન, જાહેર ઋણની આવકના 36.39 ટકાનો ઉપયોગ અગાઉના વર્ષોમાં લીધેલા જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી માટે કરવામાં આવ્યો હતો જ્યારે બાકીના 63.61 ટકા અસ્ક્યામતોના સર્જન માટે વાપરવામાં આવ્યાં હતાં.

2.3.4 સંસાધનોને ગતિશીલ કરવામાં રાજ્યની કામગીરી

સંસાધનોને ગતિશીલ કરવામાં રાજ્યની કામગીરીની આકારણી પોતાના સંસાધનો જેમાં તેની પોતાની કર અને બિન-કર આવકનો સમાવેશ થાય છે તેના રૂપમાં થાય છે.

કોઠો 2.17: અનુમાનોની સામે કર અને બિન-કર આવક

(₹ કરોડમાં)

	અંદાજપત્રીય અંદાજો	15માં નાણા પંચના અનુમાનો	ખરેખર મૂલ્યો	આના સંદર્ભમાં ખરેખર મૂલ્યોના ફેરફારની ટકાવારી	
				અંદાજપત્રીય અંદાજો	15માં નાણા પંચના અનુમાનો
કર આવક	1,05,093	1,13,732	70,266	(-)33.14	(-) 38.22
બિન-કર આવક	14,600	20,464	10,493	(-)28.13	(-) 48.72

¹² પાછલા વર્ષની સરખામણીએ ભારત સરકાર તરફથી પ્રકીર્ણ મૂડી આવક અને ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓમાં અસામાન્ય વધારાના (ફેરફાર) કારણે ટકાવારી તરીકે વૃદ્ધિ દર અહીં દર્શાવવામાં આવ્યો નથી

¹³ ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ મુજબ, નાણાપંચ, વિગેરે દ્વારા નિર્ધારિત થનાર કોઈપણ ધોરણો મુજબ ખાસ બારી (Special window) હેઠળના ઋણને રાજ્યના દેવા/ઋણ તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં. તેથી ₹ 9,222 કરોડના માલ અને સેવા કરના વળતરના ઘટાડાના બદલામાં લીધેલ એક પછી એક લોનને અહીં જાહેર ઋણ ગણવામાં આવ્યું નથી.

જોઈ શકાય છે એ મુજબ, રાજ્ય સરકાર અંદાજપત્રીય અંદાજો અને 15માં નાણા પંચમાં નક્કી કરેલી પોતાની કર આવક અને બિન-કર આવક માટેના લક્ષ્યાંકો પ્રાપ્ત કરવામાં ઊણી ઉતરી હતી.

2.4 સંસાધનોનો ઉપયોગ

રાજ્ય સરકારને રાજકોષીય જવાબદારીના કાયદાઓના માળખામાં રહીને ખર્ચ કરવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે, સાથે એ પણ સુનિશ્ચિત કરવાનું હોય છે કે રાજ્યની રાજકોષીય સુધારા અને એકીકરણની ચાલી રહેલ પ્રક્રિયા, મૂડીગત માળખાના વિકાસ અને સામાજિક ક્ષેત્રના વિકાસ પ્રત્યે નિર્દિષ્ટ ખર્ચના ભોગે ન હોય. પેટા-ફકરાઓ સહિતનો આ ફકરો રાજ્યમાં ખર્ચની ફાળવણીનું વિશ્લેષણ રજૂ કરે છે.

2.4.1 વિકાસ અને ખર્ચના ઘટકો

કુલ ખર્ચ, તેના ઘટકો અને છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2016-21) દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની તુલનાએ હિસ્સો કોઠા 2.18માં રજૂ કર્યો છે.

કોઠો 2.18: કુલ ખર્ચ અને તેના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

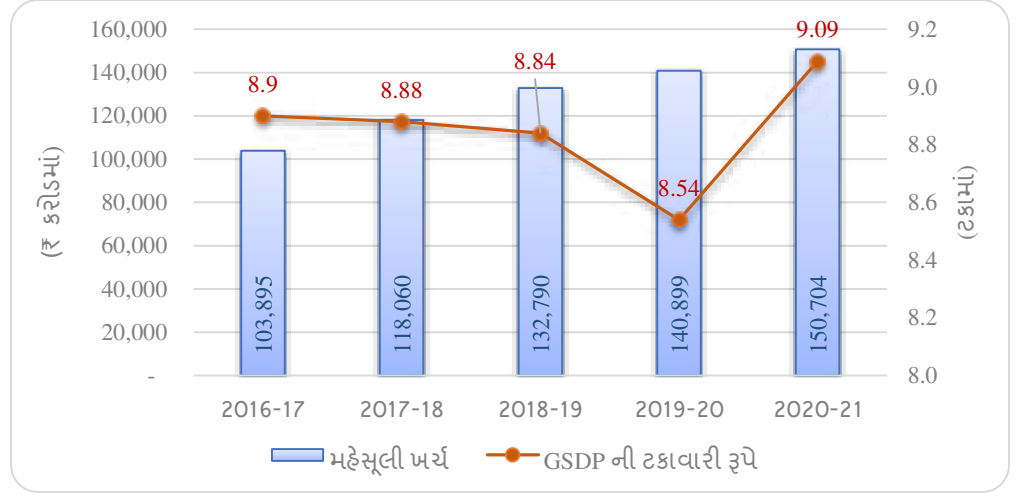
પરિમાણો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
કુલ ખર્ચ (TE)	1,26,728	1,45,004	1,62,583	1,67,861	1,78,718
મહેસૂલી ખર્ચ (RE)	1,03,895	1,18,060	1,32,790	1,40,899	1,50,704
મૂડી ખર્ચ (CE)	22,355	26,313	28,062	25,650	26,781
લોન અને પેશગીઓ	478	631	1,731	1,312	1,233
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે					
કુલ ખર્ચ/GSDP	10.86	10.91	10.82	10.18	10.77
મહેસૂલી ખર્ચ/GSDP	8.90	8.88	8.84	8.54	9.09
મૂડી ખર્ચ/GSDP	1.92	1.98	1.86	1.56	1.61
લોન અને પેશગીઓ//GSDP	0.04	0.05	0.12	0.08	0.07

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

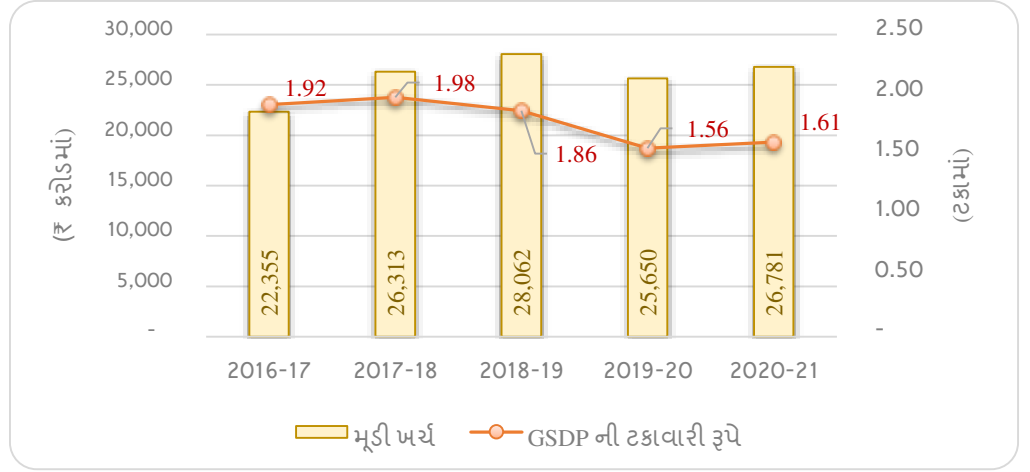
ઉપરનો કોઠો દર્શાવે છે કે રાજ્યનો કુલ ખર્ચ 2016-17માં ₹ 1,26,728 કરોડ હતો તે 41.02 ટકા વધીને 2020-21માં ₹ 1,78,718 કરોડ થયો હતો. પાછલા વર્ષની તુલનાએ વર્ષ દરમિયાન તેમાં 6.47 ટકાનો વધારો થયો હતો. રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે, પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2016-21) દરમિયાન 2019-20માં કુલ ખર્ચ 10.18 ટકાએ સૌથી નીચો રહ્યો હતો,

આલેખ 2.9 અને 2.10 અનુક્રમે મહેસૂલી ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચના પાંચ વર્ષના (2016-21) સમયગાળા દરમિયાનના વલણો રજૂ કરે છે. જ્યારે આલેખ 2.11 કુલ ખર્ચના ઘટકોના હિસ્સાના વલણ રજૂ કરે છે.

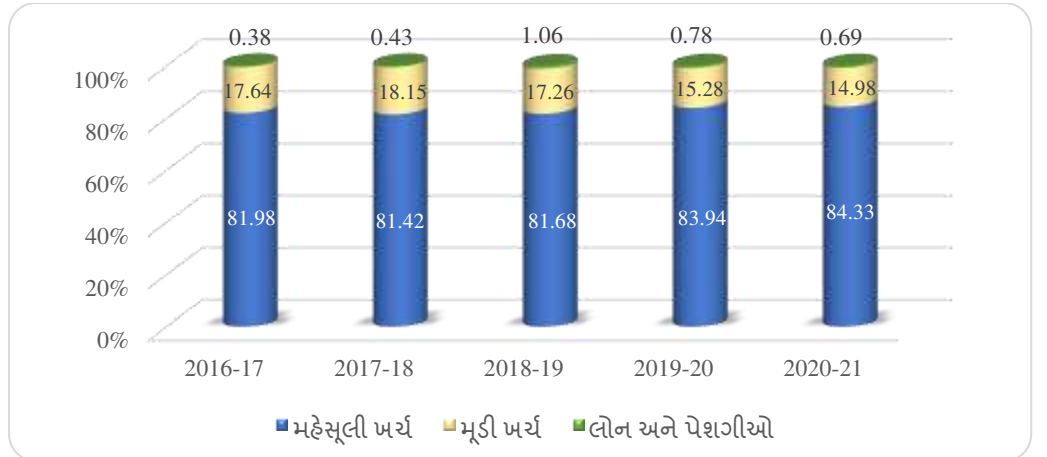
આલેખ 2.9: 2016-21 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચના વલણ

આલેખ 2.10: 2016-21 દરમિયાન મૂડી ખર્ચનું વલણ

આલેખ 2.11: કુલ ખર્ચના ઘટકોના હિસ્સાના વલણ

ઉપરનો આલેખ દર્શાવે છે કે, 2016-21 દરમિયાન કુલ ખર્ચમાં મહેસૂલી ખર્ચ એ મુખ્ય ઘટક હતો અને 2020-21માં 84.33 ટકા રહ્યો હતો. રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી તરીકે મહેસૂલી ખર્ચ 2016-17માં 8.90 ટકા હતો તે વધીને 2020-21માં 9.08 ટકા થયો હતો.

2016-21 દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓ એટલે કે સામાન્ય સેવાઓ, સામાજિક સેવાઓ, આર્થિક સેવાઓ, સહાયક અનુદાન અને લોન અને પેશગીઓ તરીકે કુલ ખર્ચના વલણો કોઠા 2.19માં દર્શાવ્યા મુજબ છે.

કોઠો 2.19: પ્રવૃત્તિઓ તરીકે કુલ ખર્ચના વલણો

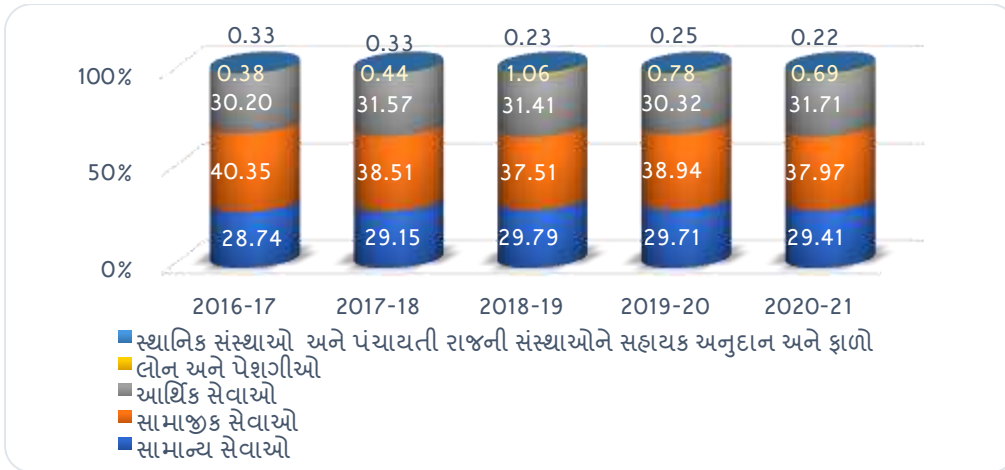
(ટકામાં હિસ્સો)

પ્રવૃત્તિઓ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
સામાન્ય સેવાઓ	28.74	29.15	29.79	29.71	29.41
સામાજિક સેવાઓ	40.35	38.51	37.51	38.94	37.97
આર્થિક સેવાઓ	30.20	31.57	31.41	30.32	31.71
લોન અને પેશગીઓ	0.38	0.44	1.06	0.78	0.69
સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓને સહાયક અનુદાન અને ફાળો	0.33	0.33	0.23	0.25	0.22

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

આલેખ 2.12 છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓ તરીકે કુલ ખર્ચના વલણો રજૂ કરે છે અને આલેખ 2.13 ચાલુ વર્ષ (2020-21) દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓ તરીકે કુલ ખર્ચના વલણો રજૂ કરે છે.

આલેખ 2.12: 2016-21 દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓ તરીકે કુલ ખર્ચનું વલણ

આલેખ 2.13: 2020-21 દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓ તરીકે કુલ ખર્ચ

સામાન્ય, સામાજિક અને આર્થિક સેવાઓના સંબંધિત હિસ્સાની વધઘટે આંતર-વર્ષ દરમિયાન નજીવા ફેરફાર સાથે 2016-21 દરમિયાન સ્થિરતા દર્શાવી હતી. 2016-17ની સરખામણીએ, 2020-21 દરમિયાન સામાજિક સેવાઓના હિસ્સામાં 2.38 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો અને આર્થિક સેવાઓના હિસ્સામાં 1.51 ટકાનો વધારો થયો હતો.

2.4.2 મહેસૂલી ખર્ચ

સેવાઓનું વર્તમાન સ્તર જાળવી રાખવા અને અગાઉની જવાબદારીઓની ચૂકવણીઓ કરવા માટે મહેસૂલી ખર્ચ કરવામાં આવે છે. આમ, તે રાજ્યના માળખા અને સેવાના માળખામાં કોઈ પરિણામલક્ષી ઉમેરો કરતું નથી.

2016-21 દરમિયાન એકંદર મહેસૂલી ખર્ચ, તેનો વૃદ્ધિ દર, કુલ ખર્ચ સામે તેનો ગુણોત્તર અને રાજ્યનું એકંદર ઘરેલું ઉત્પાદન અને મહેસૂલી આવકની સામે એની તરલતાની વિગતો કોઠા 2.20માં દર્શાવ્યા મુજબ છે.

કોઠો 2.20: મહેસૂલી ખર્ચના વલણો

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
કુલ ખર્ચ (TE) (₹ કરોડમાં)	1,26,728	1,45,004	1,62,583	1,67,861	1,78,718
મહેસૂલી ખર્ચ (₹ કરોડમાં)	1,03,895	1,18,060	1,32,790	1,40,899	1,50,704
પાછલા વર્ષની તુલનાએ મહેસૂલી ખર્ચની વૃદ્ધિ (ટકા)	8.47	13.63	12.48	6.11	6.96
મહેસૂલી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ (ટકા)	81.98	81.42	81.68	83.94	84.33
મહેસૂલી ખર્ચ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલું ઉત્પાદન (ટકા)	8.90	8.88	8.84	8.54	9.08
મહેસૂલી ખર્ચ/મહેસૂલી આવક (ટકા)	94.59	95.76	97.64	98.64	117.59
આની સાથે મહેસૂલી ખર્ચની તરલતા					
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલું ઉત્પાદન	0.63	0.98	0.95	0.63	12.21
મહેસૂલી આવક	0.67	1.11	1.21	1.21	*

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

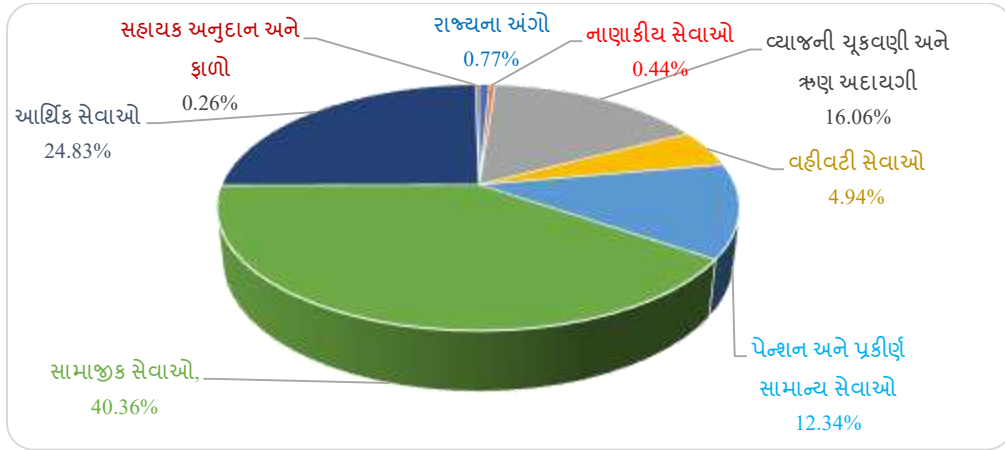
*2021-22 દરમિયાન મહેસૂલી આવકની વૃદ્ધિ નકારાત્મક હોવાથી તરલતા ગણી શકાતી નથી.

મૂડી ખર્ચ 2016-17માં ₹ 1,03,895 કરોડ હતો તે સતત વધીને 2020-21માં ₹ 1,50,704 કરોડ થયો હતો. પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2020-21માં મહેસૂલી ખર્ચમાં થયેલો વધારો મુખ્યત્વે ₹ 1,754 કરોડ વ્યાજની ચૂકવણીઓ, ₹ 1,616 કરોડ ગ્રામ્ય અને લઘુ ઉદ્યોગ, ₹ 1,392 કરોડ અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમ, ₹ 1,369 કરોડ સામાન્ય શિક્ષણ, ₹ 1,163 કરોડ તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય અને ₹ 1,098 કરોડ સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ પર અધિક ખર્ચના કારણે થયો હતો,

મહેસૂલી ખર્ચના વૃદ્ધિ દરમાં 2019-20ના 6.11 ટકાથી 2017-18માં 13.63 ટકા સુધી પાછલા પાંચ વર્ષ દરમિયાન વધઘટ થઈ હતી. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે 2016-20ના સમયગાળા દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચ સતત ઘટ્યો હતો પરંતુ 2020-21 દરમિયાન વધીને 9.08 ટકા રહ્યો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી તરીકે 2020-21માં મહેસૂલી ખર્ચ 117.59 ટકા હતો.

2020-21 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચની ક્ષેત્ર-વાર વહેંચણી આલેખ 2.14માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.14: 2020-21 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચની ક્ષેત્ર-વાર વહેંચણી (ટકામાં)

2.4.2.1 મહેસૂલી ખર્ચમાં મુખ્ય ફેરફારો

કોઠો 2.21 ચાલુ વર્ષ અને અગાઉના વર્ષ દરમિયાન રાજ્યના મહેસૂલી ખર્ચની બાબતમાં જુદા જુદા હિસાબી સદરો હેઠળ થયેલા નોંધપાત્ર ફેરફારોની વિગતો દર્શાવે છે.

કોઠો 2.21: 2019-20ની સરખામણીએ 2020-21 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચમાં ફેરફારો

(₹ કરોડમાં)

હિસાબના મુખ્ય સદરો	2019-20	2020-21	ફેરફાર	
			રકમ	ટકા
2049- વ્યાજની ચૂકવણી	22,448.66	24,203.19	1,754.53	7.82
2851- ગ્રામ અને લઘુ ઉદ્યોગ	1,335.56	2,951.27	1,615.71	120.98
2515- અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	3,109.47	4,501.61	1,392.14	44.77
2202- સામાન્ય શિક્ષણ	23,330.82	24,699.39	1,368.57	5.87
2210- તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	6,697.38	7,860.11	1,162.73	17.36
2235- સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	1,897.49	2,995.00	1,097.51	57.84
2071- પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	17,662.59	18,569.75	907.16	5.14

હિસાબના મુખ્ય સદરો	2019-20	2020-21	ફેરફાર	
			રકમ	ટકા
3456- નાગરિક પુરવઠો	422.56	1,247.62	825.06	195.25
2801- ઉર્જા	8,134.79	8,949.40	814.61	10.01
2408- અન્ન, સંગ્રહ અને વખાર	56.69	769.48	712.79	1,257.35
2236- પોષણ	3,078.59	3,652.72	574.13	18.65
2852- ઉદ્યોગો	3,351.09	2,830.56	(-)520.53	(-)15.53
2225-અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત આદિજાતિઓ, અન્ય પછાત વર્ગો અને લઘુમતીઓનું કલ્યાણ	3,998.08	3,418.52	(-)579.56	(-)14.50
2217- શહેરી વિકાસ	11,687.84	8,988.92	(-) 2698.92	(-)23.09

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

ઉપરનો કોઠો દર્શાવે છે કે ગ્રામ્ય અને લઘુ ઉદ્યોગ, નાગરિક પુરવઠો અને અન્ન, સંગ્રહ અને વખાર હેઠળના મહેસૂલી ખર્ચમાં વર્ષ દરમિયાન વધારો થયો હતો જે અનુક્રમે લઘુ ઉદ્યોગોને સહાયકી, નાગરિક પુરવઠા નિગમને સહાય અને ખરીદી અને પુરવઠા પરના ખર્ચમાં વધારાના કારણે થયો હતો. શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને આપેલી ઓછી સહાયના કારણે પાછલા વર્ષની તુલનાએ શહેરી વિકાસે 2020-21 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચમાં ઘટાડો નોંધાવ્યો હતો.

2.4.2.2 પ્રતિબંધ ખર્ચ

રાજ્ય સરકારના મહેસૂલના હિસાબે પ્રતિબંધ ખર્ચમાં વ્યાજની ચૂકવણી, પગાર અને વેતન પરનો ખર્ચ અને પેન્શનનો સમાવેશ થાય છે. સરકારના સ્રોતો પર તેનો પ્રથમ દાવો હોય છે. પ્રતિબંધ ખર્ચમાં વધારાના વલણથી સરકાર પાસે વિકાસ ક્ષેત્ર માટે લવચીકતા ઓછી રહે છે.

કોઠો 2.22 પ્રતિબંધ ખર્ચ અને તેના ઘટકોના 2016-21 દરમિયાનના વલણ રજૂ કરે છે.

કોઠો 2.22: પ્રતિબંધ ખર્ચ અને તેના ઘટકોના વલણ

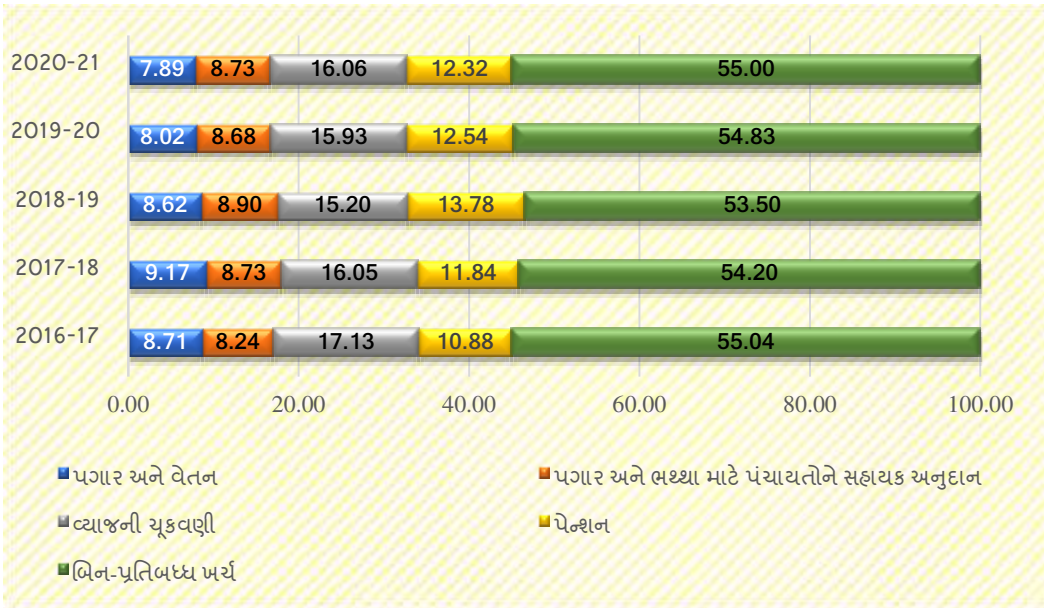
(₹ કરોડમાં)

પ્રતિબંધ ખર્ચના ઘટકો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
પગાર અને વેતન	9,050	10,832	11,448	11,301	11,895
પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	8,559	10,302	11,821	12,235	13,151
વ્યાજની ચૂકવણીઓ	17,797	18,954	20,183	22,449	24,203
પેન્શન	11,303	13,979	18,295	17,663	18,570
કુલ પ્રતિબંધ ખર્ચ	46,709	54,067	61,747	63,648	67,819
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે					
મહેસૂલી આવક	1,09,842	1,23,291	1,36,002	1,42,844	1,28,156
પગાર અને વેતન	8.24	8.79	8.42	7.91	9.28
પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	7.79	8.36	8.69	8.57	10.26

પ્રતિબધ્ધ ખર્ચના ઘટકો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
વ્યાજની ચૂકવણી	16.21	15.37	14.84	15.72	18.89
પેન્શન	10.29	11.34	13.45	12.37	14.49
કુલ	42.52	43.85	45.40	44.56	52.92
મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે					
મહેસૂલી ખર્ચ	1,03,895	1,18,060	1,32,790	1,40,899	1,50,704
પગાર અને વેતન	8.71	9.17	8.62	8.02	7.89
પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	8.24	8.73	8.90	8.68	8.73
વ્યાજની ચૂકવણી	17.13	16.05	15.20	15.93	16.06
પેન્શન	10.88	11.84	13.78	12.54	12.32
કુલ	44.96	45.80	46.50	45.17	45.00

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

આલેખ 2.15: કુલ મહેસૂલી ખર્ચમાં પ્રતિબધ્ધ ખર્ચનો હિસ્સો (ટકામાં)

મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે, 2016-21 દરમિયાન પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ 45થી 47 ટકાની આસપાસ રહ્યો હતો. 2016-17માં 44.96 ટકાથી 2018-19માં 46.50 ટકા થયો તે શરૂઆતના વધારા બાદ તેમાં નજીવો ઘડાડો થઈને 2019-20માં 45.17 ટકા થયો હતો અને વધુ ઘટીને 2020-21માં 45 ટકા થયો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે, પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ 2016-17માં 42.52 ટકા હતો તે વધીને 2020-21માં 52.92 ટકા થયો હતો. કુલ મહેસૂલી ખર્ચમાં બિન-પ્રતિબધ્ધ મહેસૂલી ખર્ચના હિસ્સામાં 2019-20ની તુલનાએ 2020-21માં 0.17 ટકા જેવો નજીવો વધારો થયો હતો.

પ્રતિબધ્ધ ખર્ચના ઘટકોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

પગાર અને વેતન

પગાર અને વેતનનો ખર્ચ ૨૦૧૬-૧૭માં ₹ ૯,૦૫૦ કરોડ હતો તેમાં ₹ ૨,૮૪૫ કરોડનો (૩૧ ટકા) વધારો થઈને ૨૦૨૦-૨૧માં ₹ ૧૧,૮૯૫ કરોડ થયો હતો (મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદનમાં કરવામાં આવેલા ₹ ૧૩,૬૧૨ કરોડના અનુમાનની સામે). ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન તે મહેસૂલી આવકના ૯.૨૮ ટકા અને મહેસૂલી ખર્ચના ૭.૮૯ ટકાના હિસાબે હતો.

પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન

પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન ૨૦૧૬-૧૭માં ₹ ૮,૫૫૯ કરોડ હતું તે ₹ ૪,૫૯૨ કરોડ (૫૪ ટકા) વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ₹ ૧૩,૧૫૧ કરોડ થયું હતું. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે સહાયક અનુદાન ૨૦૧૬-૧૭ના ૭.૭૯ ટકાથી સહેજ વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ૧૦.૨૬ ટકા થયું હતું. ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાનના મહેસૂલી ખર્ચના તે ૮.૭૩ ટકા હતું.

વ્યાજની ચૂકવણી

વ્યાજની ચૂકવણી ૨૦૧૬-૧૭માં ₹ ૧૭,૭૯૭ કરોડ હતી તે ૨૦૨૦-૨૧માં વધીને ₹ ૨૪,૨૦૩ કરોડ થઈ હતી. બજારની લોન પર ₹ ૨,૧૬૭ કરોડની વધારાની વ્યાજની જવાબદારીના કારણે પાછલા વર્ષની તુલનાએ ૨૦૨૦-૨૧માં વ્યાજની જવાબદારીમાં ૭.૮૧ ટકાનો વધારો થયો હતો. ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન, બજારની લોન પર વ્યાજની ચૂકવણી કુલ વ્યાજની ચૂકવણીના ૭૧.૯૯ ટકા રહી હતી જ્યારે રાષ્ટ્રીય નાની બચત ભંડોળને જારી કરેલી વિશેષ બાંધધરીઓ પર વ્યાજની ચૂકવણીઓ કુલ વ્યાજની ચૂકવણીઓના ૧૪.૨૪ ટકા હતી. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે વ્યાજની ચૂકવણીઓ પરનો ખર્ચ ૨૦૧૯-૨૦માં ૧૫.૭૨ ટકા હતો તે ૨૦૨૦-૨૧માં વધીને ૧૮.૮૯ ટકા થયો હતો. ઉપરાંત, મહેસૂલી ખર્ચમાં વ્યાજની ચૂકવણીનો હિસ્સો ૨૦૧૯-૨૦માં ૧૫.૯૩ ટકા હતો તે વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ૧૬.૦૬ ટકા થયો હતો.

પેન્શનની ચૂકવણીઓ

ગુજરાત રાજ્યમાં ૪.૮૪ લાખ પેન્શનરો^{૧૪} હતા (ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૦). વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦ સિવાય પેન્શન પરનો ખર્ચ ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન સતત વધ્યો હતો.

રાજ્ય સરકારે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ કરેલી (ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૦) તેની જાહેરાતોમાં પેન્શનની ચૂકવણીઓ મહેસૂલી આવકના ૧૧.૫૫ ટકા થવાનું અનુમાન કર્યું હતું. જો કે, ૨૦૨૦-૨૧માં તે ૧૪.૪૯ ટકા જેટલી ઉંચી રહી હતી.

^{૧૪} ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ રાજકોષીય નીતિવિષયક વ્યૂહાત્મક નિવેદન મુજબ ૨૦૨૦-૨૧ (ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૦) માટે રાજ્યમાં ૪.૮૪ લાખ પેન્શનરો હતાં. આ ગુજરાત સરકાર અને સહાયિત સંસ્થાઓના પેન્શનરો છે અને તેમાં સામાજિક સુરક્ષા પેન્શનરો સામેલ નથી.

રાષ્ટ્રીય પેન્શન યોજના હેઠળ પૂર્ણ ન થયેલી જવાબદારીઓ

રાજ્ય સરકારે 01 એપ્રિલ 2005ની અસરથી 'નિર્ધારિત ફાળા પેન્શન યોજના' (રાષ્ટ્રીય પેન્શન યોજના) દાખલ કરી હતી. યોજનાની માર્ગદર્શિકા મુજબ, કર્મચારી દર મહિને તેના મૂળ પગાર અને મોંઘવારી ભથ્થાના 10 ટકા ફાળો આપે છે જેમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા મેળ ખાતી રકમ જમા કરવામાં આવે છે અને પૂરેપૂરી રકમ નેશનલ સીક્યુરીટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડને (NSDL)/ટ્રસ્ટી બેંક મારફત નિયુક્ત ભંડોળ સંચાલકને તબદીલ કરવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકારે યોજનાના ભંડોળના વ્યવસ્થાપન માટે રાષ્ટ્રીય પેન્શન યોજના ટ્રસ્ટ (NPS Trust) સાથે કરાર પર સહીસિક્કા કર્યા હતાં (જાન્યુઆરી 2009) અને યોજનાના અમલીકરણ માટે કેન્દ્રીય માળખું અપનાવ્યું હતું (મે 2009).

કર્મચારીનો ફાળો અને રાજ્યનો હિસ્સો જાહેર હિસાબમાં¹⁵ જમા કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ નેશનલ સીક્યુરીટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડને તબદીલ કરવામાં આવે છે. વર્ષ 2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે કર્મચારીઓ પાસેથી રાષ્ટ્રીય પેન્શન યોજનાના ફાળા તરીકે ₹ 990.76 કરોડ એકઠા કર્યા હતાં અને ₹ 976.61 કરોડ યોજનામાં તેના ફાળા તરીકે જમા કર્યા હતાં. વધુમાં, ₹ 1,988.00 કરોડના (અગાઉના વર્ષની ₹ 20.63 કરોડની સિલક સહિત) એકઠા કરેલા ભંડોળની સામે રાજ્ય સરકારે ₹ 1,941.03 કરોડ નેશનલ સીક્યુરીટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડને તબદીલ કર્યા હતાં અને ₹ 46.97 કરોડની સિલક બાકી રહી હતી. 2019-20ના સમયગાળા માટેના ₹ 46.97 કરોડની પૂરેપૂરી સિલક 13 એપ્રિલ 2021ના રોજ નેશનલ સીક્યુરીટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડને તબદીલ કરવામાં આવી હતી. 2020-21 દરમિયાન, સરકારે ભંડોળની મોડી/વિલંબિત તબદીલી માટે ભંડોળ સંચાલકને ₹ 1.30 કરોડ વ્યાજની ચૂકવણી પણ કરી હતી.

2.4.2.3 સહાયકી પરનો ખર્ચ

સહાયકી પરનો મહેસૂલી ખર્ચ 2019-20માં ₹ 18,420 કરોડ હતો તે 20.20 ટકા વધીને 2020-21માં ₹ 22,141 કરોડ થયો હતો. ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ; ઉદ્યોગ અને ખાણ; કૃષિ; ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર; અને સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા એ 2020-21 દરમિયાન સહાયકીના મુખ્ય લાભાર્થી વિભાગો હતાં.

ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગને ₹ 9,178 કરોડની (સહાયકી ઉપરના કુલ ખર્ચના 41 ટકા) સહાયકી મળી હતી જે પૈકી, ₹ 4,430 કરોડનો મોટો ભાગ ઇંધણ કિંમત અને વિદ્યુત ખરીદ સમાયોજન ખર્ચના (FPPPA) હિસાબે, ₹ 1,885 કરોડ કૃષિ ભાવદરમાં વળતર માટે અને ₹ 1,192 કરોડ ખેડૂતોને હોર્સ પાવર આધારિત ભાવદર માટે હતો.

ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગમાં, ₹ 5,443 કરોડની (સહાયકી ઉપરના કુલ ખર્ચના 25 ટકા) કુલ સહાયકી પૈકી, ₹ 2,365 કરોડ ઉદ્યોગોને સહાય તરીકે અને ₹ 1,705 કરોડ વસ્ત્ર ઉદ્યોગના વિકાસ માટે આપવામાં આવ્યાં હતાં.

¹⁵ મુખ્ય સદર 8342-117 (અન્ય થાપણો-સરકારી કર્મચારીઓ માટે વ્યાખ્યાયિત ફાળા પેન્શન યોજના)

કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગને સહાયકી તરીકે મળેલા ₹ 2,265 કરોડ (સહાયકી ઉપરના કુલ ખર્ચના 10 ટકા) પૈકી, ₹ 1,130 કરોડ વ્યાજ અંગે આર્થિક સહાય તરીકે ખેડૂતોને આપવામાં આવ્યાં હતાં.

ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમને પણ બિનકિફાયતી રૂટોના સંચાલન, વિદ્યાર્થી રાહત પાસ, વગેરેના વળતર પેટે ₹ 404 કરોડની સહાયકી આપવામાં આવી હતી.

વધુમાં, ₹ 36.38 કરોડની સહાયકી કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ હેઠળ અયોગ્ય રીતે મૂડી ખર્ચ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી અને આથી કુલ સહાયકી વધીને ₹ 22,178 કરોડ થઈ હતી.

કોઠો 2.23: સહાયકીના ખર્ચનું વલણ

(₹ કરોડમાં)

પ્રતિબદ્ધ ખર્ચના ઘટકો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
સહાયકી	11,082	13,621	17,269	18,420	22,141
કુલ મહેસૂલી આવક	1,09,842	1,23,291	1,36,002	1,42,844	1,28,156
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે સહાયકી	10.09	11.05	12.70	12.90	17.28
કુલ મહેસૂલી ખર્ચ	1,03,895	1,18,060	1,32,790	1,40,899	1,50,704
મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે સહાયકી	10.67	11.54	13.00	13.07	14.69

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

2.4.2.4 રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્થાનિક સ્વરાજ અને અન્ય સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય

રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ અને અન્ય સંસ્થાઓને પગાર અને ભથ્થા, અન્ય પરચુરણ ખર્ચને પહોંચી વળવા અને મૂડીગત અસ્કયામતો ઉભી કરવા માટે સહાયક અનુદાન દ્વારા નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવામાં આવે છે.

કોઠો 2.24: સ્થાનિક સ્વરાજ સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાયનું વલણ

(₹ કરોડમાં)

સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓ	16,124	19,686	19,645	22,034	24,323
શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ	7,336	7,791	8,747	9,345	8,719
જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો	77	74	79	84	95
સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ	4,720	5,308	6,388	6,259	6,211
બિન-સરકારી સંગઠનો	990	1,091	1,096	1,197	1,597
અન્ય	18,808	20,857	23,656	25,343	23,692
કુલ	48,055	54,807	59,611	64,262	64,637
મહેસૂલી ખર્ચ	1,03,895	1,18,060	1,32,790	1,40,899	1,50,704
મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે સહાય	46.25	46.42	44.89	45.61	42.89

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન સતત વધીને 2016-17માં ₹ 48,055 કરોડ હતી તે 2020-21માં ₹ 64,637 કરોડ થઈ હતી.

રાજ્ય સરકારને ભારત સરકાર તરફથી આગળ પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓ અને શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને પ્રેષણ હેતુ અનુક્રમે ₹ 3,195 કરોડ અને ₹ 1,153 કરોડની રકમ નાણાપંચના અનુદાનના રૂપમાં મળી હતી. આમાંથી, રાજ્ય સરકારે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને ₹ 3,178.87 કરોડ અને શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને ₹ 826.19 કરોડ છુટા કર્યાં હતાં. વધુમાં, પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને ₹ 2,283.82 કરોડ કેન્દ્રીય સહાયના રૂપે મળ્યાં હતાં. વધુમાં, 2020-21 દરમિયાન રાજ્ય સરકારે રાજ્ય ખર્ચ ભંડોળમાંથી સહાયક અનુદાન રૂપે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને ₹ 18,860.17 કરોડની નાણાકીય સહાય અને શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને ₹ 7,892.91 કરોડ આપ્યાં હતાં.

વધુમાં, ‘અન્ય’ વર્ગમાં આવતી અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓને છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાં (2016-21) રાજ્ય સરકાર તરફથી નોંધપાત્ર નાણાકીય સહાય (લગભગ 39 ટકા) મળી હતી. આમ છતાં, અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓનું અનુદાન છુટું કરનાર રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વિભાગ પાસે ઉભી કરવામાં આવેલી અસ્ક્યામતોની વિગતોની ગેરહાજરીમાં સામૂહિક રીતે આની ‘અન્ય’ વર્ગમાં નોંધ કરવી એ ચિંતાનો વિષય છે કારણ કે તે આવા વ્યવહારોને અસ્પષ્ટ બનાવે છે. આ સંદર્ભમાં, ઓડિટના અવલોકનો ફકરો 4.4.1 (પ્રકરણ 4) જોઈ લેવા વિનંતી.

2.4.3 મૂડી ખર્ચ

જમીન, મકાન, મશીનરી, સાધનસામગ્રી જેવી અસ્ક્યામતો સંપાદિત કરવા માટે તેમજ શેરમાં કરેલા રોકાણ પર ખર્ચેલા નાણાં એ મૂડી ખર્ચ છે. એકંદર મૂડી ખર્ચ, પાછલા વર્ષ સામે તેની વૃદ્ધિ અને છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2016-21) દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે તેની ટકાવારી કોઠા 2.25માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.25: 2016-21 દરમિયાન મૂડી ખર્ચનું વલણ

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
કુલ ખર્ચ (₹ કરોડમાં)	1,26,728	1,45,004	1,62,583	1,67,861	1,78,718
મૂડી ખર્ચ (₹ કરોડમાં)	22,355	26,313	28,062	25,650	26,781
પાછલા વર્ષની તુલનાએ મૂડી ખર્ચની વૃદ્ધિ (ટકા)	(-)7.51	17.71	6.65	(-)8.60	4.41
મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ (ટકા)	17.64	18.15	17.26	15.28	14.99
મૂડી ખર્ચ/રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (ટકા)	1.92	1.98	1.87	1.56	1.61

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

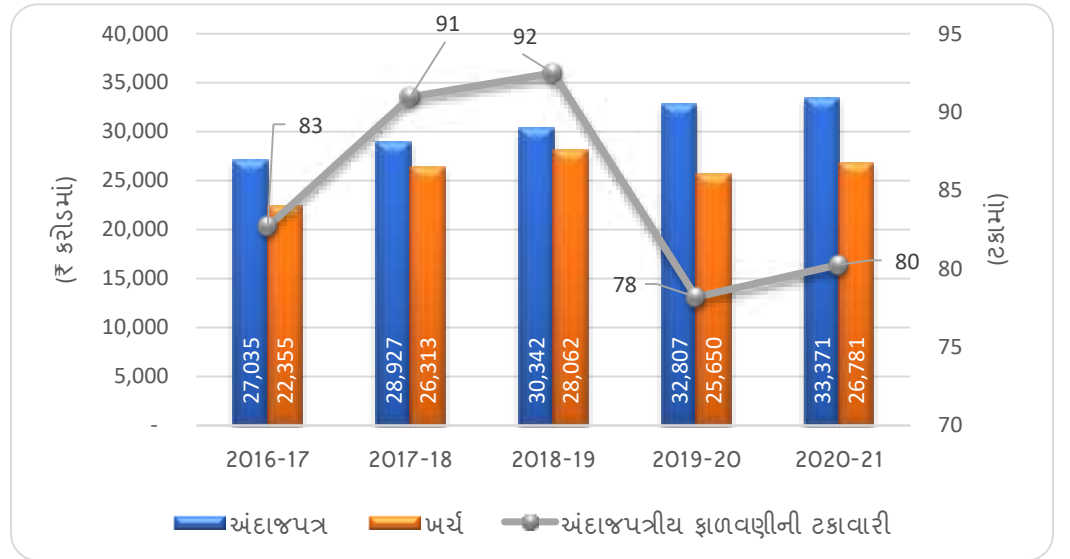
મૂડી ખર્ચ 2016-17માં ₹ 22,355 કરોડ હતો તે વધીને 2020-21માં ₹ 26,781 કરોડ થયો હતો. ₹ 26,781 કરોડના 2020-21 દરમિયાન કરવામાં આવેલા કુલ મૂડી ખર્ચ પૈકી, ₹ 5,811 કરોડ (22 ટકા) સિંચાઈ યોજનાઓ (મોટી, મધ્યમ અને નાની) પર અને ત્યારબાદ ₹ 5,452 કરોડ (20

ટકા) માર્ગો અને પુલો પર, ₹ 3,888 કરોડ (15 ટકા) પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા, અને ₹ 3,172 કરોડ (12 ટકા) ઉર્જા યોજનાઓ પર ખર્ચવામાં આવ્યાં હતાં.

પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2020-21 દરમિયાન મૂડી ખર્ચમાં ₹ 1,131 કરોડ જેટલો વધારો મુખ્યત્વે માર્ગો અને પુલો પર ₹ 2,123 કરોડ, પેટ્રોકેમિકલ ઉદ્યોગ પર ₹ 1,037 કરોડ, પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા પર ₹ 651 કરોડ, શહેરી વિકાસ પર ₹ 499 કરોડ જેટલો ખર્ચમાં થયેલો વધારો, મધ્યમ સિંચાઈ પર ₹ 1,441 કરોડ, મોટી સિંચાઈ પર ₹ 1,310 કરોડ અને ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમ પર ₹ 363 કરોડના ખર્ચમાં ઘટાડા દ્વારા સરભર થવાના હિસાબે થયો હતો.

છેલ્લા પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2016-21) દરમિયાન કોઈ પણ વર્ષમાં રાજ્ય સરકાર મૂડી ખર્ચ માટેની અંદાજપત્રીય ફાળવણી જેટલો ખર્ચ કરી શકી ન હતી. 2016-21 દરમિયાન અંદાજપત્રીય ફાળવણીની સામે ખરેખર મૂડી ખર્ચનું વલણ આલેખ 2.16માં આપ્યું છે.

આલેખ 2.16: 2016-21 દરમિયાન અંદાજપત્રીય ફાળવણીની સામે મૂડી ખર્ચનું વલણ

2.4.3.1 મૂડી ખર્ચમાં મોટા ફેરફારો

કોઠો 2.26, 2019-20 અને 2020-21 દરમિયાન રાજ્યના મૂડી ખર્ચની બાબતમાં જુદા જુદા હિસાબી સદરો હેઠળના નોંધપાત્ર ફેરફારોના મુખ્ય અંશો રજૂ કરે છે.

કોઠો 2.26: 2019-20ની સરખામણીએ 2020-21 દરમિયાન મૂડી ખર્ચ

હિસાબોના મુખ્ય સદરો	(₹ કરોડમાં)			
	2019-20	2020-21	ફેરફાર	ફેરફાર (ટકાવારી)
5054- માર્ગ અને પુલો પર મૂડી જોગવાઈ	3,328.67	5,451.70	2,123.03	63.78
4856-પેટ્રોકેમિકલ્સ ઉદ્યોગ પર મૂડી જોગવાઈ	50.00	1,087.50	1,037.50	2,075.00
4215-પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા પર મૂડી જોગવાઈ	3,236.52	3,887.74	651.22	20.12
4217-શહેરી વિકાસ પર મૂડી જોગવાઈ	213.89	712.61	498.72	233.17

હિસાબોના મુખ્ય સદરો	2019-20	2020-21	ફેરફાર	ફેરફાર (ટકાવારી)
4810- નવી અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા પર મૂડી જોગવાઈ	10.00	350.00	340.00	3,400.00
5452-પ્રવાસન પર મૂડી જોગવાઈ	483.05	812.80	329.75	68.26
5055- માર્ગ પરિવહન પર મૂડી જોગવાઈ	259.92	469.00	209.08	80.44
4250- અન્ય સામાજિક સેવાઓ પર મૂડી જોગવાઈ	216.24	420.24	204.00	94.34
4216- આવાસન પર મૂડી જોગવાઈ	569.37	468.49	(-)100.88	(-)17.72
4055- પોલીસ પર મૂડી જોગવાઈ	370.85	228.49	(-)142.36	(-)38.39
4801-ઉર્જા યોજનાઓ પર મૂડી જોગવાઈ	3,399.46	3,172.22	(-)227.24	(-)6.68
5053-નાગરિક ઉદ્યોગ પર મૂડી જોગવાઈ	378.44	53.28	(-)325.16	(-)85.92
4210- તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય પર મૂડી જોગવાઈ	1,057.38	721.39	(-)335.99	(-)31.78
4515- અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો પર મૂડી જોગવાઈ	1,297.89	934.75	(-)363.14	(-)27.98
4700- મોટી સિંચાઈ પર મૂડી જોગવાઈ	3,423.94	2,114.07	(-)1,309.87	(-)38.26
4701- મધ્યમ સિંચાઈ પર મૂડી જોગવાઈ	3,603.21	2,162.05	(-)1,441.16	(-)40.00

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

મૂડી ખર્ચમાં વધારો મુખ્યત્વે માર્ગો અને પુલો પર મૂડી જોગવાઈ હેઠળ ₹ 2,123.03 કરોડ અને પેટ્રોકેમિકલ ઉદ્યોગ પર મૂડી જોગવાઈ હેઠળ ₹ 1,037.50 કરોડના વધારાના કારણે થયો હતો.

2.4.3.2 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં મૂડીરોકાણ

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં રાજ્ય સરકારની કંપનીઓ અને વૈધાનિક નિગમોનો સમાવેશ થાય છે. 31 માર્ચ 2021ના અંતે રાજ્યમાં 97 સરકારી કંપનીઓ અને વૈધાનિક નિગમો હતાં. આમાં 64 સરકારી કંપનીઓ, 29 સરકારના નિયંત્રણ હેઠળની અન્ય કંપનીઓ અને ચાર વૈધાનિક નિગમોનો સમાવેશ થાય છે.

કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 2(45)માં સરકારી કંપની એ પદની કરવામાં આવેલી વ્યાખ્યા મુજબ એવી કંપની જેમાં ભરપાઇ થયેલી મૂડીના એકાવન ટકાથી ઓછી નહીં એટલી શેર મૂડી કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો, અથવા અંશતઃ કેન્દ્ર સરકાર અને અંશતઃ એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા ધરાવવામાં આવી હોય અને એવી કંપની સામેલ છે, જે સરકારી કંપનીની પેટા કંપની હોય.

ઉપરાંત, એવી અન્ય કંપનીઓ જે કેન્દ્ર સરકાર, અથવા કોઈ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો દ્વારા, અથવા અંશતઃ કેન્દ્ર સરકાર અને અંશતઃ એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારોની માલિકીની હોય અથવા પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે તેના દ્વારા નિયંત્રિત હોય તે સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ તરીકે ઓળખાય છે.

31 માર્ચ 2021ના અંતે 97 સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણનું (શેર મૂડી અને લાંબી મુદતની લોનોની રીતે) પ્રમાણ કોઠા 2.27માં દર્શાવ્યા મુજબ હતું.

કોઠો 2.27: સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં શેર મૂડી અને લોન

(₹ કરોડમાં)

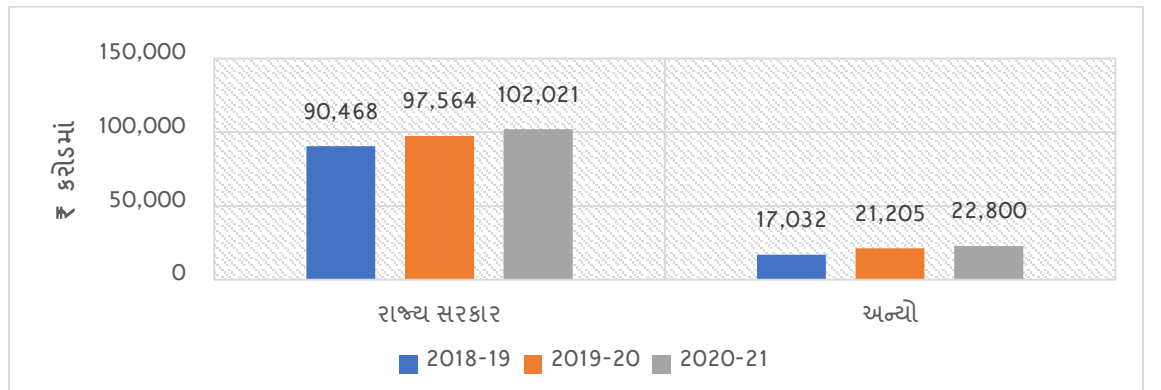
મૂડીરોકાણનો સ્રોત	31 માર્ચ 2020ના રોજ			31 માર્ચ 2021ના રોજ		
	શેર મૂડી	લાંબી મુદતની લોન	કુલ	શેર મૂડી	લાંબી મુદતની લોન	કુલ
રાજ્ય સરકાર	97,563.66	8,170.96	1,05,734.62	1,02,020.85	8,371.55	1,10,392.40
કેન્દ્ર સરકાર	3,509.61	3,940.61	7,450.22	4,108.10	4,838.96	8,947.06
નાણાકીય સંસ્થાઓ અને અન્ય	17,695.60	31,808.25	49,503.85	18,692.34	26,798.64	45,490.98
કુલ મૂડીરોકાણ	1,18,768.87	43,919.82	1,62,688.69	1,24,821.29	40,009.15	1,64,830.44
કુલ રોકાણની સામે રાજ્ય સરકારના મૂડીરોકાણની ટકાવારી	82.15	18.60	64.99	81.73	20.92	66.97

સ્રોત: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો તરફથી મળેલી માહિતીના આધારે સંકલિત.

જોઈ શકાય છે એ મુજબ, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 97 ઉપક્રમોમાં કુલ શેર મૂડી મૂડીરોકાણે 2020-21માં ₹ 6,052.42 કરોડનો ચોખ્ખો વધારો નોંધાવ્યો હતો. આ ચોખ્ખો વધારો મહદંશે 2020-21 દરમિયાન રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના નવ ઉપક્રમોમાં ₹ 4,431.53 કરોડના વધારાના મૂડીરોકાણના કારણે થયો હતો.

છેલ્લા ત્રણ વર્ષ (2018-21) દરમિયાન રાજ્ય સરકાર અને અન્યો દ્વારા સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોની શેર મૂડીમાં રોકાણ આલેખ 2.17માં દર્શાવ્યું છે.

આલેખ 2.17: સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં શેર મૂડીમાં મૂડીરોકાણ

2020-21 દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની ભરપાઈ થયેલી શેર મૂડીમાં કરવામા આવેલા નોંધપાત્ર (₹ 200 કરોડથી વધુનું રોકાણ) રોકાણોની વિગતો કોઠા 2.28માં આપી છે.

કોઠો 2.28: રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા નોંધપાત્ર રોકાણો

(₹ કરોડમાં)

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના નામ	વિભાગનું નામ	રકમ
સરકારી કંપનીઓ		
ગુજરાત મેટ્રો રેલ નિગમ લિમિટેડ	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન	302.00
ગુજરાત ઊર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	ઊર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ	3,326.37
ઘોલેરા ઔદ્યોગિક શહેરી વિકાસ લિમિટેડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ	579.12

સ્રોત:રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો તરફથી મળેલી માહિતીના આધારે સંકલિત.

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 97 ઉપક્રમો પૈકી, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 51 ઉપક્રમોની (બે વૈધાનિક નિગમો¹⁶ સહિત) કોઈ લાંબી મુદતની લોન બાકી ન હતી.

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 46 ઉપક્રમો સામે તમામ સ્રોતોમાંથી કુલ લાંબી મુદતની બાકી લોનો ₹ 40,009.15 કરોડ હતી. 31 માર્ચ 2020ની સરખામણીએ, 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ તમામ સ્રોતોમાંથી લાંબી મુદતની લોનો ₹ 3,910.67 કરોડ જેટલી ઘટી હતી. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની કુલ લોન (₹ 40,009.15 કરોડ) પૈકી, 31 માર્ચ 2020ના રોજ, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન ₹ 4,838.96 કરોડ હતી.

2.4.3.3 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને અંદાજપત્રીય સહાય

રાજ્ય સરકાર રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને વાર્ષિક અંદાજપત્ર દ્વારા જુદા જુદા સ્વરૂપે નાણાકીય સહાય પુરી પાડે છે. 31 માર્ચ 2021 અંતિત છેલ્લા ત્રણ વર્ષો માટે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના સક્રિય ઉપક્રમોની બાબતમાં શેર મૂડી, લોન, અનુદાન/સહાય, જારી કરેલી બાંધકામો અને વચનબદ્ધ બાકી બાંધકામોની અંદાજપત્રીય જાવકની વિગતોનો સારાંશ કોઠા 2.29માં આપ્યો છે.

કોઠો 2.29: છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન જાહેર ઉપક્રમોને અંદાજપત્રીય સહાયની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વિગતો	2018-19		2019-20		2020-21	
		SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ
1.	અંદાજપત્રમાંથી શેર મૂડીની જાવક	12	6,826.14	10	7,275.23	9	4,431.53
2.	અંદાજપત્રમાંથી આપેલી લોન	7	1,109.70	5	889.94	7	161.56
3.	અંદાજપત્રમાંથી અનુદાન/સહાય	27	10,614.50	27	5,498.32	14	2,288.13
4.	કુલ જાવક (1+2+3)	-	18,550.34	-	13,663.49	-	6,881.22

¹⁶ ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમ અને ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ.

ક્રમાંક	વિગતો	2018-19		2019-20		2020-21	
		SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ
5.	વર્ષ દરમિયાન જારી કરેલી બાયંધરીઓ	2	57.32	-	-	-	-
6.	વર્ષના અંતે બાકી વચનબધ્ધ બાયંધરીઓ	4	75.03	3	69.33	2	37.85

સ્રોત: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો તરફથી મળેલી માહિતી પરથી સંકલિત

છેલ્લા પાંચ વર્ષો માટે શેર મૂડી, લોન, અનુદાન/સહાય રૂપે અંદાજપત્રીય જાવક આલેખ 2.18માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.18: શેર મૂડી, લોન, અનુદાન/સહાય રૂપે અંદાજપત્રીય જાવક

એ જોઈ શકાય છે કે, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને અંદાજપત્રીય સહાય 2016-17માં ₹ 17,187.63 કરોડ હતી તે ઘટીને 2020-21માં ₹ 6,881.22 કરોડ થઈ હતી. 2020-21 દરમિયાન પૂરી પાડેલી ₹ 6,881.22 કરોડની અંદાજપત્રીય સહાયમાં ₹ 161.56 કરોડ, ₹ 2,288.13 કરોડ અને ₹ 4,431.53 કરોડની અનુક્રમે લોન, અનુદાન/સહાય અને શેર મૂડી સામેલ હતાં. મૂડીગત અસ્ક્યામતોનું સંપાદન કરવા માટે ગુજરાત ઊર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડને અંદાજપત્રીય જાવકમાંથી શેર મૂડી ભંડોળનો મોટો હિસ્સો (₹ 3,326.37 કરોડ) મળ્યો હતો.

બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને નાણાકીય સહાય મળે તે માટે સક્ષમ કરવા માટે રાજ્ય સરકાર, ગુજરાત રાજ્ય બાયંધરી અધિનિયમ, 1963 હેઠળ બાયંધરી પૂરી પાડે છે. ભારતમાં આવી બાયંધરીઓ બંધારણ દ્વારા નિયત મર્યાદાઓને અધિન આપવામાં આવે છે, જેના માટે બાયંધરી ફી વસૂલ કરવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકાર દ્વારા નક્કી કર્યા (31 ડિસેમ્બર 1988) મુજબ આ ફી વાર્ષિક 0.25થી એક ટકા વચ્ચે હોય છે. સ્વીકારેલી બાયંધરી 2019-20માં ₹ 69.33 કરોડ હતી તે ઘટીને 2020-21માં ₹ 37.85 કરોડ થઈ હતી.

2.4.3.4 મૂડી ખર્ચની ગુણવત્તા

જો રાજ્ય સરકાર નુકસાન કરતી સરકારી કંપનીઓ જેના યોગ્ય મૂલ્યનું સંપૂર્ણ ધોવાણ થઈ ગયું હોય તેમાં મૂડીરોકાણ કરવાનું ચાલુ રાખે તો મૂડીરોકાણ પર વળતર મેળવવાની તકો નહીવત થઈ જાય છે. એજ રીતે, નુકસાન કરતા નિગમો અને અન્ય સંસ્થાઓ જેવી કે ખાંડ મિલો, નાણાકીય નિગમો, વગેરેને આપવામાં આવેલી લોન માંડી વાળવાની અનિવાર્યતા અનુભવે દેખાડી છે. આવી નાણાકીય કામગીરીમાં પારદર્શિતા જાળવવા માટે જરૂરી પગલા લેવાની આવશ્યકતા છે.

આ અનુભાગ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ અને અન્ય મૂડી ખર્ચનું વિશ્લેષણ રજૂ કરે છે.

કંપનીઓ, નિગમો અને અન્ય સંસ્થાઓમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણની ગુણવત્તા

રાજ્ય સરકારના વાર્ષિક નાણાકીય હિસાબોનું પત્રક નં. 19, વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામીણ બેંકો, જોઈન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણની વિગતો સમાવે છે. 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ રાજ્ય સરકારે આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં ₹ 1,07,518 કરોડનું રોકાણ કર્યું હતું (કોઠો 2.30).

કોઠો 2.30: મૂડીરોકાણ પર વળતરનું વલણ

(₹ કરોડમાં)

મૂડીરોકાણ/વળતરની વિગતો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
વૈધાનિક નિગમો	2,656	3,249	3,488	3,752	4,221
ગ્રામીણ બેંકો	14	14	14	14	14
સરકારી કંપનીઓ	74,730	82,416	88,865	95,702	1,02,832
મહાનગર પાલિકાઓ, પોર્ટ ટ્રસ્ટો	00	00	00	00	00
સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ	400	402	404	418	418
અન્ય જોઈન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ અને ભાગદારીઓ	33	33	33	33	33
વર્ષના અંતે મૂડીરોકાણો	77,833	86,114	92,804	99,919	1,07,518
મેળવેલું વળતર/ડિવિડન્ડ (₹ કરોડમાં)	110.10	96.30	120.03	88.99	131.04
મૂડીરોકાણ પર વળતર (ટકા)	0.14	0.11	0.13	0.09	0.12
સરકારના ઋણ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકા)	7.67	7.59	7.44	7.47	7.19
સરકારના ઋણ અને વળતર પર વ્યાજના સરેરાશ દર વચ્ચે તફાવત (ટકા)	7.53	7.48	7.31	7.38	7.07

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

કોઠો 2.30 દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારના મૂડીરોકાણમાં 2016-21 દરમિયાન ₹ 29,685 કરોડ જેટલો વધારો થયો હતો. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે અગાઉના વર્ષની તુલનાએ

₹ 7,599 કરોડનું વધારાનું મૂડીરોકાણ કર્યું હતું જેમાં મુખ્યત્વે ₹ 7,130 કરોડનું સરકારી કંપનીઓમાં અને ₹ 469 કરોડનું વૈધાનિક નિગમોમાં કરેલું રોકાણ સામેલ હતું. 2020-21 દરમિયાન સરકારી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલા ₹ 7,130 કરોડના રોકાણ પૈકી, ₹ 3,326 કરોડનું (47 ટકા) રોકાણ ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડમાં, ₹ 2,117 કરોડનું (30 ટકા) સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડમાં અને ₹ 1,000 કરોડનું (14 ટકા) રોકાણ ગુજરાત રાજ્ય પેટ્રોલીયમ નિગમ કરવામાં આવ્યું હતું.

કોઠો 2.30 એ પણ દર્શાવે છે કે આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ પર 2020-21 દરમિયાન સરેરાશ વળતર¹⁷ 0.12 ટકા હતું જ્યારે એ જ સમયગાળામાં સરકારે તેણે લીધેલા ઋણ પર 7.19 ટકા સરેરાશ વ્યાજ ચૂકવ્યું હતું.

નાણાકીય હિસાબોમાં દર્શાવાયેલા અને જાહેર ઉપક્રમોના રેકર્ડ મુજબ કરેલ રોકાણની રકમો બાબતે તફાવતો હતાં. તફાવતોનું મેળવણું કરવા માટે રાજ્ય સરકારને 2020-21માં ઘણીવાર વિનંતીઓ કરવામાં આવી હતી. આમ છતાં, આ મેળવણું કરવાની બાબતમાં પગલા લેવાના બાકી છે (નવેમ્બર 2021).

નુકસાન કરતી કંપનીઓ અને જે કંપનીઓના ચોખ્ખા મૂલ્યનું સંપૂર્ણ ધોવાણ થઈ ગયું હોય તેમાં વર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવેલું મૂડીરોકાણ કોઠા 2.31 અને કોઠા 2.32માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠો 2.31: નુકસાન કરતી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલું મૂડીરોકાણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	કંપની/નિગમ	2019-20 દરમિયાન નુકસાન #	2019-20 સુધીનું સંચિત નુકસાન #	વર્ષ 2020-21 દરમિયાન કરવામાં આવેલું રોકાણ *	31 માર્ચ 2021ના રોજ એકત્રિત રોકાણ *
1.	સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ (SSNNL)	977.45	6,105.45	2,117.10	65,556.28
2.	ગુજરાત રાજ્ય પેટ્રોલીયમ નિગમ LNG લિમિટેડ	35.26	55.78	87.50	437.50

સ્રોત: # જાહેર ઉપક્રમો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી અને

* વર્ષ 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાંથી માહિતી

¹⁷ તે વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામિણ બેંકો, જોઇન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ પર મેળવેલું ડિવિડન્ડ છે.

કોઠો 2.32: ચોખ્ખા મૂલ્યનું પુરેપુરું ધોવાણ થઇ ગયું હોય એવી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલું રોકાણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	કંપની/નિગમ	31 માર્ચના રોજ ચોખ્ખુ મૂલ્ય (વર્ષ) #	2020-21 દરમિયાન કરવામાં આવેલું રોકાણ *	31 માર્ચ 2021ના રોજ એકત્રિત રોકાણ *
1.	ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ (GSRTC)	(-)447.35 (2018)	469.00	4,022.38
2	ગુજરાત રાજ્ય પેટ્રોલીયમ નિગમ લિમિટેડ	(-)288.42 (2021)	1,000.00	3,654.62
3	ડાયમન્ડ રિસર્ચ એન્ડ મર્કન્ટાઇલ સીટી કંપની લિમિટેડ	(-)281.35 (2020)	35.00	75.00

સ્રોત: # જાહેર ઉપક્રમો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી અને

* વર્ષ 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાંથી માહિતી

2020-21 દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલું ₹ 7,598.86 કરોડનું વધારાનું મૂડીરોકાણ કુલ મૂડી ખર્ચના (₹ 26,781 કરોડ) 28.37 ટકા થતું હતું. ₹ 7,598.86 કરોડના આ વધારાના મૂડીરોકાણમાં ₹ 2,117.10 કરોડનું મૂડીરોકાણ સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ, જે 2015-16થી ખોટ કરતું હતું તેમાં અને ₹ 469.00 કરોડનું ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ જે 1973-74થી ખોટ કરતું આવ્યું છે તેમાં હતું. સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડની એકત્રિત ખોટ 2019-20ના અંતે ₹ 6,105.45 કરોડ હતી જ્યારે ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમની એકત્રિત ખોટ 2017-18ના અંતે ₹ 3,657.09 કરોડ હતી. ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ અને ડાયમન્ડ રિસર્ચ એન્ડ મર્કન્ટાઇલ સીટી કંપની લિમિટેડે તેના છેલ્લા સરવૈયા મુજબ નકારાત્મક ચોખ્ખુ મૂલ્ય દર્શાવ્યું હતું.

નુકસાન કરતી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ પર અને કંપનીઓ જેમાં તેમના એકત્રિત નુકસાનના પરિણામે ચોખ્ખા મૂલ્યનું સંપૂર્ણ ધોવાણ થઇ ગયું હોય તેમાંથી વળતરની શક્યતા નહીંવત છે.

સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ કરેલો નફો

તેતાલીસ સરકારી કંપનીઓ/નિગમો દ્વારા 2019-20માં જાહેર કરવામાં આવેલા ₹ 2,615.20 કરોડના નફાની સામે 2020-21માં 68 પૈકી 40 સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ ₹ 3,845.82 કરોડનો નફો નોંધાવ્યો હતો. 40 કંપનીઓમાંથી, બે¹⁸ કંપનીઓએ અગાઉના વર્ષે ચોખ્ખુ નુકસાન કર્યા બાદ 2020-21માં નફો જાહેર કર્યો હતો. 29 સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ પૈકી, 16 કંપનીઓએ 2020-21માં ₹ 2,709.03 કરોડનો નફો નોંધાવ્યો હતો. 56 રાજ્યના જાહેરઉપક્રમોએ કરેલા એકંદર નફાની કમાણી ₹ 6,554.85 કરોડ હતી.

¹⁸ ગુજરાત લઘુમતી નાણાકીય અને વિકાસ નિગમ લિમિટેડ અને ગુજરાત જળ સંપત્તિ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ

સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ કરેલું નુકસાન

તેર સરકારી કંપનીઓ/નિગમો દ્વારા 2019-20માં જાહેર કરાયેલા ₹ 2,354.63 કરોડના નુકસાનની સામે 68 માંથી 18 સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ 2020-21માં ₹ 1,766.31 કરોડનું નુકસાન જાહેર કર્યું હતું. 29 સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ પૈકી, 11 કંપનીઓએ 31 માર્ચ 2021 અંતિત વર્ષ દરમિયાન ₹ 152.38 કરોડનું નુકસાન કર્યું હતું. 2019-20 દરમિયાન, દસ સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓએ ₹ 211.49 કરોડનું નુકસાન કર્યું હતું.

આઠ સરકારી કંપનીઓ/નિગમો અને સરકાર નિયંત્રિત અન્ય બે કંપનીઓએ તેમના 2020-21માં અંતિમરૂપ અપાયેલા છેલ્લા નાણાકીય પત્રકો મુજબ કોઈ નફો કે નુકસાન જાહેર કર્યું ન હતું. બે સરકારી કંપનીઓના¹⁹ પ્રથમ હિસાબો મળ્યા નથી.

સરકારના મૂડીરોકાણ પર વાસ્તવિક વળતરનો દર

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં સરકારે કરેલા માતબર મૂડીરોકાણને ધ્યાને લેતાં, રાજ્ય સરકારના પરિપ્રેક્ષ્યમાં આવા મૂડીરોકાણ વળતરનો વાસ્તવિક દર અથવા RORR મહત્વનો છે. મૂડીરોકાણ પર વળતરની પરંપરાગત ગણતરી મૂડીરોકાણની ઐતિહાસિક કિંમત પર આધારિત હોય છે, જે મૂડીરોકાણ પર વળતરની પર્યાપ્તતાનો સાચો દર્શક ન પણ હોય કારણ કે આવી ગણતરીઓ નાણાના વર્તમાન મૂલ્યને ધ્યાને લેતી નથી. આથી, વધુમાં, વળતરના વાસ્તવિક દરની ગણતરી મૂડીરોકાણની ઐતિહાસિક કિંમતના વર્તમાન મૂલ્યને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે. આ કંપનીઓની સ્થાપનાથી 31 માર્ચ 2021 સુધી શેર મૂડી, અનુદાન/સહાય અને વ્યાજમુક્ત લોન તરીકે રાજ્ય સરકાર દ્વારા જેમાં ભંડોળનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું તે મૂડીરોકાણની વર્તમાન કિંમતની ગણતરી કરવામાં આવી હતી.

રાજ્ય સરકારના જાહેર ઉપક્રમોમાં મૂડીરોકાણ પર વળતરનો વાસ્તવિક દર નીચેની ધારણાઓના આધારે ગણવામાં આવ્યો હતો:

- વ્યાજમુક્ત લોનને રાજ્ય સરકાર દ્વારા મૂડીરોકાણના ઉમેરા તરીકે ગણવામાં આવી છે. આમ છતાં, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા લોનની પરતચૂકવણીના કિસ્સામાં, વર્તમાન મૂલ્ય સમયગાળા દરમિયાન વ્યાજમુક્ત લોનોની ઘટાડેલી સિલકો પર ગણવામાં આવ્યું હતું.
- સંબંધિત નાણાકીય વર્ષ²⁰ માટે રાજ્ય સરકારે લીધેલા ઋણ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર વર્તમાન મૂલ્યની ગણતરી માટે ચક્રવૃદ્ધિ દર તરીકે અપનાવવામાં આવ્યો હતો કારણ કે તે વર્ષ માટે ભંડોળના રોકાણ પ્રત્યે સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલો ખર્ચ રજૂ કરે છે.

¹⁹ ગુજરાત અનારક્ષિત શૈક્ષણિક અને આર્થિક વિકાસ નિગમ અને ગુજરાત રાજ્ય વિકલાંગ (દિવ્યાંગ) નાણાકીય અને વિકાસ નિગમ.

²⁰ સરકારના ઋણ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર સંબંધિત વર્ષ માટેની રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના અહેવાલોમાંથી અપનાવવામાં આવ્યો હતો. ચૂકવેલા વ્યાજ માટેનો સરેરાશ દર=વ્યાજની ચૂકવણી÷[(અગાઉના વર્ષની નાણાકીય જવાબદારીઓની રકમ+ચાલુ વર્ષની નાણાકીય જવાબદારીઓ)÷2]×100.

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 97 ઉપક્રમો પૈકી, 65 જાહેર ઉપક્રમોમાં રાજ્ય સરકારે શેર મૂડી, લાંબી મુદતના ધિરાણ, અનુદાન અને સહાયના રૂપમાં સીધું મૂડીરોકાણ કર્યું હતું. કોઠો 2.33, રાજ્યના આ 65 જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં તેમની સ્થાપનાથી શરૂ કરીને 2020-21 સુધીના, મૂડીરોકાણના ઐતિહાસિક ખર્ચનું વર્તમાન મૂલ્ય ગણીને વળતરના વાસ્તવિક દરની ગણતરી દર્શાવે છે.

કોઠો 2.33: રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં 2020-21 સુધી કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણની અને તેના વર્તમાન મૂલ્યની વર્ષવાર વિગતો

(₹ કરોડમાં)

નાણાકીય વર્ષ	વર્ષની શરૂઆતમાં મૂડીરોકાણનું વર્તમાન મૂલ્ય	વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા રોકવામાં આવેલી રકમ				વર્ષના અંતે મૂડીરોકાણ	સરકારના રૂણ પરનો વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકામાં)	વર્ષના અંતે કુલ મૂડીરોકાણનું વર્તમાન મૂલ્ય	વર્ષ માટે લંડોળનો ખર્ચ વસૂલ કરવા માટેનો અપેક્ષિત લઘુત્તમ વળતર	વર્ષ માટેની કુલ કમાણી (+) / નુકસાન (-)	વાસ્તવિક વળતરનો દર ટકામાં
		શેર મૂડી	વ્યાજ મુક્ત લોન/ (પરત યુકવણી બાદની ચોખ્ખી)	સંચાલન અને વહીવટી ખર્ચ માટે અનુદાન/ સહાય	કુલ મૂડીરોકાણ						
1	2	3	4	5	6=3+4+5	7=2+6	8	9=7× [1+(8÷100)]	10= [7× (8÷100)]	11	12=11/100/ 10
2004-05 સુધી	-	14,107.20	21.15	2,143.43	16,271.78	16,271.78	9.08	17,749.26	1,477.48	-	0.00
2005-06	17,749.26	3,124.54	0.05	2,432.36	5,556.95	23,306.21	8.06	25,184.69	1,878.48	405.37	1.61
2006-07	25,184.69	3,321.00	77.34 ²¹	2,966.28	6,364.62	31,549.31	8.19	34,133.20	2,583.89	238.87	0.70
2007-08	34,133.20	3,218.23	-0.43	3,402.59	6,620.39	40,753.59	8.12	44,062.78	3,309.19	783.6	1.78
2008-09	44,062.78	5,524.94	-11.04	4,955.36	10,469.26	54,532.04	7.80	58,785.54	4,253.50	736.39	1.25
2009-10	58,785.54	2,326.56	15.73	5,430.18	7,772.47	66,558.01	7.64	71,643.04	5,085.03	684.98	0.96
2010-11	71,643.04	2,922.52	497.84	5,349.56	8,769.92	80,412.96	7.56	86,492.18	6,079.22	1,089.45	1.26
2011-12	86,492.18	3,824.42	130.67	4,517.76	8,472.85	94,965.04	7.63	1,02,210.87	7,245.83	1,636.27	1.60
2012-13	1,02,210.87	7,076.43	-8.74	6,777.61	13,845.30	1,16,056.17	7.66	1,24,946.07	8,889.90	1,823.74	1.46
2013-14	1,24,946.08	6,709.97	27.11	7,142.97	13,880.05	1,38,826.13	7.62	1,49,404.68	10,578.55	1,187.35	0.79
2014-15	1,49,404.68	6,713.58	333.35	7,752.47	14,799.40	1,64,204.08	7.76	1,76,946.32	12,742.24	873.79	0.49
2015-16	1,76,946.32	7,675.04	323.82	7,547.66	15,546.52	1,92,492.84	7.69	2,07,295.54	14,802.70	(-1,105.34)	(-) 0.53
2016-17	2,07,295.54	8,357.37	-84.3	8,635.57	16,908.64	2,24,204.18	7.67	2,41,400.64	17,196.46	(-)16,371.63	(-) 6.78
2017-18	2,41,400.63	8,739.64	41.25	8,556.16	17,337.05	2,58,737.68	7.59	2,78,375.87	19,638.19	(-)1,443.64	(-) 0.52
2018-19	2,78,375.88	6,826.14	926.03	10,614.50	18,366.67	2,96,742.55	7.44	3,18,820.20	22,077.65	(-)530.42	(-) 0.17
2019-20	3,18,820.20	7,275.23	512.10	5,498.32	13,285.65	3,32,105.85	7.47	3,56,914.16	24,808.31	(-)741.29	(-) 0.21
2020-21	3,56,914.16	4,431.53	103.21	2,288.13	6,822.87	3,63,737.03	7.19	3,89,889.72	26,152.69	2,117.19	0.54
	કુલ	1,02,174.34	2,905.14	96,010.91	2,01,090.39						

સ્રોત: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી અને 15 ડિસેમ્બર 2021 સુધી પ્રાપ્ત થયેલા અંતિમરૂપ અપાવેલા નાણાકીય પત્રકો પરથી

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે કે રાજ્ય સરકારે જે કંપનીઓમાં મૂડીરોકાણ કર્યું હતું તેમાં 2015-16થી 2019-20 દરમિયાન સતત નુકસાન કર્યું હતું. જોકે 2020-21 દરમિયાન, તેઓએ નફો નોંધાવ્યો હતો, પરંતુ તે લઘુત્તમ અપેક્ષિત ₹ 26,152.69 કરોડના વળતર કરતાં તે વર્ષ માટે નોંધપાત્ર રીતે ઓછો હતો. રાજ્ય સરકારનો વાસ્તવિક વળતરનો દર (-) 0.53થી સુધરીને 0.54 થયો હતો, જે જાહેર ઉપક્રમોની સુધરેલી કામગીરી બતાવે છે.

રાજ્યના જાહેર ઉપક્રમોની શેર મૂડી પર વળતર

શેર મૂડી પર વળતર અથવા ROE²² એ ચોખ્ખી આવકને શેરધારકોની શેર મૂડીથી ભાગાકાર

²¹ આ ₹ 227.34 કરોડના કુલ મૂડીરોકાણ પૈકી ચોખ્ખી વ્યાજમુક્ત લોન દર્શાવે છે, બાકીની ₹ 150 કરોડની રકમનું 2006-07માં શેર મૂડીમાં રૂપાંતર કરવામાં આવ્યું હતું.

²² શેર મૂડી પર વળતર=(કર બાદનો ચોખ્ખો નફો અને પ્રેફરન્સ ડિવિડન્ડ/શેર મૂડી)×100; જ્યાં શેર મૂડી = ભરપાઈ થયેલી મૂડી + મુક્ત અનામતો - સંચિત નુકસાન - વિલંબિત મહેસૂલી ખર્ચ

કરીને ગણવામાં આવેલો કંપનીઓની નાણાકીય કામગીરીનો માપદંડ છે. 97 સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોનું 2018-19થી 2020-21ના છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાનનું શેર મૂડી પર એકત્રિત વળતર કોઠા 2.34માં આપ્યું છે.

કોઠો 2.34: શેર મૂડી પર વળતર

વર્ષ	કર બાદ ચોખ્ખો નફો (₹ કરોડમાં)	શેરધારકનું ભંડોળ (₹ કરોડમાં)	શેર મૂડી પર વળતર (ટકામાં)
2018-19	975.39	1,13,291.01	0.86
2019-20	2,584.33	1,27,069.45	2.03
2020-21	4,636.16	1,46,121.06	3.17

સ્રોત: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

જોઈ શકાય છે એ મુજબ, 97 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની શેર મૂડી પરનું વળતર 2018-19માં 0.86 ટકા હતું તે વધીને 2020-21માં 3.17 ટકા થયું હતું.

નફો કરતી 43 કંપનીઓની બાબતમાં 2019-20માં શેર મૂડી પરના 4.22 ટકાના વળતરની સરખામણીએ નફો કરતી 40 કંપનીઓનું 2020-21માં વળતર 5.62 ટકા હતું. આમ છતાં, તમામ 68 સરકારી કંપનીઓનું (18 ખોટ કરતી અને આઠ શૂન્ય નફો/નુકસાન કરતી કંપનીઓ સહિત) શેર મૂડી પરનું 2020-21માં વળતર 1.61 ટકો હતું.

માર્ચ 2021ના અંતે, 16 નફો કરતી સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓનું શેર મૂડી પર વળતર 17.50 ટકા હતું જ્યારે તમામ 29 સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓની બાબતમાં તે 15.23 ટકા હતું.

સરકારી કંપનીઓમાં મૂડીનું ધોવાણ

31 માર્ચ 2021ના રોજ, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના તમામ 97 ઉપક્રમોનું તેમની ₹ 1,26,186.81 કરોડની ભરપાઈ થયેલી મૂડી²³ સામે એકંદર ચોખ્ખું મૂલ્ય ₹ 1,46,121.06 કરોડ હતું.

31 માર્ચ 2021ના રોજ, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 44 ઉપક્રમોએ ₹ 30,435.51 કરોડનું એકત્રિત નુકસાન નોંધાવ્યું હતું. 44 જાહેર ઉપક્રમો પૈકી, 25 જાહેર ઉપક્રમોએ 2020-21માં ₹ 1,868.53 કરોડની ખોટ કરી હતી જ્યારે 19 જાહેર ઉપક્રમોએ, જો કે 2020-21માં કોઈ ખોટ કરી ન હતી, પરંતુ માર્ચ 2021 સુધીનું ₹ 15,252.87 કરોડનું સંચિત નુકસાન કર્યું હતું. 44 જાહેર ઉપક્રમો પૈકી 11 સમેટી લેવા/બંધ કરવા/ફડયા હેઠળ હતાં.

31 માર્ચ 2021ના રોજ, 44 પૈકી 24 જાહેર ઉપક્રમોએ ₹ 4,884.82 કરોડના શેર મૂડી રોકાણની

²³ આ રકમનો કોઠા 2.27 સાથે મેળ મળશે નહીં જે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતીના આધારે તૈયાર કરવામાં આવી છે જેમાં છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલા હિસાબો બાદ થયેલા ઉમેરા સામેલ છે. અહીં રકમ છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલા હિસાબો પર આધારિત છે.

સામે ₹ 5,421.14 કરોડનું નકારાત્મક ચોખ્ખુ મૂલ્ય નોંધાવ્યું હતું. ચોખ્ખા નકારાત્મક મૂલ્યવાળા 24 જાહેર ઉપક્રમો પૈકી પાંચ જાહેર ઉપક્રમોએ²⁴ 2020-21માં ₹ 894.35 કરોડનો નફો કર્યો હતો. આ 24 જાહેર ઉપક્રમો, જેની મૂડીનું સંપૂર્ણપણે ધોવાણ થઈ ગયું હતું, તેઓને 31 માર્ચ 2021ના રોજ ₹ 4,281.15 કરોડની લોનની રકમની ગુજરાત સરકારને ચૂકવવી બાકી હતી.

ચૂકવેલી અને વસૂલ કરેલી લોન અને પેશગીઓનું પ્રમાણ

સહકારી સોસાયટીઓ, નિગમો અને કંપનીઓમાં મૂડીરોકાણ ઉપરાંત, રાજ્ય સરકારે આ સંસ્થાઓ/સંગઠનો પૈકી ઘણાને લોન અને પેશગીઓ પણ પૂરી પાડી છે.

કોઠે 2.35, 2016-17થી 2020-21ના પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે 31 માર્ચ 2021ના રોજ બાકી લોન અને પેશગીઓ સાથે વ્યાજની આવકની સામે વ્યાજની ચૂકવણીનીનું વલણ રજૂ કરે છે.

કોઠે 2.35: 2016-21 દરમિયાન ચૂકવેલી અને વસૂલ કરેલી લોનનું પ્રમાણ

(₹ કરોડમાં)

લોન/વ્યાજની આવક/ઋણ લેવાના ખર્ચનું પ્રમાણ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મુલતી સિલક	7,327	7,638	7,923	9,503	10,485
વર્ષ દરમિયાન આપેલી પેશગીની રકમ	477	631	1,731	1,312	1,233
વર્ષ દરમિયાન વસૂલ કરેલી રકમ	166	346	151	330	155
બંધ સિલક	7,638	7,923	9,503	10,485	11,563
જેમાં શરતો ઠરાવવામાં આવી નથી એવી લોન	373	521	1,296	905	632
વર્ષ દરમિયાન ચોખ્ખો વધારો	311	285	1,580	982	1,078
આપેલી લોન પર વ્યાજની આવક	117	88	74	62	63
બાકી લોન અને પેશગીઓની ટકાવારીની રીતે વ્યાજની આવક	1.53	1.13	0.85	0.62	0.57
વ્યાજની ચૂકવણી	17,797	18,954	20,183	22,449	24,203
સરકારના બાકી ઋણ પર ચૂકવેલા વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકા)	7.67	7.59	7.44	7.47	7.19
ચૂકવેલા વ્યાજનો દર અને મળેલા વ્યાજના દર વચ્ચેનો તફાવત (ટકા)	6.14	6.46	6.59	6.85	6.62

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

કોઠે દર્શાવે છે કે કુલ બાકી લોન અને પેશગીઓ 2019-20માં ₹ 10,485 કરોડ હતી તે વધીને 2020-21માં ₹ 11,563 કરોડ થઈ હતી. વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી કુલ લોન (₹ 1,233 કરોડ) પૈકી ₹ 708 કરોડ સામાજિક સેવાઓ માટે અને ₹ 477 કરોડ આર્થિક સેવાઓ માટે આપવામાં આવી હતી અને ₹ 48 કરોડ સરકારી કર્મચારીઓ માટે અને પરચુરણ હેતુઓ માટે આપવામાં આવી હતી. સામાજિક સેવાઓ માટે આપવામાં આવેલી લોનનો ઉપયોગ શહેરી વિકાસ અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત જાતિ અને લઘુમતિઓના કલ્યાણ માટે

²⁴ ગુજરાત રાજ્ય જમીન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, ગુજરાત રાજ્ય હાથશાળ અને હસ્તકલા વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, ગુજરાત રાજ્ય પેટ્રોલીયમ નિગમ લિમિટેડ, ગુજરાત લઘુ ઉદ્યોગ નિગમ લિમિટેડ અને ડાયમંડ રીસર્ચ અને મર્કેન્ટાઈલ સીટી લિમિટેડ.

કરવામાં આવ્યો હતો. આર્થિક સેવાઓ માટે આપવામાં આવેલી લોનનો માટે ભાગ ઉર્જા ક્ષેત્ર (₹ 350 કરોડ) અને પરિવહન ક્ષેત્રના (₹ 102 કરોડ) ફાળે ગયો હતો.

લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત 2019-20માં ₹ 330 કરોડ હતી તે ₹ 175 કરોડ જેટલી ઘટીને 2020-21માં ₹ 155 કરોડ થઈ હતી. જો કે, વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી લોન અને પેશગીઓ પરની વ્યાજની આવક એક કરોડ જેટલી વધી હતી.

ઉપરાંત, વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી લોન (₹ 1,233 કરોડ) પૈકી, ₹ 632 કરોડની રકમની લોન વહીવટી વિભાગો અથવા નાણા વિભાગ દ્વારા લોનની પરત ચૂકવણીની શરતો અને ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજનો દર નક્કી કર્યા વિના આપવામાં આવી હતી.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે નબળી નાણાકીય સ્થિતિના કારણે, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ વર્ષોથી વસૂલ કરેલો યાત્રી વેરો સરકારી ખાતામાં જમા કરી શકે એમ ન હતું અને તેના કર્મચારીઓને સાતમા પગાર પંચની પાછલી બાકી પણ ચૂકવી શકે એમ ન હતું. ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ દ્વારા યાત્રી વેરાનો ઉપયોગ તેના ખર્ચાને પહોંચી વળવા માટે કરવામાં આવતો હતો. વહીવટી વિભાગો (બંદરો અને પરિવહન) નાણા વિભાગની મંજૂરીથી બાકી યાત્રી વેરાને (વર્ષ 2020-21 માટે) ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમને આપવામાં આવેલી લોન (₹ 102 કરોડ) તરીકે ગણ્યું હતું. જો કે, સંબંધિત મંજૂરીના હુકમોમાં પરતચૂકવણીનું સમયપત્રક અને ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ દર નિયત કરવામાં આવ્યા ન હતાં. 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ પાસે લોનની ₹ 3,755 કરોડની બાકી સિલક હતી, જેમાં 2016-21 દરમિયાન આપવામાં આવેલી ₹ 770.88 કરોડની પેશગીઓનો સમાવેશ થાય છે.

નિષ્ક્રિય લોન ખાતાઓ

નીચેના મુખ્ય સદરો હેઠળ, જુદી જુદી સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓને અગાઉના વર્ષોમાં આપવામાં આવેલી ₹ 833.30 કરોડની રકમની લોનની બાકી સિલકો નિષ્ક્રિય રહી હતી જેમાં ન તો મુદ્દલની પરતચૂકવણી કરવામાં આવી હતી કે ન છેલ્લા 12 વર્ષો (2009-21) માટે કોઈ વ્યાજની ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી.

કોઠો 2.36: નિષ્ક્રિય લોન ખાતાઓ

મુખ્ય સદર		(₹ કરોડમાં)
		2009-21
6075	પ્રકીર્ણ સામાન્ય સેવાઓ માટે લોન	11.51
6202	શિક્ષણ, રમતગમત, કલા અને સંસ્કૃતિ માટે લોન	20.43
6215	પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા માટે લોન	323.73
6404	ડેરી વિકાસ માટે લોન	63.00
6702	નાની સિંચાઈ માટે લોન	25.79
6855	ખાતર ઉદ્યોગ માટે લોન	12.15
6859	દૂરસંચાર અને ઇલેક્ટ્રોનિક્સ ઉદ્યોગ માટે લોન	5.90
6860	ઉપભોક્તા ઉદ્યોગ માટે લોન	358.76
7052	વહાણ પરિવહન માટે લોન	9.41
7452	પ્રવાસન માટે લોન	2.62
કુલ બાકી સિલકો		833.30

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

આ બાકી લોનોની યોગ્ય સ્તરે સમીક્ષા કરવી જોઈએ અને વસૂલાત અથવા જરૂરી હોય તો માંડવાળ માટે પગલા લેવા જોઈએ.

અપૂર્ણ યોજનાઓમાં ફસાઈ ગયેલી મૂડી

અપૂર્ણ યોજનાઓ/કામોમાં રોકાઈ રહેલું ભંડોળ ખર્ચની ગુણવત્તા પર નકારાત્મક અસર કરે છે અને રાજ્યને ઇચ્છિત લાભોથી લાંબા સમયગાળા માટે વંચિત રાખે છે.

માર્ચ 2021ના અંતે 158 મૂડી કામો કે જે દરેકનું મૂલ્ય ₹ 10 કરોડ અથવા વધુ હતું અને જેની કામની પૂર્ણતાની તારીખ 31 માર્ચ 2021 અથવા તે પહેલાની હતી અને જેના પર ₹ 6,928.97 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે અપૂર્ણ હતાં. અપૂર્ણ યોજનાઓની વર્ષ-વાર અને વિભાગ-વાર વિગતો અનુક્રમે કોઠા 2.37 અને કોઠા 2.38માં આપી છે.

કોઠો 2.37: 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ અપૂર્ણ યોજનાઓની વચ-વાર રૂપરેખા				કોઠો 2.38: 31 માર્ચ 2021 ની સ્થિતિએ અપૂર્ણ યોજનાઓની વિભાગ-વાર રૂપરેખા			
વર્ષ	અપૂર્ણ યોજનાઓની સંખ્યા	અંદાજીત ખર્ચ	ખર્ચ (31 માર્ચ 2021ના રોજ)	વિભાગ	અપૂર્ણ યોજનાઓની સંખ્યા	અંદાજીત ખર્ચ	ખર્ચ
					(સંખ્યા)	(₹ કરોડમાં)	
2013-14	1	30.11	16.91				
2015-16	2	437.22	465.52				
2016-17	10	619.11	386.89	માર્ગ અને મકાન	140	5,417.37	3,198.63
2017-18	28	2,977.95	2,824.22				
2018-19	43	2,846.94	1,876.78				
2019-20	73	2,903.42	1,348.82	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	18	4,409.95	3,730.34
2020-21	1	12.57	9.83				
કુલ	158	9,827.32	6,928.97	કુલ	158	9,827.32	6,928.97

સ્રોત: 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબોનું પરિશિષ્ટ IX.

ઉપરના કોઠા પરથી એ જોઈ શકાય છે કે પ્રારંભિક અંદાજપત્રીય ખર્ચના સંદર્ભમાં, 31 માર્ચ 2021ના રોજ, માર્ગ અને મકાન વિભાગે 140 અપૂર્ણ યોજનાઓ પર 59.04 ટકા ખર્ચ કર્યો હતો. જ્યારે નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગે 18 અપૂર્ણ યોજનાઓ પર 84.59 ટકા વાપર્યાં હતાં.

આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ, મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ તેમના મૂડી કામો યોજના અમલીકરણ એકમો (Project Implementation Units) મારફત કરાવે છે જ્યારે ગૃહ વિભાગ તેમના મૂડી કામો પોલીસ આવાસન નિગમ લિમિટેડ મારફત કરાવે છે. એ જ રીતે, નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગને લગતા સિંચાઈના કામો પૈકી કેટલાક સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે. આટલા પ્રમાણમાં મૂડી કામોનું નિરૂપણ નાણાકીય હિસાબોમાં પ્રતિબિંબિત થતું નથી.

ઉજ્જવલ ડિસકોમ એસ્યોરન્સ યોજનાનું અમલીકરણ

ઉજ્જવલ ડિસકોમ એસ્યોરન્સ યોજના (UDAY/ઉદય) ભારત સરકાર દ્વારા રાજ્યની માલિકીની ઉર્જા વિતરણ કંપનીઓની (DISCOMs) સંચાલનની અને નાણાકીય કાયાપલટ માટે નવેમ્બર

2015માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. ઉદય યોજનામાં વર્ણવેલા સંચાલનના અને નાણાકીય સીમાચિન્હો હાંસલ કરવા માટે પક્ષોની સંબંધિત જવાબદારીઓ નિયત કરવા માટે રાજ્ય સરકારો, વિતરણ કંપનીઓ અને ભારત સરકાર વચ્ચે એક કરાર પર સહીસિક્કા કરવાની વિચારણા કરવામાં આવી હતી. એ મુજબ, રાજ્ય સરકારોએ વિતરણ કંપનીઓના 30 સપ્ટેમ્બર 2015ના રોજના બાકી ઋણના 75 ટકાનો બે વર્ષમાં, એટલે કે 2016-17માં 50 ટકા અને 2017-18માં 25 ટકાનો હવાલો લઈ લેવાનો હતો.

ગુજરાત સરકારે, રાજ્યની માલિકીની ચાર વિતરણ કંપનીઓ અને ભારત સરકાર સાથે નાણાકીય કાયાપલટના માપદંડો અને ભવિષ્યના નાણાકીય નુકસાન અને કાર્યકારી મૂડી સામે ધિરાણ પૂરું પાડવાની જોગવાઈ છોડીને એક ત્રિપક્ષીય સમજૂતી કરાર કર્યો હતો (ફેબ્રુઆરી 2016). એનું કારણ એ હતું કે ચારેય વિતરણ કંપનીઓએ 2005-06માં નાણાકીય કાયાપલટ કરી નાખી હતી. આ કારણે, રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉદય યોજના હેઠળ 2020-21 દરમિયાન કોઈ નાણાકીય સહાય રાજ્યની વિતરણ કંપનીઓને આપવામાં આવી ન હતી.

2.4.3.5 જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી યોજનાઓ હેઠળ રાજ્યના સંસાધનોની ઉપલબ્ધતા

જાહેર ખાનગી ભાગીદારીએ (PPP) સરકાર અથવા વૈધાનિક સંસ્થા અને ખાનગી ક્ષેત્રની સંસ્થા વચ્ચે એક વ્યવસ્થા છે જે માળખાકીય વિકાસ માટેની લોકોની વધતી માંગણીઓને પહોંચી વળવા માટે સાથે કામ કરવા માટે માળખુ પૂરું પાડી તેમને સક્ષમ બનાવે છે.

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, માળખાકીય ક્ષેત્રમાં જાહેર ખાનગી ભાગીદારી યોજનાઓની સ્થિતિ કોઠા 2.39માં દર્શાવ્યા મુજબ હતી.

કોઠો 2.39: માળખાકીય ક્ષેત્રમાં જાહેર ખાનગી ભાગીદારી યોજનાઓની સ્થિતિ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	ક્ષેત્ર	પૂર્ણ થયેલી/અમલમાં યોજનાઓ		અમલીકરણ હેઠળની યોજનાઓ		ભવિષ્ય માટે આયોજન	
		સંખ્યા	કુલ મૂડીરોકાણ	સંખ્યા	કરવામાં આવેલી ખર્ચ	સંખ્યા	અંદાજિત ખર્ચ
1.	બંદરો	73	82,944.63	23	29,888.75	8	4,585.56
2.	ઉર્જા	2	36.50	1	43.30	0	0.00
3.	માર્ગો	10	3,249.93	3	1,911.15	0	0.00
4.	માર્ગ પરિવહન	9	720.63	9	818.65	0	0.00
5.	રેલવે	1	520.00	1	2,538.01	0	0.00
6.	શહેરી માળખુ	66	1,851.25	73	4,767.31	16	768.98
7.	પાણી	0	0.00	7	2,361.27	0	0.00
8.	શિક્ષણ	167	377.50	1	8,206.65	0	0.00
9.	આરોગ્ય	1	22.64	0	0.00	0	0.00
10.	IT, ITES અને બાયોટેક	0	0.00	1	89.55	0	0.00
11.	કૃષિ	1	31.15	0	0.00	1	7.00
	કુલ	330	89,754.23	119	50,624.64	25	5,361.54

સ્રોત: ગુજરાત મળખાકીય વિકાસ બોર્ડ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

કોઠો 2.39 દર્શાવે છે કે ગુજરાતમાં માળખાકીય ક્ષેત્રમાં ₹ 1,40,379 કરોડના મૂલ્યની 449 જાહેર ખાનગી ભાગીદારી યોજનાઓ પૈકી, ₹ 89,754 કરોડના મૂલ્યની 330 યોજનાઓ માર્ચ 2021 સુધીમાં પૂર્ણ/શરૂ થઈ ગઈ હતી. મુખ્ય રોકાણો બંદરોના ક્ષેત્રમાં હતાં જેમાં ₹ 82,945 કરોડના મૂલ્યની 73 યોજનાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી અને ₹ 29,889 કરોડના મૂલ્યની 23 યોજનાઓ અમલીકરણ હેઠળ હતી. શહેરી માળખા હેઠળ, ₹ 1,851 કરોડના મૂલ્યની 66 યોજનાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી અને ₹ 4,767 કરોડના રોકાણવાળી 73 યોજનાઓ પ્રગતિમાં હતી. વધુમાં, શિક્ષણ ક્ષેત્ર હેઠળ, ₹ 378 કરોડના મૂલ્યની 167 યોજનાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી અને ₹ 8,207 કરોડના રોકાણવાળી એક યોજના પ્રગતિમાં હતી.

2.4.4 રાજ્યની ખર્ચની પ્રાથમિકતાઓ

રાજ્યમાં વધુ સારા સામાજિક અને ભૌતિક માળખાની ઉપલબ્ધતા સામાન્ય રીતે તેના ખર્ચની ગુણવત્તા પ્રતિબિંબિત કરે છે. રાજ્ય સરકાર માટે એ મહત્વનું છે કે માળખાકીય ખર્ચ – જે સામાજિક અને આર્થિક સેવાઓ પરનો ખર્ચ છે તેના પર ધ્યાન વધુ કેન્દ્રિત કરીને વિકાસકીય ખર્ચને યોગ્ય રીતે તર્કસંગત બનાવવો. માળખાકીય ખર્ચ માટે ફાળવણીમાં સુધારો કરવા ઉપરાંત, ખર્ચના ઉપયોગની કાર્યક્ષમતા પણ મૂડી ખર્ચ અને કુલ ખર્ચનો ગુણોત્તર અને શિક્ષણ અને આરોગ્ય પર કરવામાં આવતા મહેસૂલી ખર્ચના પ્રમાણ દ્વારા પ્રતિબિંબિત થાય છે. કુલ ખર્ચની સામે આ ઘટકોનો ગુણોત્તર જેમ ઉંચો તેમ ખર્ચની ગુણવત્તા વધુ સારી ગણાય છે.

કોઠો 2.40 2016-17ને પાયાનું વર્ષ ગણીને 2020-21 દરમિયાન વિકાસકીય ખર્ચ, સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રો પરનો ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચની બાબતમાં રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પ્રાથમિકતાઓની ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો સાથે સરખામણી કરે છે.

કોઠો 2.40: 2016-17 અને 2020-21માં રાજ્યની ખર્ચની પ્રાથમિકતાઓ

રાજ્યની પ્રાથમિકતાઓ	નાણાકીય AE/ GSDP	SSE/ AE	ESE/ AE	DE/ AE	CE/ AE	શિક્ષણ/AE	આરોગ્ય/ AE
2016-17માં આની ટકાવારી							
ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો	17.12	35.81	35.16	70.97	19.77	14.93	5.49
ગુજરાત	10.86	40.53	30.35	70.88	18.02	15.26	6.08
2020-21માં આની ટકાવારી							
ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો	16.18	37.81	28.48	66.29	13.03	15.00	6.74
ગુજરાત	10.77	38.36	31.98	70.35	15.67	14.71	6.15
AE: એકંદર ખર્ચ (તે કુલ ખર્ચ છે); DE: વિકાસ ખર્ચ; SSE: સામાજિક ક્ષેત્રનો ખર્ચ; ESE: આર્થિક ક્ષેત્રનો ખર્ચ; CE: મૂડી ખર્ચ.							

સ્રોત: આર્થિક સલાહકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી, સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 2.40 નીચેની બાબતો વ્યક્ત કરે છે:

- ગુજરાતમાં રાજ્યના એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની સામે કુલ ખર્ચની 10.77 જેટલી ટકાવારી 2016-17 અને 2020-21 દરમિયાન ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં નીચી હતી જે રાજ્યના અર્થતંત્રમાં ખાનગી ક્ષેત્રની વધારે ભાગીદારી સૂચવે છે.
- વિકાસ ખર્ચમાં આર્થિક સેવાઓનો ખર્ચ અને સામાજિક ક્ષેત્રોના ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે. ગુજરાતમાં કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે વિકાસ ખર્ચ 2016-17 દરમિયાન ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં નીચો હતો પરંતુ 2020-21માં ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં ઉંચો હતો.
- 2016-17 અને 2020-21 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે ગુજરાતમાં સામાજિક સેવાઓ પરનો ખર્ચ ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં ઉંચો હતો.
- ગુજરાતમાં કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે આર્થિક સેવાઓ પરનો 2016-17 દરમિયાનનો ખર્ચ ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં નીચો હતો પરંતુ 2020-21 દરમિયાન ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં ઉંચો હતો.
- 2020-21 દરમિયાન ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યોની તુલનાએ ગુજરાતનો કુલ ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચનો ગુણોત્તર ઉંચો હતો. આમ છતાં, રાજ્યમાં કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે મૂડી ખર્ચ 2016-17માં 18.02 ટકા હતો તે ઘટીને 2020-21માં 15.67 ટકા થયો હતો.
- 2016-17માં ગુજરાતમાં કુલ ખર્ચ અને આરોગ્ય તથા શિક્ષણ પરના ખર્ચનો ગુણોત્તર ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં વધુ સારો હતો, પરંતુ 2020-21માં તે ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યો કરતાં નીચો ગયો હતો

2.4.5 હેતુ સદર મુજબ ખર્ચ

નાણાકીય હિસાબો માત્ર ગૌણ સદરના સ્તર સુધીના વ્યવહારો દર્શાવે છે. આથી, અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ અને હેતુ સદરના સ્તર સુધી કરવામાં આવેલા ખર્ચના પ્રમાણનું વિગતવાર ચિત્રણ કોઠા 2.41માં દર્શાવ્યું છે.

કોઠો 2.41: અંદાજપત્રીય અધિકૃતતા સામે હેતુ સદર મુજબ ખર્ચ

	(₹ કરોડમાં)		
સદર	અંદાજપત્ર	ખર્ચ	ઉપયોગની ટકાવારી
સહાયક અનુદાન	68,568.65	63,429.35	92.50
વ્યાજ	24,421.38	24,178.69	99.01
પગાર	22,578.10	11,596.19	51.36
સહાયકી	19,923.76	22,177.88	111.31

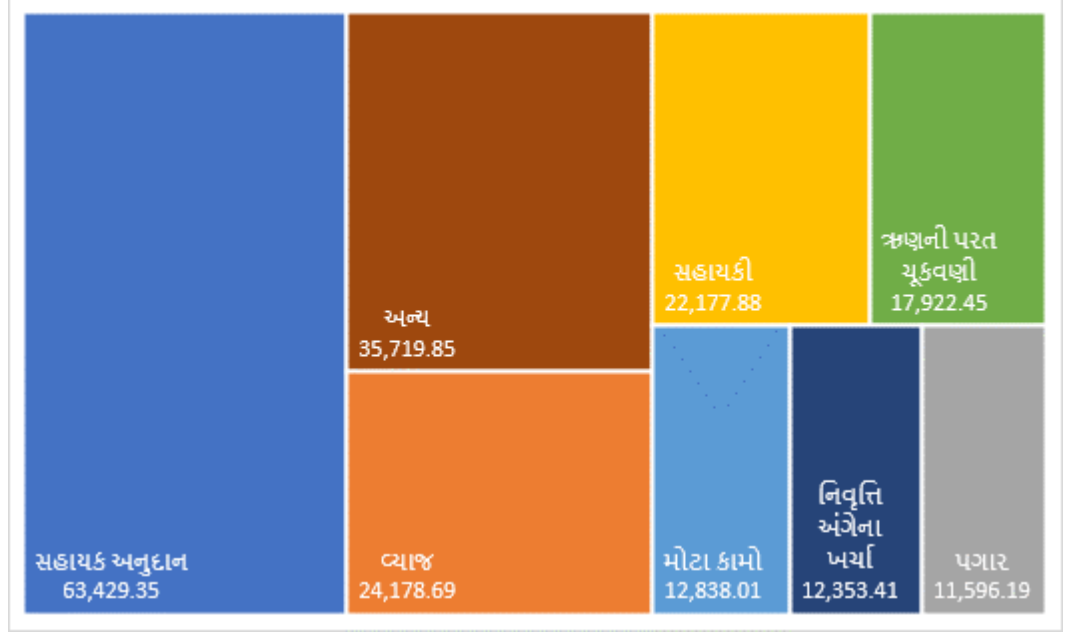
સદર	અંદાજપત્ર	ખર્ચ	ઉપયોગની ટકાવારી
મોટા કામો	18,165.74	12,838.01	70.67
ઋણની પરત ચૂકવણી	17,919.27	17,922.45	100.02
નિવૃત્તિ અંગેના ખર્ચા	12,905.48	12,353.41	95.72
મૂડીરોકાણ	9,509.53	7,431.31	78.15
અન્ય મૂડી ખર્ચ	7,789.65	6,611.00	84.87
મૂડીગત અસ્ક્યામતોના સર્જન માટે સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન	6,032.03	1,208.22	20.03
અન્ય ખર્ચા	5,063.18	4,115.58	81.28
નાના કામો	2,807.21	2,378.83	84.74
શિષ્યવૃત્તિ/સ્ટાઇપેન્ડ	2,107.33	1,928.48	91.51
પુસ્તકો અને માલસામાન	1,755.42	1,626.73	92.67
આંતર-હિસાબી તબદીલીઓ	1,645.00	540.74	32.87
લોન અને પેશગીઓ	1,237.92	1,233.43	99.64
કચેરી ખર્ચ	1,044.46	682.06	65.30
મશીનરી અને સાધનસામગ્રી	939.66	649.90	69.16
અન્ય કરારગત સેવાઓ	937.34	969.16	103.39
ઓવરટાઇમ ભથ્થા	538.82	464.05	86.12
રેશનનો ખર્ચ (આહાર ખર્ચ)	405.71	174.02	42.89
વેતન	391.50	456.58	116.62
મોટર વાહન	379.01	263.24	69.45
પંચાયતોને ફાળો	334.02	4,136.17	1238.30
જાહેરાતો અને પ્રચાર	227.39	164.87	72.51
વ્યાવસાયિક સેવાઓ	209.25	119.60	57.16
ઘરેલું પ્રવાસ ખર્ચ	208.91	163.80	78.41
પેટ્રોલ, ઓઇલ અને ઉંજણ	129.63	109.89	84.77
ભાડા, દર અને કરવેરા	115.77	104.27	90.07
શસ્ત્રો અને દારૂગોળો	38.46	25.77	67.00
તદર્થ નાણાકીય સહાય	37.97	51.20	134.84
વસ્ત્રો અને તંબુ	31.51	44.08	139.89
અન્ય વહીવટી ખર્ચ	30.64	3.08	10.05
પ્રકાશન	19.82	11.70	59.03
ગુપ્ત સેવાનો ખર્ચ	6.08	9.34	153.62
ઘસારો	2.80	2.80	100.00
પુસ્કાર	1.95	1.32	67.69
વિદેશ પ્રવાસનો ખર્ચ	0.59	0.02	3.39
અન્ય	315.45	38.61	12.24
કુલ	2,28,776.39	2,00,215.83	87.52

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા પુરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

એ જોઇ શકાય છે કે ₹ 2,28,776.39 કરોડની કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણીમાંથી, 2020-21 દરમિયાન જુદા જુદા હેતુ સદરો પરનો ખર્ચ ₹ 2,00,215.83 કરોડ (87.52 ટકા) થયો હતો. ઉપર જણાવેલા 39 હેતુ સદરો પૈકી, આઠ સદરો હેઠળ અંદાજપત્રીય ફાળવણીના 100 ટકા કરતા અધિક ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. 16 હેતુ સદરો હેઠળ, કરવામાં ખર્ચ અંદાજપત્રીય ફાળવણીના 70 ટકા અને 100 ટકા વચ્ચે હતો, જ્યારે બાકીના 15 હેતુ સદરોમાં કરવામાં આવેલો

ખર્ચ અંદાજપત્રીય ફાળવણીના 70 ટકા કરતાં ઓછો હતો. ટોચના સાત હેતુ સદરનો વૃક્ષરૂપી નકશો આલેખ 2.19માં દર્શાવ્યો છે.

આલેખ 2.19: હેતુ સદર મુજબ ખર્ચ

2.5 આકસ્મિક નિધિ

આકસ્મિક નિધિ એક અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે જેની રચના કાયદા દ્વારા રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવે છે, અને અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા, રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા આવા ખર્ચને અધિકૃતી મળે ત્યાં સુધી પેશગીઓ આપી શકાય એ માટે રાજ્યપાલના હવાલે મુકવામાં આવે છે. નિધિની ભરપાઈ રાજ્યના સંચિત નિધિના સંબંધિત કાર્યલક્ષી મુખ્ય સદર ખાતે ઉધારીને કરવામાં આવે છે. ગુજરાત સરકારના આકસ્મિક નિધિમાં ₹ 200 કરોડનો કોષ છે. 2020-21 દરમિયાન ₹ 38.68 કરોડની રકમ આકસ્મિક નિધિમાંથી ઉપાડવામાં આવી હતી અને અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે ખર્ચવામાં આવી હતી. પૂરેપૂરી રકમ નાણાકીય વર્ષ પૂર્ણ થયા પહેલાં ભરપાઈ કરવામાં આવી હતી.

2.6 જાહેર હિસાબ

કેટલાક વ્યવહારો જેમ કે નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, અનામત ભંડોળ, થાપણો, ઉપલક, ભરણાં, વગેરેની બાબતમાં આવક અને ચૂકવણીઓ જે સંચિત નિધિનો ભાગ બનતા નથી તેને બધારણની કલમ 266 (2) હેઠળ સ્થાપવામાં આવેલ જાહેર હિસાબમાં રાખવામાં આવે છે અને રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોતા નથી. સરકાર આ બાબતમાં બેંકર તરીકેની ભૂમિકા ભજવે છે. વર્ષ દરમિયાન ચૂકવણીઓ બાદ રહેલી સિલક એ સરકાર પાસે જુદા જુદા હેતુઓ માટે ઉપલબ્ધ ભંડોળ હોય છે.

2.6.1 જાહેર હિસાબમાં ચોખ્ખી સિલકો

માર્ચ 2021ના અંતે રાજ્યના જાહેર હિસાબમાં રહેલી ઘટક મુજબ ચોખ્ખી સિલકો નીચે મુજબ હતી:

કોઠો 2.42: વર્ષની 31 માર્ચના રોજ જાહેર હિસાબમાં ઘટક મુજબ ચોખ્ખી સિલકો

(₹ કરોડમાં)

ક્ષેત્ર	પેટા-ક્ષેત્ર	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
I. નાની બચત, પ્રોવિડન્ટ ફંડ વગેરે.	નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, વગેરે.	10,059.86	10,400.17	10,608.63	10,601.21	10,445.80
J. અનામત ભંડોળ	(a) વ્યાજપાત્ર અનામત ભંડોળો	3,493.43	2,355.14	1,504.58	1,818.03	1,073.02
	(b) વ્યાજ વગરના અનામત ભંડોળો	12,186.10	12,576.73	13,998.70	15,014.72	6,911.30
K. થાપણો અને પેશગીઓ	(a) વ્યાજપાત્ર થાપણો	12,087.51	12,954.29	13,677.83	14,073.56	14,476.68
	(b) વ્યાજ વગરની થાપણો	16,946.97	17,175.71	18,454.00	20,525.16	22,478.03
	(c) પેશગીઓ	(-)0.81	(-)0.79	(-)0.73	(-)0.71	(-)0.70
L. ઉપલક અને પ્રકીર્ણ	(a) ઉપલક	(-)434.57	(-)447.98	(-)516.66	(-)303.87	(-)321.72
	(b) અન્ય હિસાબો ²⁵	460.99	972.81	314.30	(-)1,561.23	(-)2,704.49
	(c) વિદેશી સરકારો સાથેના હિસાબો	(-)0.59	(-)0.59	(-)0.59	(-)0.59	(-)0.59
	(d) પ્રકીર્ણ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
M. ભરણા	(a) મની ઓર્ડરો અને અન્ય ભરણાં	763.28	969.48	637.47	738.56	868.58
	(b) આંતર-સરકારી સમાયોજન હિસાબ	(-)2.66	(-)1.26	(-)1.26	(-)1.64	(-)1.94
કુલ		55,559.51	56,953.71	58,676.27	60,903.20	53,223.97

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

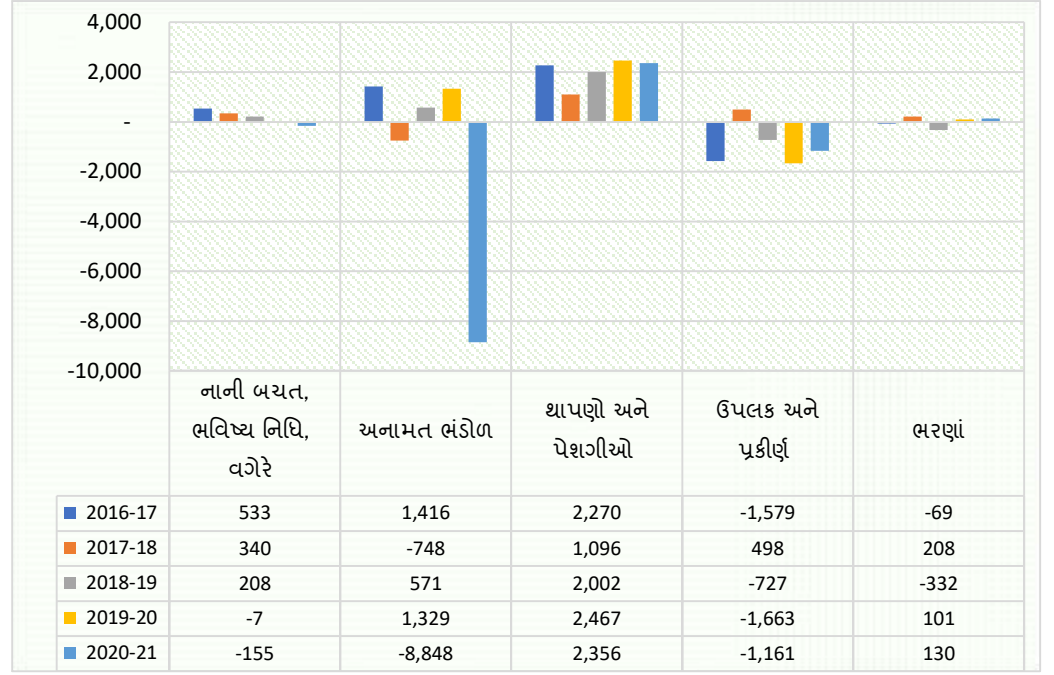
નોંધ: +ve ઉધાર સિલક સૂચવે છે અને -ve જમા સિલક સૂચવે છે.

પાંચ વર્ષના (2016-21) સમયગાળા દરમિયાન જાહેર હિસાબની સિલકોના ઘટકોમાં વાર્ષિક ફેરફારો આલેખ 2.20માં આપ્યા છે.

²⁵ L હેઠળ અન્ય હિસાબો - ઉપલક અને પ્રકીર્ણમાં રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબ, કાયમી રોકડ અગ્રદાય અને વિભાગીય સિલકો સામેલ થતા નથી.

આલેખ 2.20: જાહેર હિસાબની સિલકોના ઘટકોમાં વાર્ષિક ફેરફારો

(₹ કરોડમાં)

2.6.2 અનામત ભંડોળ

અનામત ભંડોળોની રચના રાજ્ય સરકારના જાહેર હિસાબો હેઠળ ચોક્કસ અને વ્યાખ્યાયિત હેતુઓ માટે કરવામાં આવે છે. આ ભંડોળો ફાળો અથવા રાજ્યના સંચિત નિધિમાંથી અનુદાનથી નિભાવવામાં આવે છે.

2020-21 દરમિયાન ચોક્કસ હેતુ માટે અંકિત કરેલા 17 અનામત ભંડોળો હતાં જે પૈકી વ્યાજકા ચાર અનામત ભંડોળોમાં ₹ 1,073.02 કરોડની સિલક હતી અને 13 ભંડોળો વ્યાજ વગરના હતાં જેમાં ₹ 6,911.30 કરોડની સિલક હતી. 31 માર્ચ 2021ના રોજ આ ભંડોળોમાં કુલ એકત્રિત સિલક ₹ 7,984.32 કરોડ હતી જે પૈકી ₹ 5,522.16 કરોડનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું.

17 અનામત ભંડોળો પૈકી, ₹ 2.11 કરોડની સિલક ધરાવતા પાંચ અનામત ભંડોળો નિષ્ક્રિય હતાં જેમાંથી ચાર અનામત ભંડોળ (₹ 2.10 કરોડ) 1999-2000થી નિષ્ક્રિય હતાં જ્યારે એક અનામત ભંડોળ (₹ 0.01 કરોડ) 2014-15થી નિષ્ક્રિય હતું.

2.6.2.1 સંચિત ફૂલત નિધિ

રાજ્ય સરકારે બાકી જવાબદારીઓની ઋણમુક્તિ માટે 2003-04માં સંચિત ફૂલત નિધિની રચના કરી હતી. આ ભંડોળના વહીવટ માટે જવાબદાર છે, તે ભારતીય રિઝર્વ બેંકે સંચિત ફૂલત નિધિનો વ્યાપ વધારી નાણાકીય વર્ષ 2007-08થી સરકારની જવાબદારીઓનો (આંતરિક ઋણ+જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ) સમાવેશ કરવા માટે માર્ગદર્શિકા જારી કરી હતી. વધુમાં, રાજ્ય સરકાર દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી સંચિત ફૂલત નિધિ માટેની નવીનતમ માર્ગદર્શિકા (2017-18) મુજબ,

વર્ષ 2018-19 અને ત્યારબાદ ભંડોળનો લઘુત્તમ કોષ રાજ્યની બાકી જવાબદારીઓના પાંચ ટકા હોવો જોઈએ અને ત્યારબાદ રોલીંગના આધારે જાળવી રાખવો.

2020-21 દરમિયાન સંચિત રૂબત નિધિમાં ફાળો ₹ 10,433.73 કરોડ જેટલો ઓછો હતો, કારણ કે ₹ 15,772.80 કરોડના લઘુત્તમ કોષની સામે ભંડોળમાં બંધ સિલક ₹ 5,339.07 કરોડ હતી. રાજ્ય સરકારે બજાર લોનની પરત ચૂકવણી માટે 2020-21માં ભંડોળમાંથી ₹ 9,957.85 કરોડનું વિનિવેશ કર્યું હતું.

2.6.2.2 રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ

13માં નાણા પંચની ભલામણો મુજબ, રાજ્ય સરકાર 2011-12થી રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળનું (SDRF) સંચાલન કરી રહી છે. તે એક વ્યાજવાળો અનામત ભંડોળ છે. ભારત સરકારની માર્ગદર્શિકાની (સપ્ટેમ્બર 2010) શરતો મુજબ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોએ 75:25ના પ્રમાણમાં ભંડોળમાં ફાળો આપવાનો હતો. 15માં નાણા પંચે વર્ષ 2020-21 માટે આપદાના જોખમના વ્યવસ્થાપન હેઠળ રાજ્યોને કેન્દ્રીય ફાળવણીનું વિભાજન કરવાની ભલામણ કરી હતી. 75 ટકાની કેન્દ્રીય ફાળવણી પૈકી, રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળનો (SDRF) હિસ્સો 80 ટકા રહેશે અને રાજ્ય આપદા શમન ભંડોળનો (SDMF) હિસ્સો 20 ટકા રહેશે. રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળની 80 ટકાની ફાળવણી અંતર્ગત, ત્રણ પેટા-ફાળવણીઓ (ક) પ્રતિભાવ અને રાહત (40 ટકા) (ખ) પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનઃનિર્માણ (30 ટકા) અને (ગ) સજ્જતા અને ક્ષમતા-નિર્માણ (10 ટકા). રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ અને રાજ્ય આપદા શમન ભંડોળના સ્ત્રોતો વિનિમયક્ષમ નથી, પરંતુ સંબંધિત ત્રણ પેટા-સ્ત્રોતોની અંદર પુનઃફાળવણી માટે લવચિકતા હોઈ શકે છે અને આવી પુનઃફાળવણી 2020-21 માટે તે પેટા-સ્ત્રોત માટે ફાળવાયેલ રકમના 10 ટકાથી વધવી જોઈએ નહીં. પ્રત્યેક ભંડોળ માટે અલગ ખાતાનું સંચાલન કરવાનું હતું.

01 એપ્રિલ 2020ની સ્થિતિએ, રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ પાસે ₹ 333.38 કરોડની ખુલતી સિલક હતી. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ₹ 1,765.00 કરોડ (₹ 1,324.00 કરોડ કેન્દ્રનો હિસ્સો અને ₹ 441.00 કરોડ રાજ્યનો હિસ્સો) ભંડોળમાં તબદીલ કર્યા હતાં. ₹ 2,098.38 કરોડની ભંડોળની કુલ ઉપલબ્ધ સિલક પૈકી ₹ 2,340.17 કરોડ વર્ષ દરમિયાન કુદરતી આફતો²⁶ પર ખર્ચવામાં આવ્યાં હતાં અને માર્ચ 2021ના અંતે ભંડોળમાં ₹ 241.79 કરોડની નકારાત્મક સિલક રહી હતી.

વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ માંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચની વિગતો કોઠા 2.43માં આપી છે.

²⁶ મુખ્ય સદર 2245-05 (કુદરતી આફતના હિસાબે રાહત-SDRF)

કોઠો 2.43: રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ માંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

હિસાબનું મુખ્ય સદર	હિસાબનું ગૌણ સદર	2020-21 દરમિયાન ખર્ચ
2245- કુદરતી આફતના માટેની રાહત	102-પેય જળનો પુરવઠો	0.00
01- દુષ્કાળ	104-ઘાસચારાનો પુરવઠો	8.69
પેટા-સરવાળો 01		8.69
2245- કુદરતી આફતોના માટેની રાહત 02- પુર, વાવાઝોડા, વગેરે.	101-મફત રાહત	32.68
	104- ઘાસચારાનો પુરવઠો	0.09
	105-પશુરોગ સંબંધી કાળજી	2.95
	111-શોકગ્રસ્ત કુટુંબોને રહેમ રાહે ચૂકવણી	10.45
	112- લોકોનું સ્થળાંતર	7.26
	113- ઘરોના સમારકામ/પુનઃનિર્માણ માટે સહાય	5.26
	122-ક્ષતિગ્રસ્ત સિંચાઈનું સમારકામ અને પુનઃસ્થાપન	0.00
	282- જાહેર આરોગ્ય	189.20
	800-અન્ય ખર્ચ	2,089.41
911- કપાત-અધિક ચૂકવણીઓની વસૂલાત	(-)36.52	
પેટા-સરવાળો 02		2,300.78
2245- કુદરતી આફતોના માટેની રાહત	101- અનામત ભંડોળ/થાપણ હિસાબ-રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ	1,765.00
05- રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ	901- કપાત - રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળમાંથી રકમ મેળવવામાં આવી	(-)2,340.16
પેટા-સરવાળો 05		(-)575.16
2245- કુદરતી આફતોના માટેની રાહત 80- સામાન્ય	001-નિર્દેશન અને વહીવટ	2.00
	102-કુદરતી આફતોનું વ્યવસ્થાપન, હોનારત-સંભવ વિસ્તારોમાં આકસ્મિક યોજના	4.50
	800-અન્ય ખર્ચ	20.01
	911- કપાત-અધિક ચૂકવણીઓની વસૂલાત	0.00
પેટા-સરવાળો 80		26.51
કુલ 2245		1,760.82
SEC દ્વારા મંજૂર થયેલા રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળની બાબતો અને ધોરણોના પાલન સાથે કરવામાં આવેલો ખર્ચ (માત્ર 2245-01 અને 2245-02 હેઠળ નોંધાયેલી રકમ રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ હેઠળ ખર્ચ તરીકે માન્ય છે.)		2,300.78

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

ભારત સરકારની માર્ગદર્શિકા મુજબ, ભંડોળમાં રહેલી સિલકનું રોકાણ²⁷ કરવું જરૂરી હતું જે કરવામાં આવ્યું ન હતું. અગાઉના વર્ષોની સિલકો પર ભંડોળમાં જમા કરવાપાત્ર વ્યાજનો અંદાજ બાંધવામાં આવ્યો ન હતો અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા જમા પણ કરવામાં આવ્યું ન હતું.

ભંડોળની માર્ગદર્શિકામાં જણાવ્યા મુજબ કોઈ પણ અધિક ખર્ચ રાજ્ય સરકારે ઉઠાવવાનો રહે છે. ભંડોળમાં ઉપલબ્ધ સિલક કરતાં થયેલ ₹ 241.79 કરોડનો વધારાનો ખર્ચ રાજ્યના સંચિત નિધિમાંથી કરવો જોઈતો હતો. જો કે આ રકમને ભંડોળ પર લાદવામાં આવી હતી, જેનાથી ભંડોળમાં ₹ 241.79 કરોડની નકારાત્મક સિલક રહી હતી. ઉપરાંત, મહેસૂલી ખાધ એટલી રકમ જેટલી વધી હોત. વધુમાં, રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ અને રાજ્ય આપદા શમન ભંડોળ માટે અલગ હિસાબી સદરો હજુ સુધી ખોલવામાં આવ્યાં નથી (નવેમ્બર 2021).

2.6.2.3 બાયંધરી વિમોચન ભંડોળ

બારમાં નાણા પંચે સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓમાંથી ઉભી થતી આકસ્મિક જવાબદારીઓને પહોંચી વળવા માટે બાયંધરી વિમોચન ભંડોળની રચના કરવાની ભલામણ કરી હતી. ગુજરાત સરકારે જુદી જુદી સંસ્થાઓ જેવી કે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો, રાજ્યની સહકારી સોસાયટીઓ, વગેરે દ્વારા લેવામાં આવેલી લોન પર તેના દ્વારા આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓ માટે બાયંધરી વિમોચન ભંડોળની રચના કરી છે. ભારતીય રિઝર્વ બેંક, જે ભંડોળનો વહીવટ કરે છે તેની માર્ગદર્શિકા મુજબ, ભંડોળનો કોષ બાકી બાયંધરીઓના પાંચ ટકાના ઇચ્છનીય સ્તર સુધી ક્રમશઃ વધારવાનો છે.

2020-21 દરમિયાન, ₹ 182.82 કરોડના લઘુત્તમ આવશ્યક કોષની²⁸ સામે ભંડોળમાં બંધ સિલક ₹ 773.12 કરોડ હતી. રાજ્ય સરકારે 2020-21 દરમિયાન ₹ 36.87 કરોડનું ઉપાર્જીત વ્યાજ ભંડોળમાં જમા કર્યું હતું.

31 માર્ચ 2021ના રોજ, ₹ 773.12 કરોડના કુલ ભંડોળમાંથી, ₹ 509.40 કરોડનું ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું.

2.6.3 થાપણો અને પેશગીઓ

2.6.3.1 કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ સંબંધિત વ્યવહારોનો હિસાબ

નિર્ધારિત માર્ગ યોજનાઓ પર ખર્ચ કરવા માટે ભારત સરકાર રાજ્ય સરકારોને કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ (CRF) હેઠળ વાર્ષિક અનુદાન પૂરું પાડે છે. પ્રવર્તમાન હિસાબી પદ્ધતિ અનુસાર, અનુદાનને પહેલા મુખ્ય સદર “1601 સહાયક અનુદાન” હેઠળ મહેસૂલી આવક તરીકે નોંધવામાં આવે છે અને એટલી જ રકમ મહેસૂલી ખર્ચના મુખ્ય સદર “3054 માર્ગો અને પુલો” માં ઉધારીને જાહેર હિસાબ હેઠળના મુખ્ય સદર “8449-અન્ય થાપણો 103 કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળમાંથી નાણાકીય

²⁷ રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળમાં થયેલી સંવૃધ્ધિનું ભારતીય રિઝર્વ બેંક મારફતે કેન્દ્ર સરકારની તારીખી સિક્યુરીટીઓ, હરાજી થયેલા તિજોરી બિલો, અને વ્યાજ આપતી થાપણો અને અનુસૂચિત વાણિજ્યિક બેંકોની થાપણોના પ્રમાણપત્રોમાં રોકાણ કરવાનું હોય છે.

²⁸ ₹ 182.82 કરોડ = વર્ષ 2020-21ના અંતે બાકી બાયંધરીઓના 5 ટકા (₹ 3,656.33 કરોડ)

સહાયમાં” તબદીલ કરવામાં આવે છે. આ પ્રક્રિયા સુનિશ્ચિત કરે છે કે અનુદાનની આવક હિસાબમાં મહેસૂલી પુરાંત અધિક દર્શાવવામાં (અથવા મહેસૂલી ખાધ ઓછી દર્શાવવી) પરિણમતી નથી. નિર્ધારિત માર્ગ યોજનાનો ખર્ચ શરૂઆતમાં સંબંધિત મહેસૂલી અથવા મૂડી મુખ્ય સદરે (મુખ્ય સદર 3054 અથવા 5054) નોંધવામાં આવેલા ખર્ચનું બાદમાં ભંડોળમાં (મુખ્ય સદર 8449-103) અનુરૂપ ઉધાર નોંધ કરીને મુખ્ય સદર 3054/5054 હેઠળ બાદ ઉધાર નોંધ દ્વારા ભંડોળની સિલકમાંથી સમાયોજન કરવામાં આવે છે.

2020-21 દરમિયાન, કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ ભારત સરકાર તરફથી રાજ્ય સરકારને મળેલ ₹ 430.74 કરોડ અનુદાનની નોંધ પ્રવર્તમાન હિસાબી પદ્ધતિને અનુસરીને રાજ્યના હિસાબમાં મુખ્ય સદર-1601 હેઠળ કરવામાં આવી હતી. વર્ષ દરમિયાન નિર્ધારિત માર્ગ કામો પર ₹ 430.74 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો જેથી 31 માર્ચ 2021ના રોજ થાપણ સદરે ₹ 27.25 કરોડની (અગાઉના વર્ષોની સિલકો સહિત) સિલક રહી હતી.

2.6.3.2 લેબર સેસની શ્રમ કલ્યાણ બોર્ડમાં તબદીલી ન થવી

મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ અધિનિયમ, 1996ની કલમ 3 હેઠળ, બે ટકાથી વધુ નહીં એ દરે, પરંતુ કામે રાખનાર દ્વારા કરવામાં આવેલા બાંધકામના ખર્ચના એક ટકાથી ઓછા નહીં તે દરે, કિસ્સા મુજબ, સરકાર વખતોવખત સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા નિયત કરે તે દર લાગુ કરીને સેસ વસૂલ કરવામાં આવશે. મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ નિયમો, 1998ના નિયમ 5(3) મુજબ, આ રીતે એકત્ર કરેલી સેસની રકમ મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડમાં (બોર્ડ) તે વસૂલ કર્યાના 30 દિવસની અંદર તબદીલ કરવાની હોય છે.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ અધિનિયમ, 1996ની શરતો મુજબ રાજ્ય સરકારે 2006-07થી 2020-21ના સમયગાળા દરમિયાન ₹ 3,466.87 કરોડ જેટલી રકમનો સેસ વસૂલ કર્યો હતો, અને ₹ 2,129.69 કરોડ મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડમાં સહાયક અનુદાન તરીકે તબદીલ કર્યો હતો. જેથી ₹ 1,337.18 કરોડની સિલક રહી હતી જે 31 માર્ચ 2021 સુધી તબદીલ કરવામાં આવી ન હતી. ઉપરાંત, સેસ તરીકે 2020-21માં એકત્ર કરેલા ₹ 452.92 કરોડ પૈકી માત્ર ₹ 115.84 કરોડ બોર્ડમાં તબદીલ કરવામાં આવ્યાં હતાં અને ₹ 337.08 કરોડની સિલક મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ નિયમો, 1998ના ઉલ્લંઘન રૂપે બોર્ડમાં તબદીલ કરવામાં આવી ન હતી.

2.6.3.3 ઇંડની વ્યક્તિગત લેજર ખાતામાં તબદીલી ન થવી

ગુજરાત સરકારે 01 જુલાઈ 2000ના ઠરાવથી નિયત કર્યું હતું કે મોટર વાહન અધિનિયમની કલમ 200(1) હેઠળ ઇંડ મારફત રાજ્યના શહેરી વિસ્તારમાંથી વર્ષ દરમિયાન થયેલી આવકની નિયત ટકાવારી અંદાજપત્રીય સદર એટલે કે ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ સુરક્ષા નિધિમાં (GSMSN) જમા કરવામાં આવશે. ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ સુરક્ષા નિધિ હેઠળ ઉપલબ્ધ ભંડોળનો ઉપયોગ ટ્રાફિક પ્રબંધનના હેતુઓ માટે કરવાનો હતો.

ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ સુરક્ષા નિધિની સરળ કામગીરી માટે, માર્ચ 2004ની અસરથી મહાનિયામક અને પોલીસ મહાનિરીક્ષક, ગાંધીનગરના (DG અને IGP) નામે એક વ્યક્તિગત લેજર ખાતુ (PLA) ખોલવામાં આવ્યું હતું. મહાનિયામક અને પોલીસ મહાનિરીક્ષકે જુદા જુદા અમલકર્તા સત્તાવાળાઓ તરફથી ટ્રાફિક વ્યવસ્થાપન માટે વિવિધ દરખાસ્તો એકઠી કરવાની હતી અને ટ્રાફિક વ્યવસ્થાપન સમિતિની મંજૂરી લીધા બાદ વ્યક્તિગત લેજર ખાતામાંથી ખર્ચ કરવાનો હતો. જુલાઈ 2006માં, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ સુરક્ષા નિધિના વધુ સારા વહીવટ માટે રાજ્ય સરકારે 100 ટકા ઇંડ વ્યક્તિગત લેજર ખાતામાં તબદીલ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું.

કોઠા 2.44માં આપેલી વિગતો મુજબ, 2012-13થી 2020-21ના વર્ષો માટેની અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ અને વિનિયોગ હિસાબોની ચકાસણીમાં, જો કે, ખરેખર વસૂલ કરેલો ટ્રાફિકનો ઇંડ અને છેલ્લા આઠ વર્ષો દરમિયાન વ્યક્તિગત લેજર ખાતામાં તેની તબદીલીઓ વચ્ચે 26 ટકાનો તફાવત જોવામાં આવ્યો હતો.

કોઠો 2.44: ટ્રાફિકના ઇંડની વ્યક્તિગત લેજર ખાતામાં તબદીલીમાં ઘટ

વર્ષ	ટ્રાફિકના ઇંડમાંથી આવક (₹ કરોડમાં)		વ્યક્તિગત લેજર ખાતા માટે જોગવાઈ (₹ કરોડમાં)		
	અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર વસૂલાત	અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર તબદીલી	ખરેખર વસૂલાતની ટકાવારી રૂપે
2012-13	45.00	52.82	20.50	17.88	33.85
2013-14	62.22	48.40	20.00	20.00	41.32
2014-15	56.40	75.71	25.00	25.00	33.02
2015-16	72.95	73.20	35.00	35.00	47.81
2016-17	85.65	84.17	40.00	25.00	29.70
2017-18	77.35	63.06	35.00	48.57	77.02
2018-19	113.78	109.62	200.00	98.00	89.40
2019-20	75.60	173.33	63.06	260.00	150.00
2020-21	183.84	145.97	78.62	78.62	53.86
કુલ	772.79	826.28	517.18	608.07	73.59

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના અંદાજપત્રીય અંદાજો અને વિનિયોગ હિસાબો.

2.7 ઋણનું વ્યવસ્થાપન

ઋણનું વ્યવસ્થાપન એ સરકારના ઋણની વ્યવસ્થા માટે, ભંડોળ માટે જરૂરી રકમ ઉભી કરવી, તેના જોખમ અને ખર્ચના ઉદ્દેશો હાંસલ કરવા, અને કોઈ પણ અન્ય સાર્વભૌમ ઋણ વ્યવસ્થાપન ધ્યેય જે કાયદા અથવા અન્ય અંદાજપત્રીય જાહેરાત દ્વારા સરકારે નક્કી કર્યા હોય તે મેળવવા માટેની વ્યૂહરચના તૈયાર કરવાની અને અમલ કરવાની પ્રક્રિયા છે.

આલેખ 2.21: બાકી ઋણનું વલણ

2.7.1 ઋણની રૂપરેખા: ઘટકો

રાજ્ય સરકારના કુલ ઋણમાં ખાસ કરીને રાજ્યનું²⁹ આંતરિક ઋણ, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ અને જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થાય છે. પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2016-21) દરમિયાન કુલ ઋણની આવક, ઋણની પરતચૂકવણી, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે ઋણનો ગુણોત્તર અને રાજ્ય પાસે ઉપલબ્ધ ખરેખર ઋણના પ્રમાણનું વલણ કોઠા 2.45માં દર્શાવ્યું છે.

કોઠો 2.45: 2016-21 દરમિયાન ઋણના ઘટક-વાર વલણ

(₹ કરોડમાં)

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	
કુલ બાકી ઋણ	2,43,146	2,56,366	2,85,844	3,15,456	3,57,893	
જાહેર ઋણ	આંતરિક ઋણ	1,92,772	2,06,643	2,32,875	2,59,662 ³⁰	2,90,031
	ભારત સરકાર તરફથી લોન	6,566	5,947	7,430	7,433	17,999
જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ	43,808	43,776	45,539	48,361	49,863	
કુલ બાકી ઋણનો વૃદ્ધિ દર (ટકાવારી)	9.98	5.44	11.50	10.36	13.45	
રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (GSDP)	11,67,156	13,29,095	15,02,899	16,49,505	16,58,865	

²⁹ બજારની લોન, ભારતીય રિઝર્વ બેંક તરફથી સાધનોપાય પેશગીઓ, રાષ્ટ્રીય નાની બચત ભંડોળને જારી વિશેષ બાંધકામ અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લીધેલી લોન, વગેરે.

³⁰ મુખ્ય સદર "6003-105 રાષ્ટ્રીય ખેતી અને ગ્રામીણ વિકાસ બેંક તરફથી મળેલ લોનમાં" થયેલ ₹ 1.49 કરોડના પ્રોક્ષેર્મા સુધારાને કારણે તફાવત ઉદ્ભવ્યો હતો (નાણાકીય હિસાબોનું પત્રક-6).

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
ઋણ/રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (ટકા)	20.83	19.29	19.02	19.12	21.02 ³¹
વ્યાજની ચૂકવણીઓ	17,797	18,954	20,183	22,449	24,203
વ્યાજની ચૂકવણીઓનો બોજ (IP/RR)	16.20	15.37	14.84	15.72	18.89
કુલ ઋણની આવક	72,224	81,158	1,02,963	1,02,300	1,23,325
કુલ ઋણની પરત ચૂકવણીઓ (ઋણની છોડવણી)	50,168	67,938	73,486	72,689	80,888
કુલ ઉપલબ્ધ ઋણ	22,056	13,220	29,477	29,611	19,889 ³²
ઋણની પરત ચૂકવણી/ઋણની આવક (ટકા)	69.46	83.71	71.37	71.05	65.59

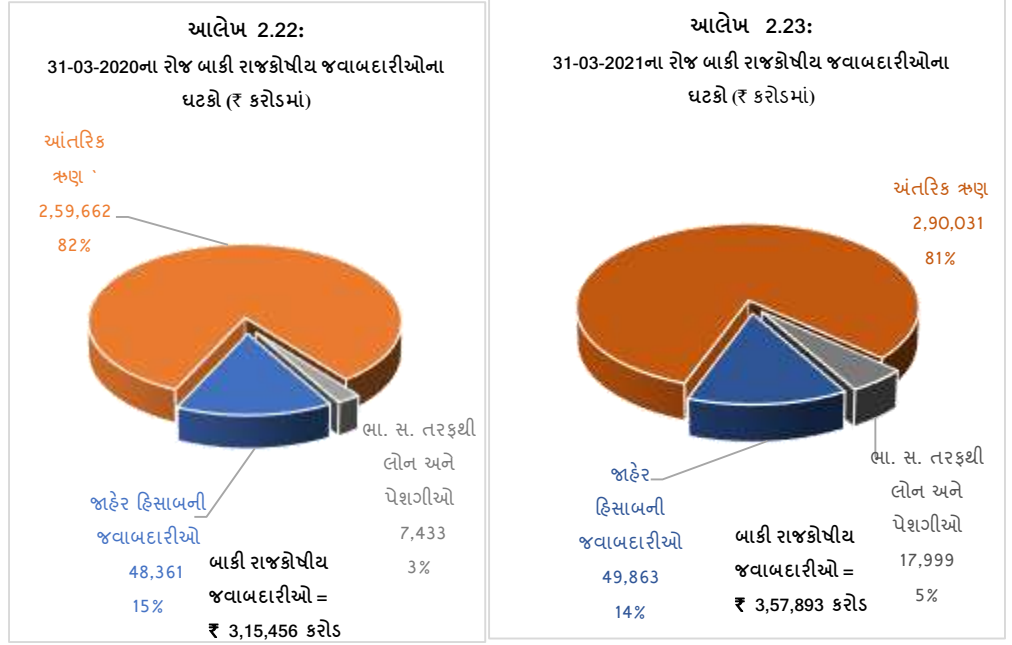
સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

કોઠી 2.45 દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારનું કુલ બાકી ઋણ 2019-20માં ₹ 3,15,456 કરોડ હતું તે વધીને 2020-21માં ₹ 3,57,893 કરોડ થયું હતું. ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગે નક્કી કર્યા મુજબ, નાણાપંચ દ્વારા નિર્ધારિત થનાર કોઈપણ ધોરણો મુજબ માલ અને સેવા કરના વળતરના ઘટાડાના બદલામાં એક પછી એક લોનના રૂપમાં થયેલી ₹ 9,222 કરોડની ઋણની આવકને રાજ્યના દેવા તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં આવે આથી, અસરકારક કુલ બાકી ઋણ ₹ 3,48,671 કરોડ થશે. રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે ઋણનો ગુણોત્તર પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં 19.02 ટકા અને 21.02 ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો અને 2020-21માં 21.02 ટકાએ મહત્તમ રહ્યો હતો.

માર્ચ 2020 અને માર્ચ 2021ના અંતે રાજ્ય સરકારનું બાકી ઋણ અથવા રાજકોષીય જવાબદારીઓનું ઘટક મુજબ વિભાજન અનુક્રમે આલેખ 2.22 અને આલેખ 2.23માં દર્શાવ્યા છે.

³¹ ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ મુજબ, નાણાપંચ, વિગેરે દ્વારા નિર્ધારિત થનાર કોઈપણ ધોરણો મુજબ ખાસ વિન્ડો (Special window) હેઠળના ઋણને રાજ્યના દેવા/ઋણ તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં. તેથી ₹ 9,222 કરોડના માલ અને સેવા કરના વળતરના ઘટાડાના બદલામાં લીધેલ એક પછી એક લોનને જાહેર ઋણ ગણવામાં આવ્યું નથી.

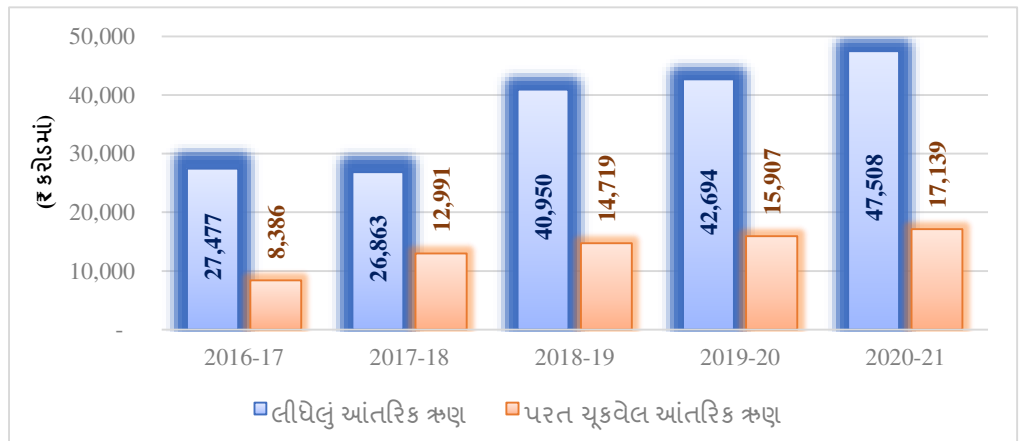
³² કુલ ઉપલબ્ધ ઋણને ₹ 42,437 કરોડ ગણવામાં આવ્યું છે. વર્ષ 2020-21 દરમિયાન, ગુજરાતની મહેસૂલી ખાધ ₹ 22,548 કરોડ હતી. ₹ 24,203 કરોડની વ્યાજની ચૂકવણીઓ પૈકી માત્ર ₹ 1,655 કરોડ મહેસૂલી આવકમાંથી ચૂકવવામાં આવ્યાં હતાં. ઉપરાંત, ₹ 22,548 કરોડની વ્યાજની ચૂકવણી બજારમાંથી લીધેલા ઋણમાંથી કરવામાં આવી હતી. આથી, કુલ ઉપલબ્ધ ઋણ ઘટીને ₹ 19,889 કરોડ જેટલું થયું હતું (₹ 42,437 કરોડ-₹ 22,548 કરોડ).

ઉપરના આલેખ દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારનું આંતરિક ઋણ જે મહદઅંશે રાજ્ય વિકાસ લોન જારી કરીને બજારમાંથી લીધેલું ઋણ હોય છે, તે 2019-20 અને 2020-21 દરમિયાન કુલ બાકી ઋણના અનુક્રમે 82 ટકા અને 81 ટકા જેટલું છે.

નીચેનો આલેખ 2.24 છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન રાજ્ય સરકારે લીધેલા આંતરિક ઋણ અને પરત ચૂકવણીના વલણો રજૂ કરે છે.

આલેખ 2.24: 2016-21 દરમિયાન લીધેલા આંતરિક ઋણની સામે પરત ચૂકવણી

2.7.1.1 રાજકોષીય ખાધના ઘટકો અને તેના ધિરાણની રીત

રાજકોષીય ખાધમાં મહેસૂલી ખાધનો હિસ્સો ઉધાર લીધેલા ભંડોળનો કેટલા પ્રમાણમાં ચાલુ વપરાશ માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે દર્શાવે છે. રાજકોષીય ખાધની સામે મહેસૂલી ખાધનો સતત ઉંચો ગુણોત્તર દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારના અસ્ક્યામતના પાયાનું નિરંતર ધોવાણ થઇ રહ્યું છે અને ઋણના એક ભાગને (રાજકોષીય જવાબદારીઓને) કોઇ અસ્ક્યામતોનો ટેકો નથી. ગુજરાત

રાજ્ય 2011-12 પછી પ્રથમ વાર મહેસૂલી ખાધવાળું રાજ્ય થયું હોવાથી ઉધાર લીધેલા નાણાનો ઉપયોગ મહેસૂલી ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચ એમ બન્ને માટે અને ઋણની પરત ચૂકવણી માટે કરવામાં આવ્યો હતો. આથી, રાજકોષીય ખાધમાં સંપૂર્ણ વધારો થયો હોવા છતાં, રાજકોષીય ખાધ-રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર 2016-17માં (-) 1.41 હતો તે વધારે ખરાબ થઈ 2020-21માં (-) 2.44 થયો હતો.

નીચે કોઠા 2.46માં પ્રતિબિંબિત થાય છે એ મુજબ રાજકોષીય ખાધના ધિરાણની ભાતમાં રચનાત્મક ફેરફાર થયા છે

કોઠો 2.46: રાજકોષીય ખાધના ઘટકો અને તેના ધિરાણની ભાત

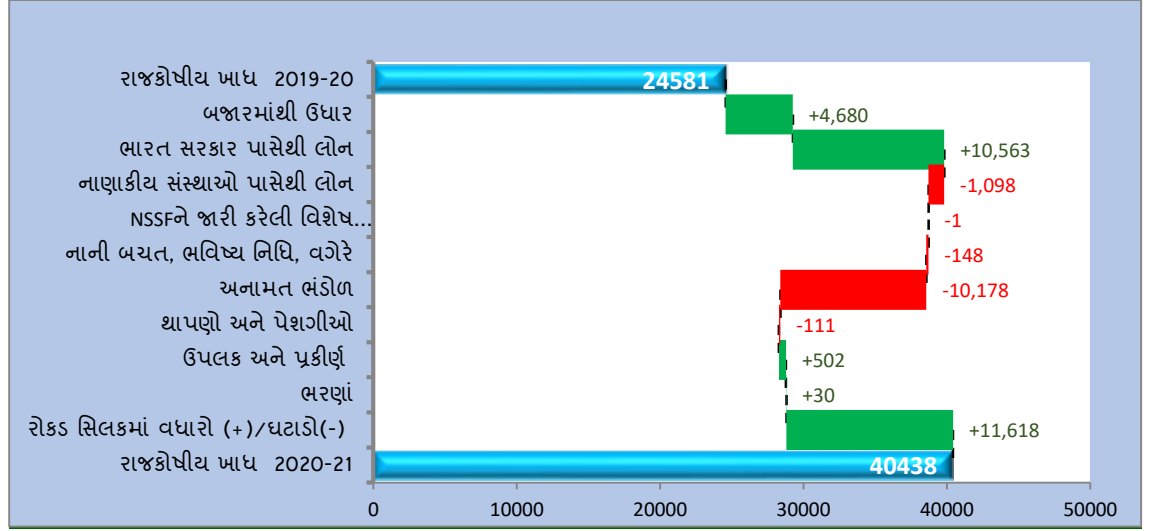
(₹ કરોડમાં)

વિગતો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
રાજકોષીય ખાધ (-)/પુરાંત (+)	(-)16,480	(-)21,366	(-)26,365	(-)24,581	(-)40,438
રાજકોષીય ખાધ/રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (ટકા)	(-)1.41	(-)1.61	(-)1.75	(-)1.49	(-)2.44
રાજકોષીય ખાધ/પુરાંતના ઘટકો					
1 મહેસૂલી ખાધ (-) /પુરાંત (+)	5,947	5,232	3,212	1,945	(-)22,548
2 ચોખ્ખો મૂડી ખર્ચ	(-)22,115	(-)26,313	(-)27,997	(-)25,544	(-)16,813
3 ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓ	(-)312	(-)285	(-)1,580	(-)982	(-)1,077
રાજકોષીય ખાધની ધિરાણની ભાત*					
1 બજારમાંથી ઉધાર	20,944	15,785	27,437	28,600	33,280
2 NSSFને જારી કરેલી વિશેષ જામીનગીરીઓ	(-)3,447	(-)3,451	(-)3,534	(-)3,629	(-)3,630
3 નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન	1,594	1,538	2,328	1,816	718
4 ભારત સરકાર પાસેથી લોન	(-)496	(-)619	1,483	3	1,05,66
5 નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, વગેરે	533	340	208	(-)7	(-)155
6 થાપણો અને પેશગીઓ	2,270	1,096	2,002	2,467	2,356
7 ઉપલક અને પ્રકીર્ણ	(-)1,579	497	(-)727	(-)1,663	(-)1,161
8 ભરણાં	(-)69	208	(-)332	100	130
9 અનામત ભંડોળ	1,416	(-)748	571	1,329	(-)8,849
10 આકસ્મિક ભંડોળ	4	0	0	0	0
કુલ	21,170	14,646	29,436	29,016	33,255
રોકડ સિલકમાં વધારો (+)/ઘટાડો(-)	(+)4,690	(-)6,720	(+)3,071	(+)4,435	(-)7,183
* તમામ આંકડા વર્ષ દરમિયાન ચૂકવણીઓની જાવક બાદના છે.					

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

આલેખ 2.25: જળ પ્રવાહ આલેખ દ્વારા રાજકોષીય ખાધ માટે ધિરાણની અભિવ્યક્તિ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ દરમિયાન રાજકોષીય ખાધની ધિરાણની ભાત (ચૂકવણીઓ/જાવક બાદ) કોઠા 2.47માં દર્શાવી છે.

કોઠો 2.47: રાજકોષીય ખાધને ધિરાણના ઘટકોની આવક અને ચૂકવણીઓ

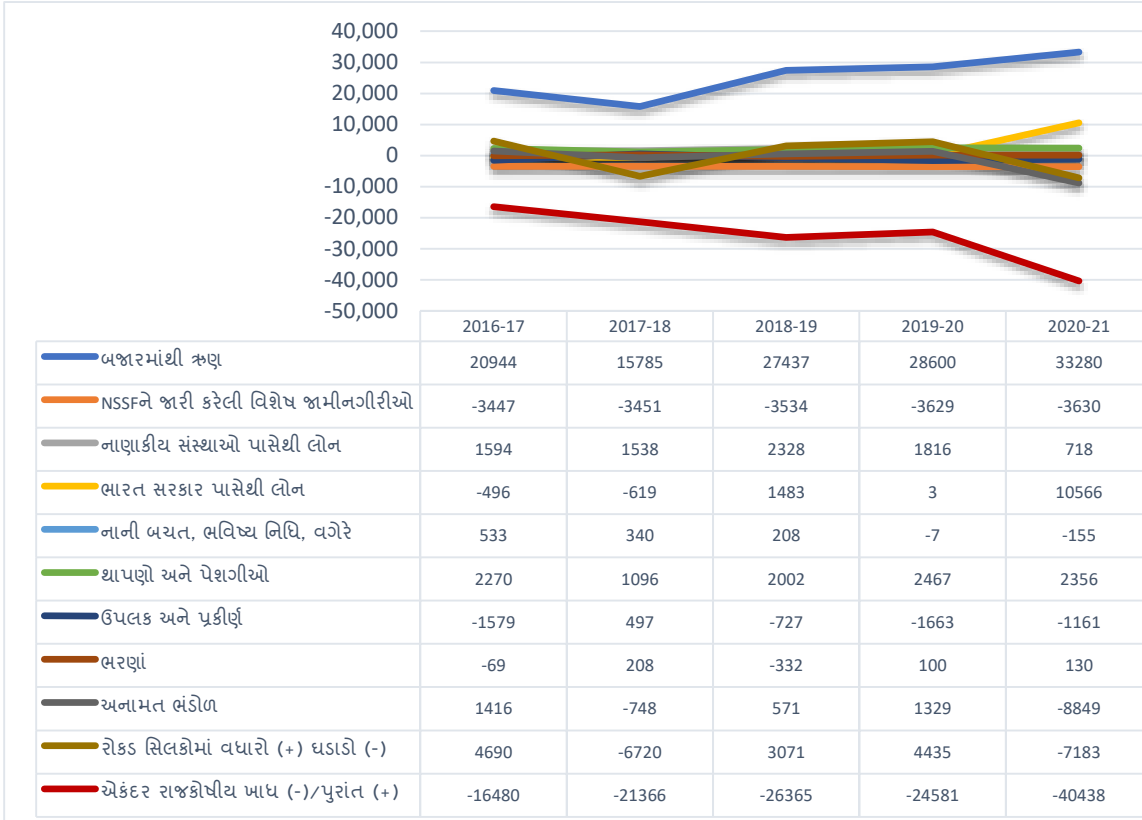
(₹ કરોડમાં)

વિગતો	આવક	ચૂકવણી	ચોખ્ખું
1 બજારમાંથી ઉધાર	44,780	11,500	33,280
2 NSSFને જારી કરેલી વિશેષ જામીનગીરીઓ	0	3,630	(-)3,630
3 નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન	2,728	2,010	718
4 ભારત સરકાર તરફથી લોન	11,349	783	10,566
5 નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, વગેરે	2,065	2,220	(-)155
6 થાપણો અને પેશગીઓ	52,126	49,770	2,356
7 ઉપલક અને પરચુરણ	24,055	25,216	(-)1,161
8 ભરણાં	19,878	19,748	130
9 અનામત ભંડોળ	2,090	10,939	(-)8,849
10 એકંદર ખાધ	1,59,071	1,25,816	33,255
11 રોકડ સિલકમાં વધારો (+)/ઘટાડો (-)	1,93,403	1,86,220	7,183
12 એકંદર રાજકોષીય ખાધ	3,52,474	3,12,036	40,438

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબો.

નીચેનો આલેખ 2.26 2016-21 દરમિયાન રાજ્ય સરકારના બાકી ઋણના જુદા જુદા પેટા-ઘટકો જેમ કે આંતરિક ઋણ, ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ અને જાહેર હિસાબની જવબદારીઓના વલણ રજૂ કરે છે.

આલેખ 2.26: ઘટકો મુજબ ઋણનું વલણ

2.7.2 ઋણની રૂપરેખા: પકવતા અને પરત ચૂકવણી

ઋણના પાકવાની અને પરત ચૂકવણીની રૂપરેખા ઋણની પરત ચૂકવણી અથવા ઋણને પાછા આપવા માટે સરકારના પક્ષે પ્રતિબદ્ધતા દર્શાવે છે.

જાહેર ઋણમાં આંતરિક ઋણ, અને ભારત સરકાર પાસેથી મળેલી લોન અને પેશગીઓનો સમાવેશ થાય છે. આંતરિક ઋણ (₹ 2,90,031 કરોડ) અને ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ (₹ 17,999 કરોડ) સામેલ છે એવા ₹ 3,08,030 કરોડના જાહેર ઋણની વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબોના પત્રક નં.17 મુજબની પકવતાની રૂપરેખા કોઠા 2.48માં દર્શાવ્યા મુજબ છે.

કોઠો 2.48: જાહેર ઋણની પકવતાની રૂપરેખા

(₹ કરોડમાં)

પાકવાનું વર્ષ	પાકવાની રૂપરેખા	રકમ			બાકી જાહેર ઋણની પકવતાની રૂપરેખા (% માં)
		આંતરિક ઋણ	ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	કુલ બાકી જાહેર ઋણ	
By 2021-22	0-1 વર્ષ	23,518.36	937.14	24,455.50	7.94
2022-23 અને 2023-24ની વચ્ચે	2-3 વર્ષ	44,578.97	2,468.74	47,047.71	15.27
2024-25 અને 2025-26ની વચ્ચે	4-5 વર્ષ	52,565.99	1,664.12	54,230.11	17.60
2026-27 અને 2027-28ની વચ્ચે	6-7 વર્ષ	60,995.45	1,244.40	62,239.85	20.21
2028-29થી અગળ	7 વર્ષથી અધિક	1,08,372.30	11,684.52	1,20,056.82	38.98
કુલ		2,90,031.07	17,998.92	3,08,029.99	100.00

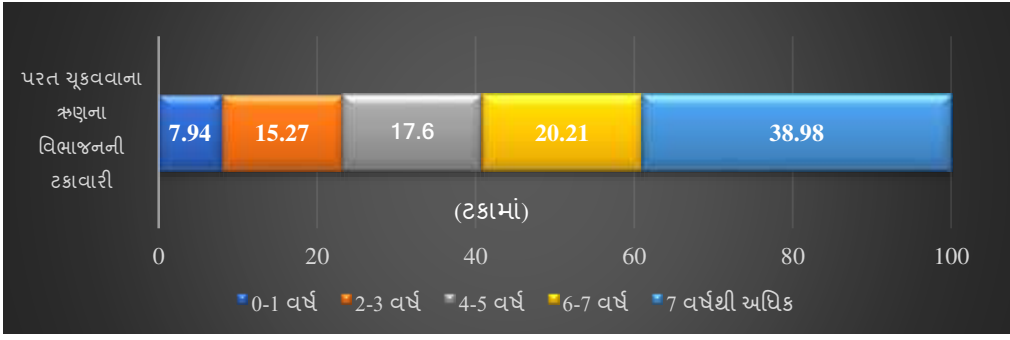
સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ જાહેર ઋણના બાકી સ્ટોકની પકવતાની રૂપરેખા દર્શાવે છે કે કુલ જાહેર ઋણના 61 ટકા (₹ 1,87,973.17 કરોડ) હવે પછીના સાત વર્ષોમાં પરત ચૂકવણીપાત્ર થશે, જેનાથી આ સમય દરમિયાન સરકારના અંદાજપત્ર પર દબાવ રહેશે. બાકીનું 39 ટકા (₹ 1,20,056.82 કરોડ) સાત વર્ષ બાદ ચૂકવવાપાત્ર થશે. એક બાજુ પ્રતિબદ્ધ ખર્ચમાં વધારો અને બીજી બાજુ મહેસૂલી ખાધ ધ્યાને લેતા, રાજ્ય સરકારે ઋણની જાળમાંથી બચવા માટે સારી રીતે વિચારીને ઉધાર પરત ચૂકવણીની વ્યૂહરચના ઘડવી પડશે.

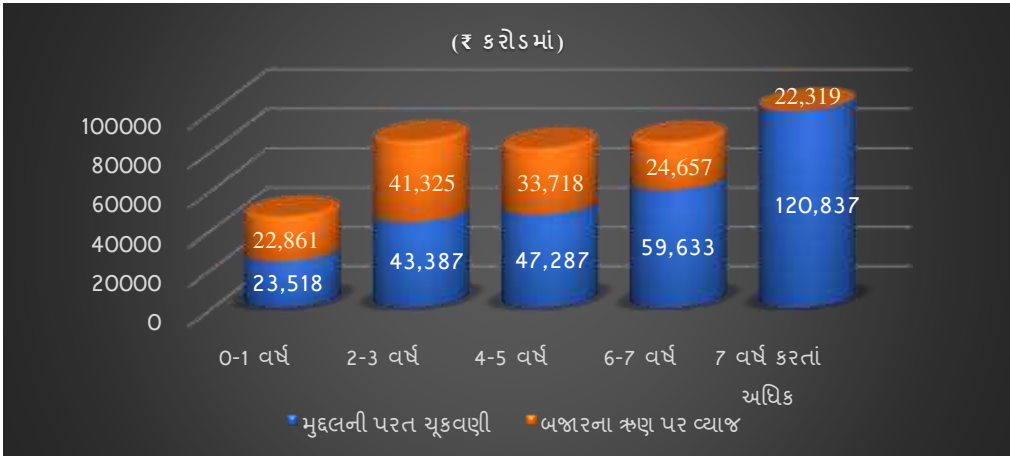
આલેખ 2.27 જાહેર ઋણની પકવતાની રૂપરેખા અને આલેખ 2.28 આગામી વર્ષોમાં બજાર લોનની³³ પરત ચૂકવણીનું પત્રક દર્શાવે છે.

³³ આલેખ 2.28માં દર્શાવેલી મુદલની પરત ચૂકવણીની રકમનો કોઠા 2.48 સાથે મેળ થશે નહીં, કારણ કે નાણા વિભાગ દ્વારા પૂરી પડેલી માહિતી અને નાણાકીય હિસાબો, 2020-21ની માહિતી એકસમાન નથી.

આલેખ 2.27: જાહેર ઋણની પકવતાની રૂપરેખા

આલેખ 2.28: બજારની લોનની પરત ચૂકવણીનું પત્રક

સ્રોત: ગુજરાત સરકારના નાણા વિભાગ પાસેથી મળેલી માહિતી

2.8 ઋણના ટકાઉપણાનું વિશ્લેષણ

2.8.1 ઋણનું ટકાઉપણું

ઋણ લેનાર, પ્રસ્તુત કિસ્સામાં રાજ્ય, વર્તમાનમાં અને ભવિષ્યમાં તેની પરત ચૂકવણી કરવાની સ્થિતિમાં હોય તો ઋણને ટકાઉ માનવામાં આવે છે. એ મુજબ ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકો આવકના ચાલુ અને નિયમિત સ્રોતોમાંથી સમયસર વ્યાજની ચૂકવણી અને ઋણની પરત ચૂકવણીની તેમની ક્ષમતાની તપાસ દ્વારા ઋણ લેનારની શાખ-પાત્રતા અને તરલતાની સ્થિતિની આકારણી કરે છે.

આ વિભાગ ઋણ/રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર, રાજકોષીય ખાધ, વ્યાજની ચૂકવણીનો બોજો (વ્યાજની ચૂકવણી અને મહેસૂલી આવકના ગુણોત્તર દ્વારા માપવામાં આવે છે) અને રાજ્ય સરકારના ઋણની પકવતાની રૂપરેખાની દ્રષ્ટિએ રાજ્ય સરકારના ઋણના ટકાઉપણાની આકારણી કરે છે.

2.8.1.1 ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકોના વલણ

કોઠો 2.49 2016-17થી શરૂ થતા પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે રાજ્યના ઋણનું ટકાઉપણું દર્શાવે છે.

કોઠો 2.49: ઋણનું ટકાઉપણું: દર્શકો અને વલણો

(₹ કરોડમાં)

ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકો	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
બાકી જાહેર ઋણ	1,99,338	2,12,590	2,40,305	2,67,094	3,08,030
બાકી જાહેર ઋણનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	10.29	6.65	13.04	11.15	15.33
રાજ્યનું અકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (GSDP)	11,67,156	13,29,095	15,02,899	16,49,505	16,58,865
રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો વૃદ્ધિ દર (ટકા)	13.43	13.87	13.08	9.75	0.57
જાહેર ઋણ/રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (ટકા)	17.08	16.00	15.99	16.19	18.01 ³⁴
જાહેર ઋણની આવક	27,668	26,953	43,146	43,491	58,857
જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી	9,073	13,700	15,432	16,702	17,922
જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણી	16,117	17,178	18,215	20,338	22,073
બાકી જાહેર ઋણ ³⁵ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકા)	8.48	8.34	8.04	8.02	7.68
મહેસૂલી આવકની સામે જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીની ટકાવારી	14.67	13.93	13.39	14.24	17.22
જાહેર ઋણની આવકની સામે જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીની ટકાવારી	32.79	50.83	35.77	38.40	30.45
રાજ્ય પાસે ઉપલબ્ધ યોખ્મુ જાહેર ઋણ ³⁶ (₹ કરોડ)	2,478	-3,925	9,499	6,451	18,862
જાહેર ઋણની આવકની ટકાવારી રૂપે ઉપલબ્ધ જાહેર ઋણ (ટકા)	8.96	-14.56	22.02	14.83	32.05

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

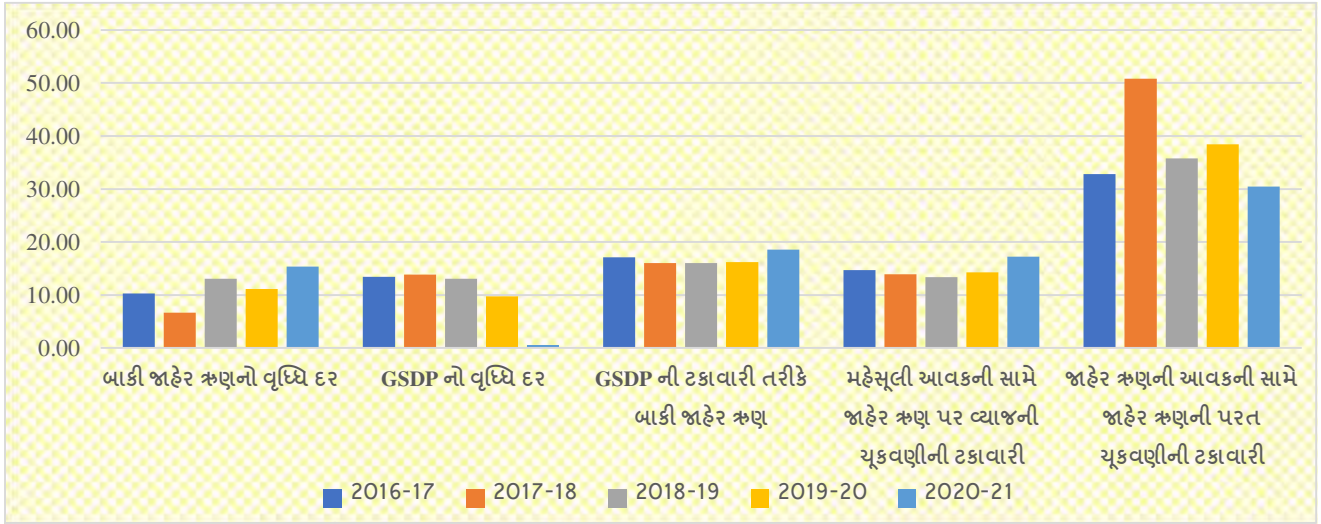
ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગે નક્કી કર્યાં મુજબ, નાણાપંચ દ્વારા નિર્ધારિત થનાર કોઈપણ ધોરણો મુજબ માલ અને સેવા કરના વળતરના ઘટાડાના બદલામાં એક પછી એક લોનના રૂપમાં થયેલી ₹ 9,222 કરોડની ઋણની આવકને રાજ્યના દેવા તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં આથી, અસરકારક કુલ બાકી જાહેર ઋણ ₹ 2,98,808 કરોડ થશે.

³⁴ ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ મુજબ, નાણાપંચ, વિગેરે દ્વારા નિર્ધારિત થનાર કોઈપણ ધોરણો મુજબ વિશેષ બારી (Special window) હેઠળના ઋણને રાજ્યના દેવા/ઋણ તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં. તેથી ₹ 9,222 કરોડના માલ અને સેવા કરના વળતરના ઘટાડાના બદલામાં લીધેલ એક પછી એક લોનને અહીં જાહેર ઋણ ગણવામાં આવ્યું નથી.

³⁵ ચૂકવેલ વ્યાજ *100/ (જાહેર ઋણની ખુલતી સિલક + જાહેર ઋણની બંધ સિલક)/2

³⁶ રાજ્ય સરકારને ઉપલબ્ધ યોખ્મુ જાહેર ઋણની ગણતરી જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી અને જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીની સામે જાહેર ઋણની આવકના વધારા તરીકે કરવામાં આવે છે.

આલેખ 2.29: ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકોના વલણો

કોઠા 2.49માંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, 2018-21 દરમિયાન જાહેર ઋણની સામે રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર 15.99 ટકાથી 18.01 ટકાની વચ્ચે હતો. આ સમયગાળા દરમિયાન, જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીનો બોજો મહેસૂલી આવકના 13.39 ટકાથી 17.22 ટકાની વચ્ચે હતો. જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીની સામે જાહેર ઋણની આવકની ટકાવારી પાછલા વર્ષની તુલનાએ તીવ્રપણે ઘટી હતી. ઉપરાંત, 2016-21 દરમિયાન, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં 9.19 ટકાના ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વિકાસ દરે વૃદ્ધિ થઈ હતી જ્યારે બાકી જાહેર ઋણની 11.49 ટકાના ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વિકાસ દરે વૃદ્ધિ થઈ હતી. ઉપરના દર્શકો રાજ્યના ઋણના ટકાઉપણાની સમીક્ષાની જરૂર છે એવું સૂચવે છે.

2.8.2 બાયંધરીઓની સ્થિતિ- આકસ્મિક જવાબદારીઓ

રાજ્ય સરકાર દ્વારા જેમના માટે બાયંધરીઓ આપવામાં આવી છે તે ઋણ લેનારના કસૂરના કિસ્સામાં બાયંધરીઓની જવાબદારી રાજ્યની સંચિત નિધિ પર બોજો બને છે. નાણાકીય હિસાબોનું પત્રક નં. 20 રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓની વિગતો આપે છે. આ સંકલનમાંની વિગતો રાજ્ય સરકાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી તૈયાર કરવામાં આવી છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષો માટે મહત્તમ રકમ જેના માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા બાયંધરીઓ આપવામાં આવી હતી અને બાકી બાયંધરીઓ કોઠા 2.50માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો 2.50: ગુજરાત સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓ

(₹ કરોડમાં)

બાયંધરીઓ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
ગુજરાત રાજ્ય બાયંધરી અધિનિયમ, 1963 હેઠળ સરકારી બાયંધરીઓ પર ટોચ મર્યાદા	20,000	20,000	20,000	20,000	20,000
આપેલી બાયંધરીની મહત્તમ રકમ	11,333	11,796	11,796	11,747	11,751
બાકી બાયંધરીઓની રકમ	4,804	4,834	4,699	4,462	3,656
કુલ મહેસૂલી આવકની સામે બાયંધરીઓની બાકી રકમની ટકાવારી	4.37	3.92	3.46	3.12	2.85

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

ગુજરાત રાજ્ય બાયંધરી અધિનિયમ, 1963 બાકી બાયંધરીઓને ₹ 20,000 કરોડની મર્યાદામાં બાંધી રાખવાનું નિયત કરે છે. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ₹ 60 કરોડની બાયંધરીઓ આપી હતી. કુલ ₹ 3,656 કરોડની બાકી બાયંધરીઓ પૈકી 35 ટકા (₹ 1,262 કરોડ) સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડની બાબતમાં હતી અને 12 ટકા (₹ 433 કરોડ) ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમની બાબતમાં હતી. બાકી બાયંધરીઓ (₹ 3,656 કરોડ) રાજ્ય સરકારની કુલ મહેસૂલી આવકના (₹ 1,28,156 કરોડ) 2.85 ટકા થતી હતી. આ ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલી ₹ 16,000 કરોડની મર્યાદાની ઘણી અંદર હતી.

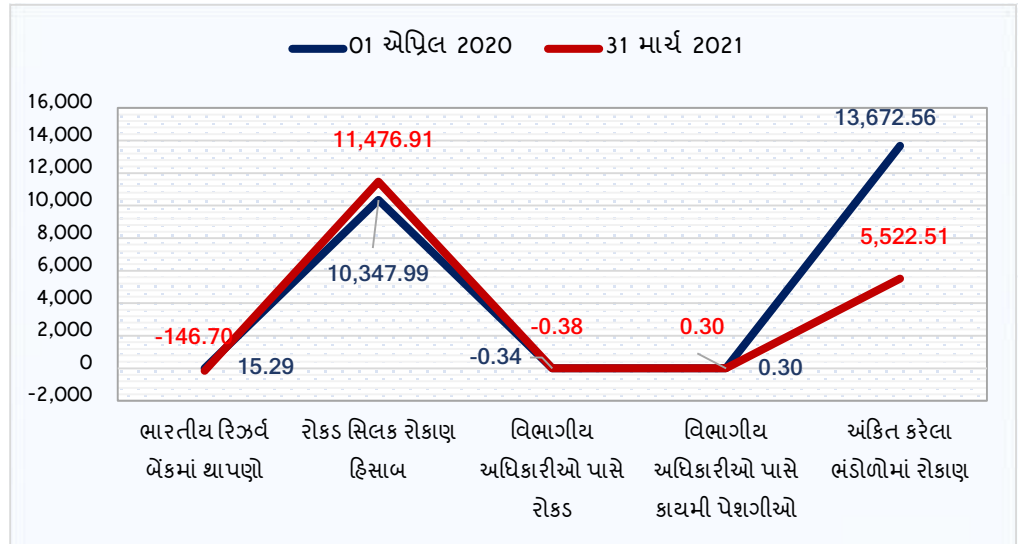
2020-21 દરમિયાન, ₹ 1.62 કરોડના અંદાજપત્રીય અંદાજોની સામે રાજ્ય સ્તરની સંસ્થાઓ પાસેથી ₹ 0.25 કરોડ જેટલી બાયંધરી ફી રાજ્ય સરકારને મળી હતી. ઉપરાંત, 2020-21 દરમિયાન બાયંધરીઓ વટાવવાના હિસાબે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ રકમ ચૂકવવામાં આવી ન હતી.

2.8.3 રોકડ સિલકોનું વ્યવસ્થાપન

01 એપ્રિલ 2020 અને 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ ગુજરાત સરકાર પાસે રહેલી ખુલતી અને બંધ રોકડ સિલકોની વિગતો આલેખ 2.30માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.30: નાણાકીય વર્ષ 2020-21ની ખુલતી અને બંધ રોકડ સિલકો

(₹ કરોડમાં)

ભારતીય રિઝર્વ બેંક સાથેના કરાર મુજબ, રાજ્ય સરકારે બેંકમાં ₹ 2.80 કરોડની લઘુત્તમ દૈનિક રોકડ સિલક જાળવવાની હોય છે. થયેલા કરાર મુજબ જો સિલક લઘુત્તમથી કોઈ પણ દિવસે ઓછી થાય તો વખતોવખત સામાન્ય સાધનોપાય પેશગીઓ/વિશેષ સાધનોપાય પેશગીઓ/ઓવરડ્રાફ્ટ લઈને તે ઘટ પૂરી કરવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકારને મળવાપાત્ર સામાન્ય સાધનોપાય પેશગીઓ માટેની મર્યાદા 01 ફેબ્રુઆરી 2016થી ₹ 19.15 કરોડ છે અને વિશેષ સાધનોપાય પેશગીની મર્યાદા બેંક દ્વારા વખતોવખત સુધારવામાં આવે છે.

રાજ્ય સરકારે 2020-21 દરમિયાન ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં લઘુત્તમ દૈનિક રોકડ સિલક જાળવી રાખી અને કોઈ સાધનોપાય પેશગી/વિશેષ સાધનોપાય પેશગી/ઓવરડ્રાફ્ટ લીધા ન હતાં.

2.8.3.1 રોકડ સિલકોનું રોકાણ

રોકડ સિલકો અને 2020-21 દરમિયાન રોકડ સિલકોમાંથી રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા રોકાણની વિગતો કોષ્ટક 2.51માં દર્શાવી છે.

કોષ્ટક 2.51: રોકડ સિલકો અને રોકડ સિલકોનું રોકાણ

(₹ કરોડમાં)

રોકડ સિલકો અને રોકડ સિલકોનું રોકાણ	01/04/2020ના રોજ ખુલતી સિલક	31/03/2021ના રોજ બંધ સિલક	વધારો (+)/ ઘટાડો (-)
(ક) સામાન્ય રોકડ સિલક			
તિજોરીઓમાં રોકડ	0.00	0.00	0.00
ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં થાપણો	15.29	(-)146.70	(-)161.99
માર્ગમાં ભરણા -સ્થાનિક	0.00	0.00	0.00
રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં કરેલું રોકાણ (ટ્રેઝરી બિલો)	10,347.99	11,476.91	1,128.92
કુલ (ક)	10,363.28	11,330.21	966.93
(ખ) અન્ય રોકડ સિલકો અને રોકાણો			
વિભાગીય અધિકારીઓ પાસે રોકડ જેમ કે જાહેર બાંધકામ, વન, જિલ્લા કલેક્ટરો વગેરે	(-)0.34	(-)0.38	(-)0.04
આકસ્મિક ખર્ચ માટે વિભાગીય અધિકારીઓ પાસે કાચમી પેશગી	0.30	0.30	0.00
અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં રોકાણ	13,672.56	5,522.51	(-) 8,150.05
કુલ (ખ)	13,672.52	5,522.43	(-) 8,150.09
કુલ રોકડ સિલકો (ક) + (ખ)	24,035.80	16,852.64	(-) 7,183.16
મેળવેલું વ્યાજ ³⁷	1,142	778	364

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

રાજ્ય સરકારની ચાલુ વર્ષના અંતે ₹ 16,852.64 કરોડની રોકડ સિલકે પાછલા વર્ષની તુલનાએ ₹ 7,183.16 કરોડનો (29.89 ટકા) ઘટાડો દર્શાવ્યો હતો. ₹ 16,852.64 કરોડની રોકડ સિલકમાંથી, ₹ 11,476.91 કરોડનું રોકાણ ભારત સરકારના ટ્રેઝરી બિલોમાં કરવામાં આવ્યું હતું જેનું વર્ષ દરમિયાન ₹ 96.86 કરોડનું વ્યાજ મળ્યું હતું. વધુમાં, ₹ 5,522.51 કરોડનું રોકાણ અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં કરવામાં આવ્યું હતું જેનું ₹ 681 કરોડનું વ્યાજ મળ્યું હતું.

³⁷ 2020-21 અને 2019-20 દરમિયાન અનકમે ₹ 681 કરોડ અને ₹ 931 કરોડનું વ્યાજ રૂબત ભંડોળ રોકાણ પર મળ્યું હતું (નિયમિત રોકાણ સાથે મળેલ), આથી, મુખ્ય સદર 0049 હેઠળ ઉમેરવામાં આવ્યું ન હતું વત્તા રોકડ રોકાણ પરનું વ્યાજ ₹ 97 કરોડ અને ₹ 211 કરોડ.

2020-21 દરમિયાન પર્યાપ્ત રોકડ સિલકના હિસાબે, રાજ્ય સરકારે તેની લઘુત્તમ રોકડ સિલક જાળવવા માટે ભારતીય રિઝર્વ બેંક પાસેથી કોઈ સાધનોપાય પેશગીનો લાભ લીધો ન હતો.

પાંચ વર્ષના સમયગાળાના (2016-21) રાજ્યના રોકડ સિલકના રોકાણો નીચે આપ્યા છે.

કોઠો 2.52: રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબ (મુખ્ય સદર - 8673)

(₹ કરોડમાં)

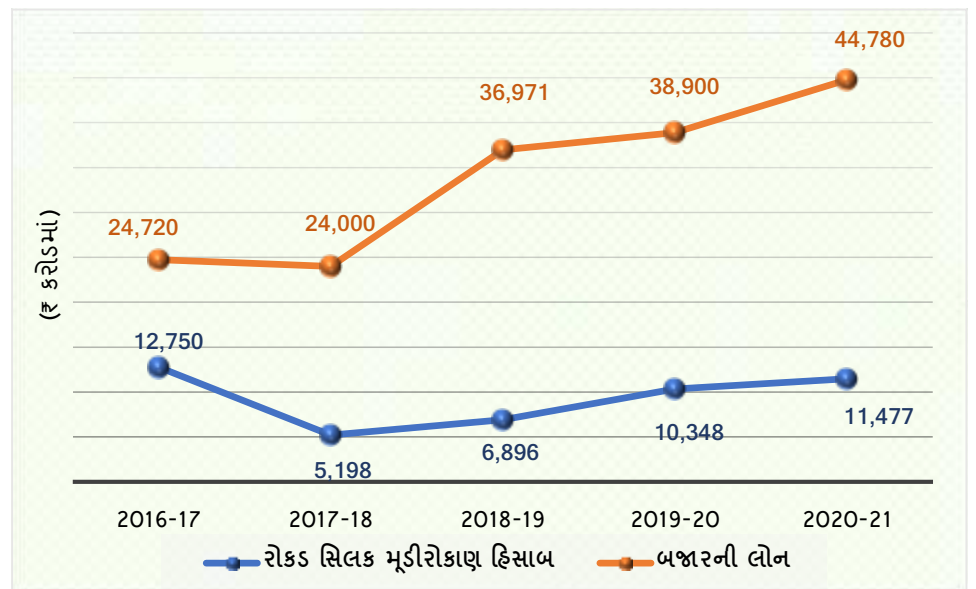
વર્ષ	ખૂલતી સિલક	બંધ સિલક	વધારો (+)/ઘટાડો (-)	મળેલું વ્યાજ
2016-17	8,945.52	12,749.99	3,804.47	509.52
2017-18	12,749.99	5,198.09	(-),7,551.90	553.79
2018-19	5,198.09	6,895.90	1,697.81	234.24
2019-20	6,895.90	10,347.99	3,452.09	211.33
2020-21	10,347.99	11,476.91	1,128.92	96.86

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

2016-21 દરમિયાનના રાજ્ય સરકારના રોકડ સિલક રોકાણના વલણના વિશ્લેષણમાં જોવામાં આવ્યું હતું કે 2018-21 દરમિયાન રોકાણમાં નોંધપાત્ર વધારો થયો હતો. ચાલુ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન, રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રોકાણ રાજ્યના વાર્ષિક અંદાજપત્રીય અંદાજોના (₹ 2,17,287 કરોડ) 5.28 ટકા રહ્યું હતું.

આલેખ 2.31 2016-21ના સમયગાળા દરમિયાન રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં ઉપલબ્ધ સિલક અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા બજારમાંથી લીધેલી લોનની સરખામણી રજૂ કરે છે. બજારમાંથી લોન ઉંચા વ્યાજ દરે લેવામાં આવી હતી જ્યારે ટ્રેઝરી બિલોમાં કરેલા રોકાણમાં નીચા દરે વ્યાજ ઉપજતું હતું.

આલેખ 2.31: બજારમાંથી લીધેલી લોન સામે રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલું મૂડીરોકાણ

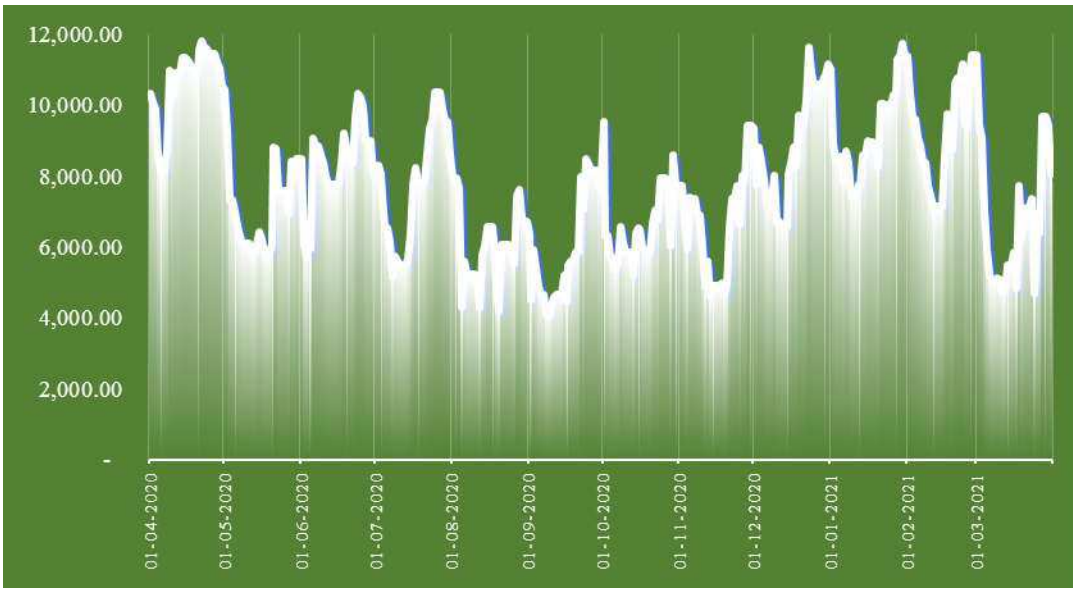

2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે બજારમાંથી ₹ 44,780 કરોડ ઉભા કર્યા હતાં, જ્યારે એ જ સમયે રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલું બેલેન્સ 2019-20માં ₹ 10,348 કરોડ હતું તે 2020-21માં વધીને ₹ 11,477 કરોડ થયું હતું, જે દર્શાવે છે કે સરકાર એટલા પ્રમાણમાં ઋણ લેવાનું નિવારી શકી હોત.

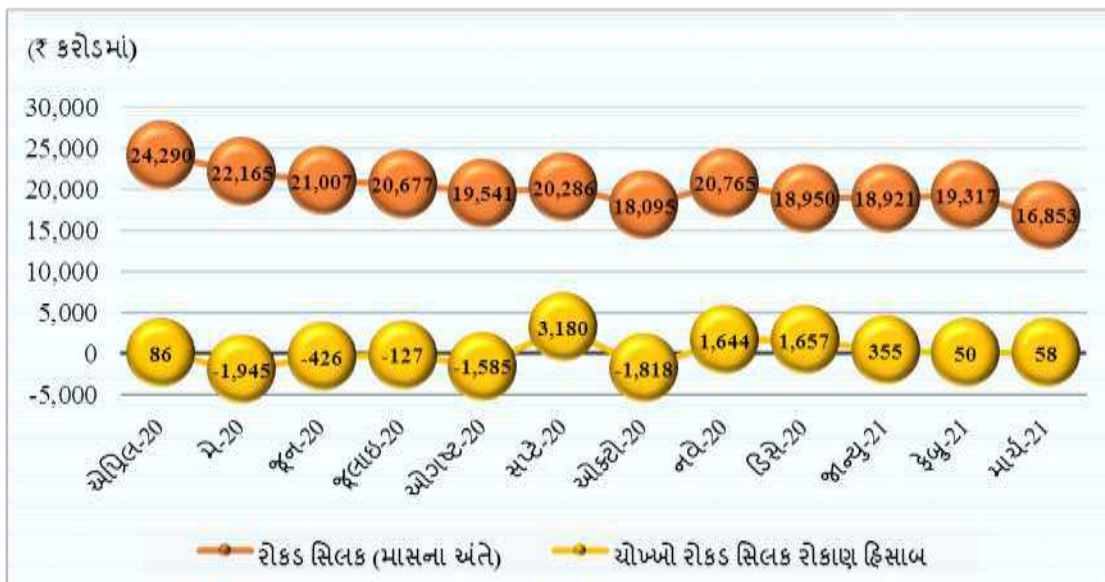
આલેખ 2.32 2020-21 દરમિયાન રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલી દૈનિક રોકડ સિલક દર્શાવે છે અને આલેખ 2.33 માસના અંતે રોકડ સિલકની માસ-વાર હેરફેર અને 2020-21 દરમિયાન યોખ્ખો રોકડ સિલકનું રોકાણ દર્શાવે છે.

આલેખ 2.32: 2020-21 દરમિયાન રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલી દૈનિક રોકડ સિલક

(₹ કરોડમાં)

આલેખ 2.33: દરમિયાન રોકડ સિલકની માસ-વાર હેરફેર (માસના અંતે) અને 2020-21 દરમિયાન રોકડ સિલક મૂડીરોકાણ

વધુમાં, મૂડીગત યોજનાઓમાં રોકાણ અને અસ્ક્યામતોના સર્જનમાં રોકાણ માટે ઋણનો આશરો લેવામાં આવે છે. પાછલા વર્ષોની તુલનાએ 2020-21 દરમિયાન ફકરા 2.4.3માં જણાવ્યા પ્રમાણે રાજ્યના મૂડી ખર્ચમાં વધારો ન્યૂનતમ હતો. આથી, જ્યારે વર્ષ દરમિયાન સતત રોકડ સિલક પૂરતી હતી ત્યારે વ્યાજના ઉંચા દરે ઋણ લેવા માટેનો તાર્કિક આધાર જણાતો નથી. ઉપરાંત, 2019-20ના અંતે 57 ટકાની સામે, ચાલુ વર્ષના અંતે સરકારે ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં હતા તે સહિત અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં રોકડ સિલકના લગભગ 33 ટકાનું રોકાણ કર્યું હતું (કોઠો 2.51). અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં રોકડ સિલકનું 57 ટકા રોકાણ જાળવી રાખવા માટે પણ રાજ્ય સરકારની માસિક રોકડ સિલક પૂરતી હતી અને વધારાનું ઋણ લેવાની કોઈ જરૂર ન હતી. આમ, ઋણ, ખાસ કરીને એટલા પ્રમાણમાં બજારની લોન લેવાનું નિવારી શકાયુ હોત અને પરિણામી વ્યાજનું ભારણ પણ ટાળી શકાયું હોત.

આ બાબત નાણા વિભાગના (ડિસેમ્બર 2021) ધ્યાન પર લાવવામાં આવી હતી. વિભાગનો જવાબ મળવાનો બાકી છે.

2.9 ઉપસંહાર

2020-21 દરમિયાન રાજ્ય સરકારે તેની મહેસૂલી આવકમાં પાછલા વર્ષની સરખામણીએ 10.28 ટકાનો ઘટાડો નોંધાવ્યો હતો. 2019-20 કરતાં 2020-21 દરમિયાન રાજ્યની બિન-કર આવકમાં 42.04 ટકાનો નોંધપાત્ર ઘટાડો થયો હતો. રાજ્યને તેના પોતાના સ્ત્રોતોમાંથી 63 ટકા આવક થતી હોઈ મોટાભાગે તેના પોતાના સ્ત્રોતોમાંથી નાણા પૂરા પડી રહેતાં હતાં.

કુલ ખર્ચની ટકાવારીની દ્રષ્ટિએ મૂડી ખર્ચ છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં સતત ઘટ્યો હતો.

ઉત્તર-પૂર્વ અને હિમાલયના રાજ્યો સિવાયના રાજ્યોની તુલનાએ, 2020-21 દરમિયાન રાજ્યનો વિકાસકીય ખર્ચ અધિક હતો જ્યારે શિક્ષણ ક્ષેત્ર અને આરોગ્ય ક્ષેત્રમાં તે ઓછો હતો.

રાજ્ય સરકાર તેના પ્રતિબદ્ધ ખર્ચના નિયંત્રણમાં સફળ રહી હતી પરંતુ સહાય પરનો ખર્ચ વધી રહ્યો હતો.

રાજ્ય સરકારે પર્યાપ્ત રોકડ સિલક હોવા છતાં, બજારમાંથી ઋણનો આશરો લીધો હતો પરિણામે રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલા રોકાણોમાં વધારો થયો હતો.

2.10 ભલામણો

- સુધારેલ લાંબા ગાળાનું રાજકોષીય ખાધના વ્યવસ્થાપનનું ટકાઉપણું પ્રાપ્ત કરવા અને ચાલુ અને સંભવિત પરતચૂકવણીની નાણાકીય જરૂરિયાતોને અનુરૂપ રાજ્યના ઋણ લેવાના નિર્ણયોમાં માર્ગદર્શન પૂરું પાડવા રાજ્ય સરકારે ઋણનું ટકાઉ માળખું વિકસાવવા માટે વિચારણા કરવી જોઈએ.
- રાજ્ય સરકારે નિષ્ક્રિય લોન ખાતાઓનું સમાયોજન/સમીક્ષા કરવી જોઈએ અને જરૂરી હોય તો, વસૂલાત અથવા માંડવાળ કરવા માટે પગલા લેવા જોઈએ.

- 15માં નાણાપંચની ભલામણ અને ભંડોળની માર્ગદર્શિકા મુજબ રાજ્ય સરકાર આપદા જોખમ પ્રબંધનના ભંડોળનું સંચાલન કરવા પગલા ભરી શકે.
- રાજ્ય સરકારે સેસ અને પેનલ્ટીની સંપૂર્ણ રકમ સંબંધિત ભંડોળમાં નિયત સમય સારણી મુજબ તબદીલ થાય તે માટે પ્રક્રિયા વિકસાવવી જોઈએ. જેથી તે ભંડોળોની પ્રવૃત્તિઓ અવરોધાય નહીં.
- રાજ્ય સરકારે સારી રીતે વિચારીને ધિરાણ પરત ચૂકવણીની વ્યૂહરચના તૈયાર કરવી જોઈએ કારણ કે કુલ ઋણનું 61 ટકા આવનારા સાત વર્ષોમાં પરત ચૂકવવાપાત્ર બનશે.

प्रकरण 3
अंदाजपत्रीय व्यवस्थापन

અસરકારક નાણાકીય વ્યવસ્થાપન એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે નીતિવિષયક સ્તરે લેવામાં આવેલા નિર્ણયોનું વહીવટી સ્તરે ભંડોળના દુર્વ્યય અથવા વિચલન વિના સફળતાપૂર્વક અમલીકરણ થાય. આ પ્રકરણ રાજ્ય સરકારની ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓની સમીક્ષા કરે છે અને 2020-21 દરમિયાન અંદાજપત્ર ઘડતરમાં પારદર્શિતાની અને તેના અમલીકરણમાં અસરકારકતા પર ટિપ્પણી રજૂ કરે છે.

૩.૧ અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા

અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની વાર્ષિક કવાયત એ જાહેર સંસાધનોના કાર્યક્ષમ ઉપયોગ માટેના વિગતવાર માર્ગદર્શન આપતું સાધન છે. અંદાજપત્રની શબ્દસૂચિ પરિશિષ્ટ ૩.૧માં આપી છે. આવતા નાણાકીય વર્ષ માટે વિભાગોને તેમના અંદાજો નક્કી કરવા માટે માર્ગદર્શન પૂરું પાડતો અંદાજપત્રનો પરિપત્ર જારી કરવાથી અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા શરૂ થાય છે, જે સામાન્ય રીતે પ્રતિ વર્ષ સપ્ટેમ્બર માસમાં જારી કરવામાં આવે છે. રાજ્યમાં અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની વિશિષ્ટ પ્રક્રિયા નીચે આલેખ ૩.૧ માં આપી છે:

આલેખ ૩.૧-અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા

CSS: કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજનાઓ; CS: કેન્દ્રીય યોજનાઓ; EAPS: બાહ્યરૂપે સહાયિત યોજનાઓ

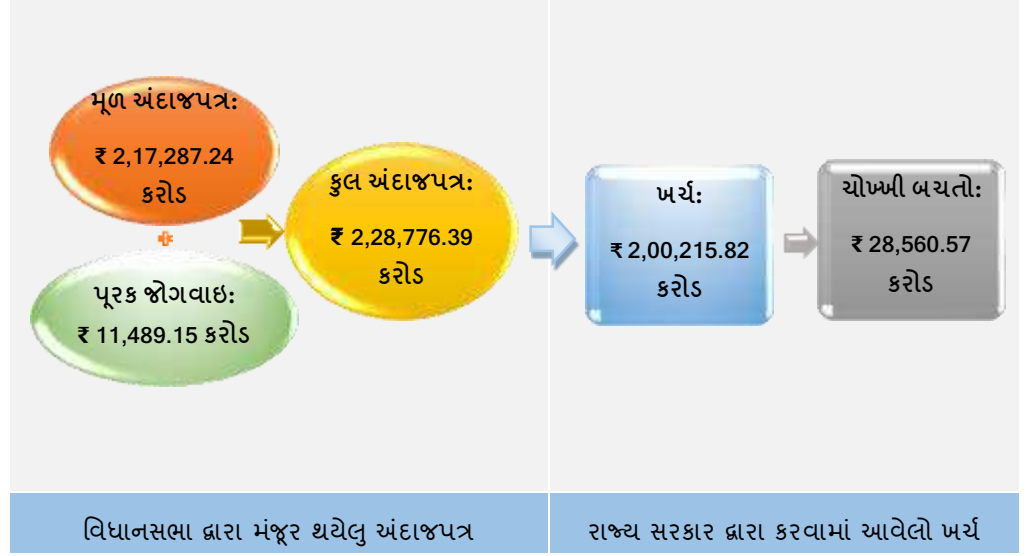
ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 મુજબ, વિધાનસભા સમક્ષ રજૂ કરવા માટે અંદાજીત આવક અને ખર્ચનું વાર્ષિક પત્રક અને ખર્ચના પૂરક અંદાજો તૈયાર કરવાની જવાબદારી નાણા વિભાગની છે. આવી તૈયારીના હેતુ માટે નાણા વિભાગ સંબંધિત તમામ વહીવટી વિભાગો પાસેથી અંદાજો નક્કી કરવા માટે આધારરૂપ સામગ્રી મેળવે છે. વિભાગના વડાઓ, તેમના તાબાના અધિકારીઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે અંદાજો તૈયાર કરે છે જેના માટે તેઓ જવાબદાર હોય છે અને નિયત તારીખ સુધીમાં સચિવાલયના યોગ્ય વહીવટી વિભાગમાં મોકલે છે. નાણા વિભાગ સરકાર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલા અંદાજોનું એકત્રીકરણ કરે છે. આ કવાયતમાં આવક અંદાજવામાં અને ખર્ચની ધારણા કરવામાં અત્યંત દુરંદેશીની જરૂર પડે છે. અંદાજો શક્ય હોય ત્યાં સુધી વાસ્તવિકની નજીક અને ચોક્કસ હોવા જોઈએ. પ્રત્યેક બાબતની જોગવાઈ, અગાઉના વર્ષની પાછલી બાકી સહિત વર્ષ દરમિયાન યોગ્ય મંજૂરી હેઠળ ખરેખર ચૂકવણી અથવા અપેક્ષિત ખર્ચ પર આધારિત હોવી જોઈએ અને વર્ષને લગતી જવાબદારીઓ પૂરતી સીમિત ન હોવી જોઈએ.

રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતા બધા જ ખર્ચ માટે વિધાનસભાની મંજૂરી અનિવાર્ય હોય છે. વિનિયોગ વિધેયક એ એક પ્રકારનું નાણા વિધેયક છે, જે એક વર્ષ દરમિયાનના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સરકારને સંચિત નિધિમાંથી ભંડોળ ઉપાડવાની મંજૂરી આપે છે. બંધારણની કલમ 204 અનુસાર, વિધાનસભામાંથી મંજૂરી મળ્યા બાદ જ સરકાર સંચિત નિધિમાંથી નાણા ઉપાડી શકે છે. બંધારણની કલમ 205 અનુસાર, ખર્ચના પૂરક પત્રકોમાં આના વિનિયોગનો સમાવેશ થાય છે: (i) સરકાર દ્વારા મંજૂર થયેલ ખર્ચને પહોંચી વળવા આકસ્મિક ભંડોળમાંથી મળેલ અધિકૃત પેશગીઓની વિધાનસભામાંથી મંજૂરી મળવાની અપેક્ષાએ પરત ચૂકવણી, (ii) ચાલુ વર્ષના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં જેનો પહેલેથી સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તેવી વસ્તુઓ માટેની વધુ જોગવાઈની જરૂરિયાત, (iii) 'નવો ખર્ચ' જેના માટે વિધાનસભાની વિશિષ્ટ મંજૂરીની જરૂરિયાત છે, અને (iv) જેના માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તેવા હિસાબોમાં સમાયોજન. વિધાનસભાની મંજૂરી બાદ ખર્ચનું પૂરક પત્રક પૂરક અનુદાન બને છે.

પૂરક અનુદાન ઉપરાંત, અનુદાનની અંદર પુનઃફાળવણી કરવા માટે પણ પુનર્વિનિયોગનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. પુનર્વિનિયોગ એ, સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા, એ જ અનુભાગની (મહેસૂલ-મતપાત્ર, મહેસૂલ-બિન-મતપાત્ર, મૂડી-મતપાત્ર, મૂડી-બિન-મતપાત્ર) અંદર અનુદાન અથવા વિનિયોગના કોઈ એક એકમ હેઠળના અધિક ખર્ચને પહોંચી વળવા વિનિયોગના બીજા એકમની બચતોની તેમાં કરાયેલી તબદીલી છે.

2020-21ના વિનિયોગ હિસાબો મુજબ, રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર થયેલ કુલ રકમ (મૂળ અને પૂરક જોગવાઈઓ બન્ને), કરવામાં આવેલો ખર્ચ અને 2020-21 દરમિયાન થયેલી બચતો નીચે આલેખ 3.2માં દર્શાવ્યા છે:

આલેખ ૩.૨: ૨૦૨૦-૨૧ માટે ગુજરાતના અંદાજપત્રનો અને ખર્ચનો સારાંશ

૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગોમાંથી ૧૭૩માં થયેલી ₹ ૩૦,૨૭૯.૦૯ કરોડની એકંદર બચતને ૧૮૯માંથી ૬ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં થયેલા ₹ ૧,૭૧૮.૫૨ કરોડના વધારાને બાદ કરવાને પરિણામે વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ₹ ૨૮,૫૬૦.૫૭ કરોડની ચોખ્ખી બચત રહી હતી.

૩.૧.૧ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન કુલ જોગવાઈઓ, ખર્ચ અને બચતોનો સારાંશ

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ, ચૂકવણીઓ અને બચતો/વધારો તેના આગળ મતપાત્ર/બિન-મતપાત્રમાં વિભાજન સાથેના સારાંશની સ્થિતિ નીચે દર્શાવ્યા મુજબ છે:

કોઠો ૩.૧: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ, ચૂકવણીઓ અને બચતો/વધારો

(₹ કરોડમાં)

પ્રકાર	કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ		ચૂકવણીઓ		બચત	
	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર
કુલ	૧,૮૫,૯૯૬.૭૪	૪૨,૭૭૯.૬૫	૧,૫૭,૭૨૧.૭૦	૪૨,૪૯૪.૧૨	૨૮,૨૭૫.૦૪	૨૮૫.૫૩

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

૩.૧.૨ મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્ર ચૂકવણીઓ

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન કુલ ચૂકવણીઓનું મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્રમાં વિભાજન અને છેલ્લા પાંચ વર્ષના (૨૦૧૬-૨૧) વલણનું વિશ્લેષણ નીચે દર્શાવ્યું છે:

કોઠો ૩.૨: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય ચૂકવણીઓ અને બચતો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	ચૂકવણીઓ		બચતો			
	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	ટકાવારી	બિન-મતપાત્ર	ટકાવારી
2016-17	1,09,654.59	27,110.80	19,041.15	17.36	4,544.52	16.76
2017-18	1,28,110.06	32,953.02	19,301.35	15.07	2,606.88	7.91
2018-19	1,44,463.86	36,015.81	19,732.04	13.66	364.25	1.01
2019-20	1,48,754.75	39,524.20	25,852.54	17.38	139.73	0.35
2020-21	1,57,721.70	42,494.12	28,275.04	17.93	285.53	0.67

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપર કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્ર બાબતો હેઠળ અંદાજપત્રીય ચૂકવણીઓ વધતી રહી છે. એ જ રીતે, છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન મતપાત્ર વિભાગો હેઠળની બચતોએ પણ વધારાનું વલણ દર્શાવ્યું છે.

જુદા જુદા અનુદાનો હેઠળ બચતો/વધારાનું વિશ્લેષણ ફકરા ૩.૩માં આપ્યું છે.

૩.૧.૩ જેન્ડર અંદાજપત્ર

ટકાઉ વિકાસના ધ્યેયોની (Sustainable Development Goals (SDGs)) સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની કાર્યસૂચી ૨૦૩૦ એ ગરીબી હટાવવી, પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવું અને તમામ લોકો શાંતિ અને સમૃદ્ધિ માણી શકે તેવાં કાર્ય કરવા માટેની વૈશ્વિક હાકલ છે. ૧૭ SDGs માંથી, ધ્યેય ૫નું લક્ષ્ય, સ્ત્રીઓ અને બાળકીઓ સામેના તમામ પ્રકારના ભેદભાવનો અંત લાવીને જાતીય સમાનતા હાંસલ કરવાનો અને તમામ સ્ત્રીઓનું સશક્તિકરણ કરવાનું છે. જાતીય સમાનતા એ માત્ર મૂળભૂત માનવ અધિકાર નથી, પણ ટકાઉ ભવિષ્ય માટે તે અતિ મહત્વની છે. રાજ્ય સરકારે જાતીય સમાનતા સહિત ૧૭ SDGsને આવરી લઈને "ગુજરાત ટકાઉ દૂરદર્શિતા દસ્તાવેજ ૨૦૩૦ (Gujarat Sustainable Vision Document)" પહેલેથી તૈયાર કરેલ છે. સ્ત્રીઓના સશક્તિકરણ અને જાતીય સમાનતાના ઇચ્છિત પરિણામ મેળવવા માટે, રાજ્ય સરકાર સ્ત્રીઓ અને બાળકીઓના વિકાસ માટે ઘણી યોજનાઓનો અમલ કરી રહી છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫થી, રાજ્ય સરકાર સ્ત્રી-લક્ષી નાણાકીય ફાળવણીઓનો સમાવેશ કરતું "જેન્ડર અંદાજપત્ર" પ્રકાશિત કરી રહી છે.

કોઠો ૩.૩ છેલ્લા પાંચ વર્ષ (૨૦૧૬-૨૧) દરમિયાન જેન્ડર અંદાજપત્ર હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી ફાળવણીઓની વિગતો દર્શાવે છે જ્યારે, આલેખ ૩.૩ એ જ સમયગાળા દરમિયાન કુલ અંદાજપત્ર અને રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે જેન્ડર અંદાજપત્રની ટકાવારીની ઝલક આપે આપે છે.

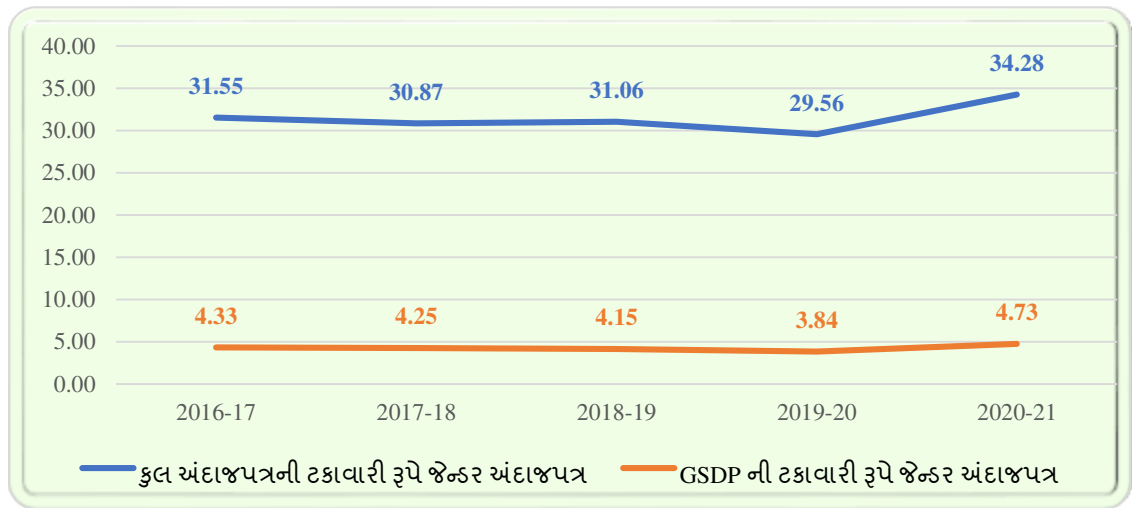
કોઠો ૩.૩: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન જેન્ડર અંદાજપત્ર હેઠળ ફાળવણી

(₹ કરોડમાં)

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
જેન્ડર અંદાજપત્ર	50,584.57	56,491.89	62,302.93	63,341.07	78,418.48
કુલ અંદાજપત્ર	1,60,351.05	1,82,971.32	2,00,575.97	2,14,271.22	2,28,776.39
રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન	11,67,156	13,29,095	15,02,899	16,49,505	16,58,865

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

આલેખ ૩.૩: કુલ અંદાજપત્ર અને રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે જેન્ડર અંદાજપત્ર

જોઈ શકાય છે એ મુજબ, જેન્ડર અંદાજપત્ર હેઠળની ફાળવણી ૨૦૧૬-૧૭માં ₹ ૫૦,૫૮૪.૫૭ કરોડ હતી તે વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ₹ ૭૮,૪૧૮.૪૮ કરોડ થઈ હતી. કુલ અંદાજપત્રની ટકાવારી રૂપે, જેન્ડર અંદાજપત્રનો હિસ્સો ૨૦૧૯-૨૦માં ૨૯.૫૬ ટકા હતો તે વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ૩૪.૨૮ ટકા થયો હતો. એ જ રીતે, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં પણ તેનો હિસ્સો ૨૦૧૯-૨૦માં ૩.૮૪ ટકા હતો તે વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ૪.૭૩ ટકા થયો હતો.

ગુજરાત સરકારના મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ (WCD) હેઠળનું જેન્ડર રિસોર્સ સેન્ટર, જેન્ડર અંદાજપત્રના દસ્તાવેજમાં જુદા જુદા વિભાગો દ્વારા અમલમાં મુકાતી યોજનાઓનું સંકલન કરવા માટે જવાબદાર છે. જેન્ડર અંદાજપત્રના દસ્તાવેજમાં યોજનાઓને ક, ખ અને ગ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.

- વર્ગ ક - ૧૦૦ ટકા મહિલા-લક્ષી યોજનાઓ
- વર્ગ ખ - જોગવાઈના ૩૦-૯૯ ટકા જેટલો મહિલા-લક્ષી ઘટક ધરાવતી યોજનાઓ
- વર્ગ ગ - ૩૦ ટકા કરતાં ઓછા મહિલા-લક્ષી ઘટકવાળી અન્ય યોજનાઓ

જોગવાઈની સામે કરવામાં આવેલા ખર્ચની વિગતો અંદાજપત્રના દસ્તાવેજ કે કોઈ અલગ પ્રકાશનમાં પણ ઉપલબ્ધ નથી. જુદા જુદા વિભાગોના અંદાજપત્રીય અંદાજો સાથે જેન્ડર અંદાજપત્રમાં વિવિધ યોજનાઓના મેપીંગની વિગતો મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગમાંથી મંગાવવામાં આવી હતી. જરૂરી માહિતી ઓડિટને પૂરી પાડવામાં આવી ન હતી, જેના અભાવે ખરેખર ખર્ચની ખાતરી કરી શકાઈ ન હતી.

જેન્ડર અંદાજપત્રમાં દર્શાવેલી પ્રત્યેક જોગવાઈની સામે કરવામાં આવેલા ખર્ચની દેખરેખ માટે મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગે પગલા લેવાની જરૂર છે.

3.2 વિનિયોગ હિસાબો

વિનિયોગ હિસાબો ભારતના બંધારણની કલમ 204 અને 205 હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલા વિનિયોગ અધિનિયમને સંલગ્ન અનુસૂચિઓમાં નિર્દિષ્ટ જુદા જુદા હેતુઓ માટેની મતપાત્ર અનુદાનો અને બિન-મતપાત્ર વિનિયોગોની રકમોની તુલનાએ નાણાકીય વર્ષ માટે સરકારના ખર્ચની વિગતો પુરી પાડે છે. આ હિસાબો મૂળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ, પૂરક અનુદાનો, બચતો, પરતસોંપણીઓ અને પુનર્વિનિયોગ પૃથક રૂપે દર્શાવે છે અને વિનિયોગ અધિનિયમ દ્વારા અધિકૃત થયા હોય તેની સામે જુદી જુદી નિર્દિષ્ટ સેવાઓ પરના ખરેખર મૂડી અને મહેસૂલી ખર્ચ દર્શાવે છે. વિનિયોગ હિસાબો, આથી, નાણાકીય હિસાબોના પૂરક બને છે.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા વિનિયોગનું ઓડિટ એ સુનિશ્ચિત કરવા માગે છે કે જુદા જુદા અનુદાનોમાંથી ખરેખર કરવામાં આવેલો ખર્ચ વિનિયોગ અધિનિયમ હેઠળ આપવામાં આવેલી અધિકૃતતા મુજબ હતો અને બિન-મતપાત્ર ખર્ચ પણ તે અંગેની બંધારણની જોગવાઈઓ મુજબ જ કરવામાં આવ્યો હતો. તે એ પણ સુનિશ્ચિત કરે છે કે આ રીતે કરવામાં આવેલો ખર્ચ કાયદો, સંબંધિત નિયમો, નિયમનો અને સૂચનાઓ સાથે સુસંગત છે.

3.3 અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની સંપૂર્ણતા પર ટિપ્પણી

3.3.1 કાયદાકીય સત્તા વિના કરવામાં આવેલો ખર્ચ

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 અનુસાર, અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના અથવા પૂરક અનુદાન/વિનિયોગની અપેક્ષાએ અથવા પુનર્વિનિયોગ દ્વારા ભંડોળની જોગવાઈ વિના કોઈ પણ સદર હેઠળ ખર્ચ કરી શકાય નહીં.

કોઠા 3.4માં આપેલી વિગતો મુજબ, ઓડિટ ચકાસણીમાં ત્રણ કિસ્સાઓમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે 2020-21 દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ₹ એક કરોડ કરતાં અધિક ખર્ચ (કુલ ₹ 8.11 કરોડ) કરવામાં આવ્યો હતો:

કોઠો ૩.૪: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિનાના ખર્ચનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

અનુદાન/વિનિયોગ	વર્ણન	ખર્ચ	યોજનાઓ/ પેટા-સદરોની સંખ્યા
૨૦	નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વિસીંગ	૮.૧૧	૦૩
કુલ		૮.૧૧	

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

૨૦૨૦-૨૧માં અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે હિસાબી સદરો નીચે મુજબ હતાં.

કોઠો ૩.૫: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના કરવામાં આવેલો ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં. અને હિસાબી સદરો જેમાં અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો	જોગવાઈ વિના ખર્ચ
૧	૨૦-૬૦૦૪-૦૧-૧૦૨-૦૧ નાની બચતની વસૂલાતનો હિસ્સો	૨.૭૬
૨	૨૦-૬૦૦૪-૦૨-૧૦૪-૦૧ ૯માં નાણા પંચની ભલામણો તરીકે એકીકૃત રાજ્ય આયોજન લોન	૨.૮૩
૩	૨૦-૬૦૦૪-૦૭-૧૦૨-૦૧ રાષ્ટ્રીય લોન સ્કોલરશીપ યોજના.	૨.૫૨

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ખર્ચ એ નાણાકીય નિયમનો અને વિધાનસભાની મરજીનું પણ ઉલ્લંઘન છે. આ બાબત સરકારના વિભાગોમાં નાણાકીય શિસ્તનો અભાવ પણ દર્શાવે છે.

૩.૩.૨ બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઈ

પૂરક જોગવાઈ અધિકૃત કુલ મૂળ જોગવાઈના વધારા રૂપે હોય છે અને મૂળ જોગવાઈ મેળવવામાં આવે છે એ જ રીતે તે મેળવવામાં આવે છે.

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન, અનુદાનના બે વિભાગોમાં એકંદરે ₹ ૩૫૬.૦૬ કરોડની પૂરક જોગવાઈ (દરેક કિસ્સામાં ₹ ૧૦ કરોડ અથવા વધુ) કરવામાં આવી હતી, જે બિનજરૂરી પુરવાર થઈ હતી. કોઠા ૩.૬માં આપેલી વિગતો મુજબ આ બે કિસ્સાઓમાં કરવામાં આવેલો ખર્ચ મૂળ જોગવાઈના સ્તર સુધી પણ પહોંચી શક્યો ન હતો.

કોઠો ૩.૬: બિનજરૂરી પુરવાર થયેલી પૂરક જોગવાઈ (દરેક કિસ્સામાં ₹ 10 કરોડ અથવા વધુ)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાનનો નંબર અને નામ	મૂળ જોગવાઈ	ખરેખર ખર્ચ	મૂળ જોગવાઈમાંથી બચત	બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઈ
મહેસૂલ - મતપાત્ર					
1	05-સહકાર	94.60	56.51	38.09	32.80
2	20-નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વિસીંગ	2,534.09	2,262.61	271.48	323.26
	કુલ	2,628.69	2,319.12	309.57	356.06

સ્રોત: 2020-21 માટેના વિનિયોગ હિસાબો

૩.૩.૩ ભંડોળનો બિનજરૂરી પુનર્વિનિયોગ

પુનર્વિનિયોગ એ જેમાં બચતની ધારણા હોય તેવા વિનિયોગના એક એકમમાંથી તેના બીજા એકમમાં, જેમાં અધિક ભંડોળની જરૂર વર્તાતી હોય તેમાં ભંડોળની તબદીલી છે.

પરિશિષ્ટ ૩.૨માં આપેલી વિગતો મુજબ, 14 પેટા-સદરોમાં, ₹ 111.60 કરોડનો પુનર્વિનિયોગ બિનજરૂરી પુરવાર થયો હતો અને ₹ 97.62 કરોડની બચતમાં (દરેક કિસ્સામાં ₹ 10 લાખથી વધુ) પરિણમ્યો હતો.

જેના માટે પુનર્વિનિયોગનો આશરો લેવામાં આવ્યો હતો તે, ₹ 97.62 કરોડની નોંધપાત્ર બચત દર્શાવે છે કે, અંદાજપત્રીય ફાળવણીનું આયોજન અને તેની દેખરેખ તથા તેનો ઉપયોગ કરવામાં રાજ્ય સરકાર નબળી પડી છે.

૩.૩.૪ વણવપરાયેલી જોગવાઈઓ અને પરતસોંપણી કરેલા વિનિયોગો અને/અથવા મોટી બચતો/પરતસોંપણીઓ

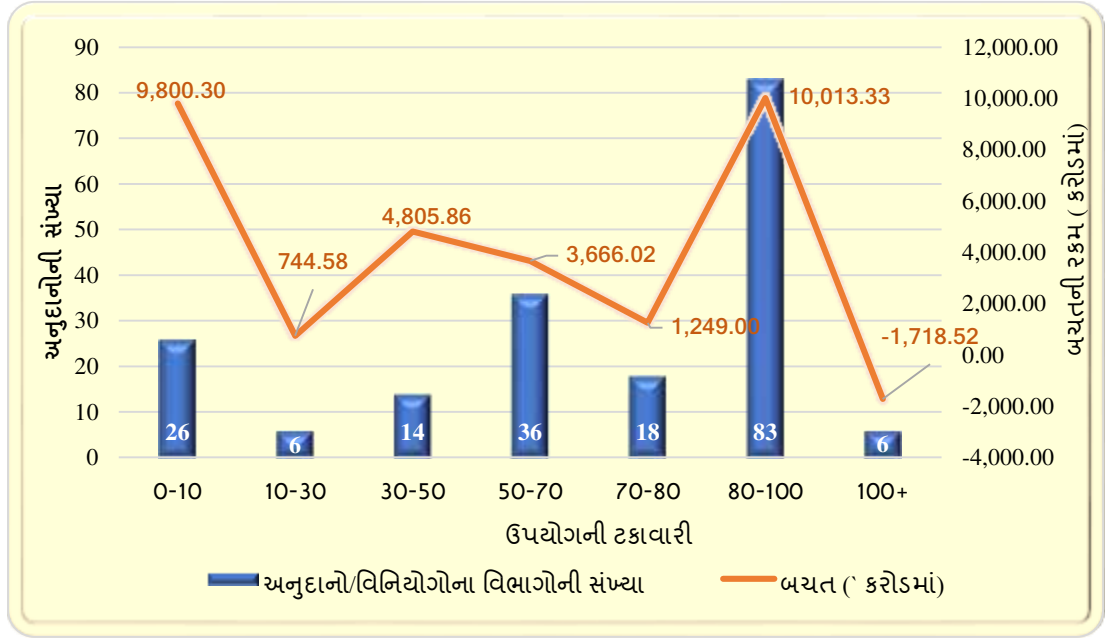
૩.૩.૪.૧ અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓના અલ્પ ઉપયોગના કારણે નોંધપાત્ર બચતો

ગુજરાત સરકારના 27 વિભાગો દ્વારા સંચાલન કરવામાં આવતા અનુદાનો માટે 108 માંગણીઓ હતી જે 2020-21 દરમિયાન 189 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં¹ પરિણમી હતી.

2020-21 દરમિયાન 189 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 173માં ₹ 30,279.09 કરોડની એકંદર કુલ બચતો થઈ હતી, જેમાંથી 46 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં અંદાજપત્રીય ફાળવણીના 50 ટકા કરતા ઓછા વપરાશ દર્શાવ્યો હતો. બચતોના હિસાબે બનાવેલા જૂથ મુજબ અનુદાનો/વિનિયોગોની વહેંચણી નીચે મુજબ છે.

¹ અનુદાન (મહેસૂલ મતપાત્ર અને મૂડી મતપાત્ર), વિનિયોગ (મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર અને મૂડી બિન-મતપાત્ર)

આલેખ ૩.૪: અનુદાન/વિનિયોગનો વિભાગ-વાર ઉપયોગ

189 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 23માં 2020-21 દરમિયાન અંદાજપત્રીય ફાળવણી ₹ એક કરોડ કરતાં અધિક હતી અને અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં ઓછો હતો. જ્યારે ચાર અનુદાનો/વિનિયોગોએ છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2016-21) દરમિયાન સતત ઓછો ઉપયોગ દર્શાવ્યો હતો ત્યારે પાંચ અનુદાનો/વિનિયોગોએ છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાંથી ચારમાં ઓછો વપરાશ દર્શાવ્યો હતો (કોઠી ૩.7).

કોઠી: ૩.7: અનુદાન/વિનિયોગોના વિભાગો જેમાં અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં ઓછો હતો

ક્રમાંક	અનુદાન/વિનિયોગનો વિભાગ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	વર્ષોની સંખ્યા ²	અંદાજપત્ર 2020-21	કુલ અંદાજપત્ર (5 વર્ષ)
		(ટકામાં)						(₹ કરોડમાં)	
1	0002-કૃષિ મૂડી મતપાત્ર	16.05	0.00	0.00	0.00	33.00	5	100.00	426.00
2	0006- મસ્ત્યોદ્યોગ મૂડી મતપાત્ર	11.57	35.90	9.34	0.50	5.95	5	150	979.25
3	0011-ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગ. મહેસૂલ મતપાત્ર	63.26	87.16	62.73	40.06	40.07	2	7.78	24.92
4	0019-નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ. મહેસૂલ મતપાત્ર	0.89	0.59	0.69	0.86	0.80	5	9594.23	34689.17
5	0021-અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતો વિભાગો મહેસૂલ મતપાત્ર	88.11	87.71	54.55	59.91	37.88	1	57.55	142.92

² વર્ષોની સંખ્યા જેમાં અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં નીચે હતો.

ક્રમાંક	અનુદાન/વિનિયોગનો વિભાગ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	વર્ષોની સંખ્યા ²	અંદાજપત્ર 2020-21	કુલ અંદાજપત્ર (5 વર્ષ)
		(ટકામાં)						(₹ કરોડમાં)	
6	0034- આર્થિક સલાહ અને આંકડાશાસ્ત્ર મહેસૂલ મતપાત્ર	95.94	98.67	83.80	99.04	46.57	1	111.19	265.72
7	0048-લેખનસામગ્રી અને છાપકામ મૂડી મતપાત્ર	96.67	76.73	99.65	98.88	0.00	1	2.66	16.48
8	0049-ઉદ્યોગો મૂડી મતપાત્ર	33.33	66.24	98.67	37.24	29.37	3	883.16	1757.82
9	0050- ખાણ અને ખનીજો મૂડી મતપાત્ર	49.02	39.22	100	0.00	0.00	4	7.81	22.62
10	0056-શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ મહેસૂલ મતપાત્ર	71.48	62.66	30.24	23.18	29.91	3	25.31	90.49
11	0057-શ્રમ અને રોજગાર મૂડી મતપાત્ર	27.84	45.71	15.16	16.45	9.11	5	72	198.40
12	0065-નર્મદા વિકાસ યોજના. મૂડી મતપાત્ર	86.66	94.66	67.08	65.62	48.98	1	4599.99	14260.38
13	0071-ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ મહેસૂલ મતપાત્ર	85.87	72.78	47.51	41.73	49.43	3	2484.65	8781.82
14	0073-પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મૂડી મતપાત્ર	66.11	21.45	1.42	0.00	0.00	4	1.31	10.21
15	0075-બંદરો અને પરિવહન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મૂડી મતપાત્ર	02.44	100	39.84	75.17	13.04	3	20.01	704.46
16	0082-મહેસૂલ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મહેસૂલ મતપાત્ર	56.12	31.60	84.95	45.73	23.84	3	2.09	12.43
17	0084-બિન-રહેણાંક મકાન મૂડી મતપાત્ર	37.37	50.83	53.29	42.61	33.68	3	1372.21	5372.78
18	0084-બિન-રહેણાંક મકાન મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	72.87	81.97	54.40	27.00	43.08	2	1.27	05.01
19	0085-રહેણાંક મકાન મૂડી મતપાત્ર	80.37	78.19	54.99	39.78	42.34	2	207.98	796.02
20	0088-માર્ગ અને મકાન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ. મૂડી બિન-મતપાત્ર	0.00	0.00	41.11	97.78	0.00	4	5	10.27
21	0093-અનુસૂચિત જનજાતિઓનું કલ્યાણ મૂડી મતપાત્ર	78.79	43.11	9.35	32.31	6.04	4	61.81	139.24
22	0096-આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	127.50	97.17	56.06	41.10	42.28	2	7.1	24.95
23	0106-મહિલા અને બાળ કલ્યાણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મૂડી મતપાત્ર	44.56	25.25	38.36	99.59	10.12	4	93.06	261.99

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરાંત, પરિશિષ્ટ ૩.૩માં દર્શાવ્યા મુજબ, ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી ૧૭૩માં ₹ ૩૦,૨૭૯.૦૯ કરોડની થયેલી એકંદર બચતમાંથી ₹ ૨૯,૫૭૯.૧૦ કરોડની રકમની ૯૭.૬૯ ટકા જેટલી બચત (પ્રત્યેક કિસ્સામાં ₹ ૫૦ કરોડ અને વધુ) ૫૯ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં થઈ હતી.

આ સ્થિતિમાં ઝડપી સુધારાત્મક પગલા લેવાનું શરૂ કરી શકાય એ માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા બારીકાઈથી સમીક્ષા કરવી જોઈએ.

૩.૩.૪.૨ નોંધપાત્ર પરત ચૂકવણીઓ

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, ૧૯૮૩ના ફકરા ૧૦૩ મુજબ, નિયંત્રણ અધિકારીઓએ તમામ અપેક્ષિત બચતો સંપૂર્ણ માહિતી અને કારણો સહિત વહીવટી વિભાગને જણાવવી જોઈએ.

૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી, ૫૩માં, મૂળ જોગવાઈ અથવા પૂરક જોગવાઈનો મોટો હિસ્સો વર્ષ દરમિયાન જરૂરી/ઉપયોગમાં આવ્યો ન હતો જે માર્ચ ૨૦૨૧ના અંતે દરેક અનુદાનમાં ₹ ૫૦ કરોડ અને વધુની નોંધપાત્ર પરતસોંપણીમાં પરિણમ્યો હતો જે કોઠા ૩.૮ની વિગતો મુજબ છે.

કોઠો ૩.૮: માર્ચ ૨૦૨૧ના અંતે ₹ ૫૦ કરોડ કરતાં અધિક ભંડોળની પરતસોંપણીની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મૂળ	પૂરક	કુલ જોગવાઈ	ખરેખર ખર્ચ	બચત (-) /અધિક (+)	પરતસોંપણી ની રકમ
1	0002-RV	3808.89	0	3808.89	3228.77	(-)580.12	579.37
2	0004-RV	885.44	0	885.44	725.45	(-)159.99	133.46
3	0006-RV	418.79	0	418.79	301.73	(-)117.06	117.06
4	0016-RV	349.12	0	349.12	258.72	(-)90.40	90.38
5	0018-RV	11,830.20	204.51	12,034.71	10,987.38	(-)1,047.33	1,054.05
6	0019-RV	9,594.23	0	9,594.23	76.67	(-)9,517.56	9,516.25
7	0022-RV	848.60	340.23	1,188.83	1,050.92	(-)137.91	65.85
8	0034-RV	111.19	0	111.19	51.78	(-)59.41	59.41
9	0040-RV	2,339.66	0	2,339.66	1,945.56	(-)394.10	358.58
10	0043-RV	5,833.40	0	5,833.40	5,079.84	(-)753.56	749.58
11	0050-RV	249.70	0	249.70	177.32	(-)72.38	72.37
12	0057-RV	996.51	0	996.51	760.82	(-)235.69	228.09
13	0060-RV	995.47	0	995.47	854.43	(-)141.04	130.87
14	0066-RV	1,343.52	0	1,343.52	1,145.27	(-)198.25	210.32
15	0070-RV	3,433.42	238.70	3,672.13	3,606.66	(-)65.47	65.43
16	0071-RV	2,484.66	0	2,484.66	1,228.15	(-)1,256.51	1,256.50
17	0072-RV	140.78	0	140.78	81.61	(-)59.17	59.17
18	0074-RV	633.19	0	633.19	539.02	(-)94.17	93.92
19	0077-RV	327.80	0	327.80	229.44	(-)98.36	93.34
20	0078-RV	599.35	0	599.35	482.00	(-)117.35	111.28
21	0079-RV	2,752.23	1,485.59	4,237.82	4,137.51	(-)100.31	97.61
22	0086-RV	3,532.87	0	3,532.87	3,343.65	(-)189.22	358.65
23	0092-RV	2,155.80	124.46	2,280.26	2,028.00	(-)252.26	246.83

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મૂળ	પૂરક	કુલ જોગવાઈ	ખરેખર ખર્ચ	બચત (-) /અધિક (+)	પરતસોંપણી ની રકમ
24	0093-RV	553.39	0	553.39	472.86	(-)80.53	79.88
25	0095-RV	4,517.03	0	4,517.03	3,846.59	(-)670.44	652.34
26	0096-RV	9,110.46	0	9,110.46	7,601.75	(-)1,508.71	1,458.84
27	0098-RV	411.75	0	411.75	260.44	(-)151.31	172.75
28	0102-RV	9,666.11	0	9,666.11	8,018.99	(-)1,647.12	1,647.14
29	0106-RV	2,246.75	980.65	3,227.40	3,154.58	(-)72.82	72.23
30	0108-RV	951.82	0	951.82	607.19	(-)344.63	344.64
31	0002-CV	100.00	0	100.00	33.00	(-)67.00	67.00
32	0005-CV	98.68	64.80	163.48	86.19	(-)77.29	78.30
33	0006-CV	150.00	0	150.00	8.93	(-)141.07	141.07
34	0009-CV	552.78	0	552.78	301.40	(-)251.38	251.38
35	0013-CV	3,117.85	0	3,117.85	3,036.28	(-)81.57	69.96
36	0035-CV	1069.36	0	1069.36	697.62	(-)371.74	366.40
37	0039-CV	850.48	0	850.48	684.00	(-)166.48	165.11
38	0046-CV	832.09	0	832.09	517.00	(-)315.09	315.09
39	0049-CV	883.16	0	883.16	259.35	(-)623.81	623.81
40	0051-CV	438.00	0	438.00	291.20	(-)146.80	146.80
41	0057-CV	72.00	0	72.00	6.56	(-)65.44	65.44
42	0065-CV	4,600.00	0	4,600.00	2,253.09	(-)2,346.91	2,348.92
43	0066-CV	4,317.20	0	4,317.20	2,857.11	(-)1,460.09	1,456.85
44	0067-CV	3,190.00	0	3,190.00	2,967.34	(-)222.66	222.66
45	0074-CV	524.26	0	524.26	470.66	(-)53.60	53.59
46	0084-CV	1,372.22	0	1,372.21	462.19	(-)910.02	893.44
47	0085-CV	207.98	0	207.98	88.07	(-)119.91	117.13
48	0087-CV	304.33	0	304.33	175.63	(-)128.70	128.66
49	0092-CV	618.56	0	618.56	524.21	(-)94.35	94.35
50	0093-CV	61.82	0	61.82	3.74	(-)58.08	58.08
51	0095-CV	876.09	0	876.09	663.01	(-)213.08	228.59
52	0096-CV	4,375.51	0	4,375.51	3,788.06	(-)587.45	700.31
53	0106-CV	93.06	0	93.06	9.42	(-)83.64	83.64
Total		1,11,827.56	3,438.94	1,15,266.50	86,467.16	(-)28,799.34	28,852.77

સ્રોત: 2020-21 માટેના વિનિયોગ હિસાબો; RV: મહેસૂલ મતપાત્ર, RC: મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર, CV: મૂડી મતપાત્ર

ઉપરાંત, 53માંથી ત્રણ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં કરેલી ₹ 393.77 કરોડની પૂરક જોગવાઈ બિનજરૂરી પૂરવાર થઈ હતી, કારણ કે આ ત્રણ અનુદાનો/વિનિયોગોમાંથી ₹ 1,379.17 કરોડની પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી.

કેટલાક વિભાગો દ્વારા માંગણી કરીને મેળવવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ ખરેખર જરૂરિયાત કરતાં ઘણી વધારે હતી અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં તેમની અસમર્થતા અન્ય પ્રાથમિકતાવાળા ક્ષેત્રોને સંસાધનોની ફાળવણીથી વંચિત રાખે છે અને જાહેર નાણા પર વિધાનસભાનાં નિયંત્રણને બિન-અસરકારક બનાવે છે.

૩.૩.૫ અધિક ખર્ચ અને તેનું નિયમિતીકરણ

ભારતના બંધારણની કલમ ૨૦૫ અનુસાર, રાજ્ય સરકાર સંચિત નિધિમાંથી કોઈ નાણા ઉપાડી શકે નહીં સિવાય કે તેના માટે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા કાયદા હેઠળ વિનિયોગ કરવામાં આવ્યો હોય.

૩.૩.૫.૧ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અધિક ખર્ચ

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન, છ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં ₹ ૧,૭૧૮.૫૨ કરોડનો અધિક ખર્ચ થયો હતો જે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા નિયમિત કરાવવો જરૂરી હતો (કોઠો ૩.૯).

કોઠો ૩.૯: નિયમિત કરાવવો જરૂરી એવો ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન જોગવાઈ કરતાં થયેલો અધિક ખર્ચ (₹ કરોડમાં)

અનુદાન નં.	અનુદાનનું નામ	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	અધિક ખર્ચ
મહેસૂલ મતપાત્ર				
૯	શિક્ષણ	૩૦,૨૧૪.૩૭	૩૧,૪૩૩.૦૪	૧,૨૧૮.૬૭
૭૩	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૮૫૬.૧૭	૧,૩૫૨.૬૨	૪૯૬.૪૫
મૂડી બિન-મતપાત્ર				
૨૦	નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વિસીંગ	૧૭,૯૧૯.૨૭	૧૭,૯૨૨.૪૫	૩.૧૮
૬૬	સિંચાઈ અને જમીન સંરક્ષણ	૧૨૦.૦૦	૧૨૦.૧૭	૦.૧૭
૯૬	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	૦.૬૦	૦.૬૨	૦.૦૨
મૂડી મતપાત્ર				
૮૮	માર્ગ અને મકાન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૩.૭૨	૩.૭૫	૦.૦૩
કુલ		૪૯,૧૧૪.૧૩	૫૦,૮૩૨.૬૫	૧,૭૧૮.૫૨

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

જોગવાઈ કરતાં વધારે ખર્ચ અંદાજપત્રીય અને નાણાકીય નિયંત્રણની પદ્ધતિને બિન-અસરકારક બનાવે છે અને જાહેર સંસાધનોના વ્યવસ્થાપનમાં નાણાકીય અશિસ્તને પ્રોત્સાહન આપે છે.

૩.૩.૫.૨ કેટલાક અનુદાનોમાં સતત વધારો

દર વર્ષે થતો અધિક ખર્ચ દર્શાવે છે કે વિભાગનું અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ બિનઅસરકારક છે અને અંદાજપત્રીય અંદાજો વાસ્તવિક રીતે તૈયાર કરવામાં આવતા નથી. આવા વારંવારના અધિક ખર્ચ રાજ્ય વિધાનસભાની મરજીના ઉલ્લંઘન રૂપ છે. વસ્તુતઃ, વિધાનસભાની આગોતરી મંજૂરી વિના એક રૂપિયાનો પણ ખર્ચ કરી શકાય નહીં અને આથી, આ બાબતને ગંભીરતાથી લેવી જોઈએ.

ઉપરાંત, જાહેર હિસાબ સમિતિએ પણ અધિક ખર્ચના કિસ્સાઓ ઓછામાં ઓછા કરવા માટે ભલામણ કરી હતી.

ઓડિટે, જોકે, અનુદાન નં. 73માં (મહેસૂલ મતપાત્ર) 2012-13થી સતત વધારો જોયો હતો, કોઠા 3.10માં આપેલી વિગતો મુજબ છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન અધિક, અંદાજપત્ર તૈયાર કરતી વખતે કરેલ અયોગ્ય અંદાજોના કારણે હતો:

કોઠો 3.10: સતત વધારો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન/વિનિયોગનું વર્ણન	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
1.	અનુદાન નં. 73 – પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ (મહેસૂલ મતપાત્ર)					
	અનુદાન	774.82	800.15	703.07	790.19	856.17
	ખર્ચ	897.06	1,127.87	1,463.84	1,347.89	1,352.62
	અધિક	122.24	327.72	760.77	557.70	496.45

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

‘પંચાયતના કર્મચારીઓને નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ લાભો’, ‘પંચાયતના કર્મચારીઓને ગ્રેજ્યુઇટી’, અને ‘પંચાયતના કર્મચારીઓને કુટુંબ પેન્શન’ પેટા-સદર હેઠળ અધિક ખર્ચ જોવામાં આવ્યો હતો.

રાજ્ય સરકારે નિવૃત્તિ લાભોનો ચોક્કસાઈપૂર્વક અંદાજ બાંધવા માટે નિવૃત્તિ-યોગ્ય પંચાયતના કર્મચારીઓનો વિશ્વસનીય માહિતી સંગ્રહ નિભાવવો જોઈએ.

3.3.5.3 પાછલા નાણાકીય વર્ષોના અધિક ખર્ચનું નિયમિતીકરણ

2007-08થી 2011-12 અને 2013-14થી 2019-20 દરમિયાન કરવામાં આવેલો ₹ 9,137.23 કરોડનો અધિક ખર્ચ રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા નિયમિત કરવાનો હજી બાકી હતો. પાછલા નાણાકીય વર્ષોના નિયમિત કરવા જરૂરી અધિક ખર્ચની વિગતો પરિશિષ્ટ 3.4માં આપી છે,

3.3.6 મૂડીગત અસ્ક્યામતોના સર્જન માટે સહાયક અનુદાન

ભારતીય સરકારી હિસાબી ધોરણ (IGAS) 2 નિયત કરે છે કે, સહાયક અનુદાન/સહાયકી રૂપે છૂટા કરાયેલા ભંડોળનો અનુદાન લેનાર કયા હેતુ માટે ઉપયોગ કરવાનો છે તે ધ્યાને લીધા વિના સહાયક અનુદાન આપનારે છૂટા કરાયેલા ભંડોળનું વર્ગીકરણ અને નાણાકીય પત્રકોમાં હિસાબી નોંધ, મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે કરવી જોઈએ.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકની સલાહથી ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સ્પષ્ટરૂપે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા હોય માત્ર તેવા કિસ્સામાં જ સહાયક અનુદાનને સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાં મૂડી સદરે ઉધારી શકાય. વધુમાં, સરકારી હિસાબી નિયમો, 1990નો નિયમ 30 (1) નિયત કરે

છે કે મૂડી વિભાગમાં વર્ગીકરણ કરવાપાત્ર મૂડી પ્રકારના ખર્ચની વ્યાપકરૂપે વ્યાખ્યા ભૌતિક અને કાયમી પ્રકારની ભૌતિક અસ્કયામતોમાં વધારો કરવાના ઉદ્દેશથી કરવામાં આવેલા ખર્ચ તરીકે કરવામાં આવશે. ઉપરાંત, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી નિયમો, 2006 માટેના રાજકોષીય દર્શકો અંતર્ગત ધારણાઓ મહેસૂલી હિસાબે ખર્ચ તરીકે ‘મુખ્ય રોકડ સહાય’ સામેલ કરવાનું નિયત કરે છે.

2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે એક વિભાગને કરેલ ₹ 36.38 કરોડની સહાયકીની ચૂકવણી મહેસૂલી સદર હેઠળના મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે વર્ગીકૃત કરવાના બદલે ભારતીય સરકારી હિસાબી ધોરણ 2ના ઉલ્લંઘન રૂપે હિસાબના મૂડી સદર હેઠળ કરી હતી. આની વિગતો કોઠા 3.11માં આપી છે.

કોઠો 3.11: 2020-21 દરમિયાન સહાયકીનું મૂડી સદર હેઠળ અયોગ્ય વર્ગીકરણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ગીકરણ-મુખ્ય સદર	સહાયક અનુદાન
1.	4435- અન્ય કૃષિ કાર્યક્રમો પર મૂડી જોગવાઈ	36.38
કુલ		36.38

સ્રોત: 2020-21 ના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 3.12: 2016-21 દરમિયાન સહાયક અનુદાન/સહાયકીનું મૂડી ખર્ચ તરીકે અયોગ્ય વર્ગીકરણનું પ્રમાણ

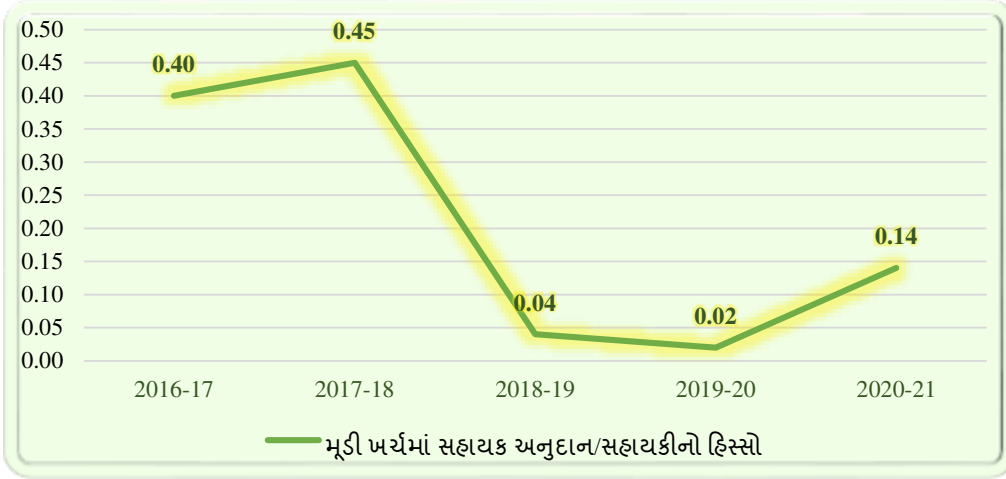
(₹ કરોડમાં)

Sl. No.	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મૂડી ખર્ચ તરીકે નોંધેલ સહાયક અનુદાન/સહાયકી	89.66	119.38	10.92	4.83	36.38 ³
કુલ મૂડી ખર્ચ	22,355.39	26,313.20	28,061.90	25,650.61	26,780.46
મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાન/સહાયકીનો હિસ્સો (ટકામાં)	0.40	0.45	0.04	0.02	0.14
જો સહાયક અનુદાન/સહાયકીમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચને મહેસૂલી ખર્ચ ગણવામાં આવ્યો હોત તો અધિક દર્શાવાયેલી મહેસૂલી પુરાંત (+)/ ઓછી દર્શાવાયેલી મહેસૂલી ખાધ	(+) 89.66	(+) 119.38	(+) 10.92	(+) 4.83	(-) 36.38

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

³ તે સહાયકીની રકમ છે.

આલેખ ૩.૫: મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાન/સહાયકીનો હિસ્સો

ઉપરના આલેખમાંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાનનો હિસ્સો જેણે છેલ્લા બે વર્ષમાં ઘટાડાનું વલણ દર્શાવ્યું હતું તેમાં 2020-21માં વધારો થયો હતો.

૩.૪ અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની પારદર્શિતા પર ટિપ્પણી

૩.૪.૧ ઉચ્ચક અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ

એવા કેસો જેમાં તાકીદની પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે તુરંત પગલા લેવાનું શરૂ કરવાનું હોય અથવા યોજના/પરિયોજના જેને નાણાકીય વર્ષમાં હાથ ધરવા માટે સૈધ્ધાંતિક રૂપે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય તેના પરના પ્રાથમિક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટેના કિસ્સાઓ સિવાયના અંદાજોમાં ઉચ્ચક જોગવાઈ કરવાનું ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983 પ્રતિબંધિત કરે છે. ઉચ્ચક અંદાજો સાથેની અંદાજપત્રીય નોંધમાં જોગવાઈને વાજબી ઠેરવવા માટેનું વિગતવાર સ્પષ્ટીકરણ આપવું જરૂરી છે. ખર્ચનો ચોક્કસ ઉદ્દેશ જાણ્યા વિનાની ઉચ્ચક જોગવાઈ પારદર્શિતાને અસર કરે છે.

અનુદાન નં. 19ના કિસ્સામાં, એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે નાણા વિભાગ 2012-13થી આગળ મુખ્ય સદર 2075-‘મોંઘવારી ભથ્થાના દરમાં વધારાના હિસાબે જવાબદારી’ હેઠળ દર વર્ષે ઉચ્ચક અંદાજપત્રીય જોગવાઈની જાળવણી કરતો હતો. જો કે, કોઠા 3.13માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે દર વર્ષે માર્ચ મહિનામાં નાણા વિભાગ દ્વારા તેની પરતસોંપણી કરવામાં આવતી હતી:

કોઠો ૩.૧૩: પૂરેપૂરી પરતસોંપણી કરેલી ઉચ્ચક જોગવાઈ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાન નં.	સદરની વિગત	રકમ	પરતસોંપણી/પુનર્વિનિયોગ
2012-13	19	2075.00.001.01	2,500.00	2,500.00
2013-14	19	2075.00.001.01	3,000.00	3,000.00
2014-15	19	2075.00.001.01	3,500.00	3,500.00
2015-16	19	2075.00.001.01	3,500.00	3,500.00
2016-17	19	2075.00.001.01	4,500.00	4,500.00
2017-18	19	2075.00.001.01	6,000.00	6,000.00
2018-19	19	2075.00.001.01	7,000.00	7,000.00
2019-20	19	2075.00.001.01	7,500.00	7,500.00
2020-21	19	2075.00.001.01	8,000.00	8,000.00

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

નાણા વિભાગનું પગલું સંબંધિત વિભાગો દ્વારા તેમના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં આવી જોગવાઈ કરવી તે ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983ના ફકરા ૩૮ની જોગવાઈને અનુરૂપ ન હતું.

૩.૫ અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રણાલીની અસરકારકતા પર ટિપ્પણીઓ

૩.૫.૧ અંદાજપત્રના અનુમાનો અને અપેક્ષિત અને ખરેખર વચ્ચેનો ગાળો

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગોની સામે પૂરક અંદાજપત્ર સહિત અંદાજપત્ર, ખરેખર ખર્ચ અને અધિક/બચતોની સ્થિતિનો સારાંશ કોઠા ૩.૧૪માં આપ્યો છે.

કોઠો ૩.૧૪: અંદાજપત્રીય જોગવાઈની સામે ખર્ચની સ્થિતિનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

મતપાત્ર/બિન-મતપાત્ર	ખર્ચનો પ્રકાર	અંદાજપત્ર (મૂળ)	અંદાજપત્ર (પૂરક)	કુલ અંદાજપત્ર (મૂ+પૂ)	ખરેખર ખર્ચ	ચોખ્ખી અધિક / બચત (-)	અધિક/બચત %
મતપાત્ર	મહેસૂલી	1,40,283.48	8,532.36	1,48,815.84	1,29,369.29	(-)19,446.55	(-)13.07
	મૂડી	33,657.40	2,279.67	35,937.07	27,118.98	(-)8,818.09	(-)24.54
	લોન અને પેશગીઓ	1,218.83	25.00	1,243.83	1,233.43	(-)10.40	(-)0.84
	કુલ મતપાત્ર	1,75,159.71	10,837.03	1,85,996.74	1,57,721.70	(-)28,275.04	(-)15.20
બિન-મતપાત્ર	મહેસૂલી	24,126.98	591.91	24,718.89	24,436.55	(-)282.35	(-)1.14
	મૂડી	115.85	25.63	141.48	135.13	(-)6.35	(-)4.49
	જાહેર ઋણ	17,884.70	34.58	17,919.28	17,922.45	3.17	0.02
	કુલ બિન-મતપાત્ર	42,127.53	652.12	42,779.65	42,494.12	(-)285.53	(-)0.67
એકંદર કુલ		2,17,287.24	11,489.15	2,28,776.39	2,00,215.82	(-)28,560.57	(-)12.48

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠો ૩.૧૫: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન મૂળ અંદાજપત્ર, સુધારેલા અંદાજો અને ખરેખર ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મૂળ અંદાજપત્ર	1,51,851.93	1,72,179.24	1,83,666.38	2,04,815.00	2,17,287.24
પૂરક અંદાજપત્ર	8,499.13	10,792.08	16,909.59	9,456.22	11,489.15
કુલ અંદાજપત્ર (મૂળ + પૂરક)	1,60,351.06	1,82,971.32	2,00,575.97	2,14,271.22	2,28,776.39
ખરેખર ખર્ચ	1,36,765.39	1,61,063.09	1,80,479.68	1,88,278.95	2,00,215.82
ચોખ્ખી બચત/અધિક	(-)23,585.67	(-) 21,908.23	(-) 20,096.29	(-) 25,992.27	(-)28,560.57
બચતની ટકાવારી	(-)14.71	(-)11.97	(-)10.02	(-) 12.13	(-)12.48

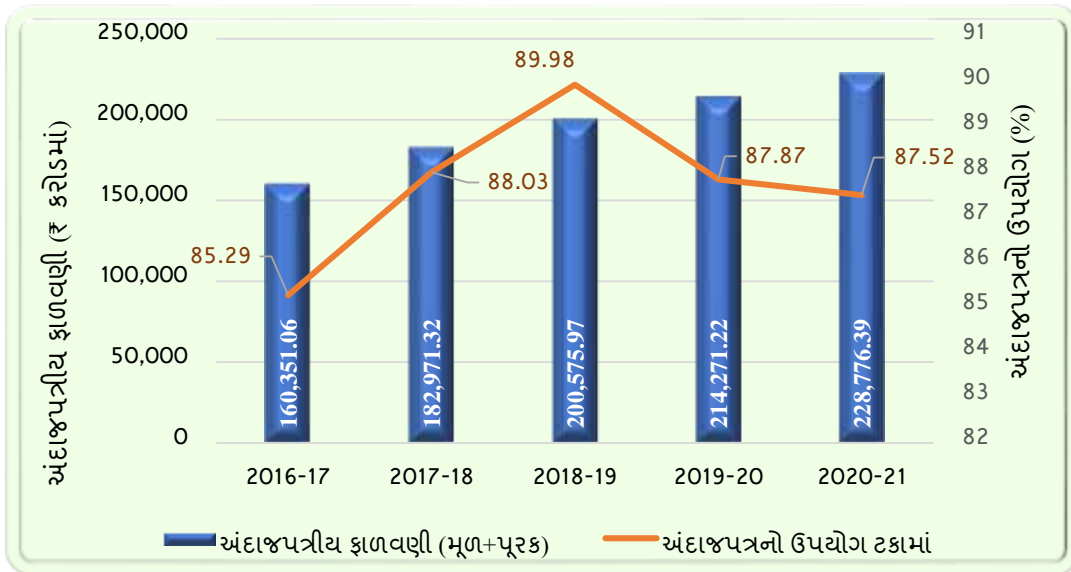
સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠા ૩.૧૫માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, ૨૦૧૯-૨૦ની ૧૨.૧૩ ટકાની બચતની તુલનાએ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ૧૨.૪૮ ટકાની એકંદર બચત થઈ હતી.

૩.૫.૧.૧ અંદાજપત્રીય ભંડોળોનો ઇષ્ટતમથી ઓછો ઉપયોગ

છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન પ્રતિ વર્ષ રાજ્ય સરકાર દ્વારા અંદાજપત્રનો ઉપયોગ ઇષ્ટતમ કરતાં ઓછો રહ્યો હતો. છેલ્લા પાંચ વર્ષ (૨૦૧૬-૨૧) દરમિયાન અંદાજપત્રના ઉપયોગનું પ્રમાણ આલેખ ૩.૬માં દર્શાવ્યું છે.

આલેખ ૩.૬: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રનો ઉપયોગ

આલેખ ૩.૬માં જોઈ શકાય છે કે, છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓનો ઉપયોગ ૮૫.૨૯ ટકાથી ૮૯.૯૮ ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો. ફાળવવામાં આવેલા

ભંડોળોમાં મોટી રકમોની બચતો જરૂરિયાતોની અચોક્કસ આકારણી અને ધારેલા હેતુઓ માટે ભંડોળોનો ઉપયોગ કરવામાં અપૂરતી ક્ષમતા, બન્ને દર્શાવે છે.

3.5.1.2 અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓમાંથી વિચલન માટે ખૂટતા/અપૂર્ણ સ્પષ્ટીકરણો

મંજૂર થયેલા અંદાજપત્રની સામે ખર્ચ દર્શાવવા ઉપરાંત, વિનિયોગ હિસાબોમાં અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓથી (મૂળ વત્તા પૂરક) નોંધપાત્ર ખર્ચના વિચલનના કિસ્સાઓમાં સંબંધિત વિભાગો દ્વારા આપવામાં આવેલા સ્પષ્ટીકરણો પણ સામેલ હોય છે. પેટા-સદરના સ્તરે (વિનિયોગનો એકમ) આવા વિચલનો માટે કેટલી હદની બહાર સંબંધિત વિભાગો દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી છે તે રાજ્યની જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.

પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) વિભાગના નિયંત્રણ અધિકારીઓને વિનિયોગ હિસાબોનો મુસદ્દો પૂરો પાડે છે અને મંજૂર થયેલી અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓના સંદર્ભમાં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નિયત મર્યાદાઓ બહાર ખર્ચમાં વધઘટ માટેના કારણો/સ્પષ્ટીકરણોની માંગ કરે છે. ઓક્ટોબર 1994માં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી મર્યાદાઓ પરિશિષ્ટ 3.5માં દર્શાવી છે.

189 અનુદાન/વિનિયોગો⁴ પૈકી, 166 અનુદાનો/વિનિયોગોની બાબતમાં વિચલનના કારણો જરૂરી હતાં. 2020-21ના વિનિયોગ હિસાબોનું ઓડિટ અને હિસાબી ડેટાના વિશ્લેષણમાં જોવામાં આવ્યું હતું કે નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા 166 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 14 બાબતોમાં અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ સામે ખર્ચના વિચલનો માટે સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યાં ન હતાં. પેટા-સદરોની દ્રષ્ટિએ 1,130 પેટા-સદરોમાંથી 41માં સ્પષ્ટીકરણો રજૂ કરવામાં આવ્યાં ન હતાં.

પેટા-સદરોની કુલ સંખ્યા, વિચલનો માટે સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરોની સંખ્યા અને જેમાં સ્પષ્ટીકરણો મળ્યા હતાં એવા પેટા-સદરોની સંખ્યા આલેખ 3.7માં દર્શાવી છે. આ બાબતમાં સંબંધિત વિગતો પરિશિષ્ટ 3.6માં દર્શાવી છે.

આલેખ 3.7: અંદાજપત્રીય ફાળવણીની સામે ખુલાસા વિનાના વિચલનોનો સારાંશ

⁴ અનુદાન (મહેસૂલ મતપાત્ર, મૂડી મતપાત્ર, વિનિયોગો (મહેસૂલી બિન-મતપાત્ર, મૂડી બિન-મતપાત્ર)

અંદાજપત્રીય ફાળવણી અને તેના વપરાશ વચ્ચેના વિચલન માટે સ્પષ્ટીકરણનો અભાવ સરકારના નાણાકીય ઉત્તરદાયિત્વની ખાતરી કરવાના ઉપાય તરીકે અંદાજપત્ર પર વિધાનસભાનું નિયંત્રણ અવરોધે છે.

૩.૫.૧.૩ વિનિયોગના પ્રાથમિક એકમમાં અંદાજપત્રીય વિચલન

પેટા-સદર એ વિનિયોગનો પ્રાથમિક એકમ છે અને વિનિયોગના હિસાબો એ રીતે જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નિયત માપદંડો મુજબ પેટા-સદર સ્તરે અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓથી ખર્ચના વિચલનના કિસ્સાઓ બહાર લાવે છે.

ઉપરોક્ત આલેખ ૩.૭ની વિગતો મુજબ, રાજ્યના વિનિયોગ હિસાબોમાં વિનિયોગના આવા ૨,૬૧૯ એકમો છે. કદ અને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી અનુસાર પેટા-સદરોની વહેંચણી કોઠા ૩.૧૬માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો ૩.૧૬: કદ અને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી મુજબ પેટા-સદરોની વહેંચણી

અંદાજપત્રીય ફાળવણી (₹ માં)	પેટા-સદરોની સંખ્યા	પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)	અંદાજપત્રની કુલ રકમ (₹ કરોડમાં)	અંદાજપત્રમાં પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)
૧૫ લાખથી ઓછી	૪૨૪	૧૬.૧૯	૧૨.૫૯	૦.૦૧
૧૫ લાખ- ૫૦ લાખ	૨૩૮	૯.૦૯	૬૬.૬૨	૦.૦૩
૫૦ લાખ- ૧ કરોડ	૧૬૦	૬.૧૧	૧૧૦.૦૨	૦.૦૫
૧ કરોડ - ૧૦ કરોડ	૭૫૭	૨૮.૯૦	૨,૮૨૬.૨૯	૧.૨૩
૧૦ કરોડ - ૧૦૦ કરોડ	૭૨૭	૨૭.૭૬	૨૫,૬૩૫.૧૨	૧૧.૨૦
૧૦૦ કરોડ અને વધુ	૩૧૩	૧૧.૯૫	૨,૦૦,૧૨૫.૭૫	૮૭.૪૮
કુલ	૨,૬૧૯	૧૦૦	૨,૨૮,૭૭૬.૩૯	૧૦૦

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠા ૩.૧૬માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, પેટા-સદરોના લગભગ ૧૨ ટકાને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી ૮૭.૪૮ ટકા થાય છે જ્યારે પેટા-સદરોના ૧૬.૧૯ ટકાને કુલ ફાળવણીના માત્ર ૦.૦૧ ટકા થાય છે. આમ, વિનિયોગના એકમને, વિધાનસભાના નિયંત્રણમાં વધારો તેમજ અંદાજપત્રનો વહીવટ સરળ બનાવવા માટે, સદરોની સંખ્યા અને સદરોનું કદ બન્ને રીતે તર્કસંગત કરવાની જરૂર છે.

૩.૫.૨ અંદાજપત્ર અને વૈકલ્પિક કિંમત

ઘણી વખત, મૂળ/પૂરક જોગવાઈ મેળવતી વખતે, વિભાગો જુદી જુદી યોજનાઓ/પ્રવૃત્તિઓ હેઠળ જુદા જુદા હેતુઓ માટે મોટી વધારાની જરૂરિયાતો વિધાનસભાને જણાવે છે, પરંતુ છેવટે મૂળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને પૂરક જોગવાઈ અથવા તેના ભાગ કરતાં ઓછો ખર્ચ થાય છે. પરિણામે, વણવપરાયેલા ભંડોળનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. એજ સમયે, ભંડોળના અભાવે

ઘણી યોજનાઓ અપૂર્ણ રહે છે. આમ, અપૂર્ણ યોજનાઓના ઇચ્છિત લાભો જાહેર જનતા સુધી પહોંચી શકતા નથી. આનાથી યોજનાઓના ખર્ચમાં પણ વધારો થાય છે.

જો કે, મૂડી વિભાગની 25 યોજનાઓમાં (પરિશિષ્ટ 3.7), એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે સંબંધિત વિભાગો મૂળ જોગવાઈના (₹ 50 કરોડ અથવા વધુ) 50 ટકા કરતાં વધારે ઉપયોગ કરી શક્યાં ન હતાં જેના કારણે વર્ષના અંતે આ 25 યોજનાઓમાં ₹ 5,130 કરોડની બચત થઈ હતી.

વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબો, ભાગ IIના પરિશિષ્ટ IXમાં વધુમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે માર્ગ અને મકાન વિભાગ અને જળ સંપત્તિ વિભાગમાં 158 અપૂર્ણ મૂડી યોજનાઓ (અંદાજિત ખર્ચ: ₹ 9,827.32 કરોડ) હતી જેમાં 31 માર્ચ 2021 સુધીમાં ₹ 6,928.97 કરોડનો ઉત્તરોત્તર ખર્ચ થયો હતો. આ યોજનાઓ નવેમ્બર 2015 અને જૂલાઈ 2021 વચ્ચે પૂર્ણ થવાનો લક્ષ્યાંક હતો. જો યોગ્ય આયોજન થયું હોત તો, 25 યોજનાઓમાં વણવપરાયેલું (પરિશિષ્ટ 3.7) ₹ 5,130 કરોડનું ભંડોળ ભંડોળની અછતનો સામનો કરતી અન્ય યોજનાઓ/કાર્યક્રમોને ફાળવી શકાયું હોત.

3.5.3 અંદાજપત્રમાં મોટી નીતિવિષયક જાહેરાતો અને તેનું અમલીકરણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પૂરું પાડવામાં આવેલું ખરેખર ભંડોળ

કાર્યક્રમની માર્ગદર્શિકા/પદ્ધતિઓની મંજૂરીનો અભાવ, વહીવટી મંજૂરીનો અભાવ, અંદાજપત્રીય ફાળવણી છૂટી ન કરવી, વગેરે કારણોસર રાજ્ય સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી ઘણી નીતિવિષયક પહેલનો અંશતઃ અમલ થાય છે અથવા અમલ થતો નથી. આ માત્ર લાભાર્થીઓને ઇચ્છિત લાભોથી વંચિત રાખતું નથી. પરંતુ અન્ય વિભાગોને આવી યોજનાઓમાં થયેલી બચતોના ભંડોળથી વંચિત રાખે છે, જેનો તેઓ ઉપયોગ કરી શક્યા હોત.

વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબોના ભાગ IIનું પરિશિષ્ટ XI, વર્ષ દરમિયાન લેવામાં આવેલા નીતિવિષયક મુખ્ય નિર્ણયો અથવા અંદાજપત્રમાં સૂચિત નવી યોજનાની વિગતો આપે છે. 2020-21 દરમિયાન, 26 નવી યોજનાઓ/મોટી નીતિવિષયક જાહેરાતો રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી હતી. ઓડિટના અવલોકન મુજબ, તમામ 26 યોજનાઓનો વર્ષ દરમિયાન અમલ કરવામાં આવ્યો હતો.

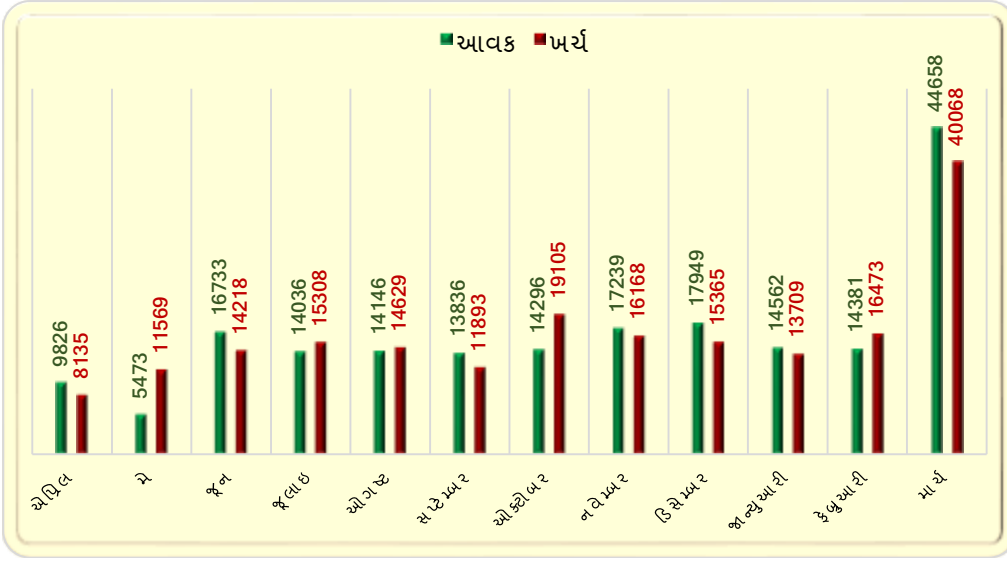
3.5.4 ખર્ચનો ધસારો

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983 અનુસાર, ખર્ચનો ધસારો, વિશેષ રૂપે નાણાકીય વર્ષના છેવટના મહિનાઓમાં, એ નાણાકીય ઔચિત્યનું ઉલ્લંઘન છે.

2020-21 દરમિયાન રાજ્યની તિજોરીમાં આવક અને ચૂકવણીઓનો માસિક પ્રવાહ આલેખ 3.8માં દર્શાવ્યો છે.

આલેખ ૩.૮: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન માસિક આવક અને ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

(ખર્ચના આંકડા વસૂલાત બાદના છે.)

આલેખ ૩.૮માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, માર્ચમાં આવક અને ખર્ચનો પ્રવાહ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાનના અન્ય મહિનાઓ કરતાં બમણાથી વધુ હતો.

મુખ્ય સદરો જેમાં કુલ ખર્ચના ૫૦ ટકા કરતાં અધિક (દરેક કિસ્સામાં ₹ એક કરોડ કરતાં વધુ) ખર્ચ એકલા માર્ચ ૨૦૨૧માં કરવામાં આવ્યો હતો તેની વિગતો કોઠા ૩.૧૭માં આપી છે:

કોઠો ૩.૧૭: માર્ચ ૨૦૨૧માં ખર્ચનું પ્રમાણ

(₹ કરોડમાં)

મુખ્ય સદર	વર્ણન	૧ લો ત્રિમાસિક	૨ જો ત્રિમાસિક	૩ જો ત્રિમાસિક	૪ થો ત્રિમાસિક	કુલ ખર્ચ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચના % તરીકે માર્ચમાં ખર્ચ
૨૦૭૫	પરચુરણ સામાન્ય સેવાઓ	૦.૦૩	૦.૧૮	૪.૦૯	૨૫.૦૦	૨૯.૩૦	૨૨.૯૨	૭૮.૨૩
૨૮૧૦	નવી અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા	૫.૬૨	૩૭.૩૩	૩૯.૮૯	૧૯૩.૮૦	૨૭૬.૬૪	૧૮૦.૩૩	૬૫.૧૯
૩૦૫૧	બંદરો અને દીવાદાંડીઓ	૯.૫૦	૦.૦૦	૦.૦૦	૨૪.૭૧	૩૪.૨૧	૨૪.૭૧	૭૨.૨૩
૩૬૦૪	સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને વળતર અને સોંપણીઓ	૨.૨૯	૧૮.૦૪	૪૦.૪૭	૩૨૮.૭૮	૩૮૯.૫૮	૩૨૦.૬૬	૮૨.૩૧
૪૦૫૫	પોલીસ પર મૂડી જોગવાઈ	૬.૬૭	૬૦.૭૮	૩૩.૯૨	૧૨૭.૧૨	૨૨૮.૪૯	૧૨૧.૦૩	૫૨.૯૭
૪૨૫૦	અન્ય સામાજિક સેવાઓ પર મૂડી જોગવાઈ	૨૭.૯૭	૩૮.૮૦	૬૧.૪૭	૨૯૨.૦૦	૪૨૦.૨૪	૨૨૭.૧૩	૫૪.૦૫
૪૪૩૫	અન્ય કૃષિ કાર્યક્રમો પર મૂડી જોગવાઈ	૦.૦૦	૦.૦૦	૦.૪૦	૬૦.૭૯	૬૧.૧૯	૫૪.૨૩	૮૮.૬૩

મુખ્ય સદર	વર્ણન	1 લો ત્રિમાસિક	2 જો ત્રિમાસિક	3 જો ત્રિમાસિક	4 થો ત્રિમાસિક	કુલ ખર્ચ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચના % તરીકે માર્ચમાં ખર્ચ
4515	અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો પર મૂડી જોગવાઈ	-1.25	114.11	242.50	579.40	934.76	504.31	53.95
4810	નવી અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા પર મૂડી જોગવાઈ	0.00	58.33	0.00	291.67	350.00	291.67	83.33
5053	નાગરિક ઉદ્યોગ પર મૂડી જોગવાઈ	0.00	7.09	5.75	40.44	53.28	39.72	74.55
5055	માર્ગ અને પરિવહન પર મૂડી જોગવાઈ	0.00	79.55	17.32	372.13	469.00	361.74	77.13
6216	આવાસન માટે લોન	0.00	0.00	0.45	2.26	2.71	2.26	83.33
7055	માર્ગ પરિવહન માટે લોન	0.00	0.00	32.24	69.76	102.00	66.18	64.88
7615	પરચુરણ લોનો	0.00	0.00	0.00	45.23	45.23	32.87	72.67
	કુલ	50.83	414.21	478.50	2453.09	3396.63	2249.76	

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આમ, નાણાકીય નિયમનોની ભાવનાથી વિપરીત, ખર્ચનો એક નોંધપાત્ર હિસ્સો રાજ્ય સરકાર દ્વારા નાણાકીય વર્ષના અંતે ખર્ચવામાં આવ્યો હતો, જે ખર્ચ પર અપૂરતું નિયંત્રણ અને નબળું અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન દર્શાવે છે.

વધુમાં, માર્ચ 2021માં 1,914 પેટા-સદરો હેઠળ કરવામાં આવેલા ₹ 43,396.06 કરોડના કુલ ખર્ચમાંથી, 126 પેટા-સદરો હેઠળ 100 ટકા ખર્ચ (₹ 4,784.34 કરોડ) માર્ચ 2021માં જ કરવામાં આવ્યો હતો. 16 પેટા-સદરો (126 પૈકી) જેમાં ₹ 10 કરોડ અથવા વધુનો ખર્ચ માર્ચ 2021માં કરવામાં આવ્યો હતો તેની વિગતો પરિશિષ્ટ 3.8 માં દર્શાવી છે.

ઉપરાંત, વિભાગ દ્વારા તેના હસ્તક મુકાબેલા અનુદાનની બાબતમાં કરવામાં આવેલા ખર્ચના કિસ્સામાં, એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે 108 પૈકી 10 અનુદાનોમાં, કુલ ખર્ચના 50 ટકા કરતાં અધિક ખર્ચ કોઈ 3.18માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે માર્ચમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

કોઠો ૩.૧૮: માર્ચમાં ૫૦ ટકા કરતાં વધુ ખર્ચવાળા અનુદાનો (ઘટતી ટકાવારીના ક્રમમાં)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	વર્ણન	૧ લો ત્રિમાસિક	૨ જો ત્રિમાસિક	૩ જો ત્રિમાસિક	૪ થો ત્રિમાસિક	કુલ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે માર્ચમાં ખર્ચ
૧	૦૦૨૮	વન અને પર્યાવરણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૦૦	૦.૦૦	૦.૦૦	૦.૦૯	૦.૦૯	૦.૦૯	૧૦૦.૦૦
૨	૦૦૮૧	વળતર અને સોંપણી	૦.૨૮	૮.૨૮	૧૭.૫૪	૨૭૪.૬૨	૩૦૦.૭૨	૨૭૪.૪૨	૯૧.૨૬
૩	૦૦૧૦	શિક્ષણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૧૭	૦.૪૧	૦.૪૫	૪૫.૯૩	૪૬.૯૬	૩૩.૨૦	૭૦.૭૦
૪	૦૦૪૧	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૦૦	૦.૦૧	૦.૦૫	૦.૩૫	૦.૪૧	૦.૨૮	૬૮.૨૯
૫	૦૦૭૫	બંદર અને પરિવહન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૯.૯૫	૩.૦૯	૦.૪૭	૨૫.૨૭	૩૮.૭૮	૨૪.૯૬	૬૪.૩૬
૬	૦૦૫૫	માહિતી અને પ્રસારણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૦૦	૩.૧૮	૦.૫૦	૫.૯૦	૯.૫૮	૫.૯૦	૬૧.૫૭
૭	૦૧૦૧	શહેરી આવાસન	૦.૦૯	૧૪૯.૦૮	૬૦.૦૭	૮૮૬.૩૫	૧૦૯૫.૫૯	૬૫૯.૫૮	૬૦.૨૦
૮	૦૦૭૨	વળતર અને સોંપણી	૨.૨૯	૭.૨૧	૧૮.૫૯	૫૩.૩૦	૮૧.૩૯	૪૫.૬૩	૫૬.૦૭
૯	૦૦૩૫	સામાન્ય વહીવટ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૨.૯૯	૯૬.૭૩	૧૮૪.૮૭	૪૩૪.૭૪	૭૧૯.૩૩	૩૮૧.૦૩	૫૨.૯૭
૧૦	૦૦૭૧	ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	૩૦૨.૧૦	૨૪૯.૨૮	૨૪૬.૧૦	૮૮૩.૯૦	૧૬૮૧.૩૮	૮૬૧.૫૩	૫૧.૨૪

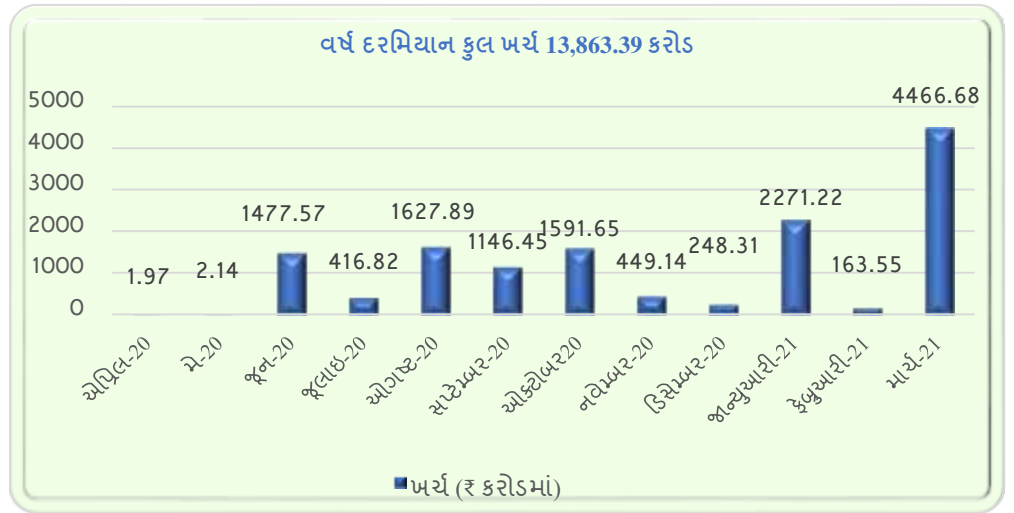
સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

૩.૫.૪.૧ માર્ચમાં ૨૫ ટકા કરતા અધિક ખર્ચ નોંધાવનાર વિભાગો

અગિયાર વિભાગોમાં^૫ કુલ ખર્ચના ૨૫ ટકા કરતાં અધિક ખર્ચ માર્ચ ૨૦૨૧માં કરવામાં આવ્યો હતો, મોટા ખર્ચવાળા બે વિભાગોની વિગતો આલેખ ૩.૯, અને ૩.૧૦માં દર્શાવી છે. તમામ ૧૧ વિભાગોની બાબતમાં માસ-વાર ખર્ચની વિગતો પરિશિષ્ટ ૩.૯માં દર્શાવી છે.

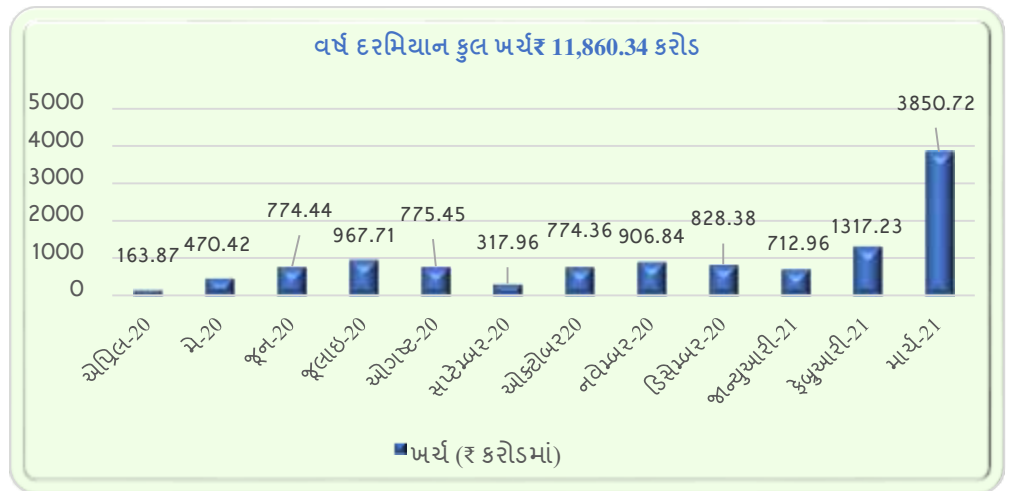
^૫ ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ; સામાન્ય વહીવટ; ઉદ્યોગ અને ખાણ; પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ; બંદરો અને પરિવહન; માર્ગ અને મકાન; વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી; સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ; રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ; આદિજાતિ વિકાસ; અને શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન

આલેખ ૩.૯: ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ વિભાગનો માસ-વાર ખર્ચ

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આલેખ ૩.૧૦: આદિજાતિ વિકાસ વિભાગનો માસ-વાર ખર્ચ

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

૩.૬ પસંદ કરેલા અનુદાનોની સમીક્ષા

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983ની જોગવાઈ મુજબ અનુદાનનો વહીવટ કરનાર સત્તાધિકારી તેના નિયંત્રણ હેઠળના ખર્ચની પ્રગતિ પર ધ્યાન રાખવા માટે અને તેને મંજૂર થયેલા અનુદાન અથવા વિનિયોગની હદમાં રાખવા માટે જવાબદાર છે. આ સત્તાધિકારીની ફરજો અને જવાબદારીઓમાં સમયસર અને ચોકસાઈપૂર્વક અંદાજો તૈયાર કરવા અને એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું કે તેને હસ્તક મુકવામાં આવેલ અનુદાન જે હેતુ માટે આપવામાં આવ્યું હોય તેના માટે જ વપરાય અને થયેલી બચતની જો જરૂર ન હોય તો પરતસોંપણી કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

સત્તાધિકારીઓ આ સૂચનાઓનું કેટલી હદે પાલન કરે છે તેની ખાતરી કરવાના દ્રષ્ટિકોણ સાથે ઓડિટ દ્વારા, શિક્ષણ વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 9 (શિક્ષણ) અને માર્ગ અને મકાન વિભાગ હેઠળ

અનુદાન નં. ૮૬નું (માર્ગો અને પુલો) સંચાલન કરતા વહીવટી વિભાગો/નિયંત્રણ અધિકારીઓના ૨૦૧૮-૧૯થી ૨૦૨૦-૨૧ના ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટેના રેકર્ડની પ્રતિક ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. ઓડિટ અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફરજીયાતમાં કરવામાં આવી છે.

૩.૬.૧ અનુદાન નં. ૯ શિક્ષણની સમીક્ષા

શિક્ષણ વિભાગ પ્રાથમિક શિક્ષણ, અખંડ શિક્ષણ, સાક્ષરતા શિક્ષણ, માધ્યમિક શિક્ષણ, ઉચ્ચ શિક્ષણ, તકનીકી શિક્ષણ, ફાર્મસી શિક્ષણ વગેરે સંભાળે છે. ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન અનુદાન નં. ૦૯ના મહેસૂલ અને મૂડી સદરો હેઠળ કરવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય ફાળવણી અને ખર્ચ નીચે કોઠા ૩.૧૯માં આપ્યા છે:

કોઠો ૩.૧૯: ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન અનુદાન નં. ૦૯ હેઠળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ			ખર્ચ	અધિક (+)/ બચત (-)	વિચલનની ટકાવારી
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલ મતપાત્ર						
૨૦૧૮-૧૯	૨૪૧૭૩.૪૦	૩૨૧૮.૪૧	૨૭૩૯૧.૮૧	૨૮૮૨૫.૯૨	(+)૧૪૩૪.૧૧	(+)૫.૨૪
૨૦૧૯-૨૦	૨૬૯૦૦.૦૩	૧૯૪૮.૪૭	૨૮૮૪૮.૫૦	૨૯૪૬૩.૯૧	(+)૬૧૫.૪૧	(+)૨.૧૩
૨૦૨૦-૨૧	૨૮૭૪૪.૪૭	૧૪૬૯.૯૦	૩૦૨૧૪.૩૭	૩૧૪૩૩.૦૪	(+)૧૨૧૮.૬૭	(+)૪.૦૩
મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર						
૨૦૧૮-૧૯	૨૪૪.૦૦	૩૨.૭૦	૨૭૬.૭૦	૨૭૬.૭૦	૦૦	૦૦
૨૦૧૯-૨૦	૨૪૮.૨૬	૦.૫૦	૨૪૮.૭૬	૨૪૮.૭૬	૦૦	૦૦
૨૦૨૦-૨૧	૨૪૫.૪૧	૮.૪૮	૨૫૩.૮૯	૨૫૩.૮૯	૦૦	૦૦
મૂડી મતપાત્ર						
૨૦૧૮-૧૯	૭૯૮.૪૩	૦	૭૯૮.૪૩	૪૪૬.૭૦	(-)૩૫૧.૭૩	(-)૪૪.૦૫
૨૦૧૯-૨૦	૫૭૯.૯૮	૦	૫૭૯.૯૮	૨૨૯.૩૭	(-)૩૫૦.૬૧	(-)૬૦.૪૫
૨૦૨૦-૨૧	૫૫૨.૭૮	૦	૫૫૨.૭૮	૩૦૧.૪૦	(-)૨૫૧.૩૮	(-)૪૫.૪૮

સ્રોત: - સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરના કોઠામાં જોઈ શકાય છે કે ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન વિભાગ દ્વારા મૂડી વિભાગ હેઠળની અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરી શકાયો ન હતો અને વણવપરાયેલી જોગવાઈઓ ૪૪.૦૫થી ૬૦.૪૫ ટકા વચ્ચે રહી હતી. વધુમાં, ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન વિભાગે પૂરક અનુદાન મેળવ્યું હોવા છતાં વિભાગ દ્વારા મહેસૂલ મતપાત્ર વિભાગ હેઠળ કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરતાં અધિક ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. અધિક ખર્ચ માટેનું કારણ વિભાગ દ્વારા ઓડિટને જણાવવામાં આવ્યું ન હતું.

અનુદાન નં. ૯: શિક્ષણની ઓડિટ ચકાસણી સંબંધિત અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

૩.૬.૧.૧ અંદાજપત્રમાં સમાવિષ્ટ નવી બાબતો/પહેલોનું અમલીકરણ

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે અંદાજપત્ર વખતે જાહેર કરવામાં આવેલી ઘણી બધી નવી બાબતો/પહેલોનો અમલ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને નીચે કોઠા ૩.૨૦માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે તે પરિપૂર્ણ થયા વગર રહી હતી:

કોઠો ૩.૨૦: નવી બાબતોનું અમલીકરણ

(₹ લાખમાં)

અંદાજપત્રીય સદર	બાબતનું વર્ણન	આવર્તક	અનાવર્તક	કુલ	અમલ ન થવાના કારણો
૨૦૧૮-૧૯					
૨૨૦૨-૦૨-૧૧૦-૦૧	અનુદાન મેળવતી બિન-સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓના કર્મચારીઓની સેવાપોથીઓનું ડિજિટાઇઝેશન.	૨૨૫૬.૦૦	૨૬૪.૦૦	૨૫૨૦.૦૦	વહીવટી મંજૂરી મળી નથી.
૨૨૦૨-૦૨-૧૧૦-૦૧	જાહેર-ખાનગી ભાગીદારીની રીતે ત્રણ સ્વ-નિર્ભર સૈનિક શાળાઓ શરૂ કરવી	૪૦૫.૦૦	-	૪૦૫.૦૦	૪૭ ખાનગી એકમો દ્વારા અરજીઓ કરવામાં આવી હતી. સરકાર તરફથી મંજૂરી મળી નથી.
૨૨૦૨-૦૩-૧૦૨-૦૯	ભારતીય શિક્ષક તાલીમ સંસ્થા, ગાંધીનગર ખાતે શિક્ષકની જગ્યાઓ	૧૦૦.૦૦	-	૧૦૦.૦૦	યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન દ્વારા ભરતી પર પ્રતિબંધના કારણે
૨૦૧૯-૨૦					
૨૨૦૨-૦૨-૧૦૯-૦૧	સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓમાં CCTV કેમેરા	-	૧૦૯.૩૫	૧૦૯.૩૫	સમયમર્યાદામાં કામ પૂર્ણ ન થવાના કારણે
૨૨૦૨-૦૩-૧૦૩-૦૧	સરકારી કોલેજોમાં CCTV પ્રણાલીની ખરીદી	-	૭૬૫.૦૦	૭૬૫.૦૦	શિક્ષણ વિભાગના સરકારી ઠરાવ મુજબ ₹ ૪૧૮.૮૨ લાખ ગુજરાત જ્ઞાન સંઘમાં (Knowledge Consortium of Gujarat) મુકવામાં આવ્યા છે અને બાકીના અનુદાનની પરતસોંપણી કરવામાં આવી છે.
૨૨૦૨-૦૩-૧૦૩-૦૧	સરકારી કોલેજો માટે નેશનલ એસેસમેન્ટ એન્ડ એક્રેડિટેશન કાઉન્સિલનો (NAAC) અધિકારપત્ર	-	૫૬૦.૦૦	૫૬૦.૦૦	વહીવટી કારણોસર અમલ કરવામાં ન આવ્યો
૨૨૦૨-૮૦-૦૦૧-૦૧	ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરની કચેરી માટે ફર્નીચર અને સાધનસામગ્રીની ખરીદી અને કચેરીના નવીનીકરણ માટે	-	૨૬૩.૦૮	૨૬૩.૦૮	કામ પૂર્ણ થયું નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).
૨૨૦૨-૮૦-૦૦૩-૦૫	જીલ્લા શિક્ષણ અને તાલિમ સંસ્થા (DIET) માટે મહેકમની રચના કરવી	૬૩.૭૩	-	૬૩.૭૩	વહીવટી કારણોસર કોઇ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

અંદાજપત્રીય સદર	બાબતનું વર્ણન	આવર્તક	અનાવર્તક	કુલ	અમલ ન થવાના કારણો
2203-00-001-01	ઇજનેરી ડિઝાઇન અને ઉદ્યોગ સાહસિકતાને સમર્થન માટે 1-કેન્દ્રીય અને 3-સ્થાનિક ઉચ્ચ પ્રૌદ્યોગિકી પ્રયોગશાળાઓ શરૂ કરવી	-	900.00	900.00	ટેન્ડર પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થવાના કારણે અમલ કરવામાં ન આવ્યો.
2203-00-001-01	આપાતકાળ પ્રૌદ્યોગિકી પ્રયોગશાળાની સ્થાપના	-	1000.00	1000.00	ટેન્ડર પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થવાના કારણે અમલ કરવામાં ન આવ્યો
2203-00-001-01	સરકાર અને અનુદાનિત ઇજનેરી કોલેજો અને રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિષ્ઠિત સંસ્થાનો માટે સંશોધન પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન માટે STEM સંશોધન અનુદાન	80.00	-	80.00	અનુદાનની ચૂકવણી થઈ શકી ન હતી કારણ કે સંશોધકો તરફથી કોઈ માંગણી મળી ન હતી.
2203-00-001-05	ગુજરાત પ્રૌદ્યોગિકી મહાવિદ્યાલય માટે નવી જગ્યાઓ ઉભી કરવી	82.61	-	82.61	રકમની પરતસોંપણી કરવામાં આવી કારણ કે વર્ષ દરમિયાન જગ્યાઓ ભરી શકાઈ નહીં.
4202-01-201-06	જામનગર અને સુરેન્દ્રનગર ખાતે જીલ્લા શિક્ષણ અને તાલિમ સંસ્થાનું (DIET) નવીનીકરણ	-	281.40	281.40	કામ પૂર્ણ થયું નથી (નવેમ્બર 2021).
4202-01-201--06	જામનગર અને સુરેન્દ્રનગર ખાતે શિક્ષણ અને તાલિમ સંસ્થાનું (DIET) નવીનીકરણ	-	187.60	187.60	કામ પૂર્ણ થયું નથી (નવેમ્બર 2021).
2020-21					
2202-02-110-01	સહાયક અનુદાન મેળવતી 1415 બિન-સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓ માટે અમર્યાદિત ઇન્ટરનેટ સુવિધા	166.97	-	166.97	વહીવટી મંજૂરી મળી નથી.

સ્ત્રોત: શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

3.6.1.2 મંજૂર ન થયેલી બાબત પર ખર્ચ

2018-19ના અંદાજપત્રમાં, મુખ્ય સદર-2202-સામાન્ય શિક્ષણ હેઠળ એક નવી બાબત એટલે કે "સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓની બાળાઓ અને દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને સરકાર દ્વારા પરીક્ષા ફી પૂરી પાડવી" બાબતે ₹ 28.43 કરોડની જોગવાઈ સાથે અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ બાબત હેઠળ સરકારે ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ (બોર્ડ) દ્વારા લેવામાં આવતી ધોરણ 10 અને 12ની (વિજ્ઞાન અને સામાન્ય પ્રવાહ) પરીક્ષાઓ આપતા આવા વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષા ફી ચૂકવવાનો ઠરાવ કર્યો હતો (એપ્રિલ 2018).

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે આ બાબત પર 2018-19માં ₹ 14.23 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં બ્રિલિયન્ટ સર્ચ ટેસ્ટ, જેને સરકારની આ યોજના/બાબતમાં આવરી લેવાયું નથી તેમાં બેઠેલી બાળાઓ અને દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓની બાબતમાં કરવામાં આવેલા ₹ 13.76 લાખનો ખર્ચ સામેલ હતો.

શાળા કમિશનરે જણાવ્યું હતું કે (સપ્ટેમ્બર 2021) બોર્ડને આ ખર્ચ માટે સરકારની મંજૂરી મેળવવાની અથવા આ રકમની સરકારના હિસાબમાં પરતસોંપણી કરવાની સૂચના આપવામાં આવી છે.

3.6.1.3 ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ તરફથી અનુદાનની ઓછી ભરપાઇ

વર્ષ દરમિયાન, ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડના (બોર્ડ) પ્રમુખ, ઉપ-પ્રમુખ, સચિવ, સંયુક્ત સચિવો અને સહાયક સચિવો અને અન્ય અધિકારીઓ તેમજ મહેકમના પગાર અથવા માનદ વેતન, પેન્શન, રજા અને અન્ય ભથ્થાના ખર્ચને પહોંચી વળવા રાજ્ય સરકાર શાળા કમિશનર દ્વારા અનુદાન આપે છે. ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ અધિનિયમ, 1972 નિયત કરે છે કે, આ રકમ બોર્ડ તેના પોતાના ભંડોળમાંથી દર વર્ષે રાજ્ય સરકારને ભરપાઈ કરી દેશે.

બોર્ડ દ્વારા સરકારને ભરપાઇ કરવામાં આવેલી રકમની સ્થિતિ નીચે કોઠા 3.21માં દર્શાવી છે:

કોઠો 3.21: છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ દ્વારા ઓછી ભરપાઇની વિગતો

(₹ લાખમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	બોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલો ખર્ચ	સરકારને કરવામાં આવેલી ભરપાઇ	ઓછી ભરપાઇ કરેલી રકમ
1	2016-17	627.98	615.50	12.48
2	2017-18	861.22	852.82	8.40
3	2018-19	889.99	877.88	12.11
4	2019-20	798.49	788.21	10.28
5	2020-21	712.74	684.74	28.00
કુલ		3,890.42	3,819.15	71.27

સ્રોત: બોર્ડ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી

ઉપરના કોઠામાં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, બોર્ડે ₹ 38.90 કરોડના ખર્ચની સામે સરકારને ₹ 38.19 કરોડની ભરપાઇ કરી હતી, પરિણામે ₹ 71.27 લાખની ઓછી ભરપાઇ થઇ હતી.

ઓડિટમાં આ ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું ત્યારે બોર્ડે જણાવ્યું હતું કે (ઓક્ટોબર 2021) બોર્ડના તમામ કર્મચારીઓના માત્ર પગારની ભરપાઇ સરકારને કરવામાં આવી છે, જો કે, બોર્ડ પર પડતો પૂરેપૂરો નાણાકીય બોજ ટાળવા માટે નિવૃત્તિ વખતે બોર્ડમાં પ્રતિનિયુક્તિ પરના કર્મચારીઓની રજાની રોકડની ભરપાઇ કરવામાં આવી નથી. વધુમાં, શાળા કમિશનરે અવલોકનનો સ્વીકાર કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે (સપ્ટેમ્બર 2021) અનુદાનની ભરપાઇ પર દેખરેખ માટે પ્રણાલીની સ્થાપના કરવામાં આવશે.

૩.૬.૧.૪ કામ ખરેખર પૂર્ણ થયા વિના વપરાશી પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું

જે શરતો પર અનુદાન મંજૂર કરવામાં આવ્યું હોય તે પરિપૂર્ણ થઈ હોય ત્યારે અનુદાનિત સંસ્થા દ્વારા વપરાશી પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવે છે.

વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯ માટેના અંદાજપત્રમાં, મધ્યાહ્ન ભોજન (MDM) હેઠળ ૭૪૪ નવા રસોડુ-સહ-ભંડારના બાંધકામ માટે મધ્યાહ્ન ભોજન કમિશનરને ₹ ૧૯.૨૨ કરોડ આપવામાં આવ્યા હતાં. ૮૪૧ રસોડુ-સહ-ભંડારનું બાંધકામ ૨૦૧૮-૧૯ દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હતું એવું જણાવીને મધ્યાહ્ન ભોજન યોજના કમિશનરે ₹ ૧૯.૨૨ કરોડની પૂરેપૂરી રકમ માટે વપરાશી પ્રમાણપત્ર આપ્યું હતું (ઓગષ્ટ ૨૦૨૧).

પ્રસ્તુત ખર્ચમાંથી ઉભી કરેલી અસ્ક્યામતોની ભૌતિક ચકાસણી માટે જીલ્લા યોજના ઇજનેર અને સર્વ શિક્ષા અભિયાનના પ્રતિનિધિઓ સાથે ૨૧-૧૦-૨૦૨૧ના રોજ અટકળો પસંદ કરેલા છ મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાની ઓડિટે સ્થળ મુલાકાત કરી હતી.

સ્થળ મુલાકાત દરમિયાન, એવું ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે પાંચ મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાનું બાંધકામ પૂર્ણ થઈ ગયું હતું જ્યારે એક શાળા^૬ ખાતે મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાઓનું બાંધકામ પ્રગતિમાં હતું. આમ છતાં, રાજ્ય યોજના નિયામકની (સર્વ શિક્ષા અભિયાન) કચેરીએ બાંધકામ ખરેખર પૂર્ણ થયાની ખાતરી કર્યા વિના પૂરેપૂરા અનુદાનની બાબતમાં વપરાશી પ્રમાણપત્ર મધ્યાહ્ન ભોજન કમિશનરને જારી કર્યું હતું.

સ્થળ મુલાકાત પર આધારિત ઓડિટ અવલોકનના જવાબમાં રાજ્ય યોજના નિયામકની (સર્વ શિક્ષા અભિયાન) કચેરીએ (નવેમ્બર ૨૦૨૧) જણાવ્યું હતું કે નવેમ્બર ૨૦૨૧ની સ્થિતિએ આઠ રસોડુ-સહ-ભંડારોનું બાંધકામ ચાલુ હતું. વધુમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે સામાન્ય રીતે મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાઓનું બાંધકામ ગ્રામ મુલ્કી બાંધકામ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને જ્યારે સર્વ શિક્ષા અભિયાન કચેરીમાંથી શાળાના સત્તાવાળાઓને અનુદાનની ચૂકવણી કરવામાં આવે છે ત્યારે વપરાશી પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત જવાબનું મધ્યાહ્ન ભોજન કમિશનર દ્વારા સમર્થન કરવામાં આવ્યું હતું (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

જવાબ પુષ્ટિ કરે છે કે મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડુ-સહ-ભંડારનું બાંધકામ પૂર્ણ થયા પહેલા પૂરેપૂરા અનુદાન માટે વપરાશી પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવ્યું હતું.

૩.૬.૧.૫ સતત અધિક ખર્ચ

ગુજરાત સરકારના શિક્ષણ વિભાગના વર્ષ ૨૦૧૮-૨૧ના અંદાજપત્રીય અંદાજોની ચકાસણી દરમિયાન એવું ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે પ્રાથમિક પંચાયત શિક્ષકોને વય-નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ, ગ્રેયુઇટી અને કુટુંબ પેન્શનને લગતા ત્રણ સદરો હેઠળ નીચે કોઠા ૩.૨૨માં દર્શાવ્યા મુજબ ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન સતત અધિક ખર્ચ થયો હતો:

^૬ દાનાજીની મુવાડી પ્રાથમિક શાળા, દહેગામ, ગાંધીનગર

કોઠો ૩.૨૨: સતત અધિક ખર્ચની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

સદર	૨૦૧૮-૧૯			૨૦૧૯-૨૦			૨૦૨૦-૨૧		
	અનુદાન	ખર્ચ	અધિક	અનુદાન	ખર્ચ	અધિક	અનુદાન	ખર્ચ	અધિક
૨૦૭૧.૦૧.૧૦૧.૦૧	૨૮૭૫.૮૬	૪૬૯૨.૨૯	૧૮૧૬.૪૩	૩૫૯૧.૯૪	૪૫૭૫.૦૦	૯૮૩.૦૬	૩૭૦૦.૦૦	૪૮૮૯.૮૩	૧૧૮૯.૮૩
૨૦૭૧.૦૧.૧૦૪.૦૧	૪૪૦.૦૦	૭૫૮.૭૬	૩૧૮.૭૬	૬૦૦.૦૦	૭૮૬.૫૦	૧૮૬.૫૦	૭૦૦.૦૦	૯૨૮.૦૫	૨૨૮.૦૫
૨૦૭૧.૦૧.૧૦૫.૦૧	૩૬૩.૦૦	૩૯૯.૦૧	૩૬.૦૧	૩૬૩.૦૦	૩૮૦.૩૪	૧૭.૩૪	૩૬૮.૦૦	૪૦૧.૬૭	૩૩.૬૭

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઓડિટ દ્વારા આ ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું ત્યારે, નિયામક, પ્રાથમિક શિક્ષણ જણાવ્યું હતું કે (નવેમ્બર ૨૦૨૧) ઉપરોક્ત ખર્ચ જીલ્લા પંચાયતની પ્રાથમિક શાળાઓ સંબંધિત શિક્ષકોના ગ્રેજ્યુઇટી અને પેન્શન પર કરવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, આ ખર્ચ જીલ્લા તિજોરીઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો જે દર મહિને ખર્ચના આંકડા પૂરા પાડતા નથી તેથી તે આ હેતુ માટે જરૂરિયાતની આકારણી મુશ્કેલ બનાવે છે. વધુમાં ઉમેરવામાં આવ્યું હતું કે, અંદાજપત્રીય અંદાજો તૈયાર કરતી વખતે, જીલ્લા તિજોરીઓ અંદાજપત્ર અને ખર્ચના આંકડા પૂરા પાડતી નથી અને આથી, અંદાજપત્રીય અંદાજો રજૂ કરતી વખતે ખર્ચના આંકડાની સાચી આકારણી કરી શકાઈ ન હતી, જે અધિક ખર્ચમાં પરિણમે છે.

જવાબ વાજબી નથી કારણ કે નિયામક, પ્રાથમિક શિક્ષણ કચેરી પાસે જીલ્લા પંચાયતના નિવૃત્ત/કાર્યરત પ્રાથમિક શિક્ષકોની કોઈ આધારમાહિતી નથી જેણે ખર્ચના વધુ સારા અંદાજ માટે સરળતા કરી આપી હોત. વધુમાં, સંકલિત નાણાકીય વ્યવસ્થાપન પ્રણાલીનો (IFMS) ડેટા તમામ નિયંત્રણ અધિકારીઓ પાસે ઉપલબ્ધ હોય છે અને આ મુખ્ય સદર હેકળના અગાઉના વર્ષના ખર્ચના આધારે અંદાજપત્રીય અંદાજો તૈયાર કરવા જોઈતા હતાં.

૩.૬.૧.૬ વ્યક્તિગત લેજર હિસાબ રોકડ પત્રક અને તિજોરીના પત્રકોની બંધ સિલકો વચ્ચે ખૂબ મોટો તફાવત

ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર વ્યક્તિગત લેજર હિસાબ (Personal Ledger Account) નિભાવે છે. વ્યક્તિગત લેજર હિસાબના વહીવટકર્તાએ દરેક ત્રિમાસિકમાં સિલકોનું તિજોરી સાથે સમાયોજન કરવાનું હોય છે.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર બંધ સિલકોનું ત્રિમાસિક પત્રક રજૂ કરે છે જેમાં તિજોરી અને તેમની કચેરી મુજબની બંધ સિલકોમાં તફાવતો હતાં. ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન દરેક ત્રિમાસિકના અંતે બંધ સિલકોમાં તફાવત નીચે કોઠા ૩.૨૩માં દર્શાવ્યો છે:

કોઠો ૩.૨૩: ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન દરેક ત્રિમાસિકના અંતે રોકડ પત્રક અને તિજોરી મુજબ બંધ સિલકોમાં તફાવત

(₹ કરોડમાં)

ત્રિમાસિક અંતિત	PLA રોકડ પત્રક મુજબ બંધ સિલક	તિજોરીના પત્રક મુજબ બંધ સિલક	તફાવત
જૂન-૧૮	૩૧૩.૦૨	૩૧૪.૯૧	(-)૧.૮૯
સપ્ટેમ્બર-૧૮	૩૧૮.૯૧	૩૨૦.૧૬	(-)૧.૨૫
ડિસેમ્બર-૧૮	૮૭.૬૪	૮૮.૯૯	(-)૧.૩૫
માર્ચ-૧૯	૮૭.૬૯	૯૦.૧૩	(-)૨.૪૪
જૂન-૧૯	૨૧૭.૭૦	૨૧૮.૯૫	(-)૧.૨૫
સપ્ટેમ્બર-૧૯	૩૪૬.૭૧	૩૪૮.૦૩	(-)૧.૩૨
ડિસેમ્બર-૧૯	૩૪૩.૭૦	૩૪૪.૯૮	(-)૧.૨૮
માર્ચ-૨૦	૧૫૩.૪૭	૧૬૩.૧૨	(-)૯.૬૫
જૂન-૨૦	૧૦૮.૯૫	૧૧૦.૨૩	(-)૧.૨૮
સપ્ટેમ્બર-૨૦	૧૮૯.૯૮	૭૩.૧૫	૧૧૬.૮૩
ડિસેમ્બર-૨૦	૧૩૧.૯૭	૧૩૪.૦૪	(-)૨.૦૭
માર્ચ-૨૧	૨૬૧.૮૩	૨૭૪.૨૦	(-)૧૨.૩૭

સ્રોત: ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

ઓડિટ એવુ પણ અવલોકન કર્યું હતું કે ₹ ૧૧૮.૧૪ કરોડની રકમ “સમાયોજન ન થયેલા તફાવતો” તરીકે અલગ રીતે દર્શાવીને સમાયોજન બાકી રાખીને તફાવતોમાંથી દૂર કરવામાં આવી હતી. આ ખર્ચની વિગતોની ઓડિટ દ્વારા ખરાઇ થઇ શકી ન હતી.

ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરની કચેરીએ જણાવ્યું હતું કે (નવેમ્બર ૨૦૨૧) આ તફાવતો પહેલાથી અસ્તિત્વમાં છે અને હજી તેનુ સમાયોજન કરવામાં આવ્યું નથી. વધુમાં એવુ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ભવિષ્યમાં તફાવતોનુ, જો કોઇ હોય તો, તિજારી સાથે સમાયોજન કરવામાં આવશે અને ઓડિટને જાણ કરવામાં આવશે.

જવાબ વાજબી નથી કારણ કે ઘણા મોટા તફાવતો લાંબા સમયથી સમાયોજન થયા વિના રહ્યા છે અને આથી, ભંડોળની ઉચાપતની શક્યતા નકારી શકાય નહીં.

૩.૬.૧.૭ ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાઓની જાણ ન કરવી

સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, ૨૦૧૭નો નિયમ ૩૩ બતાવે છે કે, રાજ્ય સરકારના જુદા જુદા વિભાગો દ્વારા ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાઓની ઓડિટને જાણ કરવાની હોય છે. ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે રાજ્ય યોજના નિયામકની કચેરી, સર્વ શિક્ષા અભિયાન, ગાંધીનગરમાં થયેલી

ઉચાપતના નીચેના બે કિસ્સાની જાણ ઓડિટને કરવામાં આવી ન હતી. આ કિસ્સાઓની વિગતો કોઠા ૩.૨૪માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો ૩.૨૪: ઓડિટને જાણ ન કરેલા ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સા

ક્રમાંક	કચેરીનું નામ	વર્ષ	સંડોવાયેલી રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાની સ્થિતિ (નવેમ્બર ૨૦૨૧ ના રોજ)
1	જિલ્લા યોજના અધિકારી કચેરી, સુરેન્દ્રનગર	૨૦૦૮	૩૨.૦૭	આગામી સુનાવણીની તારીખ -૦૩ ડિસેમ્બર ૨૦૨૧
2	જિલ્લા યોજના અધિકારી, કચ્છ	૨૦૧૯	૫૪.૫૭	તહોમતનામુ રજૂ કર્યું

સ્રોત: શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

આમ, જુદા જુદા વિભાગો દ્વારા ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાની ઓડિટને જાણ ન કરવાની શક્યતા રહેલી છે. નાણા વિભાગે સામાન્ય નાણાકીય નિયમોના નિયમ ૩૩ના અનુસરણ રૂપે તમામ વિભાગોને જરૂરી સૂચનાઓ જારી કરવાની જરૂર છે કે જેથી તાબાની કચેરીઓમાં ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાની જાણ આવા કિસ્સાઓના યોગ્ય અનુસરણ માટે તમામ સંબંધિત સત્તાધિકારીઓને સમયસર જણાવી શકાય.

૩.૬.૧.૮ અગાઉના વર્ષોની વણવપરાયેલી સિલકો અયોગ્ય રીતે મહેસૂલી આવક તરીકે જમા લેવાઈ

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, ૧૯૮૩ના ફકરા ૧૦૩ અનુસાર, ખર્ચ કરનાર વિભાગોએ જ્યારે બચત થવાનું અપેક્ષિત હોય ત્યારે વણવપરાયેલ અનુદાનો/વિનિયોગો અથવા તેના ભાગની નાણા વિભાગને પરતસોંપણી કરવી જોઈએ. આ વણવપરાયેલી સિલકો સંબંધિત મહેસૂલી ખર્ચના મુખ્ય સદરે જમા કરવી જોઈએ એટલે કે જો તે એ જ વર્ષ સંબંધિત હોય તો આની નોંધ સંબંધિત સેવા સદર હેઠળ ખર્ચમાં ઘટાડા તરીકે કરવી જોઈએ અને જો તે અગાઉના વર્ષોને લગતી હોય તો હિસાબના સંબંધિત મુખ્ય સદરની નીચે અધિક ચૂકવણીઓની વસૂલાત તરીકે અલાયદા ગૌણ સદર ૯૧૧-“બાદ-અધિક ચૂકવણીઓની વસૂલાત” નીચે કરવી જોઈએ.

અનુદાન નં. ૯ હેઠળ નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા જમા કરવામાં આવેલા ચલણોની નમૂના ચકાસણી દરમિયાન, ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે ૨૦૧૭-૧૮થી ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન ₹ ૧૪૩.૭૬ કરોડની રકમની મહેસૂલી ખર્ચની વણવપરાયેલી સિલકો સરકારી હિસાબમાં મહેસૂલી આવક તરીકે જમા કરવામાં આવી હતી. સંબંધિત વર્ષોની મહેસૂલી આવક અને મહેસૂલી ખર્ચના ચોક્કસ નિરૂપણને એટલા પ્રમાણમાં અસર કરી હતી. વિગતો નીચે કોઠો ૩.૨૫ માં આપી છે.

કોઠો ૩.૨૫: મહેસૂલી આવક તરીકે જમા કરાવેલી મહેસૂલી ખર્ચની વણવપરાયેલી સિલકો

ક્રમાંક	વર્ણન	મુખ્ય સદર	અનુદાન મળ્યાનું વર્ષ	જેમાં વણવપરાયેલા અનુદાનની પરતસોંપણી થઇ તે અંદાજપત્રીય સદર	અનુદાનની પરત સોંપણીનું વર્ષ	પરતસોંપણીની રકમ (₹ કરોડમાં)
1	માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓની (GS & HSEB) બાળાઓ અને દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓ માટે સરકાર દ્વારા પરીક્ષા ફી પૂરી પાડવી	2202	2020-21	0202	2021-22	3.41
2	શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સ્વ-નિર્ભર શાળાઓમાં પ્રવેશ લીધો હોય તેમની વધારાની ફી	2202	2018-19	0202	2018-19	5.30
3	શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સ્વ-નિર્ભર શાળાઓમાં પ્રવેશ લીધો હોય તેમની વધારાની ફી	2202	2019-20	0202	2019-20	2.68
4	શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સ્વ-નિર્ભર શાળાઓમાં પ્રવેશ લીધો હોય તેમની વધારાની ફી.	2202	2020-21	0202	2020-21	1.06
5	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2017-18	0202	2017-18	4.27
6	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચમાધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2017-18	0202	2017-18	4.20
7	પ્રાથમિક શિક્ષકોના પગાર અને ભથ્થા	2202	2017-18	0202	2017-18	100.00
8	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2018-19	0202	2018-19	5.81
9	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2019-20	0202	2019-20	7.88
10	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2020-21	0202	2020-21	6.85
11	ગુજરાત રાજ્ય ઓપન સ્કૂલ	2202	2011-16	0202	2020-21	1.03
12	સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચમાધ્યમિક શાળાઓ માટે ફર્નિચરની ખરીદી (CoS)	2202	2019-20	0202	2020-21	0.12
13	યોજના બંધ થવાથી	2202	---	0202	2018-19	0.99
14	યોજના બંધ થવાથી	2202	---	0202	----	0.02
15	અધિક અનુદાનની વસૂલાત	2203	--	0202	2018-19	0.14
					કુલ	143.76

સ્રોત: શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

3.6.1.9 ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં ભંડોળ મુકવું

નાણા વિભાગે સૂચના જારી કરી હતી કે (29 ઓક્ટોબર 2016) રાજ્ય સરકારના ઉપક્રમો/સંસ્થાઓ/મંડળીઓ, વગેરે તેમના વણવપરાયેલ ભંડોળો ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં (GSFS) મુકી શકે છે. તેના પર મળેલું વ્યાજ મુખ્ય સદર 0049 04 800-21-અન્ય આવક હેઠળ સરકારના ખાતામાં જમા કરવાનું હતું.

2009-21ના સમયગાળા દરમિયાન, શિક્ષણ વિભાગને 31 કેસોમાં ₹ 1,595.04 કરોડનું અનુદાન મળ્યું હતું (પરિશિષ્ટ 3.10) જેમાંથી ₹ 1,208.22 કરોડ ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં મુકવામાં આવ્યા હતાં. આવી માતબર રકમ ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં મુકવા માટેના કારણો વિભાગે રજૂ કર્યા ન હતાં.

એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે ફાળવવામાં આવેલા પરંતુ તાત્કાલિક જરૂર ન હોય એવા ભંડોળોનો વિભાગો/બોર્ડો/નિગમો દ્વારા તિજારીઓમાંથી ઉપાડ કરવામાં ન આવે. ભંડોળ એકબાજુ મુકવામાં આવે તે, માત્ર સરકારની રોકડની તરલતા અને એકંદર લવચીકપણુ ઘટાડતું નથી પરંતુ અંદાજપત્રીય આયોજનને પણ નિષ્ફળ બનાવે છે. ભંડોળ એક બાજુ મુકી રાખવાથી રોકડ સંકડામણ વાળા વિભાગોને તાકીદના અને મહત્વના હેતુઓ પર ખર્ચ કરવાથી વંચિત રાખે છે જ્યારે અન્ય વિભાગો આવા ભંડોળો કોઈ ફળદાયક હેતુ માટે મુકવાના બદલે લાંબા સમય સુધી એની પાસે પકડી રાખે છે.

3.6.1.10 કેન્દ્ર પ્રાયોજિત/કેન્દ્રીય આયોજન યોજનાઓ હેઠળ નોંધપાત્ર બચતો

કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ માટેનું આયોજન એ રીતે કરવું જોઈએ કે ભંડોળોનો ઉપયોગ શ્રેષ્ઠ રીતે થાય અને મહત્તમ લાભો લોકોને મળે. અનુદાન નં. 9ના કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ/ કેન્દ્રીય આયોજન યોજનાઓ બાબતના અંદાજપત્રીય અંદાજોની ચકાસણીમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે કેટલીક યોજનાઓમાં ભંડોળના ઉપયોગની ગતિ ધીમી હતી. કેટલીક કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ જેમાં અમલીકરણની ધીમી ગતિના કારણે બચતો ₹ 100 કરોડ કરતાં વધારે હતી તેની વિગતો નીચે કોઠા 3.26માં આપી છે:

કોઠો ૩.૨૬: કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજનાઓ હેઠળ બચતોની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અંદાજપત્રીય સદર સહિત યોજનાનું નામ	વર્ષ	અંદાજપત્રીય અંદાજો			કરવામાં આવેલો ખર્ચ	બચતો (-)	બચતની ટકાવારી
			કેન્દ્ર	રાજ્ય	કુલ			
1	2202 (01) (106) (12): EDN-68 સર્વ શિક્ષા અભિયાન	2018-19	618.18	450.00	1068.18	610.80	457.38	42.82
2	2202 (02) (109) (06) EDN-142-રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષણ અભિયાન યોજનાનું અમલીકરણ	2018-19	94.34	62.89	157.23	45.10	112.13	71.31
3	4202 (01) (201) (06) EDN-113 સર્વ શિક્ષા અભિયાન (નાણા પંચ તરફથી સહાય સહિત)	2018-19	230.48	153.66	384.14	153.76	230.38	59.97
4	2202 (01) (106) (12) EDN-68 સર્વ શિક્ષા અભિયાન	2019-20	679.70	453.13	1132.83	102.12	1030.71	90.98
5	4202 (01) (201) (06) EDN-113 સર્વ શિક્ષા અભિયાન (નાણા પંચની સહાય સહિત) (60:40 PCSS)	2019-20	300.60	200.40	501.00	166.86	334.14	66.69
6	4202 (01) (201) (06) EDN-113 સમગ્ર શિક્ષા અભિયાન	2020-21	169.55	113.04	282.59	99.21	183.38	64.89

સ્રોત:અંદાજપત્રીય અંદાજો અને VLC/IFMS માહિતી

કોઠા ૩.૨૬માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, આ યોજનાઓ હેઠળ બચતોની ટકાવારી ૪૨.૮૨ અને ૯૦.૯૮ ટકા વચ્ચે રહી હતી. આ દર્શાવે છે કે અમલ માટેનું આયોજન ઉણપવાળું હતું.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

૩.૬.૧.૧૧ મૂડી ખર્ચનું મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે ખોટું વર્ગીકરણ

સરકારના હિસાબો છ સ્તરીય વર્ગીકરણ મુજબ રજૂ કરવામાં આવે છે એટલે કે મુખ્ય સદર (સરકારના કાર્યો), પેટા-મુખ્ય સદરો (પેટા-કાર્યો), ગૌણ સદરો (કાર્યક્રમો/પ્રવૃત્તિઓ), પેટા-સદરો (પરિયોજનાઓ), વિગતવાર સદરો (પેટા-પરિયોજનાઓ) અને હેતુ સદરો (ખર્ચનો હેતુ/ઉદ્દેશ). નાણા વિભાગ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલો અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા અંગેનો પરિપત્ર (સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૦) સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે હેતુ સદરો ૫૧૦૦-મોટર વાહનો, ૫૨૦૦-મશીનરી અને સાધનો અને ૫૩૦૦-મોટા કામોની જોગવાઈ મૂડીગત અસ્ક્યામતોના સંપાદન અને અન્ય મૂડી ખર્ચ (હેતુ વર્ગ-૬) માટે કરવામાં આવી છે.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે આ હેતુ સદરો હેઠળ ₹ ૩૧૧.૧૨ કરોડની જોગવાઈ અને ₹ ૨૩૦.૬૮ કરોડનો ખર્ચ થયો હતો જેની નોંધ અનુદાન નં. ૯માં મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે કરવામાં આવી હતી. આ બાબતોની મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે જોગવાઈ/વર્ગીકરણ યોગ્ય નથી કારણ કે નાણા વિભાગના પરિપત્ર મુજબ આનું વર્ગીકરણ મૂડી ખર્ચ હેઠળ કરવાનું હોય છે. પરિણામે, ૨૦૨૦-

૨૧ના નાણાકીય હિસાબોના પરિશિષ્ટ ૧૧ અને ૧૧ના પત્રક ૪, ૫, ૭, ૮, ૧૫, ૧૬, ૧૮, ૧૯માં આપવામાં આવેલી વિગતોને અસર થાય છે કારણ કે મૂડી ખર્ચ ઓછો દર્શાવાય છે અને મહેસૂલી ખર્ચ વધારે દર્શાવાય છે.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

૩.૬.૧.૧૨ હેતુ સદર ૬૦૦૦ “અન્ય મૂડી ખર્ચ”નું મૂડી વિભાગ હેઠળ અયોગ્ય વર્ગીકરણ

અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા અંગેનો પરિપત્ર (સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૦) જણાવે છે કે હેતુ સદર ‘૬૦૦૦’ અન્ય મૂડી ખર્ચ હેઠળની જોગવાઈનો ઉપયોગ હેતુ વર્ગ: “હિસાબી સમાયોજન”ના હેતુ માટે કરવાનો હતો જેમાં ઘસારો, અનામતો, આંતર-હિસાબી તબદીલી, નુકસાનીની માંડવાળ વગેરે સામેલ હોય છે.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે ૨૦૨૦-૨૧માં હેતુ સદર “૬૦૦૦ અન્ય મૂડી ખર્ચ” હેઠળ ₹ ૨૬૩.૭૭ કરોડની મૂળ જોગવાઈની^૭ સામે, ₹ ૨૬૩.૬૮ કરોડનો ખર્ચ થયો હતો. આ સદર હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવેલા ખર્ચની ઓડિટ ચકાસણીમાં બહાર આવ્યું હતું કે, આ અનુદાન સર્વ શિક્ષા અભિયાન હેઠળ અસ્કયામતો ઉભી કરવા/પ્રવર્તમાન સુવિધાઓના નવીનીકરણ માટેની હતી, અને તેનું વર્ગીકરણ ૩૫૦૦-મૂડી અસ્કયામતો ઉભી કરવી હેઠળ કરવું જરૂરી હતું.

પરિણામે, ૨૦૨૦-૨૧ના નાણાકીય હિસાબોના પત્રક ૪ખ, ૮, ૧૦, ૧૯, પરિશિષ્ટ ૧૧ અને ૧૧માં આપવામાં આવેલી વિગતોને અસર થાય છે કારણ કે મૂડી ખર્ચ અધિક દર્શાવાયો છે અને મહેસૂલી ખર્ચ ઓછો દર્શાવાયો છે. ઉપરાંત, પંચાયતોને આપવામાં આવેલુ સહાયક અનુદાન ઓછુ દર્શાવાયું છે.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

૩.૬.૨ અનુદાન નં. ૮૬ માર્ગ અને મકાનની સમીક્ષા

ગુજરાત સરકારનો માર્ગ અને મકાન વિભાગ જે અનુદાન નં. ૮૬નો વહીવટ કરે છે તે ગુજરાત રાજ્યમાં માર્ગોની અને સરકારી મકાનોની બધીજ શ્રેણીઓના આયોજન, બાંધકામ અને જાળવણીને લગતી તમામ પ્રવૃત્તિઓ પર દેખરેખ રાખે છે.

આ અનુદાનની જોગવાઈઓમાં ગ્રામ્ય માર્ગો માટે સહાયક અનુદાન સહિત માર્ગો, પુલો, ફેરી, બોગદા, બેઠા પુલ વગેરેના બાંધકામ અને સુધારાનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં સામાન્ય મહેકમ પરનો ખર્ચ પણ સામેલ હોય છે. મૂડી વિભાગમાં માર્ગ અને મકાન વિભાગના નિયંત્રણ હેઠળના મોટા કામો પરના મૂડી ખર્ચ માટેની જોગવાઈનો પણ સમાવેશ થાય છે.

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, ૧૯૮૩ની જોગવાઈ મુજબ અનુદાનનો વહીવટ કરનાર સત્તાધિકારી તેમના નિયંત્રણ હેઠળના ખર્ચની પ્રગતિ પર નજર રાખવા માટે અને તેને મંજૂર થયેલા અનુદાન અથવા વિનિયોગની અંદર રાખવા માટે જવાબદાર છે. આ સત્તાધિકારીઓની ફરજો

^૭ મુખ્ય સાદર ૪૨૦૨

અને જવાબદારીઓમાં સમયસર અને ચોકસાઇપૂર્વક અંદાજો તૈયાર કરવા અને તેમના હવાલે મુકવામાં આવેલા અનુદાન જે હેતુઓ માટે તે પૂરા પાડવામાં આવ્યા હોય તેના માટે ખર્ચવામાં આવે છે અને થયેલી બચતોની જો હવે પછી જરૂર ન હોય તો પરતસોંપણી સુનિશ્ચિત કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

સત્તાધિકારીઓ આ સૂચનાઓનું કેટલે અંશે પાલન કરે છે તેની ખાતરી કરવાની દ્રષ્ટિએ ઓડિટે 2018-19થી 2020-21ના ત્રણ વર્ષોના સમયગાળા માટે માર્ગ અને મકાન વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 86ને (માર્ગ અને મકાન) લગતા વહીવટી વિભાગ/નિયંત્રણ અધિકારીઓના રેકર્ડની પ્રતિક ચકાસણી કરી હતી.

ઓડિટ અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

3.6.2.1 અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓથી વિચલન

માર્ગ અને મકાન વિભાગની અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ સામે ખર્ચની વિગતો નીચે આપી છે:

કોઠો 3.27: 2018-21 દરમિયાન અનુદાન નં. 86 હેઠળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

નાણાકીય વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ			ખર્ચ	અધિક (+) બચત (-)	વિચલનની ટકાવારી
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલી મતપાત્ર						
2018-19	3,351.53	0.00	3,351.53	3,519.88	(+)168.35	(+)5.02
2019-20	3,393.05	0.00	3,393.05	3,639.71	(+)246.66	(+)7.27
2020-21	3,532.87	0.00	3,532.87	3,343.65	(-)189.22	(-)5.36
મૂડી મતપાત્ર						
2018-19	2,851.55	403.92	3,255.47	3,249.60	(-)5.87	(-)0.18
2019-20	3,434.12	198.63	3,632.75	3,613.98	(-)18.77	(-)0.52
2020-21	3,490.10	2,057.18	5,547.28	5,509.18	(-) 38.10	(-)0.68

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે કે 2020-21 દરમિયાન વિભાગ દ્વારા અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરી શકાયો ન હતો જેથી મૂડી-મતપાત્ર વિભાગ હેઠળ 0.68 ટકા અને મહેસૂલી-મતપાત્ર વિભાગ હેઠળ 5.36 ટકા વણવપરાયેલા રહ્યા હતાં. ઉપરાંત, 2018-19 અને 2019-20માં મહેસૂલી મતપાત્ર વિભાગમાં વિભાગે અધિક ખર્ચ કર્યો હતો. વિભાગે આ નાણાકીય વર્ષો માટે બચત/અધિક માટેના કોઈ ચોક્કસ કારણો રજૂ કર્યા ન હતાં.

3.6.2.2 રાષ્ટ્રીય હાઇ સ્પીડ રેલ નિગમ લિમિટેડમાં શેરમૂડી રોકાણ

મુખ્ય અને ગૌણ સદરોની યાદી સાથે આપવામાં આવેલા સામાન્ય નિર્દેશો અનુસાર, ઇક્વીટી શેર, વગેરેમાં મૂડીરોકાણ માટે જરૂર જણાય ત્યાં ગૌણ સદર "જાહેર ક્ષેત્ર અને અન્ય ઉપક્રમોમાં મૂડીરોકાણ" (ગૌણ સદર 190) ખોલી શકાય છે. ઉપરાંત, નાણા વિભાગ દ્વારા દર વર્ષે જારી કરવામાં આવતો અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા માટેનો વિગતવાર પરિપત્ર નિયત કરે છે કે મૂડીરોકાણ/મૂડી ફાળા માટેના અંદાજો માત્ર ગૌણ સદર-190 હેઠળ કરવા જોઈએ.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે 2016-17થી આગળ, અનુદાન નં. 86માં હિસાબી સદર 5054.03.337.11 હેઠળ રાષ્ટ્રીય હાઇ સ્પીડ રેલ નિગમ લિમિટેડમાં શેરમૂડી ફાળા માટેની જોગવાઈનો સમાવેશ થયો હતો. મુખ્ય સદર-5054 માર્ગ અને મકાન પર મૂડી જોગવાઈને લગતું છે, પેટા-મુખ્ય સદર-03 રાજ્ય ધોરીમાર્ગોને લગતું છે અને ગૌણ સદર 337 સડકના કામોને લગતું છે. રાષ્ટ્રીય હાઇ સ્પીડ રેલ નિગમ લિમિટેડમાં શેરમૂડી ફાળાની જોગવાઈ ન તો માર્ગો અને પુલોને લગતી છે કે ન ગુજરાતમાં રાજ્ય ધોરીમાર્ગોને લગતી છે. પ્રવર્તમાન સૂચનાઓને ધ્યાનમાં રાખતાં આ જોગવાઈનો સમાવેશ ગૌણ સદર-190 હેઠળ કરવો જરૂરી હતો.

વિભાગે 2020-21 સુધીમાં પ્રસ્તુત કંપનીમા ₹ 1,630 કરોડનો કુલ શેરમૂડી ફાળો આપ્યો હતો. આમ, આ બાબતમાં સ્પષ્ટ સૂચનાઓ હોવા છતાં અયોગ્ય હિસાબી સદર હેઠળ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર 2021).

3.6.2.3 કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ માટે અંદાજપત્રીય અંદાજો

કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ (CRF)⁸ એ, રાષ્ટ્રીય ધોરી માર્ગો અને રાજ્ય માર્ગો તૈયાર કરવા અને જાળવણી માટે પેટ્રોલ અને હાઇ-સ્પીડ ડીઝલના વેચાણ પર ભારત સરકાર દ્વારા લાદવામાં આવેલ સેસ/કર માંથી કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ અધિનિયમ, 2000ની કલમ 6 હેઠળ નિર્મિત રદબાતલ ન થાય એવું ભંડોળ છે. ભારત સરકારના માર્ગ પરિવહન અને ધોરીમાર્ગ મંત્રાલય દ્વારા રાષ્ટ્રીય માર્ગ ભંડોળમાંથી દરેક રાજ્ય/ કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશને ભંડોળોની ફાળવણીને નાણાકીય વર્ષની શરૂઆતમાં અંતિમરૂપ આપવામાં આવે છે.

કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ માટેના માર્ગ અને મકાન વિભાગના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં અન્ય બાબતો સાથે ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન હેઠળ આવક⁹ અને અનુરૂપ હિસાબી સદર-3054.80.797.11 હેઠળ "કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળની ફાળવણી થાપણ હિસાબમાં તબદીલી" ખર્ચની જોગવાઈનો સમાવેશ થાય છે. ભારત સરકાર તરફથી કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ મળેલું ભંડોળ કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ (જાહેર હિસાબ હેઠળની થાપણો) તરફથી આર્થિક સહાય ખાતે તબદીલ કરવું જરૂરી છે. અને રસ્તા બાંધકામ હેઠળનો ખર્ચ મૂડી ખર્ચ તરીકે દર્શાવાય છે જે આ ભંડોળોમાંથી

⁸ હવે કેન્દ્રીય માર્ગ અને માળખાકીય ભંડોળ (CRIF)

⁹ 1601.08.108.01

સરભર થાય છે. કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ અપેક્ષિત ઉપાર્જન/અંદાજીત ચૂકવણીની વિગતો અધિક્ષક ઇજનેર, માર્ગ પરિવહન અને ધોરીમાર્ગ મંત્રાલયની પ્રાદેશિક કચેરી, ગાંધીનગર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવી છે.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે 2019-20ના સમયગાળા દરમિયાન, કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળની આવક અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરતાં વધી હતી. કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ અપેક્ષિત ઉપાર્જન / અંદાજીત ચૂકવણીની વિગતો અધિક્ષક ઇજનેર, માર્ગ પરિવહન અને ધોરીમાર્ગ મંત્રાલયની પ્રાદેશિક કચેરી, ગાંધીનગર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી સંબંધિત વર્ષ માટે અંદાજપત્રીય અંદાજો/પૂરક માંગણી તૈયાર કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હતી. વિગતો નીચે કોઠા ૩.28માં આપી છે:

કોઠો ૩.28: અંદાજપત્રીય અંદાજો અને પૂરક માંગણીમાં ખોટો અંદાજ

(₹ કરોડમાં)

સમયગાળો	કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ આવક			કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ ખર્ચ				
	અપેક્ષિત ઉપાર્જન	શક્ય ચૂકવણી	ભારત સરકાર તરફથી ખરેખર આવક	અંદાજ પત્રીય જોગવાઈ	પુનર્વિ નીયોગ	કુલ	વર્ષ દરમિયાન ખર્ચ	અધિક ખર્ચ
2019-20	450.64	547.70	718.87	74.57	0.00	74.57	718.87	644.30
2020-21	420.06	635.08	430.74	154.44	0.84	155.28	430.74	275.46

સ્રોત: માર્ગ અને મકાન વિભાગે પૂરી પાડેલી માહિતી અને સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

વિભાગે કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ મળેલાં બધા જ ભંડોળનો ખર્ચ કર્યો હતો. આમ, ઉપલબ્ધ માહિતી મુજબ અંદાજપત્રીય અંદાજો અને પૂરક માંગણી તૈયાર ન કરવાથી તે જોગવાઈ કરતાં અધિક ખર્ચમાં પરિણમ્યો હતો જેનું નિયમિતીકરણ જરૂરી હતું.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર 2021).

૩.6.2.4 ગ્રામ્ય માર્ગ યોજનાનો અમલ

તમામ ગ્રામીણ પ્રજાને સારા અને બારમાસી માર્ગો દ્વારા માર્ગ સાથે જોડવાના આશયથી વર્ષ 2000માં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પ્રધાન મંત્રી ગ્રામ સડક યોજના (PMGSY) શરૂ કરવામાં આવી હતી. તે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા અનુક્રમે 60:40ના પ્રમાણમાં ફાળાવાળી કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજના છે. રાજ્યમાં આ યોજનાની અમલકર્તા એજન્સી ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સી છે (GSRRDA).

ભારત સરકારના ગ્રામ વિકાસ મંત્રાલયે વર્ષ 2020-21 માટે પ્રધાન મંત્રી ગ્રામ સડક યોજના હેઠળ માર્ગની લંબાઈ અને આવાસની દ્રષ્ટીએ રાજ્યોને સૂચક ભંડોળની ફાળવણી અને ભૌતિક લક્ષ્યાંકો જારી કર્યા હતા (એપ્રિલ 2020). તેમણે 700 કિ.મી. લાંબા માર્ગ માટેના ભૌતિક લક્ષ્યાંક સાથે ₹ 600 કરોડની (₹ 360 કરોડ અને ₹ 240 કરોડ અનુક્રમે કેન્દ્ર અને રાજ્યનો હિસ્સો) ફાળવણી કરી હતી. જો કે, ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીએ ગુજરાતનો વાર્ષિક લક્ષ્યાંક

₹ 600 કરોડથી સુધારીને ₹ 200 કરોડ અને માર્ગની લંબાઇ 700 કિ.મી.થી 200 કિ.મી. કરવાની વિનંતી કરી હતી (સપ્ટેમ્બર 2020).

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે અનુદાન નં. 86 હેઠળ માત્ર ₹ 100 કરોડની (₹ 60 કરોડ અને ₹ 40 કરોડ અનુક્રમે કેન્દ્ર અને રાજ્યનો હિસ્સો) અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી જે ન તો ગ્રામ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલા લક્ષ્યાંક કે ન તો ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીએ પોતે માંગણી કરેલા લક્ષ્યાંક પર આધારિત હતી. વિભાગે યોજનાના અમલીકરણ માટે 2020-21માં ₹ 79.07 કરોડ અને ₹ 52.72 કરોડ અનુક્રમે કેન્દ્ર અને રાજ્યના હિસ્સા તરીકે ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીને છુટા કર્યા હતાં. આમાંથી, વર્ષ 2020-21ના અંતે ₹ 71.89 કરોડ વપરાયા વિના પડી રહ્યા હતાં.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર 2021).

3.6.2.5 સરકારના હિસાબમાં વ્યાજ જમા ન કરવું

નાણા વિભાગે તારીખ 16 સપ્ટેમ્બર 2014 અને 29 ઓક્ટોબર 2016ના સરકારના ઠરાવોથી સૂચનાઓ જારી કરી હતી કે રાજ્ય સરકારના ઉપક્રમો/સંસ્થાઓ/મંડળીઓ તેમનું વણવપરાયેલું ભંડોળ ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં જમા કરી શકે છે. તેમાંથી મળતું વ્યાજ સરકારના હિસાબમાં મુખ્ય સદર 0049 04 800 21-અન્ય આવકો હેઠળ સમયસર જમા કરવાનું જરૂરી હતું.

ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીએ ₹ 359 કરોડનું ભંડોળ (31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ) ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં જમા કર્યું હતું. ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં રહેલી મુદતી થાપણો અને પ્રવાહી થાપણો પર વર્ષ 2019-20 માટે ₹ 24.87 કરોડનું (₹ 20.67 કરોડ 2018-19 માટે) મળેલું વ્યાજ સરકારના હિસાબમાં જમા કરવાના બદલે અનુદાન ભંડોળમાં જમા કરવામાં આવ્યું હતું.

3.7 ભલામણો

રાજ્ય સરકારે:

- વિભાગોની જરૂરિયાતોના વિશ્વસનીય અનુમાનો અને તેમને ફાળવાયેલા સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવાની ક્ષમતાના આધારે વાસ્તવલક્ષી અંદાજપત્ર ઘડવું જોઈએ.
- વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર થયેલા અનુદાનો કરતાં અધિક ખર્ચને ગંભીરતાથી જોવો જોઈએ અને વહેલામાં વહેલી તકે તે નિયમિત કરવો જોઈએ.
- બચતોમાં કાપ મુકાય, અનુદાન/વિનિયોગની અંદર મોટી બચતો નિયંત્રિત થાય અને અપેક્ષિત બચતોને ઓળખીને નિયત સમય મર્યાદામાં પરતસોંપવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે અંદાજપત્રનું યોગ્ય અમલીકરણ અને નિયંત્રણ લાગુ કરવા માટે ઉચિત નિયંત્રણ પદ્ધતિ સ્થાપવી જોઈએ; અને

- અંદાજપત્રના યોગ્ય વિશ્લેષણ અને અર્થપૂર્ણ વિનિયોગ હિસાબો તૈયાર કરવાની સુગમતા માટે ફાળવણીમાંથી થયેલા ખર્ચમાં વિચલનો માટે નિયંત્રણ અધિકારીઓને જવાબદાર ગણવાનું સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ.
- વર્ષ દરમિયાન સમાનરૂપે ખર્ચ થાય અને માર્ચમાં ખર્ચનો ધસારો ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ.

પ્રકરણ 4

હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય
અહેવાલની પદ્ધતિઓ

પ્રકરણ 4 હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલની પદ્ધતિઓ

નાણાકીય રજૂઆતની સુદ્રઢ વ્યવસ્થા અને નિયમો તથા કાર્યપદ્ધતિના અનુપાલનનું સુશાસનમાં મહત્વનું યોગદાન હોય છે. આ બાબત, સુસંગત, વિશ્વસનીય અને સમયસર નાણાકીય રજૂઆતને સુનિશ્ચિત કરે છે અને એ રીતે મૂળભૂત કારભારી જવાબદારીઓ, વ્યૂહાત્મક આયોજન અને યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં રાજ્ય સરકારને સહાય કરે છે. આ પ્રકરણ વિવિધ નાણાકીય નિયમો, પદ્ધતિઓ અને નિર્દેશોના રાજ્ય સરકારના અનુપાલનની સ્થિતિ અને વિહંગાવલોકન પૂરું પાડે છે.

હિસાબોની પૂર્ણતા સંબંધિત બાબતો

4.1 વ્યાજપાત્ર થાપણો પરના વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવી

રાજ્ય સરકારની જવાબદારી છે કે વ્યાજપાત્ર થાપણોની (હિસાબોના મુખ્ય સદર 8336 અને 8342) રકમની બાબતમાં વ્યાજની જોગવાઈ અને તેની ચૂકવણી કરવામાં આવે. આમ છતાં, કોઠા 4.1માં દર્શાવ્યા મુજબ, 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ આ થાપણોમાં સિલકો હતી છતાં મુખ્ય સદર 2049 (મહેસૂલી ખર્ચ) હેઠળ વ્યાજની ચૂકવણી માટે રાજ્ય સરકારે અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરી ન હતી.

કોઠો 4.1: વ્યાજપાત્ર થાપણોની બાબતમાં વ્યાજની જવાબદારી અદા ન થવી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વ્યાજપાત્ર થાપણનું નામ	31 માર્ચ 2020ના રોજ સિલક	વ્યાજની રકમ જેની જોગવાઈ કરવામાં ન આવી
1.	વ્યાજપાત્ર થાપણ (અંશદાયી પેન્શન યોજના સિવાય)	17.50	1.31
2.	વ્યાજપાત્ર થાપણ (અંશદાયી પેન્શન યોજના)	20.64	0.09
કુલ			1.40

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબો

વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવાની બાબતનું પ્રતિબિંબ ઘટેલી મહેસૂલી ખાધમાં અને સંબંધિત થાપણોની ઓછી આખરી બાકીમાં જોવા મળે છે.

4.2 રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની સીધી તબદીલી

કેન્દ્ર સરકાર સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રોમાં જુદી જુદી પરિયોજનાઓ/કાર્યક્રમોના અમલીકરણ માટે રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની બારોબાર તબદીલીઓ કરતી આવી છે. આ ભંડોળો રાજ્યના અંદાજપત્ર/રાજ્યની તિજોરી વ્યવસ્થા મારફત મોકલવામાં ન આવતા હોવાથી, વાર્ષિક નાણાકીય હિસાબોમાં આવા ભંડોળો દર્શાવાતા નથી. આમ, એટલા પ્રમાણમાં, રાજ્યની આવક અને ખર્ચ અને તેમાંથી તારવેલા અન્ય રાજકોષીય ચલાંકો/પરિમાણો પણ સંપૂર્ણ ચિત્ર રજૂ કરતા નથી.

01 એપ્રિલ 2014ની અસરથી, ભારત સરકારે કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ માટેની તમામ સહાય/વધારાની કેન્દ્રીય સહાય રાજ્ય સરકારને છૂટી કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. જો કે, ગુજરાતમાં, કેન્દ્રીય ભંડોળોની રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર તબદીલી કરવાનું 2020-21માં પણ ચાલુ રહ્યું હતું (નાણાકીય હિસાબો, ભાગ-1ના પરિશિષ્ટ Vનો સંદર્ભ). આવી તબદીલીઓની 2016-17થી 2020-21 માટેની વર્ષ-વાર વિગતો કોઠા 4.2માં દર્શાવી છે.

કોઠો 4.2: ભારત સરકાર દ્વારા રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની થયેલી તબદીલી

(₹ કરોડમાં)

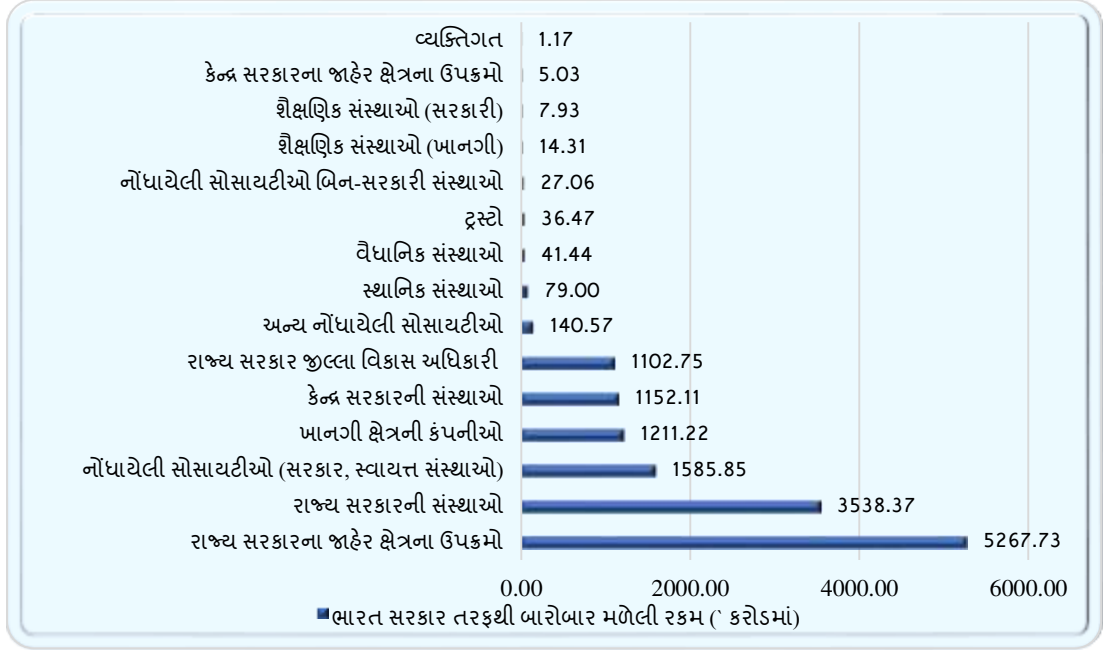
રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર તબદીલી	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
તબદીલ કરેલું ભંડોળ	3,392.86	7,510.45	10,026.44	11,659.35	14,210.99

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષ માટેના નાણાકીય હિસાબો

2020-21 દરમિયાન, ભારત સરકારે ₹ 14,210.99 કરોડ અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર તબદીલ કર્યા હતાં, જે પૈકી ₹ 9,901.34 કરોડ ‘રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા સંસ્થાઓ’ને અને ₹ 4,309.65 કરોડ ‘રાજ્ય સરકારની ન હોય એવી સંસ્થાઓ’ને બારોબાર છૂટા કરવામાં આવ્યાં હતાં. ફકરા 2.4.2.4માં બતાવ્યા પ્રમાણે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને અને શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને સહાયક અનુદાન રૂપે આપવામાં આવેલી નાણાકીય સહાય આ તબદીલીઓમાં સામેલ નથી. આ તબદીલીઓ સંબંધિત પરિયોજનાઓની માર્ગદર્શિકાઓ અનુસાર હતી. કેન્દ્રીય ભંડોળોની રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર મોટી તબદીલીઓ સંકળાયેલી હતી તે યોજનાઓ હતી; પ્રધાન મંત્રી કિસાન સન્માન નિધિ (₹ 3,159.88 કરોડ), ગાંધીનગર-અમદાવાદ માટે મેટ્રો-લીંક એક્સપ્રેસ (₹ 992.74 કરોડ), મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામ રોજગાર બાયંધરી યોજના (₹ 1,101.65 કરોડ) અને સાંસદોની સ્થાનિક વિસ્તાર વિકાસ યોજના (₹ 70 કરોડ).

વિવિધ વિકાસ યોજનાઓનો અમલ કરવા માટે 2020-21 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી બારોબાર ₹ 14,210.99 કરોડ મેળવનાર જુદી જુદી સંસ્થાઓની વિગતો આલેખ 4.1માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.1: અમલકર્તા સંસ્થાઓ જેને 2020-21 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી બારોબાર ભડોળ મળ્યું હતું

સ્રોત: 2020-21 માટેનો PFMS ડેટા

4.3 સ્થાનિક ભંડોળોની થાપણો

પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ હેઠળના 33 જીલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ અને 247 તાલુકા વિકાસ અધિકારીઓ દ્વારા સંચાલિત 280 વ્યક્તિગત લેજર ખાતા (PLA) હતાં. છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન જિલ્લા પરિષદ ભંડોળ અને પંચાયત સમિતિ ભંડોળ હેઠળના વ્યવહારો કોઠા 4.3માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 4.3: સ્થાનિક ભંડોળોની થાપણો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ		2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
જીલ્લા પરિષદ ભંડોળ (8448-109-11)	ખુલતી સિલક	8,329.90	9,249.79	8,940.69	8,263.03	8,821.48
	આવકો	18,331.28	23,364.03	24,485.22	23,210.91	24,110.28
	ખર્ચ	17,411.39	23,673.13	25,162.88	22,652.46	23,285.47
	બંધ સિલક	9,249.79	8,940.69	8,263.03	8,821.48	9,646.29
પંચાયત સમિતિ ભંડોળ (8448-109-12)	ખુલતી સિલક	3,865.33	3,680.94	3,845.12	4,138.24	4,209.52
	આવકો	12,352.71	16,300.28	16,526.91	15,349.79	15,767.41
	ખર્ચ	12,537.10	16,136.10	16,233.79	15,278.51	15,823.07
	બંધ સિલક	3,680.94	3,845.12	4,138.24	4,209.52	4,153.86
વર્ષના અંતે બંધ સિલક		12,930.73	12,785.81	12,401.27	13,031.00	13,800.15

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠા 4.3માં જોઈ શકાય છે કે, વ્યક્તિગત લેજર ખાતાઓમાં 01 એપ્રિલ 2020ના રોજ ₹ 13,031.00 કરોડની ખૂલતી સિલક હતી. વર્ષ દરમિયાન ₹ 39,877.69 કરોડની આવક થઈ હતી જ્યારે ચૂકવણીઓ ₹ 39,108.54 કરોડની હતી જેથી માર્ચ 2021ના અંતે ₹ 13,800.15 કરોડની ગંજાવર સિલક વણવપરાયેલી પડી રહી હતી.

ઉપરાંત, ગુજરાત સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાં 14,273 ગ્રામ પંચાયતોની ભંડોળની આવક-જાવકનો (એટલે કે ખૂલતી સિલક, આવકો, ચૂકવણીઓ અને બંધ સિલકો) સમાવેશ થતો નથી. એનો અર્થ એ થાય કે આ ગ્રામ પંચાયતો તેમના ખાતા અનુસૂચિત બેંકોમાં (સરકારી હિસાબોની બહાર) રાખતી હતી. રાજ્ય સરકાર પાસે ગ્રામ પંચાયતોના ખાતાઓમાં રહેલા વણવપરાયેલા ભંડોળનું પ્રમાણ જાણવા માટેની કોઈ વ્યવસ્થા પણ નથી.

પારદર્શિતા સંબંધિત બાબતો

4.4 વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબ

ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971ની¹ સાથે સામાન્ય નાણાકીય નિયમો² જોવામાં આવે તો, એવી જોગવાઈ છે કે નિર્દિષ્ટ ઉદ્દેશ માટે આપવામાં આવેલું સહાયક અનુદાન ગર્ભિત શરતોને અધિન હોય છે જેવી કે, (1) સહાયક અનુદાનનો નિર્ધારિત હેતુ માટે અને જો મંજૂર કરનાર અધિકારીએ સમય-મર્યાદા નક્કી ન કરી હોય તો વાજબી સમયની અંદર વપરાશ કરવાનો રહેશે અને (2) સહાયક અનુદાનનો કોઈ પણ હિસ્સો જે આખરે હેતુસર ખર્ચ કરવા માટે જરૂરી ન હોય તો, તેની સરકારને પરતસોંપણી કરવાની રહેશે.

રાજ્ય સરકારના જે સત્તાવાળાઓને શરતી સહાયક અનુદાન મળ્યું છે તેમણે સહાયક અનુદાનના યોગ્ય વપરાશ અંગે સંબંધિત વિભાગોના વડાને વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવાના રહેશે અને ચકાસણી કર્યા બાદ અન્ય રીતે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યું ન હોય તો જે નાણાકીય વર્ષમાં સહાયક અનુદાન છૂટું કરવામાં આવ્યું હોય તે પૂર્ણ થયાના 12 મહિનાની અંદર પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને મોકલવાના રહેશે.

ઓડિટ ચકાસણીમાં જોવામાં આવ્યું હતું કે 2001-02થી 2019-20ના સમયગાળા દરમિયાન રાજ્ય સરકારના 22 વિભાગોને આપવામાં આવેલી એકંદર ₹ 12,437.03 કરોડના સહાયક અનુદાનની બાબતમાં 4,611 વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતાં. વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબની સ્થિતિ અને વય-વાર વિગતો અનુક્રમે કોઠા 4.4 અને 4.5માં આપી છે.

કોઠો 4.4: 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવાની સ્થિતિ

વર્ષ ³	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
2018-19 સુધી	1931	2,552.33
2019-20	582	1,540.64
2020-21	2098	8,344.06
કુલ	4611	12,437.03

સ્રોત: 2021ના નાણાકીય હિસાબો

¹ નિયમ 154 અને 155

² સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2017નો નિયમ 238 (1)

³ ઉપર દર્શાવેલ વર્ષ “નિયત વર્ષ”ના સંબંધમાં છે એટલે કે ખરેખર ઉપાડના 12 મહિના બાદ.

કોઠો 4.5: વય-વાર રજૂ કરવાના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો

ક્રમાંક	વિલંબનો સમયગાળો (વર્ષમાં)	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો	
		સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	0-1 (2019-20)	2098	8,344.06
2.	1-3 (2017-19)	774	3,034.09
3.	3-5 (2015-17)	98	622.67
4.	5-7 (2013-15)	54	58.62
5.	7-9 (2011-13)	10	0.82
6.	10 અને વધુ (2001-11)	1577	376.77
	કુલ	4611	12437.03

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા સંકલિત માહિતી

કોઠો 4.6: 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ બાકી પ્રમાણપત્રોનું વર્ષ-વાર વિભાજન

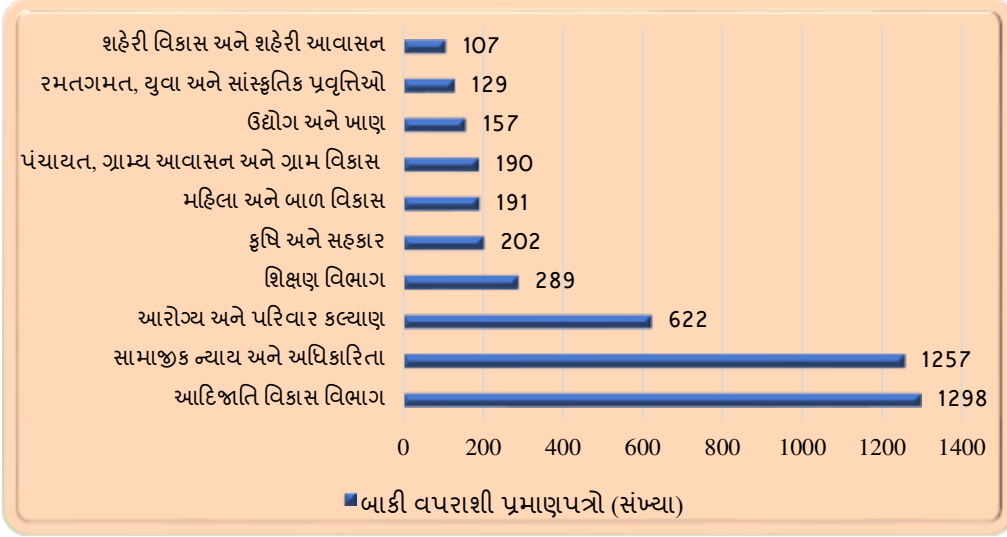
વર્ષ	વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)	
		સંખ્યા	રકમ
2001-02	476		40.90
2002-03	699		35.34
2003-04	208		4.92
2004-05	71		3.91
2005-06	36		2.22
2006-07	14		3.12
2007-08	23		29.73
2008-09	7		1.24
2009-10	8		243.02
2010-11	35		12.37
2011-12	7		0.42
2012-13	3		0.40
2013-14	25		24.04
2014-15	29		34.58
2015-16	17		9.07
2016-17	81		613.60
2017-18	192		1493.45
2018-19	582		1,540.64
2019-20	2098		8,344.06
કુલ	4,611		12,437.03

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા સંકલિત માહિતી

બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું રકમ સાથે વર્ષ-વાર વિભાજન બાજુના કોઠા 4.6માં કોષ્ટકબદ્ધ કરેલું છે. કોઠામાં એવું જોવામાં આવે છે કે બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોના 30 ટકા 2001-02, 2002-03 અને 2003-04ને લગતા હતાં. વર્ષો દરમિયાન ₹ 12,437.03 કરોડનો ખર્ચ કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો હતો તે વિભાગીય અધિકારીઓએ હજુ સુધી સ્પષ્ટ નથી કર્યું, એ ચિંતાનો વિષય છે. વપરાશી પ્રમાણપત્રોની ગેરહાજરીમાં એવી કોઈ ખાતરી નથી કે આ ભંડોળ પૂરું પાડવા માટેના નિર્ધારિત ઉદ્દેશ હાંસલ થયાં હતાં. વધુમાં, બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોના ઉંચા પ્રમાણથી ઉચાપત, છેતરપીંડી અને ભંડોળના માર્ગાન્તરના જોખમનો બોજ રહેલો છે. વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રજૂઆતમાં અયોગ્ય વિલંબ માટે રાજ્ય સરકારે જવાબદારી નક્કી કરવી જોઈએ.

2019-20 સુધીમાં ચૂકવેલા સહાયક અનુદાન માટે બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું વિભાગવાર વિભાજન પરિશિષ્ટ 4.1માં દર્શાવ્યું છે જ્યારે 10 મુખ્ય વિભાગોમાં બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સ્થિતિ આલેખ 4.2માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.2: 31 માર્ચ 2021 સુધીમાં ચૂકવાયેલા સહાયક અનુદાન માટે 10 મુખ્ય વિભાગોના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો

સ્ત્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

4.4.1 અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓની “અન્યો” તરીકે નોંધણી

જો સહાયક અનુદાન રાજ્યના કુલ ખર્ચનો મહત્વનો હિસ્સો બનતો હોય તો, એ જરૂરી છે કે હિસાબોની પારદર્શિતાના હિતમાં ભંડોળ જેને પૂરું પાડવામાં આવે છે તે અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાની વિગતો અને પ્રકાર સરકારે પૂરા પાડવા જોઈએ.

ગુજરાતમાં, છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન સહાયક અનુદાન રાજ્યના કુલ ખર્ચના 37 ટકા થતા હતાં, જે નોંધપાત્ર છે. ઉપરાંત, જો કે રાજ્ય સરકારના છેલ્લા પાંચ વર્ષના નાણાકીય હિસાબો⁴ ‘અન્યો’ હેઠળ વર્ગીકૃત જુદી જુદી સંસ્થાઓને છૂટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનનો સતત વધારો⁵ દર્શાવતા હતાં છતાં, વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રજૂઆતની દેખરેખ માટે આવી દરેક સંસ્થાને સંસ્થાકીય સંજ્ઞા એનાયત કરવાની અને આવી સંસ્થાઓની સામે બાકી રકમની ચકાસણી કરવાની કોઈ વ્યવસ્થા રાજ્ય સરકારે ઘડી ન હતી.

નીચેનો કોઠો 4.7 છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા ‘અન્યો’ને છૂટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની વિગતો દર્શાવે છે.

⁴ નાણાકીય હિસાબોના પત્રક નં. 10 અને પરિશિષ્ટ III

⁵ 2016-17માં ₹ 18,808.65 કરોડથી 2020-21માં ₹ 23,691.95 કરોડ

કોઠો 4.7: 2016-21 દરમિયાન 'અન્યો' ને છૂટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	કુલ ખર્ચ	છૂટું કરેલું કુલ સહાયક અનુદાન	કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે સહાયક અનુદાન	'અન્યો' ને છૂટું કરેલું સહાયક અનુદાન	કુલ છૂટા કરેલા સહાયક અનુદાનની ટકાવારી રૂપે 'અન્યો' ને છૂટું કરેલું સહાયક અનુદાન
1.	2016-17	1,26,727.78	48,055.38	37.92	18,808.65	39.14
2.	2017-18	1,45,003.92	54,807.18	37.80	20,856.91	38.06
3.	2018-19	1,62,582.94	59,610.69	36.66	23,656.31	39.68
4.	2019-20	1,67,861.24	64,262.01	38.28	25,343.20	39.44
5.	2020-21	1,78,717.47	64,637.35	36.17	23,691.95	36.65

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠા 4.7માં જોઈ શકાય છે કે, 2020-21માં છૂટા કરાયેલા ₹ 64,637.35 કરોડના કુલ સહાયક અનુદાન પૈકી, ₹ 23,691.95 કરોડ (37 ટકા) 'અન્યો' હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવેલી વિવિધ સંસ્થાઓને છૂટા કરવામાં આવ્યાં હતાં.

4.5 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો

રાજ્ય સરકાર દ્વારા જેના માટે છેવટનું વર્ગીકરણ અને સહાયક ભરતિયું, ઉપાડ વખતે ઉપલબ્ધ ન હોય તો ખર્ચની તેવી બાબતોમાં આકસ્મિક ખર્ચનો ઉપાડ, ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ પર કરવામાં આવે છે. પ્રારંભમાં પેશગી તરીકે ઉપાડ કર્યા બાદ, તેનો ત્યારબાદનો મેળ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલથી ઉપાડની તારીખથી ત્રણ મહિનાના નિયત સમયગાળાની અંદર પ્રધાન મહાલેખાકારને (હિસાબ અને હક) વિગતવાર આકસ્મિક બિલની⁶ રજૂઆત મારફત સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે છે.

વર્ષો દરમિયાન, ભંડોળનો ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલથી, તેના લાંબા સમય માટે મેળ/પતાવટ (વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની રજૂઆત દ્વારા) કર્યા વિના મોટા પાયે કરવામાં આવતો ઉપાડ ચિંતાનો વિષય છે.

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, ગુજરાત સરકારના 24 વિભાગોએ કોઠા 4.8માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે 3,650 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની સામે ₹ 553.13 કરોડ માટે વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ કર્યા ન હતાં.

⁶ ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000ના નિયમ 211 મુજબ

કોઠો 4.8: 31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની સામે બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સ્થિતિ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	રજૂ કરેલા ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો		મળેલા વિગતવાર આકસ્મિક બિલો		બાકી ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો	
	સંખ્યા	રકમ	સંખ્યા	રકમ	સંખ્યા	રકમ
2018-19 સુધી	2,31,048	7,176.13	2,29,135	7,073.61	1,913	102.52
2019-20	6,584	833.05	6,237	820.13	347	12.92
2020-21	3,581	1,075.44	2,191	637.75	1,390	437.69
કુલ	2,41,213	9,084.62	2,37,563	8,531.49	3,650	553.13

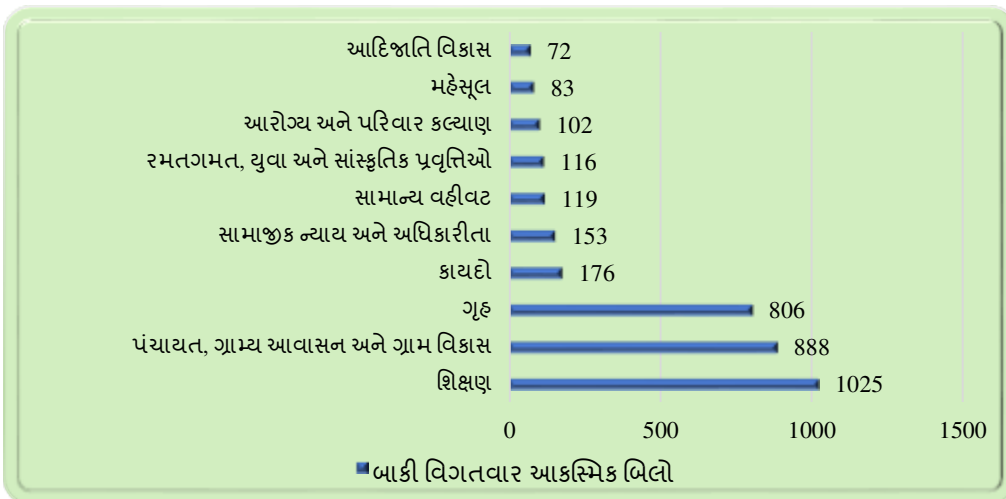
સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકારની (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા સંકલિત માહિતી

કોઠા 4.8માં જોઈ શકાય છે કે, 2020-21માં ₹ 1,075.44 કરોડ માટે રજૂ કરેલા 3,581 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોમાંથી, ₹ 295 કરોડના (27.43 ટકા) 638 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો (17.82 ટકા) માર્ચ 2021 માં રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં. વધુમાં, માર્ચ 2021માં રજૂ કરેલા 638 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પૈકી, ₹ 0.21 કરોડ માટેના પાંચ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા દિવસે રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં.

ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની સામે વર્ષના અંતે કરવામાં આવેલો ખર્ચ નબળું જાહેર ખર્ચનું વ્યવસ્થાપન દર્શાવતું હતું અને પ્રાથમિક રીતે અંદાજપત્રીય જોગવાઈ પૂરી કરવા માટે ઉપાડ કર્યા હોવાનું સૂચવતું હતું.

2020-21 સુધીના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વિભાગ-વાર વિગતો અને વર્ષ-વાર વિગતો અનુક્રમે પરિશિષ્ટ 4.2 અને પરિશિષ્ટ 4.3માં દર્શાવી છે. 10 મુખ્ય વિભાગોની બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સ્થિતિ આલેખ 4.3માં આપી છે.

આલેખ 4.3: 10 મુખ્ય વિભાગોમાં બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલો

પેશગીઓનું લાંબા સમય સુધી સમાયોજન ન થાય તો ગેરરીતિનું જોખમ રહે છે આથી, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે સંબંધિત જીલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ દ્વારા ચાંપતી નજર રાખવામાં આવે તે જરૂરી છે. ઉપરાંત, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો ન મળ્યા હોય એટલે અંશે નાણાકીય હિસાબોમાં દર્શાવેલો ખર્ચ સાચો અથવા છેવટનો માની શકાય નહીં.

4.6 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ

એક વ્યક્તિગત થાપણ ખાતું તેના વહીવટકર્તાને ચોક્કસ હેતુ માટે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતામાં આવક સીધેસીધી જમા કરવા અથવા ઉપાડ કરવાની સુગમતા માટેના ઉદ્દેશથી ઉભી કરેલી વ્યવસ્થા છે. સરકારના સંબંધિત વિભાગની આગોતરી મંજૂરીથી જ વ્યક્તિગત થાપણ ખાતું શરૂ કરવાની સત્તા આપી શકાય છે. વ્યક્તિગત થાપણ ખાતામાં ભંડોળોની તબદીલીની નોંધ રાખ્યના સંચિત નિધિમાંથી છેવટના ખર્ચ તરીકે સેવાના સંબંધિત મુખ્ય સદર હેઠળ કરવામાં આવે છે. વહીવટકર્તાઓએ નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા કાર્યના દિવસે આવા ખાતાઓ બંધ કરવાના હોય છે અને વણવપરાયેલી સિલક સંચિત નિધિમાં પાછી તબદીલ કરવાની હોય છે અને જો જરૂર હોય તો વ્યક્તિગત થાપણ ખાતું પછીના વર્ષે ફરીથી ખોલી શકાય છે.

કોઠો 4.9 2016-21 દરમિયાન નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા દિવસે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાં રહેલા ભંડોળોની સ્થિતિ રજૂ કરે છે.

કોઠો 4.9: 2016-21 દરમિયાન વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાં રાખવામાં આવેલા ભંડોળો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	વર્ષના અંતે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓની સંખ્યા	બંધ સિલક
2016-17	478	395.27
2017-18	482	447.41
2018-19	484	581.01
2019-20	465	795.41
2020-21	470	1,003.78

સ્રોત: વર્ષ 2016-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાંની બંધ સિલકો 2016-17માં ₹ 395.27 કરોડ હતી તે વધીને 2020-21માં ₹ 1,003.78 કરોડ થઈ હતી. આ ખાતાઓ નાણાકીય વર્ષના અંતે બંધ કરવામાં આવ્યાં ન હતાં અને બંધ સિલકો રાજ્યના સંચિત નિધિમાં જમા કરવામાં આવી ન હતી. 31 માર્ચ 2021ના રોજ કોઈ નિષ્ક્રિય વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ ન હતાં. 30 જૂન 2021ની સ્થિતિએ 470 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ પૈકી 255નું તિજોરી સાથે મેળવણું કરવામાં આવ્યું ન હતું.

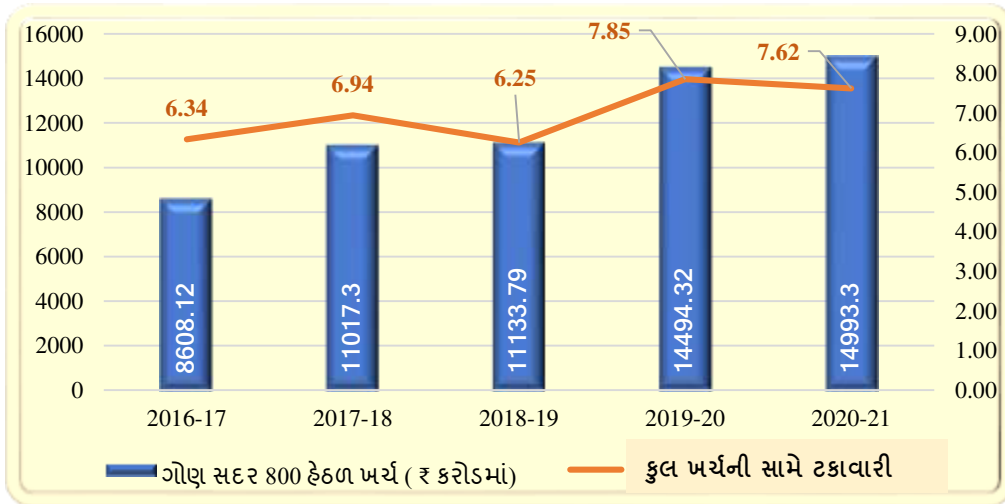
વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોમાં પડી રહેલી વણવપરાયેલી સિલકોની રાજ્યના સંચિત નિધિમાં બિન-તબદીલી જાહેર નાણાનો દુરુપયોગ, છેતરપીંડી અને ગેરરીતિનું જોખમ ઉભું કરે છે.

4.7 ગૌણ સદર 800નો વિવેકહીન ઉપયોગ

અન્ય આવક/અન્ય ખર્ચ સંબંધિત સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800નો ઉપયોગ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં કરવો જોઈએ કે જેમાં હિસાબોમાં મુખ્ય સદર હેઠળ યોગ્ય ગૌણ સદરની જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હોય. જો આવું નિયમિત ધોરણે બનતું હોય તો રાજ્ય સરકારની એ જવાબદારી છે કે તે પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) સાથે ચર્ચા કરે અને યોગ્ય ગૌણ સદરો ખોલવાની મંજૂરી મેળવે. ગૌણ સદર 800 હેઠળ આવક અને ખર્ચની આડેધડ નોંધણી વ્યવહારોની પારદર્શિતા અને પ્રકાર પર અસર કરે છે, અને હિસાબોને અસ્પષ્ટ બનાવે છે.

ગુજરાત સરકારે 2016-21ના પાંચ વર્ષોના સમયગાળા દરમિયાન ગૌણ સદરનો વ્યાપક ઉપયોગ કર્યો હતો. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે 64 મહેસૂલ અને મૂડી મુખ્ય હિસાબી સદરો હેઠળના ગૌણ સદર 800 હેઠળ ₹ 14,993.30 કરોડના ખર્ચની નોંધ કરી હતી, જે ₹ 1,96,639.92 કરોડના કુલ ખર્ચના 7.62 ટકા જેટલી થાય છે. 2016-21 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી તરીકે ગૌણ સદર 800-‘અન્ય ખર્ચ’ના ઉપયોગનું પ્રમાણ આલેખ 4.4માં આપ્યું છે.

આલેખ 4.4: 2016-21 દરમિયાન ગૌણ સદર 800 - ‘અન્ય ખર્ચ’નો ઉપયોગ

આલેખ 4.4 દર્શાવે છે કે 2016-21 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે ગૌણ સદર 800 - ‘અન્ય ખર્ચ’ના ઉપયોગનું પ્રમાણ 6.25 ટકા અને 7.85 ટકા વચ્ચે રહ્યું હતું.

2020-21 દરમિયાન ચોક્કસ મુખ્ય સદરની અંદર ગૌણ સદર 800 - ‘અન્ય ખર્ચ’ હેઠળ નોંધવામાં આવેલ ખર્ચના (50 ટકા અથવા અધિક) નોંધપાત્ર પ્રમાણના ઉદાહરણો કોઠા 4.10માં આપ્યા છે.

કોઠો: 4.10: 2020-21 દરમિયાન ગૌણ સદર 800 'અન્ય ખર્ચ'હેઠળ નોંધવામાં આવેલો નોંધપાત્ર ખર્ચ

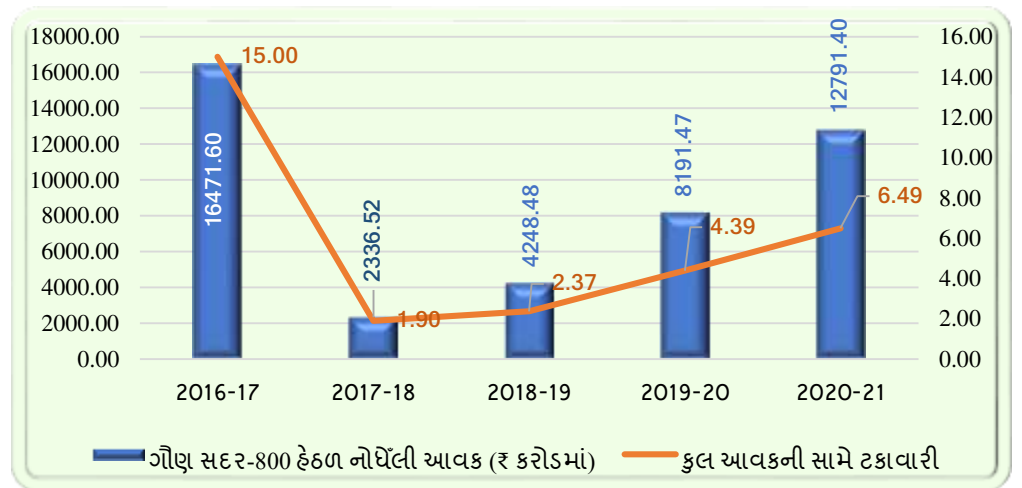
(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મુખ્ય સદર	મુખ્ય સદર હેઠળ ખર્ચ	ગૌણ સદર 800 હેઠળ ખર્ચ	ટકાવારી
1	2852 ઉદ્યોગો	2830.56	2773.52	97.98
2	2853 બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગો	177.30	100.00	56.40
3	2245 કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત	1760.82	2109.43	119.80
4	4211 પરિવાર કલ્યાણ પર મૂડી જોગવાઈ	5.49	5.49	100.00
5	2515 અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	4501.61	3059.30	67.96
6	4236 પોષણ પર મૂડી જોગવાઈ	9.42	9.42	100.00
7	2075 પ્રકીર્ણ સામાન્ય સેવાઓ	29.31	28.65	97.75
8	3452 પ્રવાસન	96.26	69.64	72.35
9	4408 અન્ન, સંગ્રહ અને વખાર પર મૂડી જોગવાઈ	46.39	28.68	61.82
10	4075 પ્રકીર્ણ સામાન્ય સેવાઓ	0.23	0.13	56.32

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

2016-21 દરમિયાન કુલ આવકની ટકાવારી રૂપે ગૌણ સદર 800 –‘અન્ય આવક’ના ઉપયોગનું પ્રમાણ આલેખ 4.5માં આપ્યું છે.

આલેખ 4.5: 2016-21 દરમિયાન ગૌણ સદર 800--‘અન્ય આવક’ નું સંચાલન

આવકના કિસ્સામાં, ગૌણ સદર 800નો ઉપયોગ 2017-18માં કુલ આવકના 1.90 ટકાથી 2016-17 દરમિયાન કુલ આવકના 15 ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો. 2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે 62 મુખ્ય સદરોને લગતી ₹ 12,791.40 કરોડની આવકની નોંધ ગૌણ સદર 800 –‘અન્ય આવક’ હેઠળ વર્ગીકૃત કરી હતી જે ₹ 1,97,135.95 કરોડની કુલ આવકના 6.49 ટકા થતા હતાં.

2020-21 દરમિયાન ચોક્કસ મુખ્ય સદર અંતર્ગત ગૌણ સદર 800 – ‘અન્ય આવક’ હેઠળ નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં નોંધવામાં આવેલી આવકના (50 ટકા અથવા અધિક) ઉદાહરણો કોઠા 4.11માં આપ્યા છે.

કોઠો: 4.11: 2020-21 દરમિયાન ગૌણ સદર 800-‘અન્ય આવકો’ હેઠળ નોંધવામાં આવેલી નોંધપાત્ર આવકો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મુખ્ય સદર	મુખ્ય સદર હેઠળ આવક	ગૌણ સદર 800 હેઠળ આવક	ટકાવારી
1	1425 અન્ય વૈજ્ઞાનિક સંશોધન	15.34	15.35	100.07
2	1452 પ્રવાસન	4.78	4.78	100.00
3	0702 લઘુ સિંચાઈ	60.04	58.36	97.20
4	0575 અન્ય વિશેષ વિસ્તાર કાર્યક્રમ	25.05	25.28	100.92
5	0217 શહેરી વિકાસ	94.79	68.71	72.48
6	0401 પાક ઉછેર	58.62	54.34	92.70
7	0515 અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	101.78	88.81	87.26
8	0049 વ્યાજની આવક	847.64	687.41	81.10
9	0071 પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો અંગે ફાળો અને વસૂલાત	33.55	21.03	60.68
10	0035 ખેતીની જમીન સિવાયની સ્થાવર મિલકત પર કરવેરા	337.77	264.83	78.41
11	0408 અન્ન સંગ્રહ અને વખાર	54.72	54.73	100.02
12	0047 અન્ય નાણાકીય સેવાઓ	0.07	0.07	100.00
13	0810 ઉર્જાના બિન-પરંપરાગત સ્ત્રોતો	15.11	15.11	100.00
14	1456 નાગરિક પુરવઠો	0.01	0.01	100.00
15	0801 ઉર્જા	0.33	0.33	100.00
16	0506 જમીન સુધારણા	0.03	0.03	100.00
17	0802 પેટ્રોલીયમ	1.66	1.66	100.00
18	0211 પરિવાર કલ્યાણ	1.39	1.39	100.00
19	1054 માર્ગો અને પુલો	33.17	32.90	99.19
20	0235 સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	2.64	2.48	93.94
21	0059 જાહેર બાંધકામ	59.38	49.73	83.75
22	0435 અન્ય કૃષિ કાર્યક્રમો	6.31	5.06	80.19

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 હેઠળ મોટી રકમોનું વર્ગીકરણ નાણાકીય અહેવાલોની પારદર્શિતાને અસર કરે છે અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓ અને ખર્ચની ગુણવત્તાના યોગ્ય પૃથક્કરણને બગાડી નાખે છે.

માપણી સંબંધિત બાબતો

4.8 ઉપલક અને ઋણ, થાપણ અને ભરણાના મુખ્ય સદરો હેઠળ બાકી સિલકો

એક અથવા બીજા કારણસર હિસાબના નિર્ણાયક સદરમાં નોંધી શકાય એમ ન હોય એવા વ્યવહારો દર્શાવવા માટે સરકારના હિસાબોમાં ઉપલક સદર ખોલવામાં આવે છે. આવા હિસાબી સદરોમાં રહેલી રકમોને જ્યારે તેમના સંબંધિત નિર્ણાયક સદરે નોંધવામાં આવે ત્યારે, બાદ ઉધાર અથવા બાદ જમા દ્વારા છેવટે ઉપલક સદરોને દૂર કરવામાં આવે છે. જો ઉપલક સદર હેઠળની રકમો પતાવટ થયા વગર રહે તો આ સદરો હેઠળની સિલકો જમા થયા કરશે જે પરિણામે સરકારની આવક અને ચૂકવણીઓ ઓછી દર્શાવશે.

ભરણાં એ તમામ વ્યવહારોને આવરી લે છે જે હિસાબોના સમાયોજનના સદરો હોય છે અને આ સદરોમાં ઉધાર અથવા જમા નોંધો છેવટે એજ અથવા હિસાબીકરણના અન્ય વર્તુળની અંદર અનુરૂપ જમા અથવા ઉધાર દ્વારા દૂર કરવામાં આવે છે.

નાણાકીય હિસાબો ઉપલક અને ભરણાંના સદરો હેઠળની ચોખ્ખી સિલકો દર્શાવે છે. આ સદરો હેઠળની બાકી સિલકોની ગણતરી જુદા જુદા સદરો હેઠળની અલગ-અલગ બાકી ઉધાર અને જમા સિલકોનું એકત્રીકરણ કરીને કરવામાં આવે છે. ઉપલક અને ભરણાંના સદરોની બાબતો દૂર કરવાનો આધાર રાજ્યની તિજોરીઓ/બાંધકામો અને વન વિભાગો, વગેરે દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી વિગતો પર છે.

ઉપલક અને ભરણાંના મુખ્ય સદરો હેઠળની છેલ્લા ત્રણ વર્ષ માટેની ચોખ્ખી સિલકો કોઠા 4.12માં આપી છે.

કોઠો 4.12: ઉપલક અને ભરણાંના સદરો હેઠળ સિલકો

(₹ કરોડમાં)

ગૌણ સદર	2018-19		2019-20		2020-21	
	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા
મુખ્ય સદર 8658 -ઉપલક						
101 -પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉપલક	221.01	9.22	166.57	(-)5.17	210.39	2.59
ચોખ્ખી	ઉધાર 211.79		ઉધાર 171.74		ઉધાર 207.80	
102 - ઉપલક હિસાબ-મુલકી	98.04	7.72	245.71	311.51	9.94	61.97
ચોખ્ખી	ઉધાર 90.32		જમા 65.80		જમા 52.03	

ગૌણ સદર	2018-19		2019-20		2020-21	
	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા
109 - રિઝર્વ બેંક ઉપલક-મુખ્ય કચેરી	0.38	(-)0.01	0.90	0.03	1.15	0.01
ચોખ્ખી	ઉધાર 0.39		ઉધાર 0.87		ઉધાર 1.14	
110 - રિઝર્વ બેંક ઉપલક-મુખ્ય હિસાબી કચેરી	242.23	0.00	206.27	0.01	202.73	0.01
ચોખ્ખી	ઉધાર 242.23		ઉધાર 206.26		ઉધાર 202.72	
112 - મૂળ સ્થાને કર કપાત (TDS) ઉપલક	0.00	28.83	0.00	9.32	0.00	38.77
ચોખ્ખી	જમા 28.83		જમા 9.32		જમા 38.77	
123 - અખિલ ભારતીય સેવાના અધિકારીઓની જૂથ વિમા યોજના	0.04	0.08	0.40	0.18	0.46	0.37
ચોખ્ખી	જમા 0.04		ઉધાર 0.22		ઉધાર 0.09	
મુખ્ય સદર 8782- ભરણાં						
102 - જા. બાં. ભરણાં	20,044.57	20,710.61	18,395.78	19,137.14	18,555.38	19,441.43
ચોખ્ખી	જમા 666.04		જમા 741.36		જમા 886.05	
103 - વન વિભાગના ભરણાં	942.15	988.21	944.50	1,011.57	1096.28	1150.27
ચોખ્ખી	જમા 46.06		જમા 67.07		જમા 53.99	
108 અન્ય ભરણાં	113.36	124.16	87.07	102.64	95.98	109.96
ચોખ્ખી	જમા 10.80		જમા 15.57		જમા 13.98	

સ્રોત: વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબો

પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉપલક

પગાર અને હિસાબ કચેરીઓ અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ના હિસાબકિતાબમાંથી ઉભા થતા આંતર-વિભાગીય અને આંતર-સરકારી વ્યવહારોના સમાધાન માટે આ ગૌણ સદરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ ગૌણ સદર હેઠળના વ્યવહારો એક હિસાબી અધિકારીએ અન્ય હિસાબી અધિકારી જેના સામે ગૌણ સદર ‘પીએઓ ઉપલક’નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તેના વતી ક્યાં તો કરેલી વસૂલાત અથવા તો ચૂકવણીઓ રજૂ કરે છે. જે હિસાબી અધિકારીના હિસાબમાં પ્રારંભિક વસૂલાત હિસાબમાં નોંધવામાં આવી હોય તેના દ્વારા ચેક જારી કરવામાં આવે ત્યારે આ

સદરની જમા નોંધનો 'બાદ જમા' દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવે છે. 'પીએઓ ઉપલક'હેઠળની ઉધાર નોંધ હિસાબી અધિકારી, જેના વતી ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી તેના તરફથી ચેક મળે અને વટાવાય ત્યારે 'બાદ ઉધાર' દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવે છે.

આ ગૌણ સદર હેઠળ બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા પગાર અને હિસાબ કચેરી વતી ચૂકવણીઓ કરવામાં આવી છે જેની વસૂલાત કરવાની બાકી છે. બાકી જમા સિલકનો અર્થ એ કે પગાર અને હિસાબ કચેરી વતી પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા ચૂકવણીઓ પ્રાપ્ત થઈ છે, જેની પરતચૂકવણી કરવાની/સમાયોજન બાકી છે (નવેમ્બર 2021).

આ સદર હેઠળ ચોખ્ખી ઉધાર સિલક 2018-19માં ₹ 211.79 કરોડ હતી તે 2020-21માં ઘટીને ₹ 207.80 કરોડ થઈ હતી.

ઉપલક હિસાબો (મુલકી)

આ વચગાળાના ગૌણ સદરનો ઉપયોગ એવા વ્યવહારોના હિસાબીકરણ માટે કરવામાં આવે છે જે કેટલીક માહિતી/દસ્તાવેજો એટલે કે ભરતીયાં, ચલણો, વગેરેના અભાવે ખર્ચ અથવા આવકના નિર્ણાયક સદરમાં નોંધી શકાયા નથી. આ ગૌણ સદરને આવકની નોંધ કરવા માટે જમા કરવામાં આવે છે અને કરવામાં આવેલા ખર્ચ માટે ઉધારવામાં આવે છે. જરૂરી માહિતી/દસ્તાવેજો મળે ત્યારે હિસાબોના સંબંધિત મુખ્ય/પેટા-મુખ્ય/ગૌણ સદરોમાં ઉધાર અથવા જમા હવાલા દ્વારા બાદ ઉધાર અથવા બાદ જમા નોંધ દ્વારા આ ગૌણ સદર દૂર કરવામાં આવે છે.

આ સદર હેઠળની બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે ભરતીયાં જેવી વિગતોના અભાવે કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓ નિર્ણાયક ખર્ચના સદરે ઉધારી શકાઈ ન હતી. બાકી જમા સિલકનો મતલબ એ થાય કે જે રકમો પ્રાપ્ત થઈ હતી તેને માહિતીના અભાવે આવકના નિર્ણાયક સદરમાં જમા કરી શકાયા ન હતાં.

31 માર્ચ 2021ના રોજ આ સદરમાં ચોખ્ખી જમા સિલક ₹ 52.03 કરોડ હતી, જે દર્શાવે છે કે આવકના નિર્ણાયક સદરના વર્ગીકરણ માટે જરૂરી માહિતી ઉપલબ્ધ ન હતી.

રિઝર્વ બેંક ઉપલક- કેન્દ્રીય હિસાબ કચેરી

આ સદરનો ઉપયોગ આંતર-સરકારી વ્યવહારો જેમાં બે સરકારો વચ્ચેની રોકડ સિલકો વચ્ચેની નાણાકીય પતાવટ ભારતીય રિઝર્વ બેંકના કેન્દ્રીય હિસાબ વિભાગને સૂચના આપીને કરવામાં આવે છે.

ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કરાયેલા નાણાકીય સમાયોજનની જાણ થયા બાદ આવકના નિર્ણાયક હિસાબી સદરે રકમ તબદીલ કરીને આ સદર દૂર કરવામાં આવે છે. મુખ્ય વ્યવહારો જેની આ ઉપલક સદર હેઠળ પતાવટ કરવામાં આવે છે તે ભારત સરકાર તરફથી મળેલું અનુદાન/લોન અને તેમની પરત ચૂકવણીઓ, જામીનગીરીઓનું વિમોચન અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકની જાહેર

ઋણ કચેરી દ્વારા તેના પર ચૂકવવામાં આવેલું વ્યાજ, અને સરકારના વિભાગોને માલસામાનના પુરવઠા માટે મહાનિયામક પુરવઠા અને નિકાલ (ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ સપ્લાઇઝ એન્ડ ડિસ્પોઝલ્સ) દ્વારા કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓ છે.

31 માર્ચ 2021ના રોજ, આ સદર હેઠળ ઉધાર સિલક ₹ 202.72 કરોડ હતી જે દર્શાવે છે કે વર્ષ દરમિયાન કેટલીક બાબતોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

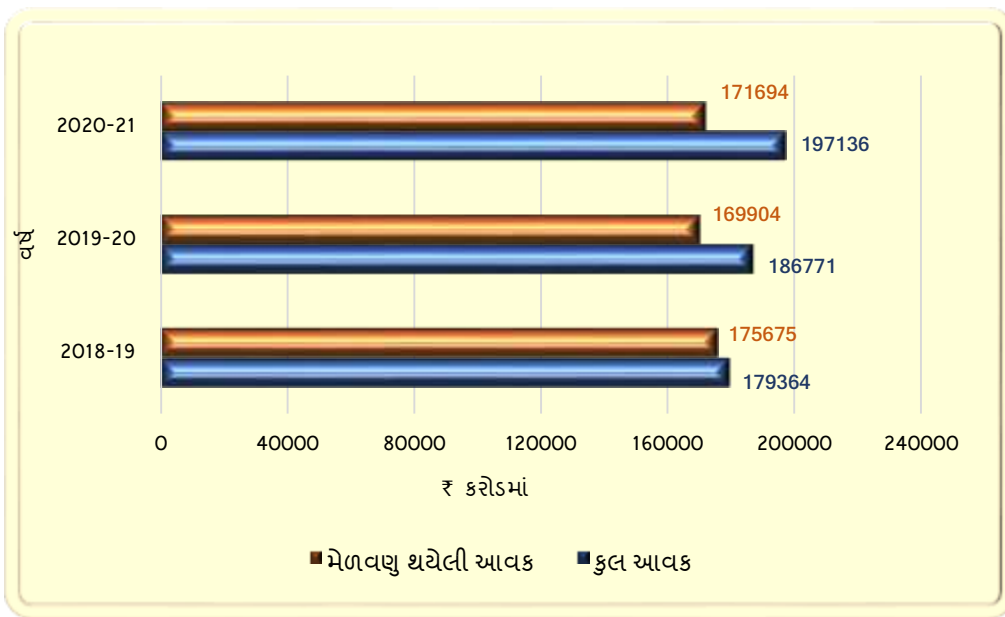
4.9 વિભાગીય આંકડાઓનું બિન-સમાધાન

નાણાકીય નિયમો નિયત કરે છે કે નિયંત્રણ અધિકારીઓના હિસાબકિતાબમાં નોંધવામાં આવેલા આવક અને ખર્ચનું વર્ષ દરમિયાન દર મહિને પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ના હિસાબકિતાબમાં તે નોંધવામાં આવેલા હોય તેની સાથે મેળવણું કરવું જોઈએ. આ બાબત નિયંત્રણ અધિકારીઓને (ક) ખર્ચ પર અસરકારક નિયંત્રણ રાખવામાં (ખ) તેમની અંદાજપત્રીય ફાળવણીનો અસરકારક રીતે વહીવટ કરવામાં અને (ગ) તેમના હિસાબની ચોકસાઈ સુનિશ્ચિત કરવા માટે સક્ષમ કરે છે.

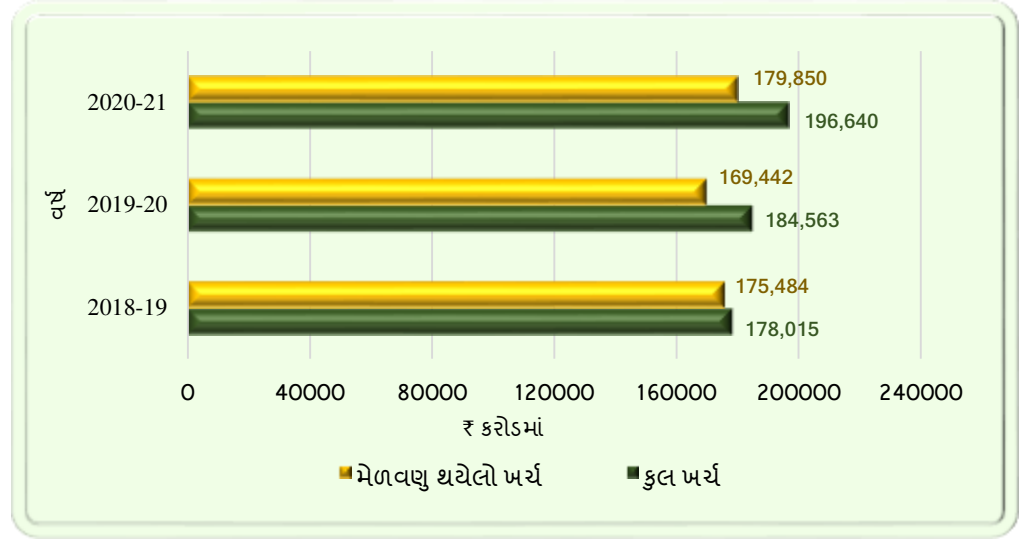
જ્યારે 2019-20 દરમિયાન આવકના 91 ટકા અને ચૂકવણીઓના 92 ટકાનું મેળવણું કરવામાં આવ્યું હતું ત્યારે 2020-21માં આ નોંધપાત્ર રીતે ઘટીને આવક માટે 87.09 ટકા અને ચૂકવણીઓ માટે 91.46 ટકા થઈ ગયું હતું.

છેલ્લા ત્રણ વર્ષો (2018-21) દરમિયાન નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ આવક અને ખર્ચના મેળવણાંની સ્થિતિ અનુક્રમે આલેખ 4.6 અને 4.7માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.6: છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન કરવામાં આવેલા આવકના મેળવણાંની સ્થિતિ

આલેખ 4.7: છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન કરવામાં આવેલા ખર્ચના મેળવણાની સ્થિતિ

છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા કરાયેલા મેળવણાના પ્રમાણની સ્થિતિ કોઠા 4.13 (આવકોની બાબતમાં) અને 4.14માં (ખર્ચની બાબતમાં) આપી છે.

કોઠો 4.13: આવકના મેળવણાની સ્થિતિ

વર્ષ	નિયંત્રણ અધિકારીઓની કુલ સંખ્યા	સંપૂર્ણ મેળવણું થયું	કુલ આવક		મેળવણાંની ટકાવારી
			કુલ આવક	મેળવણું થયેલી આવક	
2018-19	80	72	1,79,364	1,75,675	98
2019-20	80	77	1,86,771	1,69,904	91
2020-21	80	74	1,97,136	1,71,694	87

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 4.14: ખર્ચના મેળવણાંની સ્થિતિ

વર્ષ	નિયંત્રણ અધિકારીઓની કુલ સંખ્યા	સંપૂર્ણ મેળવણું થયું	કુલ ખર્ચ		મેળવણાંની ટકાવારી
			કુલ ખર્ચ	મેળવણું થયેલો ખર્ચ	
2018-19	527	527	1,78,014	1,75,484	99
2019-20	527	518	1,84,563	1,69,442	92
2020-21	527	497	1,96,640	1,79,850	91

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

બિન-મેળવણાંની બાબતમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના અગાઉના અહેવાલોમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આમ છતાં, 2020-21 દરમિયાન પણ આ બાબતમાં કોઈ સુધારો થયો હોય એવું લાગતું ન હતું.

આંકડાઓની ચકાસણી અને મેળવણું નાણાકીય વ્યવસ્થાપનનું મહત્વનું સાધન છે. આ બાબતમાં કાયદાકીય જોગવાઈઓ અને વહીવટી સૂચનાઓનો અમલ/અનુપાલન કરવામાં નિષ્ફળતાના પરિણામે માત્ર હિસાબોમાં આવક અને ખર્ચના ખોટા વર્ગીકરણ અને ખોટી નોંધ જ થતી નથી પરંતુ અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાનો મૂળ હેતુ પણ નિરર્થક થાય છે.

4.10 રોકડ સિલકોનું મેળવણું

31 માર્ચ 2021ના રોજ પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ના હિસાબકિતાબ મુજબ રાજ્ય સરકારની રોકડ સિલક અને ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા જણાવવામાં આવેલી રોકડ સિલક વચ્ચે ₹ 2.48 કરોડનો (ચોખ્ખી ઉધાર) તફાવત હતો. આ ₹ 2.48 કરોડનો તફાવત એજન્સી બેંકો, તિજારીઓ, ભારતીય રિઝર્વ બેંકના મુંબઈ ખાતે ઇડીપી કેન્દ્ર દ્વારા ભૂલભરેલા અહેવાલો અને અન્ય પરચુરણ કારણોના લીધે ઉભો થયો છે.

જાહેર કરવા સંબંધી બાબતો

4.11 ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનું અનુપાલન

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા 2002માં સ્થાપવામાં આવેલું સરકારી હિસાબી ધોરણ સલાહકાર બોર્ડ (GASAB) ઉત્તરદાયિત્વ નક્કી કરવાની પદ્ધતિને વધુ સારી બનાવવા માટે સરકારી હિસાબ અને નાણાકીય અહેવાલ માટેના ધોરણો ઘડે છે. માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, ત્રણ ભારતીય સરકારી હિસાબી ધોરણો (IGAS) જાહેર કરવામાં આવ્યાં છે. આ ધોરણોની વિગતો અને વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય પત્રકોમાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા આના અનુપાલનનું પ્રમાણ કોઠા 4.15માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠો 4.15: ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનું (IGAS) અનુપાલન

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો	ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનો સાર	સ્થિતિ	બિન-અનુપાલનની અસર
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 1 સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓ—જાહેર કરવાની જરૂરિયાત	આ ધોરણ સરકાર માટે તેના નાણાકીય હિસાબોમાં વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓની મહત્તમ રકમ સાથે ઉમેરા, કાઢી નાખેલી, અમલ કરેલી, મુક્ત કરેલી અને વર્ષના અંતે બાકી જાહેર કરવાનું જરૂરી બનાવે છે.	આંશિક અનુપાલન	રાજ્ય સરકારે વર્ષ દરમિયાન આપેલી બાયંધરીઓની અધિકતમ રકમ જાહેર કરી હતી પરંતુ વસૂલાતપાત્ર બાયંધરી ફીનું ક્ષેત્ર-વાર વિભાજન રાજ્ય સરકાર દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવ્યું ન હતું. વિભાગો દ્વારા બાયંધરીઓનું મેળવણું કરવામાં આવ્યું ન હતું.
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 2 સહાયક અનુદાનનું હિસાબીકરણ અને વર્ગીકરણ	છેવટના ઉપયોગને ધ્યાને લીધા વિના સહાયક અનુદાનનું વર્ગીકરણ અનુદાન આપનારના હિસાબોમાં મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે અને અનુદાન મેળવનારના હિસાબોમાં મહેસૂલી આવક તરીકે કરવાનું હોય છે.	મોટે ભાગે અનુપાલન થયું	2020-21 દરમિયાન, ગુજરાત સરકારે ₹ 36.38 કરોડના સહાયકીની મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગ હેઠળ ખોટી રીતે અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને નોંધ કરી હતી. સમય સમયે રાજ્ય સરકારે સુધારાત્મક પગલા લીધા છે અને મૂડી વિભાગમાં ખોટા વર્ગીકરણનું પ્રમાણ ઘટ્યું છે.

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો	ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનો સાર	સ્થિતિ	બિન-અનુપાલનની અસર
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 3 સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી લોન અને પેશગીઓ	આ ધોરણ સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી લોન અને પેશગીઓની નાણાકીય હિસાબોમાં માન્યતા, માપણી અને મૂલ્યાંકનને લગતું છે. જેથી પૂર્ણ, ચોક્કસ અને એકરૂપ હિસાબી પ્રણાલી સુનિશ્ચિત કરી શકાય.	આંશિક અનુપાલન	રાજ્ય સરકારે લોનની સિલક અને બાકી વસૂલાત અને કાયમી ધોરણે મંજૂર કરવામાં આવેલી લોનની પુષ્ટિ કરવાની હોય છે. જો કે, સરકારે 31 માર્ચ 2021ના રોજની વસૂલાતને લગતી માહિતી પૂરી પાડી છે છતાં, સતત અનુસરણ કરતાં રહેવા છતાં બાકી લોનની સિલકો અને કાયમી 'ધોરણે આપવામાં આવેલી લોન' સંબંધિત માહિતીની પુષ્ટિ કરી નથી.

4.12 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો/ અલગ ઓડિટ અહેવાલોની રજૂઆત

રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિકાસ, આવાસન, વગેરે ક્ષેત્રોમાં ઘણી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971ની કલમ 19(2), 19(3) અને 20(1) હેઠળ ઓડિટને પાત્ર છે. રાજ્યમાં આવી 71 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબનું ઓડિટ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા કરવામાં આવે છે. આમનું ઓડિટ તેમના વ્યવહારો, સંચાલનની પ્રવૃત્તિઓ અને હિસાબો, પ્રણાલીઓ અને કાર્યપદ્ધતિ, આંતરિક વ્યવસ્થાપન અને નાણાકીય નિયંત્રણોની સમીક્ષા, વગેરે બાબતો અંગે કરવામાં આવે છે. 71 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ પૈકી પ્રત્યેકની બાબતમાં અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને રજૂ કરવાના હોય છે જ્યારે 71 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓમાંથી 44ની બાબતમાં અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવાના હોય છે.

ઈકોતેર સ્વાયત્ત સંસ્થાઓમાંથી માત્ર પાંચે વર્ષ 2020-21 માટેના હિસાબો રજૂ કર્યા હતાં જ્યારે 66 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના કિસ્સામાં પાછલા હિસાબો બાકી હતાં. નવેમ્બર 2021ના અંતે આ 66 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા હિસાબો રજૂ કરવામાં ત્રણ મહિનાથી 14 વર્ષનો વિલંબ થયો હતો. 71 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના મળેલાં⁷ હિસાબો અને રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં આવેલા અલગ ઓડિટ અહેવાલોની સ્થિતિ દર્શાવતું પત્રક પરિશિષ્ટ 4.4માં દર્શાવ્યું છે.

હિસાબો (66 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ) રજૂ કરવામાં વિલંબ અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો (39 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ) વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબનું વિભાજન કોઠા 4.16માં દર્શાવ્યું છે.

⁷ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા નાણાકીય વર્ષ પૂર્ણ થયાના ત્રણ મહિનાની અંદર એટલે કે દર વર્ષે 30 જૂન સુધીમાં હિસાબો રજૂ કરવાના હોય છે.

કોઠો 4.16: હિસાબો રજૂ કરવામાં અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો વિધાનસભાના મેજ પર મુકવામાં વિલંબ

ઓડિટ માટે હિસાબો રજૂ કરવા		અલગ ઓડિટ અહેવાલો વિધાનસભાના મેજ પર મુકવા	
વિલંબનો સમયગાળો (જૂન 2021 સુધી)	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા	વિલંબ	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા
1 વર્ષ સુધી	26	1 વર્ષ સુધી	08
2 વર્ષ	11	1 - 2 વર્ષ	06
2 વર્ષ કરતાં વધુ	29	2 વર્ષ કરતાં વધુ	25
કુલ	66	કુલ	39

સ્ત્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

હિસાબો રજૂ કરવામાં અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય વિધાનસભાના મેજ પર મુકવામાં અસાધારણ વિલંબના પરિણામે સરકારનું મૂડીરોકાણ કરવામાં આવેલું છે એવી આ સંસ્થાઓની કામગીરીની ચકાસણીમાં વિલંબ થયો હતો. ઉપરાંત, સરકાર દ્વારા લેવા જરૂરી ઉપચારાત્મક પગલા, જો જરૂરી હોય તો, તે લેવામાં પણ વિલંબ થયો હતો.

4.13 વિભાગીય વાણિજ્યિક ઉપક્રમો/કંપનીઓ/નિગમો

4.13.1 નાણાકીય અહેવાલોનું માળખું

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં (SPSUs) રાજ્ય સરકારની કંપનીઓ અને નિગમોનો સમાવેશ થાય છે.

સરકારી કંપનીઓએ કંપની અધિનિયમ, 2013ની (અધિનિયમ) અનુસૂચિ IIIમાં નિયત કરેલા નમૂનામાં અને હિસાબી ધોરણોની રાષ્ટ્રીય સલાહકાર સમિતિના સલાહસૂચન મુજબ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલા ફરજિયાત હિસાબી ધોરણોનું પાલન કરીને નાણાકીય હિસાબો તૈયાર કરવા જરૂરી હોય છે.

વૈધાનિક નિગમોએ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના પરામર્શમાં ઘડવામાં આવેલા નિયમો અને આવા નિગમોના નિયમનકારી અધિનિયમમાં હિસાબો સંબંધિત કોઈ પણ વિશિષ્ટ જોગવાઈ હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલા માળખામાં તેમના હિસાબો તૈયાર કરવા જરૂરી છે.

4.13.2 વૈધાનિક ઓડિટરો દ્વારા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોનું ઓડિટ

અધિનિયમ હેઠળ સરકારી કંપનીઓના ઓડિટની પ્રક્રિયા અધિનિયમની કલમો 139 અને 143ની સંબંધિત જોગવાઈઓને અધિન હોય છે. અધિનિયમની કલમ 2(45) અનુસાર, સરકારી કંપની એટલે કોઈ પણ કંપની જેમાં ભરપાઈ થયેલી શેર મૂડીના એકાવન ટકાથી ઓછી નહીં એટલી મૂડી કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો અથવા અંશતઃ કેન્દ્ર સરકાર અને

અંશત: એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી હોય અને જે કંપની આવી સરકારી કંપનીની પેટા-કંપની હોય તેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉપરાંત, કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો અથવા અંશત: કેન્દ્ર સરકાર અને અંશત: એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા, પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે, માલિકીની અથવા નિયંત્રિત કોઈ પણ અન્ય કંપની અન્ય સરકારી કંપની ગણાય છે.

અધિનિયમની કલમ 139(5) અને (7) હેઠળ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક સરકારી કંપની અને અન્ય સરકારી કંપનીના વૈધાનિક ઓડિટરોની નિમણૂક કરે છે. કલમ 139(5)માં જોગવાઈ છે કે સરકારી કંપની અથવા અન્ય સરકારી કંપનીના કિસ્સામાં વૈધાનિક ઓડિટરોની નિમણૂક ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા નાણાકીય વર્ષ શરૂ થયાના એકસો એંશી દિવસોના સમયગાળાની અંદર કરવામાં આવશે. અધિનિયમની કલમ 139(7)ની જોગવાઈ મુજબ અન્ય સરકારી કંપનીના કિસ્સામાં, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા ઓડિટરની નિમણૂક કંપનીની નોંધણીની તારીખથી સાંઠઠ દિવસોની અંદર કરવામાં આવશે, અને જો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક આવા ઓડિટરની નિમણૂક આ સમયગાળાની અંદર ન કરે તો, કંપનીના નિયામક મંડળ અથવા કંપનીના સભ્યોએ આવા ઓડિટરની નિમણૂક કરવાની રહેશે.

વધુમાં, અધિનિયમની કલમ 143ની પેટા-કલમ 7 અનુસાર, અધિનિયમની કલમ 139ની પેટા-કલમ (5) અથવા પેટા-કલમ (7) હેઠળ આવરી લેવાયેલી કોઈ પણ કંપનીના કિસ્સામાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક, જો જરૂર જણાય તો, હુકમ દ્વારા આવી કંપનીના નાણાકીય હિસાબોનું પ્રતિક ઓડિટ કરાવવા માટેની કાર્યવાહી કરશે. અને ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971ની કલમ 19Aની જોગવાઈઓ આવા પ્રતિક ઓડિટના અહેવાલને લાગુ પડશે.

આમ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો અથવા અંશત: કેન્દ્ર સરકાર અથવા અંશત: એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે માલિકીની અથવા નિયંત્રિત હોય એવી સરકારી કંપની અથવા અન્ય કોઈ પણ કંપની ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા ઓડિટને પાત્ર થાય છે.

31 માર્ચ 2014ના રોજ અથવા તે પહેલાં શરૂ થયેલા નાણાકીય વર્ષોની બાબતમાં કંપનીના નાણાકીય હિસાબોનું ઓડિટ કંપની અધિનિયમ, 1956ની જોગવાઈઓને અધિન યાલુ રહેશે.

4.13.3 વૈધાનિક ઓડિટ

સરકારી કંપનીઓના (અધિનિયમની કલમ 2(45) કરવામાં આવેલી વ્યાખ્યા મુજબ) નાણાકીય હિસાબોનું ઓડિટ અધિનિયમની કલમ 139(5) અથવા (7)ની જોગવાઈઓ અનુસાર ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા જેમની નિમણૂક કરવામાં આવે છે તે વૈધાનિક ઓડિટરો દ્વારા કરવામાં આવે છે. વૈધાનિક ઓડિટરો ઓડિટ અહેવાલની એક નકલ, અન્ય વસ્તુઓમાં, કંપનીના નાણાકીય હિસાબો સહીત, અધિનિયમની કલમ 143(5) હેઠળ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકને રજૂ કરે છે. આ નાણાકીય હિસાબો અધિનિયમની કલમ 143(6)ની

જોગવાઈઓ હેઠળ ઓડિટ અહેવાલ મળ્યા તારીખથી સાઠ દિવસની અંદર ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા પૂરક ઓડિટને પાત્ર પણ છે.

વૈધાનિક નિગમોના ઓડિટનું નિયમન તેમના સંબંધિત કાયદાઓ દ્વારા થાય છે. ચાર વૈધાનિક નિગમો પૈકી, ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ (GIDC) અને ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમના (GSRTC) ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક એક માત્ર ઓડિટર છે. ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમ (GSWC) અને ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમની (GSFC) બાબતમાં ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ દ્વારા ઓડિટ કરવામાં આવે છે અને પૂરક ઓડિટ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા કરવામાં આવે છે.

4.13.4 સમયસર રજૂ કરવાની જરૂરિયાત

અધિનિયમની કલમ 394 અને 395 અનુસાર, કોઈ સરકારી કંપનીની કામગીરી અને બનાવો પરનો વાર્ષિક અહેવાલ, તેની વાર્ષિક સામાન્ય સભાના ત્રણ મહિનાની અંદર તૈયાર કરવાનો હોય છે. અને આ રીતે તૈયાર કર્યા બાદ ઓડિટ અહેવાલની નકલ અને ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકની ઓડિટ અહેવાલ પરની પૂરક ટિપ્પણીઓ સહિત વહેલામાં વહેલી તકે રાજ્યની વિધાનસભા સમક્ષ મુકવો જોઈએ. મોટા ભાગે આવી જ જોગવાઈઓ વૈધાનિક નિગમોના સંબંધિત નિયમનકારી અધિનિયમોમાં મોજુદ છે. આ વ્યવસ્થા ગુજરાતની સંચિત નિધિ માંથી કંપનીઓમાં કરવામાં આવતા જાહેર ભંડોળના રોકાણના ઉપયોગ પર વિધાનસભાનું જરૂરી નિયંત્રણ પૂરું પાડે છે.

કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 96ની જોગવાઈ મુજબ દરેક અંગ્રેજી વર્ષમાં એક વાર શેરધારકોની વાર્ષિક સામાન્ય સભાનું આયોજન કરવું જરૂરી છે. એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે એક વાર્ષિક સામાન્યસભા અને ત્યારબાદની વાર્ષિક સામાન્ય સભાની તારીખ વચ્ચે 15થી અધિક મહિના પસાર થવા જોઈએ નહીં. વધુમાં, કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 129 એવું નિયત કરે છે કે નાણાકીય વર્ષ માટેના ઓડિટ થયેલા નાણાકીય હિસાબો પ્રસ્તુત વાર્ષિક સામાન્ય સભામાં સભ્યોની વિચારણા અર્થે મુકવા જરૂરી છે.

કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 129(7)માં અધિનિયમની કલમ 129ની જોગવાઈઓના બિન-અનુપાલન માટે જવાબદાર કંપનીના નિયામક સહિતની વ્યક્તિઓ પર દંડ અને જેલમાં મોકલવા જેવો દંડ વસૂલ કરવાની જોગવાઈ પણ છે.

4.13.5 સરકારી કંપનીઓ અને સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના હિસાબો તૈયાર કરવામાં સમયસરતા

31 માર્ચ 2021ની સ્થિતિએ, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના ઓડિટના કાર્યક્ષેત્રમાં 64 સરકારી કંપનીઓ અને 29 સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ આવતી હતી. આ પૈકી, 64 સરકારી કંપનીઓ અને 29 સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કરવા પાત્ર હતાં. કુલ 23 સરકારી કંપનીઓ અને 25 સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓએ 15 ડિસેમ્બર 2021 સુધીમાં અથવા તે પહેલાં ભારતના નિયંત્રક અને

મહાલેખાપરીક્ષકના ઓડિટ માટે તેમના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યા હતાં. 41 સરકારી કંપનીઓ અને ચાર સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના નાણાકીય પત્રકો વિવિધ કારણોસર બાકી હતાં.

સરકારી કંપનીઓ અને સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના હિસાબો રજૂ કરવામાં પાછલી બાકીની વિગતો કોઠા 4.17માં આપી છે.

કોઠો 4.17: હિસાબો રજૂ કરવામાં પાછલી બાકીની વિગતો

વિગતો	ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક પૂરક ઓડિટ કરે છે એવી કંપનીઓ					
	સરકારી કંપનીઓ		સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ		કુલ	
	64		29		93	
	નોંધાયેલી	બિન-નોંધાયેલી	નોંધાયેલી	બિન-નોંધાયેલી	નોંધાયેલી	બિન-નોંધાયેલી
31 માર્ચ 2021ના રોજ કંપનીઓની કુલ સંખ્યા						
નોંધાયેલી/બિન-નોંધાયેલી કંપનીઓની સંખ્યા	01	63	02	27	03	90
બાદ: કંપનીઓ જેમના 2020-21 માટેના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કરવાના બાકી ન હતાં	-	-	-	-	-	-
કંપનીઓ જેમના 2020-21 માટેના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કરવાના બાકી હતાં	01	63	02	27	03	90
કંપનીઓ જેમણે 30 સપ્ટેમ્બર 2021 સુધીમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના ઓડિટ માટે તેમના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યા હતાં	01	22	02	23	03	45
પાછલા નાણાકીય પત્રકો બાકી હોય એવી કંપનીઓ	-	41	-	04	-	45
બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	-	175	-	22	-	197
પાછલી બાકીનું વિભાજન	કુલમાં જાહેર ઉપક્રમો	-	79	-	-	79
	નિષ્ક્રિય જાહેર ઉપક્રમો	-	44	-	21	65
	પ્રથમ નાણાકીય પત્રક રજૂ કર્યું નથી ⁸	-	04	-	-	04
	'અન્યો'	-	48	-	01	49
'અન્ય' વર્ગની સામે બાકીનું વય-વાર વિશ્લેષણ	એક વર્ષ (2020-21)	-	13	-	01	14
	બે વર્ષ (2019-20 અને 2020-21)	-	16	-	-	16
	ત્રણ વર્ષ અને વધુ	-	19	-	-	19

સ્રોત: જાહેર ઉપક્રમો દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી.

આ કંપનીઓની અને નાણાકીય પત્રકોની વિગતો પરિશિષ્ટ 4.5માં (ભાગ ક અને ખ) દર્શાવી છે.

4.13.6 વૈધાનિક નિગમો દ્વારા હિસાબો તૈયાર કરવાની સમયસરતા

ચાર વૈધાનિક નિગમો અને પાછલા બાકી નાણાકીય પત્રકોની વિગતો પરિશિષ્ટ 4.5માં (ભાગ ગ) દર્શાવ્યાં છે. બે વૈધાનિક નિગમો જેમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક એકમાત્ર ઓડિટર છે તેમાંથી, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમે 2017-18 સુધીના અને ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમે વર્ષ 2019-20 સુધીના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યાં હતાં. બાકીના બે વૈધાનિક

⁸ ગુજરાત અનારક્ષિત શૈક્ષણિક અને આર્થિક વિકાસ નિગમ (3 નાણાકીય પત્રકો) તથા ગુજરાત રાજ્ય દિવ્યાંગ નાણાકીય અને વિકાસ નિગમ (1 નાણાકીય પત્રક).

નિગમો જેમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક પૂરક ઓડિટ હાથ ધરે છે તેમાં, ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમે 2020-21 માટેના નાણાકીય પત્રક રજૂ કર્યા છે જ્યારે ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમે 2015-16થી આગળના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યા નથી.

4.14 સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓને આપવામાં આવેલી લોન અને અનુદાનની વિગતો રજૂ ન કરવી

જુદી જુદી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા હિસાબોના આધારે, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971 ની કલમ 14 હેઠળ ઓડિટ હાથ ધરવામાં આવે છે. આ કલમ હેઠળ 218 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓને આવરી લેવાયેલ છે. આ બધાનું ઓડિટ તેમના વ્યવહારો, સંચાલકીય પ્રવૃત્તિઓ અને હિસાબો, પ્રણાલીઓ/પધ્ધતિઓની સમીક્ષા, આંતરિક નિયંત્રણો વગેરેને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

2020-21 દરમિયાન 75 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના કુલ 179 હિસાબોનું (અગાઉના વર્ષોના હિસાબો સહિત) ઓડિટ કરવામાં આવ્યું હતું. જો કે, 218 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના 2020-21 સુધીના મળવાપાત્ર 949 વાર્ષિક હિસાબો 31 જુલાઈ 2021 સુધી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II), ગુજરાતની કચેરીઓને મળ્યા ન હતાં.

218 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ જેમણે હિસાબો રજૂ કર્યા ન હતાં તેની વિગતો પરિશિષ્ટ 4.6 અને તેમની વર્ષ-વાર બાકીની સ્થિતિ કોઠા 4.18માં દર્શાવી છે.

કોઠો 4.18: સરકારી સંસ્થાઓ પાસેથી મળવાપાત્ર વય-વાર બાકી વાર્ષિક હિસાબો

ક્રમાંક	વર્ષોની સંખ્યામાં બાકી	સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓની સંખ્યા
1.	એક વર્ષ કરતાં ઓછી	66
2.	1-3	48
3.	3-5	41
4.	5-10	47
5.	10થી વધુ	16
કુલ		218

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

ઉપરનો કોઠો 4.18 દર્શાવે છે કે 63 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો પાંચ કરતાં અધિક વર્ષોથી બાકી હતાં. વાર્ષિક હિસાબોના અભાવે, આ સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓને ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનો અને લોનનું હિસાબીકરણ/વપરાશની ઓડિટ દ્વારા ચકાસણી કરી શકાઈ ન હતી.

વિવિધ સંસ્થાઓને ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનો અને લોનોની બાબતમાં માહિતી રજૂ ન કરવી અને તેમના દ્વારા હિસાબો રજૂ ન કરવા એ ભંડોળના દુરુપયોગનું જોખમ વધારે છે. નાણા વિભાગે આવી તબદીલીઓ પર નજર રાખવી જરૂરી છે.

4.15 હિસાબોની સમયસરતા અને ગુણવત્તા

તેત્રીસ જીલ્લા તિજોરીઓ, 138 પેટા-તિજોરીઓ, 158 જાહેર બાંધકામ વિભાગો અને 70 વન વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પ્રારંભિક હિસાબો અને ગાંધીનગર અને અમદાવાદ ખાતેની પગાર અને હિસાબ કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત હિસાબો અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકની સૂચનાઓ પરથી

પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા રાજ્ય સરકારના હિસાબો સંકલિત કરવામાં આવે છે. ભરતીયાં, તિજોરીઓ તથા અન્ય હિસાબો રજૂ કરતા એકમો દ્વારા પ્રારંભિક અને આનુષંગિક હિસાબો પરથી આ હિસાબો સંકલિત કરવામાં આવે છે અને કોઈ હિસાબો પ્રાપ્ત થવાના બાકી ન હતાં.

અન્ય બાબતો

4.16 દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત

સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2017ના નિયમ 33ની જોગવાઈ અનુસાર જાહેર નાણા, મહેસૂલ અથવા આવકના કોઈ પણ નુકસાન અથવા ખોટની જાણ સંબંધિત તાબાના અધિકારી દ્વારા આગળના ઉચ્ચ અધિકારીને તેમજ વૈધાનિક ઓડિટ અધિકારી અને સંબંધિત પ્રધાન હિસાબી અધિકારીને તુરંત જ કરવાની હોય છે.

રાજ્ય સરકારે ₹ 20.63 કરોડની રકમ સંકળાયેલી હતી એવા દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત વગેરેના 170 કિસ્સાઓ જેના પર અંતિમપગલા લેવાના બાકી હતાં તેની જાણ કરી હતી (માર્ચ 2021 સુધીમાં). ચોરી, દુર્વિનિયોગ/સરકારના માલસામાનનું નુકસાન અને આગ/અકસ્માતના કારણે માર્ચ 2021ના અંતે પડતર નુકસાનની વિભાગ-વાર/વર્ગ-વાર વિગતો પરિશિષ્ટ 4.7માં આપી છે. આનો સારાંશ કોઠા 4.19માં દર્શાવેલ છે.

કોઠો 4.19: ચોરી, દુર્વિનિયોગ અને આગના બનાવોની વિગતો

વર્ગ/પ્રકાર	કિસ્સાઓની સંખ્યા	સંકળાયેલી રકમ (₹ કરોડમાં)
ચોરી	42	0.43
દુર્વિનિયોગ/સરકારી માલસામાનનું નુકસાન	107	18.16
આગ/અકસ્માતના કિસ્સાઓ	21	2.04
કુલ	170	20.63

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી

પડતર 170 કિસ્સાઓની વય-વાર રૂપરેખાનો સારાંશ કોઠા 4.20માં આપ્યો છે.

કોઠો 4.20: દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતના કેસોની વય-વાર રૂપરેખા

વર્ષોની ગાળો	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
5 સુધી	30	6.09
5 - 10	34	6.51
10 - 15	12	0.33
15 - 20	17	6.68
20 - 25	13	0.19
25 અને વધુ	64	0.83
કુલ	170	20.63

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી.

170 બાકી કિસ્સાઓ પૈકી, 90 કિસ્સાઓ (53 ટકા) ત્રણ વિભાગને લગતા હતાં એટલે કે 36 કિસ્સાઓ વન અને પર્યાવરણ વિભાગ, 28 કિસ્સાઓ નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ અને 26 કિસ્સાઓ મહેસૂલ વિભાગને લગતા હતાં.

170 માંથી 125 કિસ્સાઓમાં પ્રથમદર્શી માહિતી અહેવાલો (FIRs) નોંધાવવામાં આવ્યાં હતાં. બાકીના 45 કિસ્સાઓમાં⁹ વિભાગીય કાર્યવાહી પ્રગતિમાં હતી (નવેમ્બર 2021). સંબંધિત વિભાગોએ આ કિસ્સાઓમાં વહેલામાં વહેલી તકે પ્રથમદર્શી માહિતી અહેવાલો નોંધાવવા જોઈએ. દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતની પડતર માટેના કારણો કોઠા 4.21માં સૂચિબધ્ધ કર્યા છે.

કોઠા 4.21: દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતની પડતર માટેના કારણો

ક્રમાંક સં.	વિલંબ/બાકી પડતર કિસ્સાઓ માટેના કારણો	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	વિભાગીય અને ફોજદારી તપાસ બાકી	18	4.41
2.	વિભાગીય પગલાં શરૂ થયા પરંતુ આખરી નિર્ણય બાકી	26	1.24
3.	ફોજદારી પ્રક્રિયા પૂર્ણ થઈ પરંતુ રકમની વસૂલાત માટે પ્રમાણપત્રનો અમલ કરવાનો બાકી	5	0.66
4.	વસૂલાત અથવા માંડવાળના હુકમો બાકી	59	4.12
5.	કાનૂની અદાલતોમાં પડતર	60	10.16
6.	અન્ય	2	0.04
	કુલ	170	20.63

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી.

જોઈ શકાય છે કે, 170 પૈકી 60 (35 ટકા) કિસ્સાઓ કાનૂની ન્યાયનિર્ણયની પ્રક્રિયામાં હતાં.

4.17 રાજ્યના નાણાકીય ઓડિટ અહેવાલ પર અનુવર્તી કાર્યવાહી

જો કે, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઓડિટ અહેવાલો વર્ષ 2008-09થી તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યા છે અને રાજ્યની વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવી રહ્યા છે છતાં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા તે ચર્ચા માટે હાથ પર લેવામાં આવ્યાં નથી.

4.18 ઉપસંહાર

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800-અન્ય ખર્ચના વિવેકહિન ઉપયોગે નાણાકીય અહેવાલોમાં પારદર્શિતાને અસર કરી છે અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓના યોગ્ય પૃથક્કરણ અને ખર્ચની ગુણવત્તાને અસ્પષ્ટ બનાવ્યા છે.

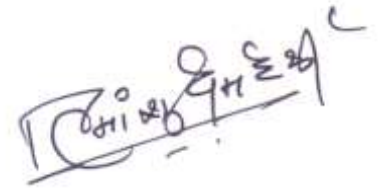
ચોક્કસ વિકાસકીય કાર્યક્રમો/યોજનાઓ માટે ઉપાડેલા ભંડોળ માટે વિભાગો દ્વારા વપરાશી પ્રમાણપત્રો અને વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ ન કરવા અને સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓ દ્વારા હિસાબો રજૂ ન કરવા તે નિયત કરવામાં આવેલા નાણાકીય નિયમો અને નિર્દેશોનું ઉલ્લંઘન હતું. આ રાજ્ય સરકારના અપૂરતા આંતરિક નિયંત્રણો અને ખામીયુક્ત દેખરેખની વ્યવસ્થા તરફ નિર્દેશ કરે છે.

⁹ વન અને પર્યાવરણ- 20 કિસ્સાઓ; આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ- 01 કિસ્સો; નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર- 17 કિસ્સાઓ; માર્ગ અને મકાન- 05 કિસ્સાઓ; શિક્ષણ- 01 કિસ્સો; પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ- 01 કિસ્સો.

રાજ્યના નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા આવક અને ખર્ચનું પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) આંકડાઓ સાથે સમાયોજન ન થવું એ સરકારની આંતરીક નિયંત્રણ પદ્ધતિ બાબતમાં નબળો દેખાવ કરે છે અને હિસાબોની ચોકસાઈ બાબતે ચિંતા ઉભી કરે છે

4.19 ભલામણો

- રાજ્ય સરકારે ઓડિટ માટે વપરાશી પ્રમાણપત્રો, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો અને હિસાબો રજૂ કરવા બાબતમાં નિયત કરવામાં આવેલા નિયમો અને પ્રણાલીઓનું વિભાગો પાલન કરે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે સખત નિયંત્રણ વ્યવસ્થાની સ્થાપના કરવી જોઈએ.
- જાહેર ખાતાના સંચાલકો તેમની સિલકોનું તિજોરી સાથે સમાયોજન કરે, કારણ કે 2016-21 દરમિયાન સિલકોમાં સતત વધારો થતો ગયો છે.
- રાજ્ય સરકારે સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800નો ઉપયોગને હતોત્સાહિત કરવો જોઈએ અને પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) પરામર્શમાં હિસાબી ચોપડાઓમાં યોગ્ય રીતે વર્ગીકૃત કરવા માટે યોગ્ય હિસાબી સદર નક્કી કરવા માટે ચોક્કસ સમયગાળો નક્કી કરવો જોઈએ.
- સરકારે ગ્રામ પંચાયતોને પ્રાપ્ત થતાં ભંડોળની માહિતી મેળવવા માટે જરૂરી પ્રણાલી ઘડી કાઢવી જોઈએ.

(એચ. કે. ધર્મદર્શી)

પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ-II), ગુજરાત

અમદાવાદ

તા. 23 માર્ચ 2022

પ્રતિ સહી

(ગિરીશ ચંદ્ર મુર્મુ)

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક

નવી દિલ્લી

તા. 24 માર્ચ 2022

પરિશિષ્ટો

પરિશિષ્ટ 1.1: રાજ્યની રૂપરેખા

(સંદર્ભ: ફકરો 1.1)

ક્રમાંક	વિગતો	એકમ	ભારત	ગુજરાત
1.	ક્ષેત્રફળ	ચો. મી.	32,87,263	1,96,024
2.	વસ્તી (2011)	કરોડમાં	122.02	6.10
	વસ્તીના અંદાજો (2021)	કરોડમાં	137.03	7.03
3.	વસ્તી ગીચતા (2011)	ચો.કિ.મી. દીઠ વ્યક્તિઓ.	382	308
4.	ગરીબી રેખા નીચેની વસ્તી (2011-12)	ટકા	21.9	16.6
5.	સાક્ષરતા (2011)	ટકા	73.0	78.0
6.	બાળમરણનો દર (2019)	દર 1000 જીવિત જન્મ દીઠ	30.0	25.0
7.	જન્મ સમયે અપેક્ષિત આયુષ્ય (2014-18)	વર્ષ	69.4	69.9
8.	વસ્તીની વૃદ્ધિ (2011થી 2021)	ટકા	12.30	15.25
9.	વર્તમાન ભાવોએ (2011-12 શ્રેણી) એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (2020-21)	(₹ કરોડમાં)	1,97,45,670	16,58,865

સ્રોત:

- ભારતની વસ્તી ગણતરી 2011; ભારતના નોંધણી મહાનિરીક્ષકના ભારત અને રાજ્યો માટે (2011-2036) વસ્તીના અંદાજો પરનો તકનિકી જૂથનો અહેવાલ,
- નોંધણી મહાનિરીક્ષક અને વસ્તી ગણતરી કમિશનરની કચેરી
- આંકડાશાસ્ત્રીય અહેવાલ પદ્ધતિનું બુલેટિન, ઓક્ટોબર, 2021;
- આંકડાશાસ્ત્રીય અહેવાલ પદ્ધતિ આધારિત સંક્ષિપ્ત જીવન કોષ્ટકો, 2014-18ના પત્રકો (સપ્ટેમ્બર 2020);
- કેન્દ્રીય આંકડાશાસ્ત્ર કચેરી (CSO), આંકડાશાસ્ત્ર અને યોજના અમલીકરણ મંત્રાલય; ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005ના (2021-22) ગુજરાત અંદાજપત્રીય પ્રકાશન સંખ્યા 30માં બતાવ્યા પ્રમાણે ગુજરાત રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન.

પરિશિષ્ટ 2.1
રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પર શ્રેણીવાર વિગતો
(સંદર્ભ: ફકરો 2.2)

(₹ કરોડમાં)

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
ભાગ ક -આવક					
1. મહેસૂલી આવક	1,09,842	1,23,291	1,36,002	1,42,844	1,28,156
(i) કર આવક	64,443	71,549	80,103	79,008	70,266
રાજ્ય માલ અને સેવા કર (SGST)	-	21,251	34,889	34,107	29,459
કૃષિ આવક પર કરવેરા	-	-	-	-	-
વેચાણ, વેપાર વગેરે (મૂલ્યવર્ધિત વેરો/વેચાણ વેરો) પર વેરા	46,314	29,639	22,414	21,072	18,800
રાજ્ય આબકારી	152	85	131	138	134
વાહનો પર કર	3,213	3,885	4,119	3,847	2,981
સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	5,783	7,255	7,781	7,701	7,390
જમીન મહેસૂલ	1,999	1,859	2,408	2,359	2,134
માલસામાન અને યાત્રીઓ પર વેરો	66	131	117	48	104
અન્ય વેરા	6,916	7,444	8,244	9,736	9,264
(ii) બિન-કર આવક	13,346	15,074	13,417	18,104	10,493
(iii) કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો	18,835	20,782	23,489	20,232	20,219
(iv) ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન	13,218	15,886	18,993	25,500	27,178
2. પરચુરણ મૂડી આવક	240	0	65	106	9,968
3. લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	166	346	151	330	156
સામાન્ય સેવાઓ	-	-	-	-	-
સામાજિક સેવાઓ	7	7	12	16	17
આર્થિક સેવાઓ	101	291	89	271	83
સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પરચુરણ લોન	58	48	50	43	56
4. કુલ મહેસૂલી અને બિન-રૂણ મૂડી આવક (1+2+3)	1,10,248	1,23,637	136,218	1,43,280	1,38,280
5. જાહેર રૂણની આવક	27,668	26,953	43,146	43,491	58,857
આંતરિક રૂણ (સાધનોપાય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાય)	27,477	26,863	40,950	42,694	47,508
સાધનોપાય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ હેઠળના ચોખ્ખા વ્યવહારો	-	-	-	-	-
ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	191	90	2,196	797	11,349
6. સંચિત નિધિમાં કુલ આવક (4+5)	1,37,916	1,50,590	1,79,364	1,86,771	1,97,137

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
7. આકસ્મિક નિધિમાં આવક	4	0	0	0.25	0
8. જાહેર હિસાબની આવક (એકંદર)	58,959	89,133	1,05,720	1,04,862	1,00,214
9. રાજ્યની કુલ આવક (6+7+8)	1,96,879	2,39,723	2,85,084	2,91,633	2,97,351
<i>ભાગ ખ-ખર્ચ/ચૂકવણી</i>					
10. મહેસૂલી ખર્ચ	1,03,895	1,18,060	132,790	1,40,899	1,50,704
આયોજન	36,709	-	-	-	-
બિન-આયોજન	67,186	-	-	-	-
રાજ્યના ભંડોળનો ખર્ચ	-	1,03,047	1,17,424	1,21,874	1,30,334
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના/કેન્દ્રીય યોજના સહિત કેન્દ્રીય સહાય	-	15,013	15,366	19,025	20,370
સામાન્ય સેવાઓ (વ્યાજની ચૂકવણીઓ સહિત)	35,804	41,402	47,564	49,172	52,074
સામાજિક સેવાઓ	44,926	49,039	53,285	59,197	60,816
આર્થિક સેવાઓ	22,749	27,145	31,576	32,115	37,424
સહાયક અનુદાન અને ફાળો	416	474	365	415	390
11. મૂડી ખર્ચ	22,355	26,313	28,062	25,650	26,781
આયોજન	22,302	-	-	-	-
બિન-આયોજન	53	-	-	-	-
રાજ્યના ભંડોળનો ખર્ચ	-	20,305	23,087	20,539	22,322
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના/કેન્દ્રીય યોજના સહિત કેન્દ્રીય સહાય	-	6,008	4,975	5,111	4,459
સામાન્ય સેવાઓ	623	871	875	691	485
સામાજિક સેવાઓ	6,215	6,813	7,696	6,175	7,040
આર્થિક સેવાઓ	15,517	18,630	19,491	18,784	19,256
12. લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણી	478	631	1,731	1,312	1,233
સામાન્ય સેવાઓ	-	-	-	-	-
સામાજિક સેવાઓ	217	265	924	884	708
આર્થિક સેવાઓ	198	311	756	379	477
સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પરચુરણ લોન	63	55	51	49	48
13. કુલ ખર્ચ (10+11+12)	1,26,728	1,45,004	1,62,583	1,67,861	1,78,718
14. જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી	9,073	13,700	15,432	16,702	17,922
આંતરિક ઋણ (સાધનોપાય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાય)	8,386	12,991	14,719	15,908	17,139
સાધનોપાય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ હેઠળના ચોખ્ખા વ્યવહારો	-	-	-	-	-
ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	687	709	713	794	783

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
15. આકસ્મિક નિધિમાં વિનિયોગ	-	-	-	-	-
16. સંચિત નિધિમાંથી કુલ ચૂકવણીઓ (13+14+15)	1,35,801	1,58,704	1,78,015	1,84,563	1,96,640
17. આકસ્મિક નિધિની ચૂકવણીઓ	-	-	0.25	-	-
18. જાહેર હિસાબની ચૂકવણીઓ	56,388	87,738	1,03,998	1,02,635	1,07,893
19. રાજ્ય દ્વારા કુલ ચૂકવણીઓ (16+17+18)	1,92,189	2,46,442	2,82,013	2,87,198	3,04,533
ભાગ ગ-ખાધ					
20. મહેસૂલી ખાધ (-) / મહેસૂલી પુરાંત (+) (1-10)	(+)5,947	(+)5,232	(+)3,212	(+)1,945	(-)22,548
21. રાજકોષીય ખાધ (-) / રાજકોષીય પુરાંત (+) (4-13)	(-)16,480	(-)21,366	(-)26,365	(-)24,581	(-)40,438
22. પ્રાથમિક ખાધ (-) / પ્રાથમિક પુરાંત (+) (21+23)	(+)1,317	(-)2,412	(-)6,182	(-)2,133	(-)16,235
ભાગ ઘ-અન્ય માહિતી					
23. વ્યાજની ચૂકવણીઓ (મહેસૂલી ખર્ચમાં સામેલ)	17,797	18,954	20,183	22,449	24,203
24. સ્થાનિક સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય, વગેરે	48,055	54,807	59,611	64,262	64,637
25. લીધેલી સાધનોપાય પેશગીઓ/ ઓવરડ્રાફ્ટ (દિવસો)	-	-	-	-	-
લીધેલી સાધનોપાય પેશગીઓ (દિવસો)	-	-	-	-	-
લીધેલો ઓવરડ્રાફ્ટ (દિવસો)	-	-	-	-	-
26. સાધનોપાય પેશગીઓ/ ઓવરડ્રાફ્ટ પર વ્યાજ	-	-	-	-	-
27. રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન (GSDP)*	11,67,156	13,29,095	15,02,899(P)	16,49,505(Q)	16,58,865(A)
28. બાકી રાજકોષીય જવાબદારીઓ (વર્ષના અંતે)	2,43,146	2,56,366	2,85,844	3,15,456	3,57,893
29. બાકી બાયંધરીઓ (વર્ષના અંતે)	4,804	4,834	4,699	4,462	3,656
30. બાયંધરીની મહત્તમ રકમ (વર્ષ દરમિયાન)	11,333	11,796	11,796	11,747	11,751
31. અપૂર્ણ યોજનાઓની સંખ્યા	65	96	118	123	158
32. અપૂર્ણ યોજનાઓમાં અવરોધાયેલી મૂડી	6,060	4,278	2,207	5,811	6,929
ભાગ ચ- રાજકોષીય સ્વાસ્થ્યના દર્શકો					
પોતાની કર આવક/GSDP (ટકા)	5.52	5.38	5.33	4.79	4.24
પોતાની બિન-કર આવક/ GSDP (ટકા)	1.14	1.13	0.89	1.10	0.63
કેન્દ્રીય તબદીલીઓ/ GSDP (ટકા)	2.75	2.76	2.83	2.77	2.86
II. ખર્ચનું વ્યવસ્થાપન					

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
કુલ ખર્ચ/GSDP (ટકા)	10.86	10.91	10.82	10.18	10.77
કુલ ખર્ચ/મહેસૂલી આવક	1.15	1.18	1.20	1.18	1.39
મહેસૂલી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.82	0.81	0.82	0.84	0.84
સામાજિક સેવાઓ પર ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.40	0.39	0.38	0.39	0.38
આર્થિક સેવાઓ પર ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.30	0.32	0.31	0.30	0.32
મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.18	0.18	0.17	0.15	0.15
સામાજિક અને આર્થિક સેવાઓ પર મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.17	0.18	0.17	0.15	0.15
III. રાજકોષીય અસંતુલનનું વ્યવસ્થાપન					
મહેસૂલી ખાધ અથવા પુરાંત/ /GSDP (ટકા)	0.51	0.39	0.21	0.12	(-)1.36
રાજકોષીય ખાધ/ GSDP (ટકા)	(-)1.41	(-)1.61	(-)1.75	(-)1.49	(-)2.44
પ્રાથમિક ખાધ (-) અથવા પુરાંત (+)/GSDP (ટકા)	0.11	(-)0.18	(-)0.41	(-)0.13	(-)0.98
મહેસૂલી ખાધ/રાજકોષીય ખાધ	(-)0.36	(-)0.24	(-)0.12	(-)0.08	0.56
પ્રાથમિક મહેસૂલી સિલક/GSDP (ટકા)	2.03	1.82	1.56	1.48	0.10
IV. રાજકોષીય જવાબદારીઓનું વ્યવસ્થાપન					
રાજકોષીય જવાબદારીઓ/GSDP	0.21	0.19	0.19	0.19	0.21 ¹
રાજકોષીય જવાબદારીઓ/મહેસૂલી આવક (ટકા)	221.36	207.94	210.18	220.84	279.26
પ્રાથમિક ખાધની સામે ફેલાવાનું પ્રમાણ (ટકા)	10.35	(-)15.79	(-)42.81	(-)32.60	77.73
ઋણની પરત ચૂકવણી (મુદ્દલ + વ્યાજ)/ઋણની કુલ આવક	0.94	1.07	0.91	0.93	0.85
V. અન્ય નાણાકીય સ્વાસ્થ્યના દર્શકો					
મૂડીરોકાણ પર વળતર	0.14	0.11	0.13	0.09	0.12
નાણાકીય અસ્થિરતા/જવાબદારીઓ	0.91	0.94	0.96	0.99	0.93

સ્રોત: ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 (2021-22નું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30)

☛ P= કામચલાઉ અંદાજો, Q= ત્વરિત અંદાજો, A= અગ્રિમ અંદાજો

¹ ભારત સરકારના ખર્ચ વિભાગ પ્રમાણે, નાણા પંચ, વગેરે દ્વારા જે કોઈ પણ ધોરણો નિયત કરવામાં આવે તે હેઠળ રાજ્ય સરકાર ધ્વારા વિશિષ્ટ વ્યવસ્થા (Special window) અંતર્ગત લેવામાં આવેલ ધિરાણ ઋણ નહિ ગણવામાં આવે. આથી, માલ અને સેવા કરના નુકશાનીના વળતરમાં ઘટાડાને કારણે લેવામાં આવેલ ₹ 9,222 કરોડની એક પછી એક લોનને જાહેર દેવા રૂપે અહીં ગણવામાં આવ્યું નથી.

પરિશિષ્ટ ૩.૧: અંદાજપત્ર સંબંધિત મહત્વના પદોની શબ્દસૂચી

(સંદર્ભ: ફકરો ૩.૧)

૧. વર્ષના 'હિસાબો' અથવા 'ખરેખર' - ૧ એપ્રિલના રોજ શરૂ થતા અને પછીના ૩૧ માર્ચના રોજ પુરા થતા નાણાકીય વર્ષ માટેની પ્રાપ્તિ અને ચૂકવણીઓની હિસાબી સત્તાધિકારીના ચોપડે (ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા ઓડિટ થયેલી) નોંધાયેલી રકમો છે. કામચલાઉ હિસાબો ઓડિટ ન થયા હોય એવા હિસાબોના સંદર્ભમાં છે.
૨. યોજના, દરખાસ્ત અથવા કામની 'વહીવટી મંજૂરી' - એ ખર્ચ કરવાના હેતુ માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા તેની ઔપચારિક મંજૂરી છે. અંદાજપત્રમાંની ભંડોળની જોગવાઈઓ સાથે, જે વર્ષમાં વહીવટી મંજૂરી જારી કરવામાં આવી હોય તે ચોક્કસ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન તે નાણાકીય મંજૂરી તરીકે કામ કરે છે.
૩. 'વાર્ષિક નાણાકીય પત્રક' - અંદાજપત્ર તરીકે પણ ઓળખાય છે અને તેનો અર્થ દરેક નાણાકીય વર્ષ માટે, લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભા સમક્ષ મુકવામાં આવતું, કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારની અંદાજિત આવક અને ખર્ચનું પત્રક છે.
૪. 'વિનિયોગ' - એટલે ચૂકવણી અધિકારીના હવાલે મુકવામાં આવેલ વિનિયોગના જુદા જુદા પ્રાથમિક એકમો હેઠળ ખર્ચ માટે લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા અધિકૃત રકમ અથવા તેનો ભાગ.
૫. 'બિન-મતપાત્ર ખર્ચ' - એટલે એવો ખર્ચ જે બંધારણની જોગવાઈઓ હેઠળ વિધાનસભાના મત માટે રજૂ કરવામાં આવતો નથી.
૬. 'ભારત/રાજ્યની સંચિત નિધિ-કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારની તમામ આવક, તેના દ્વારા લેવામાં આવેલી લોનો અને લોનની પરતચૂકવણીના મળેલા તમામ નાણાથી ભારત/રાજ્યની સંચિત નિધિ બને છે. કાયદા અનુસારનો હોય અને બંધારણમાં કરેલી જોગવાઈ મુજબ કર્યો હોય એ સિવાય આ નિધિમાંથી કોઈ પણ નાણાનો આ ભંડોળોમાંથી વિનિયોગ કરી શકાય નહીં.
૭. 'આકસ્મિક નિધિ' આકસ્મિક નિધિ એક અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે જેનો હેતુ વર્ષ દરમિયાન અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા લોકસભા/વિધાનસભા દ્વારા આવા ખર્ચને અધિકૃતી મળે ત્યાં સુધી કાર્યપાલિકા/સરકારને પેશગીઓ આપવાનો હોય છે. આકસ્મિક નિધિમાંથી કરવામાં આવેલી ઉપાડની રકમોની ભરપાઈ, લોકસભા/વિધાનસભા તેને પૂરક માંગણી મારફત તેને મંજૂર કરે ત્યારબાદ કરવામાં આવે છે.
૮. 'નિયંત્રણ અધિકારી (અંદાજપત્ર)' - એટલે કરવામાં આવતા ખર્ચ અને/અથવા મહેસૂલની વસૂલાત પર નિયંત્રણની જવાબદારી વિભાગ દ્વારા સોંપવામાં આવી હોય એવો અધિકારી. આ પદમાં વિભાગના વડાઓ અને વહીવટદારોનો પણ સમાવેશ થાય છે.
૯. 'ઉપાડ અને ચૂકવણી અધિકારી' (DDO) - એટલે રાજ્ય સરકાર વતી ઉપાડ કરવા અને ચૂકવણીઓ કરવા માટે કચેરીના વડા અને રાજ્ય સરકારના નાણા વિભાગ દ્વારા આ માટે નિયુક્ત થયેલા અન્ય કોઈ પણ અધિકારી. આ પદમાં વિભાગના વડા જ્યાં તે પોતે આવી કામગીરી કરતા હોય તેનો પણ સમાવેશ થાય છે.

10. 'અધિક અનુદાન' -અધિક અનુદાન એટલે મૂળ/પૂરક અનુદાન મારફત મંજૂર થયેલી જોગવાઈ ઉપરાંતની ખર્ચની રકમ, જેને બંધારણની કલમ 115/205 હેઠળ લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભામાંથી અધિક અનુદાન મેળવીને નિયમિત કરવું જરૂરી હોય છે.
11. 'નવી સેવા' -બંધારણની કલમ 115(1)(a)/205(1)(a)માં જોવામાં આવતી, નવી સેવા એટલે નવી પ્રવૃત્તિ અથવા નવી રીતે મૂડીરોકાણ સહિત અગાઉ લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભાના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યા ન હોય એવા નવા નીતિ વિષયક નિર્ણયમાંથી ઉભો થતો ખર્ચ.
12. 'સેવાનું નવું સાધન' - એટલે કોઈ ચાલુ પ્રવૃત્તિના મહત્વના વિસ્તરણમાંથી ઉદ્ભવતો પ્રમાણમાં મોટો ખર્ચ.
13. 'જાહેર હિસાબ' - એટલે બંધારણની કલમ 266 (2)માં સંદર્ભિત જાહેર હિસાબ. થાપણો, અનામત ભંડોળ, ભરણાં, વગેરે જેવી આવક અને ચૂકવણીઓ જે સંચિત નિધિનો ભાગ નથી બનતા તેનો જાહેર હિસાબમાં સમાવેશ થાય છે. જાહેર હિસાબમાંથી થતી ચૂકવણીઓ લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર નથી કારણ કે ભારત/રાજ્યના સંચિત નિધિમાંથી આપવામાં આવેલા નાણા નથી.
14. 'પુનર્વિનિયોગ' -એટલે, સક્ષમ સત્તાધારી દ્વારા, વિનિયોગના એક એકમમાં થયેલી બચતની એ જ અનુદાન અથવા બિન-મતપાત્ર વિનિયોગની અંદર અન્ય એકમ હેઠળના અધિક ખર્ચને પહોંચી વળવા કરવામાં આવેલી તબદીલી છે.
15. 'સુધારેલા અંદાજ' -કોઈ નાણાકીય વર્ષ માટે સંભવિત આવક અથવા ખર્ચનો, પહેલાથી નોંધાયેલા વ્યવહારોના સંદર્ભમાં અને પહેલાથી જારી થયેલા હુકમોના સંદર્ભમાં વર્ષના બાકીના ભાગ માટેની અપેક્ષાએ તે વર્ષના સમયગાળામાં બંધાયેલો અંદાજ છે.
16. 'અનુદાનો માટે પૂરક માંગણીઓ' - એટલે વિધાનસભા સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવતું પૂરક માંગણીઓનું પત્રક, જે નાણાકીય વર્ષની બાબતમાં તે વર્ષના વાર્ષિક નાણાકીય નિવેદન/પત્રકમાં અધિકૃત કરેલા ખર્ચ ઉપરાંત વધારાના જરૂરી ખર્ચની અંદાજીત રકમ દર્શાવે છે. પૂરક માટેની માંગણી ટોકન, તકનીકી અથવા મૂળ/રોકડ હોઈ શકે.
 - ક) રોકડ પૂરક અંદાજપત્રની મૂળ જોગવાઈઓ ઉપરાંત હોય છે અને માંગણી/અનુદાન માટેની ફાળવણીમાં વધારામાં પરિણમે છે. તે છેવટના ઉપાય તરીકે યોગ્ય જરૂરી ચકાસણી બાદ મેળવવી જોઈએ. હાલમાં, રાજ્ય દ્વારા આ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવે છે.
 - ખ) દરેક માંગણીમાં ચાર અનુભાગ હોય છે એટલે કે, મહેસૂલ મતપાત્ર, મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર, મૂડી મતપાત્ર અને મૂડી બિન-મતપાત્ર. તકનીકી પૂરક, રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મંજૂરી મળ્યા બાદ, કોઈ એક અનુભાગની બચતનો અન્ય કોઈ પણ અનુભાગ માટે ઉપયોગની છૂટ આપે છે.
 - ગ) ટોકન પૂરક બચત અનુદાનના સમાન અનુભાગની અંદર બચતના ઉપયોગની છૂટ આપે છે.
17. 'મુખ્ય સદર' -એટલે રાજ્યની આવક અને ચૂકવણીઓની નોંધ અને વર્ગીકરણના હેતુ માટેનું હિસાબી મુખ્ય સદર. કોઈ મુખ્ય સદર, વિશેષ રૂપે જે સંચિત નિધિની અંદર પડતું હોય, તે સામાન્ય રીતે સરકારના 'કામ' જેવા કે કૃષિ, શિક્ષણ, આરોગ્ય, વગેરેને અનુરૂપ હોય છે
18. 'પેટા-મુખ્ય સદર' -એટલે મુખ્ય સદર અને તેની નીચેના ગૌણ સદરો વચ્ચે દાખલ કરવામાં આવેલું વચગાળાનું હિસાબી સદર, જ્યારે ગૌણ સદરો અનેક હોય અને આવા તરતના સદર હેઠળ સરળતાથી એકજૂથ કરી શકાય.

19. 'ગૌણ સદર'—એટલે મુખ્ય સદર અથવા પેટા-મુખ્ય સદરના તાબાનું સદર. મુખ્ય સદરના તાબાનું કોઈ ગૌણ સદર એ મુખ્ય સદર દ્વારા રજૂ થતા કાર્યના ઉદ્દેશ હાંસલ કરવા માટે હાથ ધરવામાં આવતા "કાર્યક્રમ"ની ઓળખ છે.
20. 'પેટા-સદર'—એટલે ગૌણ સદરના પછીના તાબાનું હિસાબી એકમ જે સામાન્ય રીતે ગૌણ સદર અથવા કાર્યક્રમ હેઠળની પરિયોજના અથવા તંત્ર દર્શાવે છે.
21. 'મુખ્ય કામ'—એટલે કોઈ મૂળ કામ, જેનો વિભાગીય ખર્ચ સિવાયનો અંદાજીત ખર્ચ વખતોવખત સરકાર દ્વારા સૂચિત રકમ કરતાં વધે છે.
22. 'ગૌણ કામ'—એટલે કોઈ મૂળ કામ, જેનો વિભાગીય ખર્ચ સિવાયનો અંદાજીત ખર્ચ વખતોવખત સરકાર દ્વારા સૂચિત રકમ કરતાં વધતો નથી.
23. 'સંશોધિત અનુદાન અથવા વિનિયોગ'—એટલે પુનર્વિનિયોગ અથવા સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા અધિક અથવા પૂરક અનુદાનની મંજૂરી બાદ રહેતી વિનિયોગના કોઈ પણ પેટા-સદરમાં ફાળવેલી રકમ.
24. 'પૂરક અથવા વધારાનું અનુદાન અથવા વિનિયોગ'—એટલે, નાણાકીય વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન, વિનિયોગ અધિનિયમમાં તે વર્ષ માટે અગાઉ સામેલ કરેલી રકમ કરતાં અધિક ખર્ચને પહોંચી વળવા વિનિયોગ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈ.
25. 'નવા ખર્ચની અનુસૂચિ'—નો અર્થ આગામી વર્ષ માટે અંદાજપત્રમાં સમાવેશ માટે સૂચિત નવા ખર્ચની બાબતોની અનુસૂચિ એવો થાય છે.
26. 'ટોકન માંગણી'—એટલે નજીવી રકમ માટે વિધાનસભા દ્વારા માંગણી કરવામાં આવે છે, દાખલા તરીકે, મંજૂર થયેલા અંદાજપત્રીય અનુદાનમાંથી થયેલી બચતમાંથી નવી સેવા પરના પૂરેપૂરા ખર્ચને પહોંચી વળવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવે છે.

પરિશિષ્ટ 3.2: બિનજરૂરી પુનર્વિનિયોગ

(સંદર્ભ: ફકરો 3.3.3)

(₹ લાખમાં)

ક્રમાં ક.	અનુદાન નં..	મુખ્ય સદર	ગૌણ સદર	પેટા સદર	નામકરણ	જોગવાઈઓ				ખરેખર ખર્ચ	છેવટની બચતો
						મૂળ	પૂરક	પુનર્વિનિયોગ	કુલ		
1	0004	2403	001	01	ANH-1 પશુપાલન નિર્દેશાલય અને તેનું વિસ્તરણ	3009.49	0	1737.33	3009.49	2094.90	914.59
2	0009	2202	109	07	EDN-142 રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષણ અભિયાન યોજનાનું અમલીકરણ	10145.06	0	1.88	10145.06	10102.97	42.09
3	0020	2049	109	01	નાણા પંચની ભલામણ મુજબ એકીકૃત રાજ્ય આયોજન લોન પર વ્યાજ	15270.00	0	3539.35	15270.00	15216.77	53.23
4	0039	2210	110	13	HLT-54 એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા	12222.18	0	52.09	12222.18	12015.45	206.73
5	0039	2210	110	23	HLT-62 સિવિલ હોસ્પિટલ, રાજકોટ	8566.19	0	110.94	8566.19	8512.28	53.91
6	0039	2210	105	03	HLT-5 તબીબી કોલેજ, વડોદરા	13019.62	0	7.99	13019.62	12468.68	550.94
7	0039	2210	105	04	તબીબી કોલેજ, અમદાવાદ	15574.81	0	197.47	15574.81	15495.86	78.95
8	0040	2211	101	01	HLT-117 ગ્રામ્ય કુટુંબ નિયોજન કલ્યાણ પેટા-કેન્દ્રો	46602.03	0	2951.62	46602.03	40871.17	5730.86
9	0084	2059	053	02	અન્ય જાળવણી ખર્ચ (સામગ્રી અને અન્ય) (બિન-રહેણાંક મકાનોનું સમારકામ)	20800.00	0	393.72	20800.00	19885.59	914.41
10	0084	2059	103	42	મકાનો	250.00	0	46.70	250.00	239.81	10.19

ક્રમાં ક.	અનુદાન નં..	મુખ્ય સદર	ગૌણ સદર	પેટા સદર	નામકરણ	જોગવાઈઓ				ખરેખર ખર્ચ	છેવટની બચતો
						મૂળ	પૂરક	પુનર્વિનિયોગ	કુલ		
11	0084	2075	800	01	મહત્વની વ્યક્તિઓ(વીઆઇપી) અને અતિમહત્વની વ્યક્તિઓ (વીવીઆઇપી) ની મુલાકાતના હિસાબે કરવામાં આવેલો ખર્ચ	3000.00	0	15.93	3000.00	2859.90	140.10
12	0085	2216	53	02	બહારથી કામ કરાવવાનો અને સરકારી રહેણાંક મકાનો અને પરિસરોની જાળવણી પર ખર્ચ.	1000.00	232.89	132.58	1232.89	1140.69	92.20
13	0086	5054	337	11	RBD-2(a) મૂળ કામો	220224.49	123170.00	1971.82	343394.49	342433.57	960.92
14	0096	2210	796	02	HLT-42 આયુર્વેદિક કલેક્શન કેન્દ્રોનું મહેકમ	21.94	0	0.17	21.94	9.35	12.59
કુલ						369705.81	123402.89	11159.59	493108.70	483346.99	9761.71

સ્રોત: વિનિયોગ હિસાબો 2020-21

પરિશિષ્ટ 3.3: 50 કરોડ અને વધુની બચતો સાથેના અનુદાનો/વિનિયોગો દર્શાવતું પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 3.3.4.1)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	પ્રકાર	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	બચત
1	0002	કૃષિ	મહેસૂલ મતપાત્ર	3,808.89	3,228.77	580.12
2	0002	કૃષિ	મૂડી મતપાત્ર	100.00	33.00	67.00
3	0004	પશુપાલન	મહેસૂલ મતપાત્ર	885.44	725.46	159.98
4	0005	સહકાર	મૂડી મતપાત્ર	163.48	86.19	77.29
5	0006	મત્સ્યોદ્યોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર	418.79	301.73	117.06
6	0006	મત્સ્યોદ્યોગ	મૂડી મતપાત્ર	150.00	8.93	141.07
7	0009	શિક્ષણ	મૂડી મતપાત્ર	552.78	301.40	251.38
8	0013	ઉર્જા યોજનાઓ	મૂડી મતપાત્ર	3,117.85	3,036.28	81.57
9	0016	કર વસૂલાતનો ખર્ચ (નાણા વિભાગ)	મહેસૂલ મતપાત્ર	349.12	258.72	90.40
10	0018	પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	મહેસૂલ મતપાત્ર	12,034.71	10,987.38	1,047.33
11	0019	નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મહેસૂલ મતપાત્ર	9,594.23	76.67	9,517.56
12	0020	નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વિસીંગ	મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	23,039.44	22,831.67	207.77
13	0022	નાગરિક પુરવઠો	મહેસૂલ મતપાત્ર	1,188.83	1,050.92	137.91
14	0026	વન	મહેસૂલ મતપાત્ર	827.55	616.08	211.47
15	0026	વન	મૂડી મતપાત્ર	555.04	418.71	136.33
16	0034	આર્થિક સલાહ અને આંકડાશાસ્ત્ર	મહેસૂલ મતપાત્ર	111.19	51.78	59.41
17	0035	સામાન્ય વહિવટ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મૂડી મતપાત્ર	1,069.36	697.62	371.74
18	0039	તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	મહેસૂલ મતપાત્ર	6,845.58	6,760.05	85.53
19	0039	તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	મૂડી મતપાત્ર	850.48	684.00	166.48
20	0040	પરિવાર કલ્યાણ	મહેસૂલ મતપાત્ર	2,339.66	1,945.56	394.10
21	0043	પોલીસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	5,833.40	5,079.84	753.56
22	0046	ગૃહ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મૂડી મતપાત્ર	832.09	517.00	315.09
23	0049	ઉદ્યોગ	મૂડી મતપાત્ર	883.16	259.35	623.81
24	0050	ખાણ અને ખનીજ	મહેસૂલ મતપાત્ર	249.70	177.32	72.38
25	0051	પ્રવાસન	મૂડી મતપાત્ર	438.00	291.20	146.80
26	0057	શ્રમ અને રોજગાર	મહેસૂલ મતપાત્ર	996.51	760.82	235.69
27	0057	શ્રમ અને રોજગાર	મૂડી મતપાત્ર	72.00	6.56	65.44
28	0060	ન્યાયતંત્ર	મહેસૂલ મતપાત્ર	995.47	854.44	141.03

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	પ્રકાર	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	બચત
29	0065	નર્મદા વિકાસ યોજના	મૂડી મતપાત્ર	4,600.00	2,253.09	2,346.91
30	0066	સિંચાઈ અને જમીન સંરક્ષણ	મહેસૂલ મતપાત્ર	1,343.52	1,145.27	198.25
31	0066	સિંચાઈ અને જમીન સંરક્ષણ	મૂડી મતપાત્ર	4,317.20	2,857.11	1,460.09
32	0067	પાણી પુરવઠો	મૂડી મતપાત્ર	3,190.00	2,967.34	222.66
33	0070	સામૂહિક વિકાસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	3,672.13	3,606.66	65.47
34	0071	ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	2,484.66	1,228.15	1,256.51
35	0072	વળતર અને સોંપણી	મહેસૂલ મતપાત્ર	140.78	81.61	59.17
36	0074	પરિવહન	મહેસૂલ મતપાત્ર	633.19	539.02	94.17
37	0074	પરિવહન	મૂડી મતપાત્ર	524.26	470.66	53.60
38	0077	કર વસૂલાતનો ખર્ચ મહેસૂલ વિભાગ	મહેસૂલ મતપાત્ર	327.80	229.44	98.36
39	0078	જીલ્લા વહીવટીતંત્ર	મહેસૂલ મતપાત્ર	599.35	482.00	117.35
40	0079	કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત	મહેસૂલ મતપાત્ર	4,237.82	4,137.51	100.31
41	0084	બિન-રહેણાંક મકાન	મહેસૂલ મતપાત્ર	715.94	649.22	66.72
42	0084	બિન-રહેણાંક મકાન	મૂડી મતપાત્ર	1,372.21	462.19	910.02
43	0085	રહેણાંક મકાન	મહેસૂલ મતપાત્ર	261.88	189.91	71.97
44	0085	રહેણાંક મકાન	મૂડી મતપાત્ર	207.98	88.07	119.91
45	0086	માર્ગો અને પુલો	મહેસૂલ મતપાત્ર	3,532.87	3,343.65	189.22
46	0087	ગુજરાત પાટનગર બાંધકામ યોજના	મૂડી મતપાત્ર	304.33	175.63	128.70
47	0092	સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	મહેસૂલ મતપાત્ર	2,280.26	2,028.00	252.26
48	0092	સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	મૂડી મતપાત્ર	618.56	524.21	94.35
49	0093	અનુસૂચિત જનજાતિનું કલ્યાણ	મહેસૂલ મતપાત્ર	553.39	472.86	80.53
50	0093	અનુસૂચિત જનજાતિનું કલ્યાણ	મૂડી મતપાત્ર	61.82	3.74	58.08
51	0095	અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના	મહેસૂલ મતપાત્ર	4,517.03	3,846.59	670.44
52	0095	અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના	મૂડી મતપાત્ર	876.09	663.01	213.08
53	0096	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	મહેસૂલ મતપાત્ર	9,110.46	7,601.75	1,508.71
54	0096	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	મૂડી મતપાત્ર	4,375.51	3,788.06	587.45

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	પ્રકાર	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	બચત
55	0098	યુવા સેવાઓ અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	મહેસૂલ મતપાત્ર	411.75	260.44	151.31
56	0102	શહેરી વિકાસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	9,666.11	8,018.99	1,647.12
57	0106	મહિલા અને બાળ આવાસન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મહેસૂલ મતપાત્ર	3,227.40	3,154.59	72.81
58	0106	મહિલા અને બાળ આવાસન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મૂડી મતપાત્ર	93.06	9.42	83.64
59	0108	જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મહેસૂલ મતપાત્ર	951.82	607.19	344.63
કુલ				1,47,511.93	1,17,932.83	29,579.10

સ્રોત: 2020-21 ના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ-3.4: અગાઉના વર્ષોનો અધિક ખર્ચ નિયમિત કરવો જરૂરી
(સંદર્ભ: ફકરો 3.3.5.3)

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાનો/ વિનિયોગોની સંખ્યા	અનુદાન નં./વિનિયોગ નં.	અધિક રકમ	જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા ચર્ચાની સ્થિતિ
2007-08	40-અનુદાનો 3-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર- 3,5,8,9,11,12,13,15,18,21,22,23,25,26,31, 38,39,40,41,44,50,51,53,55,57,61,62,64, 66,73,74,75,78,80,82,84,86,87,88,95 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર-32,84 મૂડી બિન-મતપાત્ર-81	1,055.38	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2008-09	21-અનુદાનો 5-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર- 5,8,9,13,21,22,23,26,38,39,41,43,44,62, 66,73,79,80,86,87, 104 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર-106 મૂડી બિન-મતપાત્ર-55,58, 81, 86	347.05	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2009-10	38-અનુદાનો 7-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર - 1, 3, 5, 9, 10, 12, 17, 18, 21, 23, 26, 32, 39, 41, 43, 45, 46, 48, 55, 57, 61, 62, 64, 66, 69, 73, 75, 80, 84, 86, 87, 88, 96, 97, 101, 102 મૂડી મતપાત્ર -65, 93 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 20, 32, 43, 68, 84 મૂડી બિન-મતપાત્ર - 81, 86	1,010.86	નિયમિત કરવાનું બાકી
2010-11	13-Grant 2-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર - 10, 41, 51, 62, 66, 72, 73, 82, 86, 87, 88, 105 મૂડી મતપાત્ર- 13 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર- 71 મૂડી બિન-મતપાત્ર- 81	120.25	નિયમિત કરવાનું બાકી
2011-12	6-અનુદાનો 4-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર-10, 18, 51, 82, 86 મૂડી મતપાત્ર- 87 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 26, 96 મૂડી બિન-મતપાત્ર - 20, 81, 96	660.62	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2013-14	5-અનુદાનો 3-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર - 9, 73, 88 મૂડી મતપાત્ર - 26, 87 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 26, 68 મૂડી બિન-મતપાત્ર - 66	1,026.35	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2014-15	4-અનુદાનો 3-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર - 73, 85, 88 મૂડી મતપાત્ર - 26 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર -19, 43, 81	144.45	નિયમિત કરવાનું બાકી.

વર્ષ	અનુદાનો/ વિનિયોગોની સંખ્યા	અનુદાન નં./વિનિયોગ નં.	અધિક રકમ	જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા ચર્ચાની સ્થિતિ
2015-16	1 અનુદાનો 3 વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર - 73 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 26, 39 મૂડી બિન-મતપાત્ર - 20	299.09	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2016-17	6 અનુદાનો 4 વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર - 9, 67, 73, 83 મૂડી મતપાત્ર - 10, 41 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 74, 96, 106 મૂડી બિન-મતપાત્ર - 96	278.11	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2017-18	2 અનુદાનો 1 વિનિયોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર - 73 મૂડી મતપાત્ર - 3 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 18	333.99	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2018-19	4 અનુદાનો 1 વિનિયોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર - 9, 13, 73, 86 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 18	2,394.24	નિયમિત કરવાનું બાકી.
2019-20	3 અનુદાનો 1 વિનિયોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર-9, 73, 86 મૂડી બિન-મતપાત્ર- 20	1,466.84	નિયમિત કરવાનું બાકી.
કુલ			9,137.23	

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ ૩.૫: રાજ્યની જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા ઓક્ટોબર ૧૯૯૪માં નક્કી કરેલી મર્યાદાઓ

(સંદર્ભ: ફકરો ૩.૫.૧.૨)

બચત	<p>૧. જો કોઈ અનુદાન/વિનિયોગમાં તેમાં કરવામાં આવેલી કુલ જોગવાઈના ૫ ટકાથી ઓછી એકંદર બચત થઈ હોય તો બચત/અધિક માટે કોઈ નોંધ અથવા ટિપ્પણી વ્યક્તિગત પેટા-સદર હેઠળ જરૂરી નથી. આ હેતુ માટે, મહેસૂલ (મતપાત્ર), મહેસૂલ (બિન-મતપાત્ર), મૂડી (મતપાત્ર) અને મૂડી (બિન-મતપાત્ર) ને અલગ અનુદાન/વિનિયોગ ગણવા જોઈએ.</p> <p>૨. એવો કેસ જેમાં અનુદાન/વિનિયોગ હેઠળ ૫ ટકા અથવા અધિક બચત થઈ હોય તેમાં પણ</p> <p>ક. પેટા-સદરની બાબતમાં જ્યાં બચત/અધિક તે હેઠળ કરવામાં આવેલી જોગવાઈના ૧૦ ટકા અથવા ઓછી હોય તેમાં કોઈ સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી નથી;</p> <p>ખ. પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક તે હેઠળ કરવામાં આવેલી કુલ જોગવાઈના ૧૦ ટકા કરતાં અધિક હોય તો પણ, કોઈ સ્પષ્ટીકરણ વિનિયોગ હિસાબોમાં આપવું જરૂરી નથી :-</p> <p>i. જો અનુદાનની નીચે 'મહેસૂલ મતપાત્ર' હેઠળ કુલ જોગવાઈ:</p> <ol style="list-style-type: none"> ૧. ₹ ૩૦ કરોડ કરતાં અધિક હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ ૩૦ લાખ કરતાં ઓછી હોય; ૨. ₹ ૧૦ કરોડ અને ૩૦ કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ૨૦ લાખ કરતાં ઓછી હોય; ૩. ₹ ૧૦ કરોડ કરતાં ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ ૧૦ લાખ કરતાં ઓછી હોય. <p>ii. જો અનુદાનની નીચે 'મૂડી મતપાત્ર' હેઠળ કુલ જોગવાઈ</p> <ol style="list-style-type: none"> ૧. ₹ ૨૦ કરોડ કરતાં અધિક હોય અને પેટા-સદર હેઠળની બચત/અધિક ₹ ૨૫ લાખ કરતાં ઓછી હોય; ૨. ₹ ૧૦ કરોડ અને ₹ ૨૦ કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ૨૦ લાખ કરતાં ઓછી હોય; ૩. ₹ ૧૦ કરોડ કરતાં ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ૧૦ લાખથી ઓછી હોય. <p>iii. 'મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર' અને 'મૂડી બિન-મતપાત્ર' ની બાબતમાં જો પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ ૫ લાખથી ઓછી હોય.</p>
અધિક	<p>જો કોઈ અનુદાન/વિનિયોગ હેઠળ કરવામાં આવેલો ખર્ચ તેની હેઠળ કરવામાં આવેલી જોગવાઈ કરતાં અધિક હોય, તો અધિકનું નિયમિતીકરણ કરવું જરૂરી છે.</p> <p>જો કે, વિનિયોગ હિસાબોમાં પેટા-સદર હેઠળ અધિક/બચતો માટે સ્પષ્ટીકરણ માત્ર નીચે જણાવ્યા મુજબ આપવું જરૂરી હોય છે;</p> <ol style="list-style-type: none"> ૧. સ્પષ્ટીકરણ આપવું જરૂરી છે જો પેટા-સદર હેઠળ અધિક તે હેઠળ કરવામાં આવેલી જોગવાઈના ૧૦ ટકાથી વધતી હોય અને અધિક ₹ ૫ લાખથી અધિક હોય. <p>નીચેના કેસોમાં, જો અધિક જોગવાઈના ૧૦ ટકા કરતાં ઓછી હોય તો પણ વિનિયોગ હિસાબોમાં સ્પષ્ટીકરણ આપવું જાઈએ:-</p> <p>A. કોઈ અનુદાનની નીચે મહેસૂલ મતપાત્ર હેઠળ જો કુલ જોગવાઈ જો:-</p> <ol style="list-style-type: none"> i. ₹ ૩૦ કરોડથી અધિક હોય અને કોઈ પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ ૩૦ લાખ કરતાં વધુ હોય; ii. ₹ ૧૦ કરોડ અને ₹ ૩૦ કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ ૨૦ લાખ કરતાં વધુ હોય iii. ₹ ૧૦ કરોડ કરતાં ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ ૫ લાખ કરતાં વધુ હોય; <p>B. કોઈ અનુદાનની નીચે મૂડી મતપાત્ર હેઠળ કુલ જોગવાઈ જો:-</p> <ol style="list-style-type: none"> i. ₹ ૨૦ કરોડથી અધિક હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ ૨૫ લાખથી વધુ હોય ii. ₹ ૧૦ કરોડ અને ₹ ૨૦ કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ ૧૫ લાખથી વધુ હોય. iii. ₹ ૧૦ કરોડથી ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ ૫ લાખથી વધુ હોય <p>C. 'મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર' અને 'મૂડી બિન-મતપાત્ર'ની બાબતમાં, જો પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ ૫ લાખથી વધુ હોય;</p> <p>૨. જ્યારે અનુદાન/વિનિયોગ હેઠળના પેટા-સદર હેઠળ એકંદર બચત થઈ હોય તો બચતો માટે સ્પષ્ટીકરણ આપવા માટે પૂર્વોક્ત જોગવાઈ મુજબ પેટા-સદર હેઠળની બચતો માટે સ્પષ્ટીકરણો આપી શકાય.</p>

પરિશિષ્ટ ૩.૬: જાહેર હિસાબ સમિતિએ નિયત કરેલી મર્યાદાઓની બહાર ફેરફારો અને સ્પષ્ટીકરણની સ્થિતિ સાથે
પેટા-સદરો

(સંદર્ભ: ફકરો ૩.૫.૧.૨)

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
૦૧ કૃષિ અને સહકાર વિભાગ	૨	૨	૨
૦૨ કૃષિ	૭૬	૪૬	૪૪
૦૩ લઘુ સિંચાઈ, જમીન સંરક્ષણ અને વિસ્તાર વિકાસ	૯	૨	૨
૦૪ પશુપાલન	૨૪	૧૮	૧૮
૦૫ સહકાર	૩૭	૨	૨
૦૬ મત્સ્યોદ્યોગ	૧૫	૯	૯
૦૭ કૃષિ અને સહકાર વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૨	૦	૦
૦૮ શિક્ષણ વિભાગ	૨	૧	૧
૦૯ શિક્ષણ	૧૧૧	૭૩	૬૯
૧૦ શિક્ષણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૮	૦	૦
૧૧ ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ	૩	૨	૨
૧૨ કર વસૂલાતનો ખર્ચ (ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ)	૧	૦	૦
૧૩ ઉર્જા યોજનાઓ	૩૯	૦	૦
૧૪ ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ ને લગતો અન્ય ખર્ચ	૫	૧	૧
૧૫ નાણા વિભાગ	૨	૧	૧
૧૬ કર વસૂલાતનો ખર્ચ (નાણા વિભાગ)	૬	૫	૫
૧૭ તિજોરી અને હિસાબ સંચાલન	૬	૫	૫
૧૮ પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	૧૧	૭	૭
૧૯ નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૧૭	૯	૮
૨૦ નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી	૬૭	૮	૨
૨૧ અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતોનો વિભાગ	૪	૩	૩
૨૨ નાગરિક પુરવઠો	૨૨	૧૩	૧૩
૨૩ અન્ન	૧૧	૨	૨
૨૪ અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતોના વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૨	૦	૦
૨૫ વન અને પર્યાવરણ વિભાગ	૨	૨	૨
૨૬ વન	૩૫	૩૨	૩૨
૨૭ પર્યાવરણ	૫	૩	૩
૨૮ વન અને પર્યાવરણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૨	૧	૧
૨૯ રાજ્યપાલ	૧૪	૨	૨
૩૦ પ્રધાનમંડળ	૧	૧	૧
૩૧ ચૂંટણીઓ	૯	૧	૧
૩૨ જાહેર સેવા આયોગ	૨	૨	૨
૩૩ સામાન્ય વહીવટ વિભાગ	૧૪	૮	૮

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
34 આર્થિક સલાહ અને આંકડાશાસ્ત્ર	7	3	3
35 સામાન્ય વહીવટ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	17	9	8
36 રાજ્ય વિધાનસભા	4	3	3
37 ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલયમાં સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પેશગીઓ	2	1	1
38 આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ	3	1	1
39 તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	133	13	11
40 પરિવાર કલ્યાણ	21	13	11
41 આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	3	0	0
42 ગૃહ વિભાગ	5	3	3
43 પોલીસ	39	25	25
44 જેલો	6	3	3
45 રાજ્ય આબકારી	4	0	0
46 ગૃહ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	37	17	17
47 ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ	2	2	2
48 લેખનસામગ્રી અને છાપકામ	8	4	4
49 ઉદ્યોગ	59	6	6
50 ખાણ અને ખનીજ	6	4	4
51 પ્રવાસન	11	9	9
52 ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	13	2	1
53 માહિતી અને પ્રસારણ વિભાગ	2	1	1
54 માહિતી અને પ્રસાર	7	0	0
55 માહિતી અને પ્રસારણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	1	1
56 શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ	1	1	1
57 શ્રમ અને રોજગાર	33	19	19
58 શ્રમ અને રોજગાર વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	0	0
59 કાયદા વિભાગ	2	1	1
60 ન્યાયતંત્ર	19	13	12
61 કાયદા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	12	1	1
62 વિધાનસભા અને સંસદીય બાબતોનો વિભાગ	3	3	3
63 વિધાનસભા અને સંસદીય બાબતોના વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	0	0
64 નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ	2	1	1
65 નર્મદા વિકાસ યોજના	6	2	2
66 સિંચાઈ અને જમીન સંરક્ષણ	136	82	82
67 પાણી પૂરવઠો	16	3	3

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
68 નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	3	1	1
69 પંચાયત ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	3	1	1
70 સામૂહિક વિકાસ	29	0	0
71 ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	24	9	9
72 વળતર અને સોંપણી	12	5	5
73 પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	14	8	5
74 પરિવહન	9	4	4
75 બંદર અને પરિવહન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	6	4	4
76 મહેસૂલ વિભાગ	6	5	5
77 કર વસૂલાતનો ખર્ચ (મહેસૂલ વિભાગ)	39	17	17
78 જીલ્લા વહીવટીતંત્ર	10	8	8
79 કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત	90	1	1
80 ડાંગ જીલ્લો	37	4	4
81 વળતર અને સોંપણી	15	0	0
82 મહેસૂલ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	6	4	4
83 માર્ગ અને મકાન વિભાગ	4	2	2
84 બિન-રહેણાંક મકાન	57	44	44
85 રહેણાંક મકાન	16	9	9
86 માર્ગો અને પુલો	31	11	11
87 ગુજરાત પાટનગર બાંધકામ યોજના	8	5	5
88 માર્ગ અને મકાન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	9	6	6
89 વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી વિભાગ	8	0	0
90 વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	20	9	9
91 સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ વિભાગ	3	3	3
92 સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	78	33	33
94 સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	1	1
95 અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના	239	151	145
93 અનુસૂચિત જનજાતિઓનું કલ્યાણ	52	17	17
96 આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	401	199	190
97 રમતગમત યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓનો વિભાગ	4	3	3
98 યુવા સેવાઓ અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	38	17	16
99 રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓના વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	3	0	0
100 શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગ	1	1	1
101 શહેરી આવાસન	28	0	0

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
102 શહેરી વિકાસ	57	28	28
103 વળતર સોંપણી અને કર વસૂલાતનો ખર્ચ	4	0	0
104 શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	3	1	1
105 મહિલા અને બાળ કલ્યાણ વિભાગ	2	2	2
106 મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	51	4	4
107 જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગ	1	1	1
108 જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	5	5	3
કુલ	2,619	1,130	1,089

પરિશિષ્ટ 3.7: અંદાજપત્ર અને વૈકલ્પિક ખર્ચ
(સંદર્ભ: ફકરો 3.5.2)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન	હિસાબ	યોજના	મૂળ ફાળવણી	ખરેખર ખર્ચ	વણવપરાયેલ ભંડોળ	વણવપરાયેલ ભંડોળ (ટકા)
મૂડી (મતપાત્ર)							
1	2	4401-00-103-01	RIDF યોજના હેઠળ બાંધકામ પ્રવૃત્તિ	100.00	33.00	67.00	67.00
2	6	5051-02-200-01	FSH-6 ગોદી, બર્થ અને ધક્કાનુ બાંધકામ (75:25 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	100.00	0.00	100.00	100.00
3	9	4202-01-201-06	EDN-113 સમગ્ર શિક્ષા અભિયાન (60:40 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	282.59	99.21	183.38	64.89
4	35	4515-00-102-04	DDP-2 ધારાસભ્યના ભંડોળમાંથી સ્થાનિક મહત્વના સામુદાયિક કામો	273.00	0.007	272.99	100.00
5	35	4515-00-102-06	DDP-4 રાષ્ટ્રિય તહેવાર જેમ કે સ્વતંત્રતા દિવસ, પ્રજાસત્તાક દિવસની ઉજવણી	60.00	0.05	59.95	99.92
6	46	4055-00-800-05	માહિતી પ્રોદ્યોગિકી	177.50	71.48	106.02	59.73
7	49	4875-60-800-01	મંડળ બહુચરાજી વિશેષ મૂડીરોકાણ પ્રદેશ આયોજન માટે ખર્ચ	130.92	4.92	126.00	96.24
8	49	4875-60-800-05	ગુજરાત કોમન એફ્લુઅન્ટ ટ્રીટમેન્ટ પ્લાન્ટ (CEPT), ડીપ-સી પાઇપલાઇન એન્ડ સંલગ્ન માળખું	500.00	0.00	500.00	100.00
9	57	4250-00-800-01	EMP-1 સરકારી ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓમાં કારીગર તાલીમ યોજના	72.00	6.56	65.44	90.89

ક્રમાંક	અનુદાન	હિસાબ	યોજના	મૂળ ફાળવણી	ખરેખર ખર્ચ	વણવપરાયેલ ભંડોળ	વણવપરાયેલ ભંડોળ (ટકા)
10	65	4700-33-190-01	IRG-1 સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડને શેર મૂડી ફાળો (49:51 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	3,128.37	1,078.77	2,049.60	65.52
11	66	4700-11-800-43	નહેરો અને શાખાઓ	132.65	47.85	84.80	63.93
12	66	4700-11-800-46	વિતરણ શાખાઓ અને જળ માર્ગો	52.00	10.77	41.23	79.29
13	66	4701-74-800-80	અન્ય ખર્ચ	100.00	2.53	97.47	97.47
14	84	4059-01-051-42	માર્ગ અને મકાન વિભાગની કચેરીનું મકાન	74.75	20.31	54.44	72.83
15	84	4059-01-051-45	મહેસૂલ વિભાગ માટે કલેક્ટર કચેરીનું મકાન	56.07	6.06	50.01	89.19
16	84	4059-01-051-51	કાયદા વિભાગમાં ન્યાયતંત્રના મકાનનું સંચાલન અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના માટે	302.75	105.50	197.25	65.15
17	84	4202-01-203-42	EDN-29 મકાન	86.46	14.30	72.16	83.46
18	84	4202-02-105-42	TED-23 મકાન	196.77	19.02	177.75	90.33
19	85	4216-01-106-02	માર્ગ અને મકાન વિભાગ માટે રહેણાંક મકાનનું બાંધકામ	125.78	50.94	74.84	59.50
20	87	4217-01-51-01	UDP-26 રહેણાંક મકાનો	220.70	90.81	129.89	58.85
21	95	4202-01-201-04	EDN-113 રાજ્યની તમામ પ્રાથમિક શાળાઓના માળખા માટે સુવિધાઓ પૂરી પાડવી જોઈએ (60:40 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	97.29	3.41	93.88	96.50
22	95	4225-01-277-02	છોકરાઓ માટે સરકારી છાત્રાલયનું બાંધકામ (100 % કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	58.82	8.68	50.14	85.24

ક્રમાંક	અનુદાન	હિસાબ	યોજના	મૂળ ફાળવણી	ખરેખર ખર્ચ	વણવપરાયેલ ભંડોળ	વણવપરાયેલ ભંડોળ (ટકા)
23	96	4202-01-796-42	EDN-21 મકાન	69.18	18.35	50.83	73.47
24	96	4215-01-796-09	ગ્રામ્ય પાણી પૂરવઠા કાર્યક્રમ	600.00	250.00	350.00	58.33
25	106	4236-02-800-01	NTR-5 આંગણવાડીનું બાંધકામ (60:40 અંશતઃ કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	75.00	0.00	75.00	100.00
	કુલ			7,072.60	1,942.53	5,130.07	--

સ્રોત: 2020-21ના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 3.8: પેટા સદરો જેમાં માર્ચ 2021માં 100 ટકા ખર્ચ (₹ 10 કરોડ અને વધુ) કરવામાં આવ્યો હતો
(સંદર્ભ: ફકરો 3.5.4)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	હિસાબી સદર (પેટા-સદર સુધી)	માર્ચ દરમિયાન કરવામાં આવેલો 100% ખર્ચ (₹ કરોડમાં)
1	0005	2425-00-108-37- સહકારી દૂધ સંઘોને નિકાસ માટે સહાય.	49.67
2	0039	2210-06-104-06- રાજ્ય ઔષધ નિયંત્રણ સત્તાતંત્રને મજબૂત કરવું (60:40 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	14.60
3	0039	4210-01-110-44-ફર્નીચર, મોટર વાહન માટે જોગવાઈ (60-40 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	242.10
4	0039	4210-04-200-43-ઔષધ અમલની માળખાકીય સુવિધાઓ સુદ્રઢ કરવી (60:40 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	17.75
5	0070	2515-00-101-12-CDP-19 રાષ્ટ્રીય ગ્રામ સ્વરાજ અભિયાન (60:40 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	10.36
6	0072	3604-00-101-01-ગ્રામ પંચાયતોને સહાયક અનુદાન (ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ, 1993ની કલમ 219 હેઠળ)	15.67
7	0077	2029-00-103-03-LND-3-મહેસૂલ વહીવટીતંત્રને મજબૂત કરવું અને જમીનના રેકર્ડને અદ્યતન કરવા (50 % કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	19.68
8	0079	2245-02-800-02-અન્ય જાહેર મિલકતોનું સમારકામ અને પુનઃસ્થાપન	49.69
9	0089	2052-00-090-09-S.T.P.-11 સંકલિત નાણાકીય વ્યવસ્થાપન પ્રણાલી (IFMS) માટે ભંડોળની ફાળવણી	15.83
10	0092	2225-04-800-01-MNT-11 લઘુમતિઓ માટે બહુ-ક્ષેત્રિય વિકાસ કાર્યક્રમ (60:40 અંશત: કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના)	22.16
11	0092	6225-03-800-08-OBC-24 ગુજરાત પછાત વર્ગના વિકાસ માટે લોન	77.00
12	0095	6225-01-190-04-SCW-36 આર્થિક ઉત્થાન માટે નિગમોને લોન-ગુજરાત અનુસૂચિત જાતિ વિકાસ નિગમ, ગુજરાત સફાઈ કામદાર વિકાસ નિગમ, ગુજરાત અનુસૂચિત જાતિ સૌથી પછાત વર્ગ વિકાસ નિગમ	21.00

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	હિસાબી સદર (પેટા-સદર સુધી)	માર્ચ દરમિયાન કરવામાં આવેલો 100% ખર્ચ (₹ કરોડમાં)
13	0096	2236-02-796-08-MDM-2 આદિજાતિની દીકરીઓ વિદ્યાર્થીનીઓના વાલીઓને અનાજ	68.00
14	0102	2217-03-191-46-UDP-5 નિર્મળ શહેર	23.74
15	0102	2217-03-192-04-UDP-86 નિર્મળ શહેર	13.83
16	0102	4217-60-190-03-UDP-હીરા સંશોધનના વેપારી માટે શેર મૂડી	35.00

સ્રોત: 2020-21 ના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 3.9: માર્ચ 2021માં 25 ટકા કરતાં વધારે ખર્ચ નોંધાવનાર વિભાગોની વિગતો દર્શાવતુ પત્રક
(સંદર્ભ: ફકરો 3.5.4.1)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વિભાગનું નામ	એપ્રિલ-20	મે-20	જૂન-20	જુલાઈ-20	ઓગષ્ટ-20	સપ્ટે-20	ઓક્ટો-20	નવે-20	ડિસે-20	જાન્યુ-21	ફેબ્રુ-21	માર્ચ-21	કુલ
1	સામાન્ય વહીવટ વિભાગ	9.57	39.40	23.41	25.11	69.34	63.18	85.35	62.98	110.07	57.80	48.60	461.93	1,056.74
2	ઉદ્યોગ અને ખાણ	10.39	159.75	1,354.93	248.79	598.91	73.60	541.72	334.71	548.44	129.28	538.57	2,179.34	6,718.43
3	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	235.90	149.91	935.98	806.81	276.08	331.48	188.19	358.84	266.99	225.88	789.95	2,163.04	6,729.05
4	બંદરો અને પરિવહન	5.81	72.02	137.92	112.24	129.44	81.03	32.82	15.12	10.26	9.71	13.23	428.77	1,048.37
5	માર્ગ અને મકાન	33.85	281.14	455.76	531.44	411.59	299.49	711.67	951.88	459.15	501.79	1,613.55	3,482.21	9,733.52
6	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	0.76	0.76	0.81	26.21	36.59	0.93	31.79	91.32	122.62	0.20	1.43	198.26	511.68
7	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા	198.17	342.30	361.89	559.47	474.75	304.17	648.34	455.69	700.72	422.39	668.86	1,919.52	7,056.27

ક્રમાંક	વિભાગનું નામ	એપ્રિલ-20	મે-20	જૂન-20	જુલાઈ-20	ઓગષ્ટ-20	સપ્ટે-20	ઓક્ટો-20	નવે-20	ડિસે-20	જાન્યુ-21	ફેબ્રુ-21	માર્ચ-21	કુલ
8	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	22.25	26.77	12.02	6.10	47.63	6.17	7.83	9.10	88.90	17.35	6.15	116.12	366.39
9	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન	4.04	625.52	497.31	930.66	620.51	388.26	987.20	642.33	1,517.08	630.37	699.56	2,525.14	10,067.98
10	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ	1.97	2.14	1,477.57	416.82	1,627.89	1,146.45	1,591.65	449.14	248.31	2,271.22	163.55	4,466.68	13,863.39
11	આદિજાતિ વિકાસ	163.87	470.42	774.44	967.71	775.45	317.96	774.36	906.84	828.38	712.96	1,317.23	3,850.72	11,860.34

પરિશિષ્ટ 3.10:

ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવા (GSFS) માં મુકેલા ભંડોળની વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો 3.6.1.10)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	યોજનાનું નામ	મધ્યવર્તી એજન્સી	અનુદાનની રકમ	અનુદાન મળ્યાનું વર્ષ	વર્ષના અંતે GSFS માં સિલક
1	ટેબ્લેટ યોજના 2020-21	ગુજરાત નોલેજ સોસાયટી (GKS)	200.00	2020-21	163.00
2	સમગ્ર શિક્ષા પ્રાથમિક શિક્ષણ	ગુજરાત શાળા શિક્ષણ પરિષદ	447.00	2018-19	447.00
3	સમગ્ર શિક્ષા માધ્યમિક શિક્ષણ	ગુજરાત શાળા શિક્ષણ પરિષદ	221.10	2016-17	221.10
4	મુખ્ય મંત્રી યુવા સ્વાવલંબન યોજના	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત (KCG)	282.00	2020-21	75.73
5	મુખ્ય મંત્રી શિષ્યવૃત્તિ યોજના	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	101.00	2015-17	56.45
6	વિશ્વ સ્તરની યુનિવર્સિટી	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	36.02	2011-17	32.54
7	નવો અભ્યાસક્રમ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	6.46	2013-16	2.64
8	વર્ગખંડ અને પુસ્તકાલયની સુધારણા	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	0.60	2014-16	0.52
9	શિક્ષકો માટે જ્ઞાન વ્યવસ્થાપન કાર્યક્રમ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	10.59	2009-16	11.73
10	છાત્રાલયના બ્લોક સહિત નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાતની પ્રવૃત્તિઓ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	11.19	2016-21	10.84
11	મુખ્ય મંત્રી કન્યા કેળવણી નિધિ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	50.00	2020-21	14.62
12	ICAI અને વાઇબ્રન્ટ ગુજરાત સમીટ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	4.31	2016-21	3.82
13	કારકિર્દી પરામર્શ / ફીનીશીંગ શાળાઓ (finishing schools)	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	5.00	2020-21	0.60
14	સપ્તધારા પ્રવૃત્તિઓ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	1.00	2020-21	0.83
15	ઉદ્દિશા પ્રવૃત્તિ (નિયુક્તિ પરિયોજના)	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	6.96	2019-21	4.96
16	સીસીટીવી (CCTV)	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	5.00	2019-20	5.14
17	ગુજરાતમાં અભ્યાસ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	2.00	2020-21	2.00
18	ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા સંશોધનની વિકાસ યોજના	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	40.00	2019-21	25.98
19	વ્યવસાયીકરણ શિક્ષણ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	15.58	2019-21	15.02
20	ગુજરાત રાજ્ય ઉચ્ચ શિક્ષણ પરિષદ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	0.10	2019-21	0.10

ક્રમાંક	યોજનાનુ નામ	મધ્યવર્તી એજન્સી	અનુદાનની રકમ	અનુદાન મળ્યાનુ વર્ષ	વર્ષના અંતે GSFS માં સિલક	
21	વૈશ્વિક કારકિર્દી અને પ્રવેશ પરામર્શ કેન્દ્ર	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	0.16	2018-21	0.11	
22	ઉદ્યોગ શૈક્ષણિક પરિષદ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	0.16	2018-21	0.11	
23	ડિજિટલ શિક્ષણ વિકાસ ભંડોળ	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત	120.00	2017-21	98.38	
24	પુસ્તકાલયનુ મકાન	શ્રી સોમનાથ સંસ્કૃત યુનિવર્સિટી, વેરાવળ	7.20	2018-19	3.50	
25	અતિથીગૃહનુ મકાન		5.40	2018-19	4.00	
26	બી. એડ. મકાન		1.56	2019-20	0.70	
27	છોકરાઓના છાત્રાલયનુ મકાન		0.00	2019-20	0.80	
28	યોગ ભવન અને છોકરીઓના છાત્રાલયનુ મકાન		11.90	2017-18	4.80	
29	મેદાનનો વિકાસ		00.80	2019-20	0.50	
30	નવીનીકરણ અનુદાન		01.73	2018-19	0.50	
31	છોકરાઓના છાત્રાલયનો શેડ		0.22	2019-20	0.20	
			કુલ	1,595.04		1,208.22

પરિશિષ્ટ 4.1

2019-20 સુધી ચૂકવવામાં આવેલા સહાયક અનુદાન માટેના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું વિભાગ-વાર વિભાજન
(સંદર્ભ: ફકરો 4.4)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વિભાગનું નામ	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સંખ્યા	રકમ
1.	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	202	2,714.70
2.	જળવાયુ પરિવર્તન	5	138.80
3.	મહિલા અને બાળ વિકાસ	191	102.27
4.	શિક્ષણ વિભાગ	289	1,059.65
5.	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ	23	2,008.67
6.	અન્ન અને નાગરિક પુરવઠો	35	7.60
7.	વન અને પર્યાવરણ	8	0.88
8.	ગુજરાત વિધાનસભા	3	0.07
9.	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	622	1,790.38
10.	ગૃહ વિભાગ	37	126.21
11.	ઉદ્યોગ અને ખાણ	157	434.03
12.	શ્રમ અને રોજગાર	24	3.39
13.	કાયદા વિભાગ	11	0.23
14.	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	11	163.11
15.	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	190	419.81
16.	મહેસૂલ વિભાગ	2	0.43
17.	માર્ગ અને મકાન	1	0.45
18.	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા	1,257	582.78
19.	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	9	48.43
20.	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	129	15.74
21.	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન	107	566.52
22.	આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ	1,298	2,252.88
	કુલ	4,611	12,437.03

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક), ગુજરાત કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

પરિશિષ્ટ 4.2

31 માર્ચ 2021ના રોજ બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વિભાગ-વાર વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો 4.5)

ક્રમાંક	વિભાગનું નામ	બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	7	0.07
2.	મહિલા અને બાળ વિકાસ	31	386.66
3.	શિક્ષણ વિભાગ	1,025	22.87
4.	અન્ન અને નાગરિક પુરવઠો	4	0.06
5.	નાણા	28	0.06
6.	સામાન્ય વહીવટ	119	22.90
7.	ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલય	1	0.00*
8.	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	102	0.69
9.	ગૃહ વિભાગ	806	63.96
10.	ઉદ્યોગ અને ખાણ	18	16.92
11.	મહિતી, પ્રસારણ અને પ્રવાસન	7	0.02
12.	શ્રમ અને રોજગાર	5	0.06
13.	કાયદા વિભાગ	176	0.41
14.	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પૂરવઠો અને કલ્પસર	2	0.00*
15.	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પૂરવઠો	2	0.10
16.	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	888	21.97
17.	માર્ગ અને મકાન	2	0.00*
18.	મહેસૂલ વિભાગ	83	6.75
19.	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા	153	2.02
20.	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	116	5.48
21.	આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ	72	2.11
22.	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	1	0.00*
23.	વન અને પર્યાવરણ વિભાગ	1	0.00*
24.	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ વિભાગ	1	0.00*
કુલ		3,650	553.11

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક), ગુજરાત દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

* રકમ ₹ 50,000 કરતાં ઓછી છે; આથી શૂન્યમાં ફેરવી છે.

પરિશિષ્ટ 4.3

૩૧ માર્ચ ૨૦૨૧ના રોજ બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વર્ષ-વાર વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો ૪.૫)

વર્ષ	બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
2000-01	107	1.20
2001-02	145	2.48
2002-03	172	1.11
2003-04	205	0.88
2004-05	88	0.86
2005-06	100	1.38
2006-07	146	1.20
2007-08	84	1.23
2008-09	78	0.76
2009-10	58	1.17
2010-11	126	3.45
2011-12	83	2.13
2012-13	46	1.76
2013-14	53	1.19
2014-15	26	0.94
2015-16	75	2.39
2016-17	63	4.25
2017-18	119	45.61
2018-19	145	28.56
2019-20	347	12.92
2020-21	1,390	437.69
કુલ	૩,૬૫૦	૫૫૩.૧૬

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક), ગુજરાતની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

પરિશિષ્ટ 4.4

30 જૂન 2021ની સ્થિતિએ બાકી હિસાબો અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો (SARs) રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબ દર્શાવતુ પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 4.12)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઓડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઓડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઓડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ	ઓડિટ દ્વારા અલગ ઓડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ	અલગ ઓડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	બાકી હિસાબોની સંખ્યા
કાયદા વિભાગ									
1.	ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અમદાવાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2016-17	2016-17	હા	06.02.2019	તારીખ મળી નથી	4
2.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, નવસારી	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા	21.11.2017	તારીખ મળી નથી	5
3.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, વલસાડ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	06.02.2019	તારીખ મળી નથી	3
4.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, રાજકોટ	જરૂરી નથી	19 (2)	2020-21	2019-20	હા	17.05.2021	તારીખ મળી નથી	કોઇ વિલંબ નથી
5.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, પાટણ	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2019-20	હા	27.08.2021	તારીખ મળી નથી	1
6.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, જામનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	23.10.2020	તારીખ મળી નથી	3
7.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, મહેસાણા	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2019-20	હા	24.12.2020	તારીખ મળી નથી	1
8.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, પાલનપુર	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા	19.04.2018	તારીખ મળી નથી	5
9.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ભરૂચ	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા	06.12.2016	તારીખ મળી નથી	5
10.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, જુનાગઢ	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2019-20	હા	21.10.2021	તારીખ મળી નથી	1
11.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, તાપી, વ્યારા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા	23.10.2020	તારીખ મળી નથી	2
12.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, આણંદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	23.10.2020	તારીખ મળી નથી	3

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઓડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઓડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઓડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ	ઓડિટ દ્વારા અલગ ઓડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ	અલગ ઓડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	બાકી હિસાબોની સંખ્યા
13.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ખેડા, નડીયાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા	01-02-2017	તારીખ મળી નથી	5
14.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2020-21	2019-20	હા	02.06.2021	તારીખ મળી નથી	કોઇ વિલંબ નથી
15.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, સુરત	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2019-20	હા	16.08.2021	તારીખ મળી નથી	1
16.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, હિમતનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	10.01.2019	તારીખ મળી નથી	3
17.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, દાહોદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	23.10.2020	તારીખ મળી નથી	3
18.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અમરેલી	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા	23.10.2020	તારીખ મળી નથી	2
19.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, કચ્છ, ભુજ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	23.10.2020	તારીખ મળી નથી	3
20.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ભાવનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા	04.06.2018	તારીખ મળી નથી	5
21.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, વડોદરા	જરૂરી નથી	19 (2)	2014-15	2014-15	હા	19.06.2017	તારીખ મળી નથી	6
22.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ગોધરા	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2019-20	હા	08.09.2021	તારીખ મળી નથી	1
23.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, સુરેન્દ્રનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	23.10.2020	તારીખ મળી નથી	3
24.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અમદાવાદ ગ્રામ્ય	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2019-20	હા	06.08.2021	તારીખ મળી નથી	1
25.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, રાજપીપળા	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા	24.11.2017	તારીખ મળી નથી	5
26.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, પોરબંદર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા	23-10-2020	તારીખ મળી નથી	3

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઓડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઓડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઓડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ	ઓડિટ દ્વારા અલગ ઓડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ	અલગ ઓડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	બાકી હિસાબોની સંખ્યા
27.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, જામખંભાળીયા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા	21.10.2021	તારીખ મળી નથી	2
28.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અરવલ્લી	જરૂરી નથી	19 (2)	આજ સુધી કોઇ હિસાબ મળ્યા નથી.		હા			5
29.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ગીરસોમનાથ	જરૂરી નથી	19 (2)	આજ સુધી કોઇ હિસાબ મળ્યા નથી.		હા			5
30.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, મહિસાગર	જરૂરી નથી	19 (2)	આજ સુધી કોઇ હિસાબ મળ્યા નથી.		હા			4
31.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, મોરબી	જરૂરી નથી	19 (2)	આજ સુધી કોઇ હિસાબ મળ્યા નથી.		હા			5
32.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, છોટાઉદેપુર	જરૂરી નથી	19 (2)	આજ સુધી કોઇ હિસાબ મળ્યા નથી.		હા			5
33.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, બોટાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	આજ સુધી કોઇ હિસાબ મળ્યા નથી.		હા			3
ગૃહ વિભાગ									
34.	ગુજરાત રાજ્ય માનવ અધિકાર પંચ, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2006-07	2006-07	હા	10.02.2010	તારીખ મળી નથી	14
ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગ									
35.	ગુજરાત વિદ્યુત નિયંત્રક આયોગ	જરૂરી નથી	19 (2)	2020-21	2019-20	હા	24.09.2020	તારીખ મળી નથી	કોઇ વિલંબ નથી
બંદર અને પરિવહન વિભાગ									
36.	ગુજરાત મેરીટાઇમ બોર્ડ	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	હા	11.10.2021	તારીખ મળી નથી	1
શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ									
37.	ગુજરાત મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ, અમદાવાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2016-17	2016-17	હા	27/10/2020	31/03/2021	4

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઓડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઓડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઓડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ	ઓડિટ દ્વારા અલગ ઓડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ	અલગ ઓડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	બાકી હિસાબોની સંખ્યા
38.	વિકલાંગતાવાળી વ્યક્તિઓ માટે ગુજરાત રાજ્યનું ભંડોળ, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	નવું ઉમેરેલ છે. 2019-20થી કોઇ હિસાબ હજી મળ્યા નથી,		હા	-	-	2
શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગ									
39.	ગુજરાત ગ્રામ્ય આવાસન બોર્ડ, ગાંધીનગર	2022-23	19 (3)	2018-19	2018-19	હા	26.02.2020	05.03.2021	2
40.	ગુજરાત હાઉસીંગ બોર્ડ, અમદાવાદ	2026-27	19 (3)	2019-20	2018-19	હા	28.04.2020	25.09.2020	1
41.	ગુજરાત સ્લમ ક્લિયરન્સ સેલ	2026-27	19 (3)	2018-19	2018-19	હા	16.12.2020	તારીખ મળી નથી	2
42.	ગુજરાત મ્યુનિસિપલ ફાઇનાન્સ બોર્ડ, ગાંધીનગર	2023-24	20 (1)	2020-21	2019-20	હા	06.11.2020	તારીખ મળી નથી	કોઇ વિલંબ નથી
43.	પાણી અને ગટર વ્યવસ્થા મંડળ (WASMO), ગાંધીનગર	2020-21	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	07.07.2021	જરૂરી નથી	1
44.	અમદાવાદ શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	1
45.	વડોદરા શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	1
46.	રાજકોટ શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	10.06.2021	જરૂરી નથી	1
47.	સુરત શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	1
48.	જામનગર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2018-19	ના	03.12.2020	જરૂરી નથી	1
49.	ભાવનગર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2018-19	ના	19.07.2021	જરૂરી નથી	2
50.	ભુજ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2018-19	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	2
51.	રાપર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	1
52.	ગાંધીનગર શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	15.06.2021	જરૂરી નથી	1

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઓડિટ થયું	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઓડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઓડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ	ઓડિટ દ્વારા અલગ ઓડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ	અલગ ઓડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	બાકી હિસાબોની સંખ્યા
53.	અંજાર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	15.06.2021	જરૂરી નથી	1
54.	ભયાઉ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	16.06.2021	જરૂરી નથી	1
55.	જુનાગઢ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	16/06/2021	જરૂરી નથી	1
56.	અંબાજી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	16.06.2021	જરૂરી નથી	1
57.	અલંગ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	16.06.2021	જરૂરી નથી	1
58.	ભરૂચ/અંકલેશ્વર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી.	2021-22	20 (1)	2019-20	2017-18	ના	03.12.2020	જરૂરી નથી	1
59.	મોરબી/વાંકાનેર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2016-17	2016-17	ના	11.07.2018	જરૂરી નથી	4
60.	આણંદ / વલ્લભ વિદ્યાનગર / કરમસદ શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી.	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	3
61.	સુરેન્દ્રનગર / દૂધરેજ / વઢવાણ સહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી.	2021-22	20 (1)	2018-19	2018-19	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	2
62.	હિમતનગર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના	22.06.2021	જરૂરી નથી	3*
63.	G.I.F.T. શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	25.03.2021	જરૂરી નથી	1
64.	શામળાજી શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	--	ના	-	જરૂરી નથી	1**
65.	ખંભાળીયા શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2018-19	ના	25.06.2021	જરૂરી નથી	2
66.	નવસારી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી, નવસારી	2021-22	20 (1)	2018-19	2018-19	ના	19.07.2021	જરૂરી નથી	2

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઓડિટ થયું	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઓડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઓડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ	ઓડિટ દ્વારા અલગ ઓડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ	અલગ ઓડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	બાકી હિસાબોની સંખ્યા
67.	બારડોલી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી, બારડોલી	2021-22	20 (1)	2019-20	2019-20	ના	19.07.2021	જરૂરી નથી	1
68.	ખાજોડ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી, ખાજોડ	2021-22	20 (1)	2017-18	--	ના	-	જરૂરી નથી	3***
69.	ગુજરાત રીયલ એસ્ટેટ રેગ્યુલેટરી ઓથોરીટી, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2020-21	2019-20	હા	23.02.2020	તારીખ મળી નથી	કોઇ વિલંબ નથી
70.	ગાંધીધામ વિકાસ ઓથોરીટી, ગાંધીધામ	2024-25	20(1)	2020-21થી નવી સોંપણી	No			1	
વન અને પર્યાવરણ વિભાગ									
71.	ગુજરાત રાજ્ય કેમ્પા (CAMPA)	સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાના આધારે (2010) ઓડિટ કરવામાં આવે છે.	20(1)	2013-14	2013-14	હા	15.11.2019	કોઇ માહિતી નથી	7

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ-1) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ-11) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

નાણાકીય વર્ષના હિસાબો દર વર્ષે 30 જૂન સુધીમાં રજૂ કરવાના હોય છે.

• ક્રમાંક 62: હિમતનગર વિસ્તાર ઓથોરીટી ના વર્ષ 2013-14 થી 2017-18 માટેના હિસાબો જુલાઈ 2019માં મળ્યા હતા. જો કે, વર્ષ 2012-13 માટેના હિસાબો હજી બાકી હતા.

** ક્રમાંક 64: શામળાજી શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટીના વર્ષ 2012-13 અને 2013-14 માટેના હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવ્યા નથી પરંતુ ખર્ચ શૂન્ય હોવાની માહિતી રજૂ કરવામાં આવી છે. વર્ષ 2014-15 થી 2019-20 ના હિસાબો જુલાઈ 2021માં રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

*** ક્રમાંક 68: ખાજોડ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટીએ 2017-18 માટે શૂન્ય ખર્ચ હોવાની રજૂઆત કરી છે.

પરિશિષ્ટ 4.5

બાકી નાણાકીય પત્રકો અને 30 સપ્ટેમ્બર 2021ની સ્થિતિએ જેમના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા તેવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં રાજ્ય સરકારે વર્ષ દરમિયાન કરેલા મૂડીરોકાણ દર્શાવતુ પત્રક
(સંદર્ભ: ફકરો 4.13.5 અને 4.13.6)

ક્રમાંક	કંપનીનું નામ	સરકારી કંપની/ સરકાર દ્વારા નિયંત્રીત અન્ય કંપની	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલ નાણાકીય પત્રક	ભરપાઈ થયેલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા
1	2	3	4	5	6	7
ક	સક્રિય સરકારી કંપનીઓ					
1	ગુજરાત કૃષિ ઉદ્યોગ નિગમ લિમિટેડ (એકાકી)	સરકારી કંપની	2017-18	8.08	2018-19 થી 2020-21	3
	ગુજરાત કૃષિ ઉદ્યોગ નિગમ લિમિટેડ (એકત્રિત) ¹	સરકારી કંપની	2017-18		2018-19 થી 2020-21	
2	ગુજરાત રાજ્ય જમીન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2016-17	5.88	2017-18 થી 2020-21	4
3	ગુજરાત ઘેટા અને ઉન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	4.31	2020-21	1
4	ગુજરાત રાજ્ય હાથશાળ અને હસ્તકલા વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2017-18	12.06	2018-19 થી 2020-21	3
5	ગુજરાત મહિલા આર્થિક વિકાસ નિગમ મિટેડ	સરકારી કંપની	2017-18	7.02	2018-19 થી 2020-21	3
6	ગુજરાત લઘુમતિ અને નાણાકીય વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2018-19	20.00	2019-20 થી 2020-21	2
7	ગુજરાત સફાઈ કામદાર વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2017-18	14.09	2018-19 થી 2020-21	3
8	ગુજરાત ઠાકોર અને કોળી વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2018-19	14.11	2019-20 થી 2020-21	2
9	ગુજરાત આજીવિકા પ્રમોશન કંપની લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2018-19	0.05	2019-20 થી 2020-21	2
10	ડો. આંબેડકર અંત્યોદય વિકાસનિગમ	સરકારી કંપની	2018-19	5.00	2019-20 થી 2020-21	2
11	ગુજરાત જળ સંસાધન વિકાસનિગમલિમિટેડ	સરકારી કંપની	2017-18	31.49	2018-19 થી 2020-21	3

¹ એકાકી અને એકત્રિત હિસાબો એક સાથે રજૂ કરવામાં આવે છે આથી કોઠા 4.17ના હેતુ માટે તેને એક તરીકે ગણવામાં આવ્યો છે.

ક્રમાંક	કંપનીનું નામ	સરકારી કંપની/ સરકાર દ્વારા નિયંત્રીત અન્ય કંપની	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલ નાણાકીય પત્રક	ભરપાઇ થયેલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા
1	2	3	4	5	6	7
12	ગુજરાત રાજ્ય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	6.32	2020-21	1
13	ગુજરાત રાજ્ય નાગરિક પુરવઠા નિગમલિમિટેડ	સરકારી કંપની	2018-19	70.00	2019-20 થી 2020-21	2
14	ગુજરાત તબીબી સેવા નિગમ લિમિટેડ (એકાકી)	સરકારી કંપની	2018-19	2.50	2019-20 થી 2020-21	2
	ગુજરાત તબીબી સેવા નિગમ લિમિટેડ (એકત્રિત)	સરકારી કંપની	2018-19		2019-20 થી 2020-21	
15	સરીગામ ક્લીન ઇનીશીએટીવ	સરકાર દ્વારા નિયંત્રીત અન્ય કંપની	2019-20	50.80	2020-21	1
16	ગુજરાત બિન અનામત શિક્ષણ અને આર્થિક વિકાસ નિગમ	સરકારી કંપની	-	-	2018-19 થી 2020-21	3
17	ગુજરાત સ્ટુડન્ટ સ્ટાર્ટઅપ એન્ડ ઇનોવેશન હબ	સરકારી કંપની	2019-20	0.01	2020-21	1
18	ગુજરાત ઔદ્યોગિક રોકાણ નિગમ લિમિટેડ (એકાકી)	સરકારી કંપની	2019-20	256.98	2020-21	1
	ગુજરાત ઔદ્યોગિક રોકાણ નિગમલિમિટેડ (એકત્રિત)	સરકારી કંપની	2019-20		2020-21	
19	ગુજરાત પ્રવાસન નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	20.00	2020-21	1
20	ગુજરાત ઇન્ફોર્મેટીક્સ લિમિટેડ (એકાકી)	સરકારી કંપની	2018-19	18.51	2019-20 થી 2020-21	2
	ગુજરાત ઇન્ફોર્મેટીક્સ લિમિટેડ (એકત્રિત)	સરકારી કંપની	2018-19		2019-20 થી 2020-21	
21	ગુજરાત પ્રવાસન વિકાસ કંપની લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	18.40	2020-21	1
22	ગુજરાત ફાઇબર ગ્રીડ નેટવર્ક લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	0.10	2020-21	1
23	ગુજરાત ISP સર્વિસીઝ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	0.10	2020-21	1
24	સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	63,990.11	2020-21	1
25	ગુજરાત રાજ્ય પોલીસ આવાસન નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	50.00	2020-21	1
26	ગુજરાત શહેરી વિકાસ કંપની લિમિટેડ (એકાકી)	સરકારી કંપની	2019-20	26.00	2020-21	1

ક્રમાંક	કંપનીનું નામ	સરકારી કંપની/ સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપની	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલ નાણાકીય પત્રક	ભરપાઈ થયેલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા
1	2	3	4	5	6	7
	ગુજરાત શહેરી વિકાસ કંપની લિમિટેડ (એકત્રિત)	સરકારી કંપની	2019-20		2020-21	
27	ગુજરાત વોટર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	155.02	2020-21	1
28	ગુજરાત રાજ્ય એવીએશન ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર કંપની લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2018-19	0.05	2018-19 થી 2020-21	2
29	ગુજરાત ઉર્જા નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	505.03	2020-21	1
30	ગુજરાત રાજ્ય વિકલાંગ (દિવ્યાંગ) નાણાકીય અને વિકાસ નિગમ	સરકારી કંપની	-	-	2020-21	1
કુલ ક (સક્રિય સરકારી કંપનીઓ)				65,292.02		53
ખ	નિષ્ક્રિય સરકારી કંપનીઓ					
1	ગુજરાત મત્સ્યોગ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	1998-99	1.94	1999-00 થી 2020-21	22
2	ગુજરાત ડેરી વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	10.46	2020-21	1
3	ગુજરાત લઘુ ઉદ્યોગ નિગમ લિમિટેડ (ફડયામાં)	સરકારી કંપની	2006-07	4.00	2007-08 થી 2020-21	14
4	ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2016-17	0.58	2017-18 થી 2020-21	4
5	ગુજરાત ફાઉન્ડેશન ફોર મેન્યલ હેલ્થ એન્ડ એલાઇડ સાયન્સીઝ	સરકારી કંપની	2010-11	0.02	2011-12 થી 2020-21	10
6	બિસાગ સેટેલાઇટ કોમ્યુનિકેશન	સરકારી કંપની	2014-15	39.08	2015-16 થી 2020-21	6
7	ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઇનાન્સ કંપની ગુજરાત લિમિટેડ	સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપની	2010-11	2.50	2011-12 થી 2020-21	10
8	ગુજરાત ચર્મોદ્યોગ લિમિટેડ (ફડયામાં)	સરકારી કંપની	2001-02	1.50	2002-03 થી 2020-21	19
9	ગુજરાત રાજ્ય બાંધકામ નિગમ લિમિટેડ (ફડયામાં)	સરકારી કંપની	2019-20	5.00	2020-21	1

ક્રમાંક	કંપનીનું નામ	સરકારી કંપની/ સરકાર દ્વારા નિયંત્રીત અન્ય કંપની	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલ નાણાકીય પત્રક	ભરપાઇ થયેલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા
1	2	3	4	5	6	7
10	ગુજરાત રાજ્ય ટેક્ષ્ટાઇલ નિગમ લિમિટેડ (ફડયામાં)	સરકારી કંપની	1996-97	46.46	1997-98 થી 2020-21	24
11	ગુજરાત કોમ્યુનિકેશન્સ એન્ડ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડ (ફડયામાં)	સરકારી કંપની	2000-01	12.45	2001-02 થી 2020-21	20
12	ગુજરાત ટ્રાન્સ-રિસિવર્સ લિમિટેડ	સરકાર દ્વારા નિયંત્રીત અન્ય કંપની	2018-19	0.29	2019-20 થી 2020-21	2
13	નેની કોલ કંપની લિમિટેડ	સરકાર દ્વારા નિયંત્રીત અન્ય કંપની	2011-12	0.05	2012-13 થી 2020-21	9
14	આલ્કોક એશડાઉન (ગુજરાત) લિમિટેડ (ફડયામાં)	સરકારી કંપની	2019-20	51.00	2020-21	1
15	ગુજરાત ઔદ્યોગિક કોરીડોર નિગમ લિમિટેડ	સરકારી કંપની	2019-20	10.00	2020-21	1
કુલ ખ (નિષ્ક્રિય સરકારી કંપનીઓના બાકી)				185.33		144
ગ	સક્રિય વૈધાનિક નિગમો					
1	ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમ	સરકારી કંપની	2014-15	4.00	2015-16 થી 2020-21	6
2	ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ	સરકારી કંપની	2019-20	0.00	2020-21	1
3	ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ	સરકારી કંપની	2017-18	3,209.74	2018-19 થી 2020-21	3
કુલ ગ (સક્રિય વૈધાનિક નિગમો)				3,213.74		10
એકંદર કુલ (ક+ખ+ગ)				68,691.09		207

સ્રોત:પરિશિષ્ટ રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા નાણાકીય પત્રકોને આધારે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

FSS= નાણાકીય પત્રકો

ભરપાઇ થયેલી મૂડીમાં ફાળવણી બાકી હોય એવા અરજીના નાણાનો સામેલ છે.

પરિશિષ્ટ 4.6

જુદી જુદી સંસ્થાઓ અને સત્તામંડળો દ્વારા હિસાબોને આખરીરૂપ આપવાનું બાકી હોય તેની વિગતો દર્શાવતુ પત્રક
(સંદર્ભ: ફકરો 4.14)

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
2004-05થી આગળ		
1	અક્ષર પુરુષોત્તમ આરોગ્ય મંદિર, વડોદરા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2005-06 થી આગળ		
1	કે. જે. મહેતા ટી.બી. હોસ્પિટલ, ભાવનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2006-07થી આગળ		
1	વન વિકાસ એજન્સી, સાબરકાંઠા. હિમતનગર (ઉત્તર)	વન અને પર્યાવરણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, સુરેન્દ્રનગર	વન અને પર્યાવરણ
3	જી. કે. જનરલ હોસ્પિટલ, કચ્છ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
4	ગુજરાત શિક્ષણ સંશોધન અને પ્રૌદ્યોગિકી પરિષદ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
5	ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
2007-08થી આગળ		
1	ગુજરાત રાજ્ય સંગીત નાટક અકાદમી, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
2008-09થી આગળ		
1	વન વિકાસ એજન્સી, જામનગર;	વન અને પર્યાવરણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, રાજકોટ	વન અને પર્યાવરણ
3	વન વિકાસ એજન્સી, સાબરકાંઠા. હિમતનગર (દક્ષિણ)	વન અને પર્યાવરણ
4	નારાયણ આંખની હોસ્પિટલ (આરોગ્ય ધામ સંચાલિત) હાલોલ પંચમહાલ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
5	ગુજરાત રમતગમત સત્તામંડળ, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
6	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, ભાવનગર	ગૃહ
2009-10થી આગળ		
1	માંડવી તાલુકા ક્ષય નિવારણ સંઘ, કચ્છ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2010-11 આગળ		
1	ભવન્સ શ્રી સી. ટી. સુતરીયા ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા, ખેડા	શ્રમ અને રોજગાર
2011-12થી આગળ		
1	ગુજરાત રાજ્ય લલીત કલા અકાદમી, અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
2	નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી, નવસારી	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
2012-13થી આગળ		
1	ભવન્સ શ્રી સ્વામિનારાયણ પ્રૌદ્યોગિકી સંસ્થા, ખેડા	શિક્ષણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
3	વન વિકાસ એજન્સી, વ્યારા	વન અને પર્યાવરણ
4	વન વિકાસ એજન્સી, પાટણ	વન અને પર્યાવરણ
5	વન વિકાસ એજન્સી, ખેડા	વન અને પર્યાવરણ;
6	વન વિકાસ એજન્સી, ગીર (પૂર્વ)	વન અને પર્યાવરણ
7	વન વિકાસ એજન્સી, ગીર (પશ્ચિમ)	વન અને પર્યાવરણ
8	વન વિકાસ એજન્સી, વલસાડ દક્ષિણ	વન અને પર્યાવરણ
2013-14થી આગળ		
1	બાલા હનુમાન આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય, માણસા, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
2	ગુજરાત જમીનવિહોણા મજૂર અને હળપતિ આવાસન બોર્ડ, ગાંધીનગર	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ
3	ગુજરાત ઔષધીય વનસ્પતિ બોર્ડ, ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
4	ગુજરાત અનુસૂચિત જાતી વિકાસ નિગમ, ગાંધીનગર	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
5	આઇ.ટી. આઇ. કોલેજ (સ્વામિનારાયણ સંચાલિત), પંચમહાલ, લુણાવડા	શ્રમ અને રોજગાર
6	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, સીવીલ હોસ્પિટલ અસારવા અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
7	રોગી કલ્યાણ સમિતિ ગુરૂ ગોવિંદસિંહ, જામનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ;
8	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, નવી સીવીલ હોસ્પિટલ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
9	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, સર ટી. જનરલ હોસ્પિટલ, ભાવનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
10	સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ મેમોરિયલ સોસાયટી અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
11	સ્કુલ ઓફ આર્કિટેક્ચર, સેપ્ટ (CEPT) યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
12	સ્કુલ ઓફ બિલ્ડીંગ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, સેપ્ટ (CEPT) યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
13	સ્કુલ ઓફ ઇન્ટીરીયર ડિઝાઇન, સેપ્ટ CEPT યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
14	સ્કુલ ઓફ પ્લાનીંગ CEPT યુનિવર્સિટી અમદાવાદ	શિક્ષણ
15	સેન્ટીનલ સર્વેલન્સ યુનિટ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
16	રાજ્ય આરોગ્ય સોસાયટી, આરોગ્ય કમિશનર, તબીબી સેવાઓ અને તબીબી શિક્ષણ, ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
17	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, નર્મદા	ગૃહ
18	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી રાજ્ય કક્ષા, ગાંધીનગર	ગૃહ
19	વેરાવળ પીપલ્સ સહકારી બેંક રજત જયંતિ ઔદ્યોગિક તાલીમ કેન્દ્ર, વેરાવળ	શ્રમ અને રોજગાર
20	બિન-નિવાસી ગુજરાતી ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
2014-15થી આગળ		
1	આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
2	વન વિકાસ એજન્સી, છોટા ઉદેપુર	વન અને પર્યાવરણ
3	વન વિકાસ એજન્સી, કચ્છ (પૂર્વ)	વન અને પર્યાવરણ
4	વન વિકાસ એજન્સી, કચ્છ (પશ્ચિમ)	વન અને પર્યાવરણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
5	ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
6	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, ખેડા	ગૃહ
7	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, વડોદરા	ગૃહ
8	ગુજરાત રાજ્ય ખાદી ગ્રામોદ્યોગ બોર્ડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
9	જુનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી, જુનાગઢ	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
2015-16થી આગળ		
1	અપંગ માનવ મંડળ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
2	વન વિકાસ એજન્સી, ગોધરા	વન અને પર્યાવરણ
3	વન વિકાસ એજન્સી, સુરત	વન અને પર્યાવરણ
4	ગુજરાત રાજ્ય સમાજ કલ્યાણ બોર્ડ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
5	ગુજરાત રાજ્ય આદિજાતિ વિકાસ નિવાસી શૌક્ષણિક સંસ્થાઓની સોસાયટી, ગાંધીનગર	આદિજાતી વિકાસ
6	કાન્તિગુરુ શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા કચ્છ યુનિવર્સિટી, કચ્છ	શિક્ષણ
7	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ પરીક્ષા બોર્ડ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
8	ગુજરાત રાજ્ય જૈવિક વિવિધતા બોર્ડ	વન અને પર્યાવરણ
2016-17થી આગળ		
1	ભાગવત વિદ્યાપીઠ અશોક ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા, અમદાવાદ	શ્રમ અને રોજગાર
2	ડો. વી.એચ. દવે હોમીયોપેથિક તબીબી કોલેજ અને હોસ્પિટલ, આણંદ	શિક્ષણ
3	વન વિકાસ એજન્સી, આહવા (ડાંગ દક્ષિણ)	વન અને પર્યાવરણ
4	વન વિકાસ એજન્સી, ડાંગ ઉત્તર	વન અને પર્યાવરણ
5	વન વિકાસ એજન્સી, (દેવગઢબારીયા) દાહોદ	વન અને પર્યાવરણ
6	વન વિકાસ એજન્સી, જુનાગઢ	વન અને પર્યાવરણ
7	વન વિકાસ એજન્સી, નર્મદા	વન અને પર્યાવરણ
8	વન વિકાસ એજન્સી, વલસાડ (ઉત્તર)	વન અને પર્યાવરણ
9	ગાંધી લિંકન હોસ્પિટલ, ડીસા, પાલનપુર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
10	ગૌ સેવા અને ગૌચર વિકાસ બોર્ડ	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
11	ગુજરાત ખનીજ સંશોધન અને વિકાસ સોસાયટી	ઉદ્યોગ અને ખાણ
12	ગુજરાત રાજ્ય બાયોટેકનોલોજી મિશન	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
13	તબીબી કોલેજ વિકાસ સોસાયટી, વડોદરા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
14	મેથોડિસ્ટ ટેકનીકલ સંસ્થા, વડોદરા	શિક્ષણ
15	પી.ડી. માલવીય કોલેજ ઓફ કોમર્સ, રાજકોટ	શિક્ષણ
16	ગુજરાત વિજ્ઞાન અને પ્રોદ્યોગિકી પરિષદ, ગાંધીનગર	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
17	ગુજરાત રાજ્ય વોટરશેડ મેનેજમેન્ટ એજન્સી (GSWMA), ગાંધીનગર	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ
18	ગુજરેશ્વર કુમારપાળ જૈન સર્વોદય ટેકનીકલ સંસ્થા, વડોદરા	શ્રમ અને રોજગાર
19	કે.વી. પટેલ ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા, ચાણસ્મા, પાટણ	શ્રમ અને રોજગાર
20	એસ. કે. પટેલ ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા, મહેસાણા	શ્રમ અને રોજગાર

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
21	સાબરમતી આશ્રમ જાળવણી અને સ્મારક ટ્રસ્ટ ગાંધી સ્મારક, અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
22	સંજીવની હોસ્પિટલ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
23	શેઠ જે.બી. ઉપાધ્યાય બહેરા-મુંગા શાળા, સાબરકાંઠા	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
24	શ્રીમતી એ. જે. સાવલા હોમીયોપેથીક તબીબી કોલેજ, મહેસાણા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
25	સોસાયટી ફોર એજ્યુકેશન વેલ્ફેર એન્ડ એક્શન (ગ્રામ્ય), ઝગડીયા, ભરૂચ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
26	ગુજરાત ગ્રામ કલ્યાણ બોર્ડ ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
27	અસંગઠિત શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
28	ગુજરાત પવિત્ર યાત્રાધામ બોર્ડ (બાકી 2016-17થી 2018-19, 2020-21)	ઉદ્યોગ અને ખાણ
29	ઇન્ડેક્સ સી (INDEXT C)	ઉદ્યોગ અને ખાણ
30	ગુજરાત રાજ્ય હજ કમિટી, ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
31	ગાંધીનગર જીમખાના	સામાન્ય વહીવટ
32	ગુજરાત રાજ્ય સમાજ સુરક્ષા બોર્ડ, ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
2017-18થી આગળ		
1	ગુજરાત ફોરેન્સિક સાયન્સીઝ યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર	ગૃહ
2	ગુજરાત તબીબી શિક્ષણ અને સંશોધન સોસાયટી (GMERS), ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
3	ગુજરાત લાઇવસ્ટોક વિકાસ બોર્ડ, ગાંધીનગર	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
4	ગુજરાત પ્રદુષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
5	વિકાસ પ્રોત્સાહન એજન્સી ઓફ ગુજરાત, આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ, ગાંધીનગર	આદિજાતિ વિકાસ
6	ઇલેક્ટ્રોનિક ક્વોલીટી ડેવલપમેન્ટ સેન્ટર, અમદાવાદ,	ઉદ્યોગ અને ખાણ
7	વન વિકાસ એજન્સી, બનાસકાંઠા	વન અને પર્યાવરણ
8	વન વિકાસ એજન્સી, ભાવનગર	વન અને પર્યાવરણ
9	કીડની રોગ અને અનુસંધાન સેન્ટર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2018-19		
1	ગુજરાત સાયન્સ સીટી પરિષદ અમદાવાદ	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
2	ઇન્સ્ટીટ્યુટ ફોર પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ ટીચીંગ એન્ડ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદ (IPGTRA), જામનગર	શિક્ષણ
3	ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટીચર્સ એજ્યુકેશન, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
4	રાજ્ય સાક્ષરતા મિશન સત્તામંડળ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
5	ગુજરાત કાઉન્સિલ ઓફ વોકેશનલ ટ્રેનીંગ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
2019-20		
1	આઇડ તાલીમ સેન્ટર (ટ્રસ્ટ) પ્રજ્ઞાચક્ષુ માટે, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
2	અંધ કન્યા પ્રકાશ ગૃહ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
3	બી.એસ. નથવાણી ટી.બી. હોસ્પિટલ, કેશોદ, જુનાગઢ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
4	બી.વી. પટેલ ઔષધીય શિક્ષણ અનુસંધાન વિકાસ સેન્ટર (PERD), અમદાવાદ	શિક્ષણ
5	અંધ જન મંડળ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
6	રોજગાર વિસ્તરણ બ્યુરો, ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
7	ગુજરાત પછાત વર્ગ વિકાસ નિગમ, ગાંધીનગર	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
8	ગુજરાત રાજ્ય એઇડ્સ કન્ટ્રોલ સોસાયટી, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
9	ગુજરાત રાજ્ય કાઉન્સિલ ફોર બ્લડ ટ્રાન્સફ્યુઝન, નવી મેન્ટલ હોસ્પિટલ કોમ્પ્લેક્સ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
10	ગુજરાત બાગાયત મિશન, ગાંધીનગર	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
11	મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી, ફતેહગંજ, વડોદરા	શિક્ષણ
12	મહાત્મા ગાંધી લેબર ઇન્સ્ટિટ્યુટ, અમદાવાદ	શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ
13	મણીબેન પીઠાવાલા ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા, નવયુગ કોલેજ, સુરત	શ્રમ અને રોજગાર
14	રવિશંકર મહારાજ આંખની હોસ્પિટલ, ગુજરાત બ્લાઇન્ડ રીલીફ એન્ડ હેલ્થ એસોસિએશન, આણંદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
15	સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર, આણંદ	શિક્ષણ
16	શ્રી કાઠીયાવાડ નિરાશ્રિત બાલાશ્રમ, રાજકોટ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
17	સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, યુનિવર્સિટી રોડ, રાજકોટ	શિક્ષણ
18	આદિજાતિ અનુસંધાન અને તાલીમ સંસ્થા, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ	આદિજાતી વિકાસ
19	વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી, સુરત	શિક્ષણ
20	વિક્રમભાઈ પટેલ અને રાજરત્ન પી.ટી. પટેલ સાયન્સ કોલેજ, આણંદ	શિક્ષણ
21	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત, અમદાવાદ	શિક્ષણ વિભાગ
22	આર. કે. પટેલ ટેકનીકલ (ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા), આણંદ	શ્રમ અને રોજગાર
23	ગુજરાત સ્કુલ ગુણવત્તા એકેડીશન કાઉન્સિલ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
24	ગુજરાત રાજ્ય બોર્ડ પાઠ્ય પુસ્તક ગાંધીનગર	શિક્ષણ
25	રાજેશ મહેતા ટેકનિકલ સ્કુલ ફોર બ્લાઇન્ડ, C/o અંધજન મંડળ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
26	ગુજરાત ટેકનોલોજીકલ યુનિવર્સિટી અમદાવાદ	શિક્ષણ
27	સાર્વજનિક હોસ્પિટલ અને પ્રસૂતિ ગૃહ, મહેસાણા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
28	શિવાનંદ મિશન, સૌરાષ્ટ્ર કેન્દ્રીય હોસ્પિટલ, રાજકોટ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
29	ગુજરાત પાણી પુરવઠો અને ગટર વ્યવસ્થા બોર્ડ, ગાંધીનગર	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
30	ભગુભાઈ મફતલાલ હોસ્પિટલ (સેવાશ્રમ), ભરૂચ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
31	આંતરરાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ-સાહસિકતા અને કારકિર્દી વિકાસ કેન્દ્ર (ઇનેટરનેશનલ સેન્ટર ફોર આંત્રપ્રિન્યોરશીપ એન્ડ કેરીયર ડેવલપમેન્ટ), અમદાવાદ	શિક્ષણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
32	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, પંડિત દીન દયાળ ઉપાધ્યાય હોસ્પિટલ, રાજકોટ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
33	ગુજરાત હોમીયોપેથિક તબીબી કોલેજ, વડોદરા.	શિક્ષણ
34	ગુજરાત ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ એજ્યુકેશનલ ટેકનોલોજી, અમદાવાદ.	શિક્ષણ
35	ગુજરાત નોલેજ સોસાયટી, ટેકનિકલ શિક્ષણ નિયામક, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
36	હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ	શિક્ષણ
37	શ્રી પ્રજ્ઞા યક્ષ મહિલા સેવાકુંજ, સુરેન્દ્રનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
38	શ્રીમંત ફતેહસિંહ રાવ ગાયકવાડ જનરલ હોસ્પિટલ, સાબરકાંઠા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
39	ગુજરાત સોશીયલ ઇન્ફાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ સોસાયટી (GSIDS), ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
40	ગુજરાત માહિતી કમિશન, ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
41	ગુજરાત રાજ્ય આપદા વ્યવસ્થાપન એજન્સી (GSDMA)	મહેસૂલ
42	ગુજરાત પ્રેસ અકાદમી, ગાંધીનગર	માહિતી અને પ્રસારણ
43	શેઠ વાડીલાલ સારાભાઈ જનરલ હોસ્પિટલ અને શેઠ ચિનાઈ મેટરનીટી હોસ્પિટલ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2020-21		
1	ગુજરાત આદિજાતી વિકાસ નિગમ ગાંધીનગર	આદિજાતી વિકાસ
2	ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ એજન્સી ગાંધીનગર	જળવાયુ પરિવર્તન
3	ગીર (GEER) ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
4	ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સિસ્મોલોજીકલ રિસર્ચ	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
5	ગુજરાત પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપન ઇન્સ્ટીટ્યુટ	વન અને પર્યાવરણ
6	જળ અને જમીન વ્યવસ્થાપન ઇન્સ્ટીટ્યુટ, આણંદ	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
7	ઉદ્યોગ-સાહસિકતા વિકાસ કેન્દ્ર, ગાંધીનગર	ઉદ્યોગ અને ખાણ
8	ઉર્જા અનુસંધાન અને વિકાસ એસોસિએશન (ERDA), વડોદરા	ઉદ્યોગ અને ખાણ
9	ગુજરાત ઔદ્યોગિક અનુસંધાન અને વિકાસ એજન્સી, વડોદરા	ઉદ્યોગ અને ખાણ
10	ગુજરાત માળખાકીય વિકાસ બોર્ડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
11	ગુજરાત માટીકામ કલાકારી અને ગ્રામ્ય ટેકનોલોજી ઇન્સ્ટીટ્યુટ ગાંધીનગર	ઉદ્યોગ અને ખાણ
12	ઇન્ડેક્સ બી (INDEXT B)	ઉદ્યોગ અને ખાણ
13	ગુજરાત નેશનલ કાયદા યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર	કાયદો
14	એ.આર. કોલેજ ઓફ ફાર્મસી અને જી.એચ.પટેલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ફાર્મસી, આણંદ	શિક્ષણ
15	આણંદ હોમીયોપેથિક તબીબી કોલેજ અને રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, આણંદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
16	અંધ અપંગ કલ્યાણ કેન્દ્ર, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
17	બી.એમ. માનસિક સ્વાસ્થ્ય ઇન્સ્ટીટ્યુટ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
18	ભાઇલાલભાઇ અને ભીખાભાઇ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી, આણંદ	શિક્ષણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
19	ભાવનગર યુનિવર્સિટી, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ કેમ્પસ, ભાવનગર	શિક્ષણ
20	બિરલા વિશ્વકર્મા મહાવિદ્યાલય ઇજનેરી કોલેજ, આણંદ	શિક્ષણ
21	અંધ કલ્યાણ પરિષદ, દાહોદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા
22	સી.એલ. પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, ખેડા	શિક્ષણ
23	સી.યુ. શાહ ટી.બી. હોસ્પિટલ, સુરેન્દ્રનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
24	કેમ્બે જનરલ હોસ્પિટલ, ખંભાત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
25	સામાજિક અભ્યાસ કેન્દ્ર, વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી, સુરત	શિક્ષણ
26	ચીખલી શિક્ષણ સોસાયટી, ચીખલી	શ્રમ અને રોજગાર
27	બાળ યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
28	ચીમનલાલ નગીનદાસ ટેકનીકલ સેન્ટર, અમદાવાદ	શિક્ષણ
29	ડી. એસ. પટેલ ટેકનીકલ સંસ્થા, સુનાવ, તાલુકો-આણંદ	શિક્ષણ
30	ધર્મસિંહ દેસાઈ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી, નડીયાદ	શિક્ષણ
31	ડિસેબલ વેલ્ફેર ટ્રસ્ટ એફ ઇન્ડિયા, ઉનારા, સુરત	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા
32	ડૉ. દયારામ પટેલ ફાર્મસી કોલેજ, સુરત	શિક્ષણ
33	ડૉ. રસીકલાલ શાહ સાર્વજનિક હોસ્પિટલ, સાબરકાંઠા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
34	ગુજરાત આયુર્વેદ યુનિવર્સિટી, જામનગર	શિક્ષણ
35	ગુજરાત કેન્સર અને સંશોધન કેન્દ્ર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
36	ગુજરાત સામાજિક માળખાકીય વિકાસ સોસાયટી (GSIDS), ગાંધીનગર	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન
37	ગુજરાત રાજ્ય બાળ સુરક્ષા સોસાયટી, ગાંધીનગર.	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા
38	ગુજરાત શહેરી વિકાસ મિશન, ગાંધીનગર	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન
39	જન શિક્ષણ સંસ્થાન, રાંદેર, સુરત	શિક્ષણ
40	જનક સ્મારક હોસ્પિટલ, વ્યારા, તાપી	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
41	કચેરીયા મોજીલાલ ગોરધનદાસ જનરલ હોસ્પિટલ, ખેડા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
42	એલ. એમ. કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, અમદાવાદ.	શિક્ષણ
43	લાયન્સ કેન્સર ડિટેક્શન સેન્ટર ટ્રસ્ટ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
44	એમ. એન. કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, આણંદ	શિક્ષણ
45	તબીબી કોલેજ વિકાસ કમિટી, સરકારી, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
46	ઓ.એચ.નાઝર આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય અને આયુર્વેદ હોસ્પિટલ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
47	આર. બી. પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, નવસારી	શિક્ષણ
48	આર. કે. પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, ખેડા	શિક્ષણ
49	રેવાબાઈ જનરલ હોસ્પિટલ, સરઢવ, ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
50	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, સરકારી સ્પાઇન ઇન્સ્ટિટ્યુટ અને ફીઝીયોથેરાપી કોલેજ, નવી સીવીલ હોસ્પિટલ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
51	સરદાર પટેલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ઇકોનોમિક એન્ડ સોશીયલ રીસર્ચ, થલતેજ રોડ, અમદાવાદ	શિક્ષણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનું નામ અને 2020-21 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટું કરનાર વિભાગ
52	સરદાર સ્મારક હોસ્પિટલ, બારડોલી, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
53	બહેરા-મુંગા માટે સ્કૂલ સોસાયટી, આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
54	શામળાજી હોસ્પિટલ, CHC શામળાજી, તાલુકો ભીલોડા, જી. અરવલ્લી	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
55	શાંતીલાલ શાહ કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, ભાવનગર	શિક્ષણ
56	શારદા સ્કૂલ ફોર ધ મેન્ટલી રિટાર્ડેડ ચિલ્ડ્રન, આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા
57	શ્રીમતી બી.એચ. શાહ (કરજણવાલા) ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા, કામરેજ ચાર રસ્તા, સુરત	શ્રમ અને રોજગાર
58	તોલાણી ફાઉન્ડેશન, ગાંધીધામ પોલીટેકનીક, આદિપુર, કચ્છ	શિક્ષણ
59	ત્રિમૂર્તિ હોસ્પિટલ, બાવળા, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
60	યુ. એન. મહેતા ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ કાર્ડીઓલોજી એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
61	વોટર એન્ડ લેન્ડ મેનેજમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, આણંદ (ગુજરાત સિંચાઈ વ્યવસ્થાપન સોસાયટી), આણંદ	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
62	ઝેવીયર ટેકનીકલ સંસ્થા, સેવાસી, વડોદરા	શિક્ષણ
63	જુનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી, જુનાગઢ, ગુજરાત	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
64	સરદાર કૃષિનગર કૃષિ યુનિવર્સિટી, ને.હા. 8, સરદાર કૃષિનગર, દાંતીવાડા	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
65	ગુજરાત કૌશલ વિકાસ સોસાયટી, ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
66	સોસાયટી ફોર ક્રિએશન ઓફ ઓપોર્ચુનિટી થ્રુ પ્રોફીસીયન્સી ઇન ઇંગ્લીશ (SCOPE), અમદાવાદ	શિક્ષણ

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

પરિશિષ્ટ 4.7

30 જૂન 2021ની સ્થિતિએ ચોરી, દુર્વિનિયોગ/સરકારી માલસામાનનું નુકસાન અને આગ/અકસ્માતોના કારણે નુકસાનની વિભાગ-વાર/વર્ગ-વાર વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો 4.16)

વિભાગનું નામ	ચોરીના કિસ્સાઓ		દુર્વિનિયોગ/સરકારી માલસામાનનું નુકસાન		આગ/અકસ્માતના કિસ્સાઓ		કુલ	
	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)
કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	1	3.21	1	1.41	0	0	2	4.62
શિક્ષણ	8	4.75	9	478.98	0	0	17	483.73
અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતો	1	0.11	1	61.65	0	0	2	61.76
વન અને પર્યાવરણ	8	3.47	8	188.92	20	196.36	36	388.75
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	6	2.93	6	147.38	0	0	12	150.31
ગૃહ	0	0	13	128.34	0	0	13	128.34
ઉદ્યોગ અને ખાણ	1	0.46	2	77.62	0	0	3	78.08
શ્રમ અને રોજગાર	1	5.13	1	4.00	0	0	2	9.13
કાયદો	1	11.68	5	3.53	1	8	7	23.21
નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	11	6.46	17	37.70	0	0	28	44.16
બંદરો અને પરિવહન	1	3.21	4	69.08	0	0	5	72.29
માર્ગ અને મકાન	3	1.57	4	347.38	0	0	7	348.95
મહેસૂલ	0	0	26	14.46	0	0	26	14.46
પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	0	0	6	68.62	0	0	6	68.62
સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા	0	0	1	14.87	0	0	1	14.87
આદિજાતિ વિકાસ	0	0	1	147.19	0	0	1	147.19
શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન	0	0	2	24.4	0	0	2	24.40
કુલ	42	42.98	107	1,815.53	21	204.36	170	2,062.87

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

©

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક

www.cag.gov.in

<http://cag.gov.in/ag2/gujarat/guj>